

Universitätsbibliothek Paderborn

Acta Ecclesiae Mediolanensis

Actorvm Ecclesiae Mediolanensis, Pars Tertia - In Qva, Liber Memorialis Ad
populum Ciuitatis, & Dioecesis Mediolanensis, A Beato Carolo Borromaeo
Titvli Sanctae Praxedis compositus continetur

Borromeo, Carlo

Brixiae, 1603

De Vita Et Rebus Gestis Caroli S. R. E. Cardinalis, Titvli S. Praxedis
Archiepiscopi Mediolani Libri Septem. Carolo A Basilicapetri ...

urn:nbn:de:hbz:466:1-10502

DE VITA
ET REBUS GESTIS
CAROLI S. R. E.
CARDINALIS,
TITVLI S. PRAXEDIS
ARCHIEPISCOPI
MEDIOLANI
LIBRI SEPTEM.

CAROLO A BASILICA PETRI

Præpos. General. Congreg. Cleric. Regul. S. Pauli.

Postea Episc. Nouariensi Auctore, multis nunc sublatis mendis.

BRIXIAE, Apud Societatem Brixiensem. M. DCII.
SUPERIORVM PERMISSV.

DE VITA
ET REBUS GESTIS
CAROLI S. R. E.
CARDINALIS
TITVLI S. PRAEDEXIS
ARCHIEPISCOPI
MEDIOLANI
LIBRI SEPTIMI.

CAROLO A BASILICA PETRI

Postea Episc. Novariensis Auctore, multis hunc sublati incendis.
Typog. General. Congreg. Cleric. Regni. S. Pauli.

BRITAE. Acad. Societatem Britannicam. M. DC. LII.
SVEVICORVM PERMISSVM.

SERENISSIMO
GVLIELMO COMITI

PALATINO RHENI,
VTRIVSQUE BAVARIAE DVCI, &c.

CAROLVS A BASILICA PETRI
S: aeternam.

QVOD diu debeo, GVLIELME
Princeps optime, iam tãdem per-
soluendum mihi est: vt librum de
vita, rebusque gestis Caroli Car-
dinalis, & Archiepiscopi Medio-
lani mittam ad Celsitud. tuam.

Cupiebam equidem, antequam è
manibus dimitterem, adhuc aliquid ei temporis im-
pertire; vt tam præclaro argumento cumulatius satis-
facere conarer: sed neque diutius differre debui, quod
tibi amplissimorum virorum auctoritate, vel potius
iussu, superioribus mensibus per litteras promiseram:
neque etiam per eorundem iteratos iussus potuissem.
Verùm duo me consolantur: alterum est; quòd ij iusse-
runt, qui & eius memoriam, de quo scriptum est, cha-
ram habent; & quòd scriptum est perlegerunt: atque
etiam, si quid hoc ad rem pertinet, amant scriptorem.
alterum est, quòd ad te mitto: cuius excelsa dignitas

-M-

* 2 cum

cum mansuetudine, pietateq; pari coniuncta est: quique Carolum Cardinalem & viuentem mutua voluntate obseruasti plurimum, & mortuum colis studio singulari: quidquid enim effecero, siue materiae amore, siue bonitate tua ductus; amabis conatum meum, officiumque pietatis. Neque tamen non mihi gratissima fuit oblata occasio; vt tantum Principem, tamque de bonis artibus, & quod caput est, de repub. christiana, fideque catholica benemeritum, cum munere aliquo possem adire, quod meam, clericorumque meorum erga illum voluntatem, obseruantiamque summam testaretur. quæ quidem facit, vt tibi, imperioque tuo omnia prospere, ac feliciter ad salutem euenire optemus, & ab Omnipotente Deo vehementer precemur. Mediolani. 25. Ian. Anno Domini 1592.

INDEX CAPITVM

Libri Primi.

D e Caroli parentibus. Cap. 1.	Folio 3
Nascitur Carolus. fit Abbas, et iurisconsultus. cap. 2.	4
Fit Cardinalis, & Archiepiscopus Mediolani. cap. 3.	5
De Anna sanctitate, & ceterarum sororum matrimo- nys. cap. 4.	7
Ad meliora vita studia se refert. cap. 5.	8
Ecclesie suae absens consulit. cap. 6.	10
Qua Ormanetus egit in administratione ecclesie Med. cap. 7.	13
Carolus Mediolanum venit, & concilium Episcoporum celebrat. cap. 8.	15
Romam proficiscitur Pontifice mortuo; creatur Pius Quintus. cap. 9.	19
Mediolanum reuersus, exequitur munera sua. cap. 10.	22

Libri secundi.

R ebus aduersis conflitatus Carolus in salutari disciplina progredi- tur. cap. 1.	24
Iuris ecclesiastici controuersia grauitur exercetur. cap. 2.	28
Longinquas diacesis suae partes visit. cap. 3.	32
Humiliatorum ordinem corrigit. cap. 4.	34
In ordine Franciscano nonnulla restituit. cap. 5.	36
Causis fidei praest: vita sanctitatem auget. cap. 6.	37
Diacesis, prouinci aequae synodum celebrat. cap. 7.	38
De Scalensi casu, alijsque ecclesie perturbationibus. cap. 8.	40
Roma, & apud Regem de rebus suis agit fortiter. cap. 9.	42
Percussus nihil laeditur. cap. 10.	44
Qua post casum facta sunt: & de rebus Caroli melioribus. cap. 11.	46
Puniuntur, qui scelus in Carolum commiserant. cap. 12.	50
Carolus in Heluetios proficiscitur. Pontifex Humiliatorum ordinem ex- tinguit. cap. 13.	53
Vitiosas populi voluptates tollere conatur. Pio mortuo, Romam contem- dit. cap. 14.	54

Libri tertij.

G regorius Pontifex creatur. Carolus amplissimis se rebus abdicat. cap. 1.	57
De alijs ecclesie perturbacionibus, post concilium Ep. tertio celebratum. cap. 2.	60

I N D E X.

<i>Varijs sacris institutis gregi consulit. Romam Iubilei causa proficiscitur.</i>	65
<i>Med. redit. cap. 3.</i>	
<i>Qua Roma fecit. de Visitatore Mediolanum misso. de Cremonensi, Bergo-</i>	69
<i>mensiq. ecclesia recognita. cap. 4.</i>	
<i>Iubileum Mediolani celebrat. Concilium Ep. quarto habet. Visitator di-</i>	72
<i>scedit. cap. 5.</i>	
<i>De sanctorum corporum translationibus à Carolo celebratis. cap. 6.</i>	76

Libri quarti.

P <i>Este urbem ingressa, quid Carolus, alijsque providere cœperint.</i>	80
<i>cap. 1.</i>	
<i>A Pontifice multa petit; ipseque multa suppeditat ad civita tem iuvan-</i>	82
<i>dam. cap. 2.</i>	
<i>Mendicis, destitutisque alijs subuenit. cap. 3.</i>	84
<i>Parochorum officia; supplicationesque publicæ, pestis causa. cap. 4.</i>	86
<i>Votum civitatis: ædium custodia, & alimenta inclusorum. cap. 5.</i>	80
<i>Carolus ministros ægrotis suppeditat. cap. 6.</i>	91
<i>Inclusis consulit. cap. 7.</i>	95
<i>Præbet ægrotis sacramenta. cap. 8.</i>	97
<i>Nonnulla emendat vigente peste. ipse progreditur in via salutari. cap. 9.</i>	100
<i>fol.</i>	
<i>Novar. celebritates, aliaque religiosè peragit; remissa peste. cap. 10.</i>	102
<i>Post alias supplicationes demum civitatis liberationem celebrat. cap. 11.</i>	105
<i>fol.</i>	

Libri quinti.

Q <i>ua post pestem contra Caroli acta gesta sunt. cap. 1.</i>	109
<i>De Oblatorum congregatione, & reliquis ecclesie maioris.</i>	112
<i>cap. 2.</i>	
<i>Taurinensis peregrinatio. cap. 3.</i>	114
<i>Contra vitiosas voluptates, spectaculaque pugnat. finitimas ecclesias iu-</i>	117
<i>vat. cap. 4.</i>	
<i>De concilio Episcoporum quinto; & constitutionibus clericorum reg. S.</i>	120
<i>Pauli. cap. 5.</i>	
<i>De translatione reliquiarum Basilicæ Apostolorum. cap. 6.</i>	221
<i>De Caroli rebus inclinatis, & profectioe ad Urbem. cap. 7.</i>	123
<i>Qua Roma egit. de legatis Med. Romam missis; & Caroli discessu. cap. 8.</i>	125
<i>fol.</i>	
<i>Mediolanum venit. cultum Dominicæ primæ Quadragesimæ tuetur. Bri-</i>	128
<i>xiensem ecclesiam incipit recognoscere. cap. 9.</i>	
<i>Pontifex legatos Mediæ. dimittit. litteris civitatis respondet. cap. 10.</i>	131

I N D E X.

Carolus ad Regem mittit, qui de suis, ministrorumque regionum rebus plenè doceat. cap. 11. 132

Libri sexti.

DE Brixienfibus laboribus, de reliquijs ecclesie S. Stephani, & S. Celsi. & de sacra Sindone rursus visa. cap. 1. 141
 Prouinciæ concilium sextò habet. Translationem corporum S. Simpliciani, aliorumque beatorum celebrat. cap. 2. 145
 Transfert corpus S. Io. Boni. synodum diæcesis habet. rursus in Taurinos, deinde Romam proficiscitur. cap. 3. 147
 Vicinarum gentium fidem, salutemque sibi curandam suscipit. cap. 4. 149
 Conatus predicantium in Mesaucos reprimat. alia auxilia populis afflictis suppeditat. cap. 5. 154
 Eius vitæ ratio postremis annis, & extremi temporis actiones quædam. cap. 6. 156
 Exercet sese salutariter in monte. iter facit agrotans. cap. 7. 160
 Obitus. cap. 8. 164
 Exequia, ac sepultura. cap. 9. 166

Libri septimi.

STatura, & effigies Caroli. cap. 1. 171
 Vitijs, & somnus eiusdem. cap. 2. 171
 Patientia frigoris, & aliorum incommodorum. cap. 3. 173
 Morbos, & dolores corporis, vt tolerauit. cap. 4. 175
 Labores, & occupationes. cap. 5. 175
 Vita cultus. cap. 6. 176
 Humanas opes vt contempserit, consumpseritque. cap. 7. 178
 De eius adificationibus. cap. 8. 180
 Vt res gesserit. cap. 9. 182
 Vt negotiorum euentus, & pericula tulerit. cap. 10. 183
 Litterarum studia. cap. 11. 185
 Peccata omnia vt vitauit. cap. 12. 186
 Vt se gesserit in sacris obeundis. cap. 13. 186
 Eius studium contemplationis, precatationisque. cap. 14. 188
 Familia & in agrotos misericordia. cap. 15. 189
 Hospitalitas. cap. 16. 193
 Animus eius erga bonos, religiososque viros. cap. 17. 195
 Vt se gesserit in propinquos. cap. 18. 196
 Amicos aliquid petentes, vt audierit. cap. 19. 198
 Monendi officium vt erga alios adhibuerit, ac in se tulerit. cap. 20. 200
 Vt eos qui adirent acceperit, alienaque vitia tolerauit. cap. 21. 201

Aduer-

I N D E X.

<i>Aduersarios, & obrectatores vt tulerit. cap. 22.</i>	fol. 202
<i>Ecclesia sua coram custodienda, ac iuuandarum animarum cura. cap. 23.</i>	203
<i>In concionibus habendis studium. cap. 24.</i>	204
<i>In catholica fide tuenda, & Apostolica Sede colenda. cap. 25.</i>	208
<i>In ritibus, & caeremonijs obseruandis. cap. 26.</i>	208
<i>Ambrosiani ritus, & reliquiarum conseruatio. cap. 27.</i>	209
<i>De rerum sacrarum cultu, sacrisque nonnullis institutis. cap. 28.</i>	200
<i>Sacra munera quæ obibat. cap. 29.</i>	212
<i>Clericalium munerum functiones. cap. 30.</i>	212
<i>Disquisitio de iniuriandis, & recipiendis ad munera ecclesiastica. cap. 31.</i>	213
<i>fol.</i>	213
<i>Cleri disciplina. cap. 32.</i>	214
<i>Collegia Mediolani constituta. cap. 33.</i>	215
<i>De incrementis cleri, studiisque eiusdem litterarijs. cap. 34.</i>	216
<i>De beneficiorum distributione. cap. 35.</i>	217
<i>Eius Vicarij, ac praefecti. cap. 36.</i>	219
<i>Diæcesis administratio. cap. 37.</i>	221
<i>Eiusdem visitatio. cap. 38.</i>	222
<i>Cenobiorum virginalium gubernatio. cap. 39.</i>	223
<i>Congregationes, & conuocationes. cap. 40.</i>	224
<i>Virginum, & aliarum fæminarum instituta, piaque collegia. cap. 41.</i>	225
<i>De eius synodis, ac decreti. cap. 42.</i>	227
<i>Alia Caroli officia, eiusque existimatio. cap. 43.</i>	227

Septem hi libri, de vita rebusque à Carolo, Tit. S. Praxed. Cardina-
 li Borromeo gestis, piè grauitèrque conscripti, cum primis di-
 gni sunt, qui cum magno totius Reip. Christianæ emolumento,
 mandati tibi, in lucem atque oculos hominum veniant; vt bo-
 ni, potissimum Ecclesiarum Antistites, in tanti antecessoris vi-
 tam, tanquam in Illustre præstantissimarum virtutum specu-
 lum inspicientes, ad illam normam ac formam actiones suas
 componere: mali memores horribilium exemplorum, quæ in-
 turbulentos & procaces diuinitus statuta vident, abistere seq;
 recipere; omnes vitæ Sanctimoniam, purgatissimosque Caroli
 mores imitari & celebrare studeant.

*Ita censeo ego MICHAEL EISELIN, de societate IESV
 S. Theologiae Professor, & Theologici Collegij pro tempore
 Decanus, in alma Academia Ingolstadtiana.*

DE
VITA ET REBUS GESTIS,
CAROLI CARD.
S. PRAXEDIS,
ARCHIEPISCOPI MEDIOLANI.

Liber Primus.

CVM varia hominum genera, multiplicemque vitam conditionem intueor, per beatos equidem illos inter omnes existimo; qui cum vitam optimis institutis, ac virtutibus exultant, Deo iuvante agant; ceteros exemplo salutariter movent; & ad bene, beateque vivendum, pietatemque egregie colendam alliciunt. Atque utinam illud nobis quoque contigisset. sed quando ab eiusmodi felicitatis gradu longissime absumus; in eo saltem libenter nos laborare par est; ut aliorum laudes, sanctitatem, egregiamque, facta literis commendemus; quibus omnium, si fieri possit; animi excitentur ad imitationem. Quae igitur Carolus Cardin. S. Prax. Archiep. Med. gessit; quaeque nobis virtutis, & religionis exempla reliquit; ea quantum genus hoc operis postulat, egoque; diuina ope facere potero, memoriamque utilitatem constitui. nam nisi mihi oblata materia nimis placet; quam placere tamen existimo,

Pars I I I.

quantum veritas patitur; Caroli vitae abundat in omni virtutum genere documentis; quae Dei sacerdotibus in primis, tum pijs quoque omnibus proposita, magna pietatis, ac salutis adiumenta possunt afferre. Opus quidem est omnino difficultatis plenum, res eorum gestas, qui proximè vixerunt, mandare literis. cum enim multos ad huc esse superstites necesse sit; qui vel eas ad se res pertinere; vel easdem se quoque minime ignorare putet. multorum quoque sermones oportet, quae resque non paucas excitari, alij se notatos; praeteritos alij quaeruntur: hic aliquid dictum, aut minus verè dictum; ille omisum aliud expostulat. ita scriptoris labori; quem neque leuem, neque modici temporis esse intelligentes norunt; non parum additur offensionis, & incommodi. At illud suscipere negotium, in quo diuinæ gloriae quis, & salutis suae seruiat; tum pijs omnibus, qui nunc sunt, & futuris erunt temporibus gratificetur, ac prosit; tantum habere commodi par est ac iucunditatis; ut humanas omnes longe superet difficultates, ac molestias. Haec apud me ratio cum pluri-

A a m m

mum ponderis habeat; accedit quam plurimorum rogatus, & cohortatio, tum nostrorum, tum etiam exterorum: immo Cardinalium, aliorumque amplissimorum virorum iussus, & auctoritas. Nam quod ad rei perficiendam facultatem attinet; dicam liberè, quod sentio: eloquentiam, historiamque scribendam artem concedens multis; rerum ipsarum notitiam, veritatemque iure mihi vendicare posse videor: immo eum quoque, in hac occupatione mea, laborem, ac diligentiam; quæ cum rebus ipsidem eruendis, ac explicandis necessaria sit; ut ab alio tamen adhiberetur, semper equidem sum veritus. posteaquam enim Carolo meo ut Patri optimo in disciplinam tradidi; animo quasi præfagiente; quid ille ageret in dies observans, seposui diligenter, quæ usus ad huiusmodi negotium quandoque posceret. deinde præter illa, quæ Caroli familiares, atque intimi diligenter à me interrogati contulerunt: & præter scripta quamplurima ex ecclesiæ Mediolanensis tabularijs deprompta epistolarum ipsius ad alios, aliorum ad ipsum amplius triginta millia, quas ille diligenter seruari iussit, peruolutavi: ut carpens undique, ordineque componens plenum opus efficiam; & quod in primis querendum est, certissimis testimonijs in omnes partes confirmatum. quæ res faciet; ut si non optime, verè certè conscripti libri conscientia fruam. Ac si quemadmodum his adiuventis extrinsecus assumptis abundamus; ita potuissemus ad ea penetrare; quæ pro suo virtutis occultandæ studio, verisimile est, Carolum nota esse nemini voluisse: maior ad diuinæ benignitatis prædicationem sine dubio pijs animis per nos materies offerretur. Qui aliquid à nobis omissum obijcient, eos meminisse par est, non oia tamè ab vno dici posse. quos item monere minimè alienum fuerit, fortasse quæ ipsi desiderant; minuta

magis, aut remota videri, quàm ut scriptiois huiusmodi ratio ferat: multaque quotidiano conuenire sermoni, quæ non admittit historia. Quod si contra quis maiorem breuitatem forte desideret; meum esse consilium sciat; non præcipua solum breuiter decerpere; quod vitam alicuius conscribentes facere plerumque solent; sed paulo latius, tum ab eius ortu rerum gestarum historiam, usque ad mortem complecti; tum mores etiã proprio loco describere. cuius rei scriptores clarissimos auctores habemus; tum viros etiã grauissimos, qui ad plurimorum documentum ita faciendum arbitrati, nobis id persuaserunt. De quibusdam cum honore, vel offensione nominandis: primò illud mihi pace omnium concedi peto: ut neque alicuius nomen, laudemve prætereã, si occurrat; quod sanè faciam libentissimè: neque affectem, si longius ab instituto cursu petenda sit: deinde cum à veritate, vel paululù discedere, nefas homini præfertim huius ordinis, existimari: quæ vera sunt, & sileri non debent, ita proferre constitui, ut nullius factum contumeliosè improbem; excusam verò etiam studiosè, si detur facultas, quin ut omnem offensionem vitare possim diligentius; illud mihi præscripsi; licet de publicis, manifestisque rebus nominatim narrare possim; eorum nomina tamen, silentio præterire, quorum posteris, familiarè hoc fore gratius existimaui. Ita, quemadmodum spero, & satis veritati factum erit; neque vllius erit offensa mihi pertimescenda. Qui hac ratione scribat historiam, ei (ni fallor) ab ijs quoque, qui scribi nollent, de adhibita moderatone habenda gratia est: quam vtrum esset alius adhibiturus, incertum est: vtrum verò eadem alius scripturus, minimè dubium. Meam denique spem in Dei benignitate positam habeo; cuius beneficio confido fore; ut ad piorum animorum fructum salutarerem,

De Caroli
parentibus,
Caput 1.

& etiam sine iusta cuiusquam quere-
la susceptum munus conficiam. videtur
Borromeæ gentis antiquitatem,
aut splendorem, non est, vt equidem
existimo, cur hoc loco demonstrare
coner: nã & satis per se nota res est;
& ea curâ parum conuenire videtur
de Borromeo illo scribenti, qui ad-
mirabili quadam christiani animi cel-
situdine, fluxa, & caduca omnia hu-
ius vitæ ornamenta contempsit. De
eius verò parentibus aliquid est attin-
gendum; vt in ijs ignoscas, quod di-
uinitus traditum est; parentes, qui iu-
stam, simplicemque vitam agunt, bea-
tos relinquere filios. Gibertus igitur
Federici filius Borromeus, Me-
diolanensis, vnâ cum tribus fratribus,
Iulio Cæsare, Francisco, & Diony-
sio Aronæ Comes; in ea parte ditio-
nis Mediolanensis, quæ est circa Ver-
banum lacum; præter Aronam ipsam;
vicos, castellaque multa habuit in sua
potestate. Is Carolum inter alios, de
quo scribere instituimus, ex Margari-
ta suscepit, sorore Pij Quarti Pont.
Max. & Ioan. Iacobi Medicis, illius
clarissimi bellatoris, cuius res gestæ
magnam ferè apud omnes Europæ na-
tiones habent admirationem. Magna
Gibertus, pro eorum temporum con-
ditione; innocentia fuit, ac pietate.
omnes animæ labes, etiam eas, quæ vi-
dentur exiguæ, valdè pertimescebat:
idcirco saltè octauo quoque die sacer-
doti peccata sua cõfiteri solitus fuit;
& sanctissimū Eucharistiæ cibum su-
mere. Præscripta sacris legibus ieiun-
ia, quadragenarij præsertim tempo-
ris, ipse piè coluit, & à suis insit ritè
feruari. Horis canonicis eadem, qua
sacerdotes præcatione utebatur; idque
humi positis genibus: tum tanto stu-
dio; vt nihil mane prius incipere, ne-
que domo pedè efferre soleret, quàm
quod eo tẽpore præcationis eiusmodi
debeatur, & quod ipse item adde-
re consueuerat, persoluisset. Diuina
ope mirè in modū confidebat, vt sa-

pè alijs periculi alicuius timore per-
territis, ipse præcipua quadã constan-
tia Deo fretus nihil timere videretur.
Fiducia fuit illa non mediocris, miri-
fico diuinæ benignitatis officio remu-
nerata; quæ magna vtens erga pauperes
liberalitate, nõ valde pro dignitate
sua tñ, humanis opibus instructus; cū
moneretur à quibusdam, plures ei fi-
lias, quas tñ ex Margarita, tñ ex alia
vxore habebat, in matrimonium esse
collocandas; piè respõdit, si curæ sibi
Christi pauperes essent, Christo fi-
lias suas fore. id quàm fèliciter eue-
nerit, infra demonstrabitur. Illū in e-
genis iuuandis præcipuè morè tene-
bat; vt non ante vnquam accūberet,
quàm eis elemosynã, neque eã par-
uam misisset; quasi indignū se existi-
maret, à quo Dei dona sumerentur,
ni si prius ipse ex ijs elargitus esset; quæ
Dei benignitate possidebat. Quod
plures vxores duxerit, non ideo tñ
non castitatis fuit amatissimus: à qua
violanda maximè semper abhorrere
visus est. Cū malos in domo sua mo-
res ferrè non poterat; tñ maledicta in
Deū ita horrebat; vt familiares, si in
ea inciderent, domo statim eijceret;
nullãque prorsus accipere vellet excu-
sationē. In reliqua domestica cura; in
populis suis regendis; in priuatis pu-
blicisque rebus agendis, cū pietatis pru-
dentiaque laude versatus est. Viro
minime fuit dissimilis vxor Margari-
ta, lectissima foemina, & ab omni mu-
liebri leuitate, siue vestimenta, siue
aliud quiduis spectaretur, penitens alie-
na. quæ domesticis rebus piè, frugali
terque curandis intenta; cū ad proxi-
miorē ecclesiã modestissimo cultu
rei diuinæ causã quotidie accessisset;
domo ferè non prodibat; nisi quan-
doque ad virginum collegia, sacraue
alia loca religionis ergò proficiscere-
tur. Tales fuere Gibertus, & Margari-
ta; vt dignū parētibus filiū agnoscas:
parentes verò ita filio dignos; vt præ-
cipuò tñ Dei munere, quemadmodū

christianæ reipublicæ utilitas postula-
bat, lōge, multūq; sint ab eo superati.

Nascitur Ca-
rolus fit Ab-
bas, & iurif.
consultus.
CAP. II.

Natus est Carolus in arce Aronæ,
postridiē Cal. Octobris anno salutis
M. D. XXXVIII. quem adhuc pue-
rum, clericali vestitu, ad eius mores
valde accommodato, pater indui cu-
rauit. A primo ætatis tēpore non ob-
scura solidę pietatis signa dedit. cum
enim tempus, quod dabatur literarijs
exercitationibus vacuū, socij in pue-
rilibus ludis ponerēt; ipse diuino cul-
tui multò libentius, eo spatio operā
dabat. vagabantur alij per urbem ani-
mi gratia: ille verò, de eorū se socie-
tate subducens, vel religiosiores ec-
clesias adibat, vel domi pię pręcabat,
& diuini cultus imaginem quandam,
pauis altaribus constituendis ornan-
disque puerili quodā pietatis studio,
& oblectatione referebat. Cum ætate
paulò magis procisset; ecclesię san-
ctorū Gratiniani, & Felini Aronēsis
sacerdotium, Abbatia nomine, quod
dudum in familia Borromeia perman-
nebat, accepit. Atq; cum humaniori-
bus literis satis operę dedisse videre-
tur; Ticinum, vt ciuiliū legum, & sa-
crorum canonum studia coleret, sese
Patris iussu contulit. Tantula ætate
cū esset sacerdotij sui fructus sacros
esse reputans; quorū sibi, vtpote Ab-
bati, Deo reddenda ratio esset; patrē,
cuius alioqui voluntati obsequi dili-
gēter studebat, modeste monuit, qui
vnā cum ceteris facultatibus suis ad-
huc Abbatie res dispensabat: minimē
id sibi iustum, neutriusq; saluē cōsen-
taneum videri; qui fructus sibi super-
essent, eos in rem familiarem conuer-
tij; ac non potius dari pauperibus. qd
pius pater, tantum abest, vt molestē
acceperit, vt filij religione, præclara-
que indole lætus, ac præ gaudio la-
chrymans; administrationem ei sine
mora reliquerit. quod si patri aliquid
ex ijs, necessarij tūptus causa, opus
erat; mutuū dabat filius; quod ei po-
stea, vel egenis restitueretur. Ticini

nec ab æqualium suorum vitæ cultu
abhorruit; & pietatem, honestatemq;
coluit diligenter. Ne insignes in lite-
ris progressus habere videretur; inge-
nij motus ad explicandum haud latis
expediti faciebant. Nuper ex eius so-
cijijs quidam narrabat: eo se tempore
sępius Caroli patientiam esse admira-
tum; quod neque aduerso aliquo ludi
euentu, neque famuli cuiusquā igna-
uiā commot⁹, quidquam faceret, aut
loqueretur vmq; quā, quod contume-
liam, aut liberiolem indignationem
præ se ferret; eluxisse quoq; in eius
moribus addebat animum excelsum,
ac mētem ab humanis cupiditatibus,
ambitioneque alienam. cum ei vlti-
mo ferē iuris studiorum tēpore, Io.
Angelus Cardinalis Medices auun-
culus Abbatiam Romanianam contu-
lisset, & præterea Caluentianum, vt
appellant, Prioratum; de collegio ex
ijs opibus Ticini constituendo iam
tū cogitare, ac loqui cœpit: seque
aiebat, modico sumptu, procul huma-
no splendore, etiam turē vitam liben-
ter acturum; modo talis collegij cō-
modum, atque ornamentū familię, pa-
trijq; afferret suę: quod alia ratione
postea præclare factum vidimus. eam
animi moderationem, atq; æquabili-
tatem, haud maxima præsertim inge-
nij celeritate coniūctam, quidā quasi
tarditatem, abiectiōemque despice-
re videbantur: cum tamen & ipsius
adolescencię acta non obscure, &
posterioris temporis res gestę multo
illustrius, longe aliter se rem habuis-
se demonstrarint; at enim moderari
animo capi caducis rebus; & que ve-
rē magna sunt, rei que publicę utilia
amare, & querere; non tardi, vel abie-
cti, sed præstantis ingenij est. Nō con-
fecerat Abbas iuris disciplinæ cursū,
cum eius pater ex hac vita migravit,
annos natus quadraginta septem. qua
de re, licet Federicus frater esset na-
tu maior; rerum familiarium sum-
ma, propter prudentiam, moruna-
que

que gravitatem ad eius iudicium redijt: quam curam, ea cum laude gessit: cunctorum gubernatione coniunctam; vt si quemadmodum Apostolus monet; ab administratione domestica ducamus argumentū; ecclesiā quoque illi quandoque recte committi posse, iam tum liceret facile iudicare. Ad continuanda iuris scientiæ studia, impedimētū aliquid Abbati eiusmodi administratio sine dubio attulit: sed ob id quoque intermittendus fuit iuris discendi labor; quod studiorum suorum cursus cito conficiendi desiderio, quasi aestu quodam, ad vigilias, & nimias literarum occupationes delatus, in periculosam valetudinem, pituita ex capite distillante incidit; quæ curationem procul à libris omnino postulabat. ea pluribus mensibus temperantia fere, commodaque vitæ ratione Mediolani adhibita; quamquā grauius malum, fortasse etiam vitæ discrimen, auertere visa est; non effecit tamen, quin pituita itidem flueret vsque ad postremos fere illius vitæ annos, quo tempore illa assiduo ieiunio valde imminuta, in prouerbij fere consuetudinem Caroli remedium induxit. dū curaretur, à medicis præscripta musici cantus oblectatione, quæ naturam tamen erat ei valde iucunda, eo temporis spatio tantum utebatur, quod medicinæ causa ij necessariū iudicauerāt. ac ea tum verecundia fuit; vt si quid carminum canēdum esset, quod ad lasciuiam pertineret; reijciendum ille quidem curaret prius, si animaduertisset; sin alitem, verba saltem ommitteret; vocumque modos tantum exprimeret. digna certe, clerico modestia; quemadmodum ea quoque quod rogatus, vt pilæ ludū in paternæ domus platea spectaret; ad ianuā fenestramve ita consistere recusabat, vt à cæteris spectatoribus videri posset. At disciplinæ sacræ studium non mediocriter ostēdit, in veteribus monachis quibusdā ecclesiæ suæ Aronensis

Pars III.

corrigen- dis. qui quidem à beati Benedicti instituto tam longè aberant; vt vix ipsius monastici vestitus vestigium retinerent. quorum licentiam, cum sibi minimè ferendam adolescēs Abbas iudicaret; alios victus asperitate, alios arcta custodia puniuit, & in officio continuit: quamquam nullo eius generis tūc proposito exemplo, quod sequeretur. Quinto, ex quo iuri studere cœperat, anno exacto, vt iuris vtriusque peritus, doctoris insignia publicè Ticini suscepit; Francisco Alciato tradente, qui discipuli officio postea Cardinalis creatus est.

Obitu Pauli quarti, vacabat eodē tempore Pontifice Romana Sedes. tum Cardinalis Medices Margaritæ frater, electus est; & Pius eius nominis quartus appellatus; anno salutis M. D. LX. ineunte. Allato Mediolanum nuncio; ad duos Comites, vt Pontificis sororis filios, salutandos, domum conuenere statim Magistratus, ciuitatisq; principes; cognati, vt fit, noti que omnes. sed illos neq; spei magnitudo, nec elata cogitationes impediunt; quin sese pie colligentes, Deo gratias agerent; & peccata sua confessi, sanctissimāq; sumpta Eucharistia, christianum iacerent status eiusmodi fundamentum. Federicus sine mora Romam contendit. Carolus paucis interiectis diebus, Pontificio iussu accersitus, secutus est. Alterius sororis filios Pontifex habebat, Marcum postea Cardinalem, & Annibalē, Sitticos, Altaempsij Comites; Serbellonos item cōsobrinos; quos omnes dilexit, magnisq; honoribus, & amplitudinis Pontificiæ beneficijs auxit: sed hos tamen præcipuè sibi ornandos ille constituit. Federicum statim quibus potuit maximis, ditionis ecclesiasticæ titulis ornauit; qui Philippi quoque Hispaniarum Regis liberali voluntate, opibus, atque honoribus valde honestatus est. Carolum Prothonotarium

Fit Card-
nalis, & Ar-
chiepisco-
pus Medio-
lani.

CAP. III.

Aa 3 pri-

primo creauit; ac libellis referendis
 præfecit. post mensem autem, & Car
 dinalem fecit; &, quamuis annum a
 geret tantummodo XXI. Medio
 lanensem detulit Archiepiscopatum.
 Præterea Romanæ ditionis admini
 strationem illi mandauit; de qua, vi
 ris grauib; in consilium adhibitis,
 assiduè consultaret, supplices libel
 los, ac mandata omnia, quæcumque
 essent, pro se subnotare iussit. Aucto
 ritatis pontificiæ munera grauissima,
 negotiaq; quotidie detulit; & omniũ
 curarum suarum, consiliorumque
 participem fecit, ac administrum.
 nam & ipse miram in publica nego
 tia, grauissimasque res gerendas o
 stendit ab initio propensionem. eò fa
 ctum est, vt nullus ferè apud cognatum
 Pontificem Cardinalis maiore
 auctoritate, atque administratione
 vquam fuisse videretur. Addidit
 amplissimas facultates; quibus ille
 splendore planè regio, contra quam
 eius natura, consuetudoque ferret,
 vitam instituit. maximus domesticorum
 numerus; in his viri literis, nobilitate,
 titulis ornatissimi. Præfules,
 alijque nobilissimi viri quotidiani
 conuiuæ. pretiosissima suppellex. quo
 tidianas etiam oblectationes quasdam
 sacræ disciplinæ non satis consentaneas
 admittebat. Magna porro, re
 pentinaque dignitatis amplificatio, si
 præsertim exempla, & instigationes
 accedant, sæpe mores, ac naturam ip
 sam perturbat. At tantis copiarum
 blandimentis delinitus, ad perfectio
 rem tamen vitæ disciplinam oculos
 retorquebat: & ad humana omnia
 contemnenda se ipse frequenter ex
 citabat. Cumq; multos post annos
 Dei beneficia secum reputaret, com
 memorare solitus fuit, inusitata se ra
 tione ad sanctiora pietatis officia, re
 ligiosoremque vitam fuisse perdu
 ctum: neque enim angustas, asperas ve
 res, vt plerumque fit, Deum adhibuif
 se; sed prosperas, maximeque floren

tes: vt in ijs rerum humanarum leu
 tatem, inanitatēque diuino lumine
 perspicens, ad ea, quæ solida, grauia,
 æternaque sunt, animam adijceret.
 Interim non solum aliquid amplius,
 vt humanum est, ex opibus Ecclesiæ
 quotidie sibi addi non postulabat; sed
 etiam vltro à Pontifice tradita, pro
 pemodum accipiebat inuitus: quod
 ex cognatis nonnulli, & alij, qui ex
 eo pendebant, valde queiebantur: &
 quod virtutis erat, vt humana peruer
 sitas est, angusto, paruoque animo tri
 buebant. Virginalē modestiam, que
 semper in eius moribus eluxerat, ex
 quisitè retinuit: & in eo genere non
 modo quidquam malè appetere nun
 quam vlli visus est; sed insidias quoque
 non semel paratas sanctè admodum
 vitauit. Præstitit in mandatis mune
 ribus summam fidem, incredibilem
 que diligentiam; tum mentem pro
 fus incorruptam; quæ neque cupiditate,
 neque vlius gratia vquam mo
 ueretur; sed in omni re consultanda,
 & diiudicanda, quod iustissimum es
 set, id spectaret, & exequeretur sem
 per pristinam item patientiam; vt nul
 lus errato, vel molestia commotus,
 quidquam faceret; aut diceret in que
 quam contumeliosum. Cum autem
 plerique amplitudinis, diuitiarum
 que splendore, commodoque capti,
 delicatiores fiant; laboresque dignita
 ti coniunctos fugiant; contra hic ad
 lescens sese patientissimum præsta
 bat: multum scribendi, dictandi que
 laborem suscipiebat: diuturnam ijs,
 qui alloqui vellent, operam dabat. In
 suos, pauperesque, si liberalissimus
 initio non fuit; ita se tamen compa
 rauit; vt in eius animo liberalitas in
 dies, calore diuini spiritus augefcens
 ad præclaram illam effusionis planè
 christianæ maturitatem tandem per
 ueniret. Pauperibus multa donauit,
 tum Romæ; tum in ijs maxime locis,
 vnde sacras pecunias accipiebat. Aro
 næ præsertim multa distribuit, ac Me
 dio

diolani: vbi si qua de causa in rebus ecclesiarum constituendis, gregeque ad rectam viam reducendo, sumptu opus esse viderat; de suo liberaliter iussit suppeditari: vt nihil penitus ex ipsius ecclesiarum fructibus ipse Romae tunc existimetur percepisse. Humaniora literarum studia coluit, cumque viros eruditissimos in eo genere plures apud se haberet; ex eis, alijsque nobilem instituit Academiam, cuius exercitationes noctes appellavit Vaticanas; quoniam publicis, plerumque negotijs interdum occupatus, certas eis dabat ipsius intempesta noctis horas. Valebant ea studia, ad doctrinam morum, facultatemque dicendi comparandam; tum memoriam quoque exercendam: dum posita quaestione, quae ad mores pertineret; in vtramque partem, quam poterant ornate, copiose, atque eleganter differebant. ad animorum vero relaxationem aliquid etiam admiscere liberalis ioci solebant, ac leporis. ex horum numero, & ex eis, quos in consultationibus adhibebat, viri fuerunt, tum literis, tum dignitate clarissimi; qui magno fuerunt, partimque adhuc sunt reipublicae christianae vsui, atque ornamento: ex quibus Episcopi, Cardinales; & ipse quoque Gregorius XIII. extiterunt. Curabat ille, per eas exercitationes, non solum eiusmodi doctrinae praecipua, dicendi quoque vsu assequi; sed etiam, quae in loquendo sentiebat, impedimenta naturae superare: concisas enim sententias, immo etiam verba ipsa immixta habita quodam nimiae celeritatis pronuntiare solebat. quibus in rebus, quantum profecerit; tum illius iudicium in scribendo, alienis quoque scriptis corrigendis postea indicavit; tum frequentissimas conciones declararunt. Atque huiusmodi studia non parum ad eius quoque salutaria consilia valuisse postea fatebatur. cum enim illi Stoicorum sententia in Academia

impugnanda quandoque obuenisset; contra potius sese ad eos aliquo modo sequendos, hoc est ad perturbationes comprimendas, dum ei rei studeret, animique perfectam moderationem comparandam, sensit incitari; ex quo Epicteti philosophi libellum frequenter in manibus habere, eiusque praecipua valde obseruare, per ea tempora visus est.

Cum in Carolo rerum humanarum saepe despicientia sese ostenderet: non obscure tamen etiam studium apparebat sorores omnes recte collocandi. Id optime successit; Pontifice fauente; Deoque in primis cumulatissime praestante, quod bonus ille Gibertus eximia pietate sperauerat. Eas enim Principibus, ac diuitijs ditioneque praestantibus viris in matrimonium dedit: Camillam quidem, quae prima fuit, Caesari Gonzagae, Melitiae Principi: Hieronymam Fabricio Gesualdo, Venusini Principis primo filio: Annam Fabricio Colungae, Marci Antonij Ducis Taliacotij itidem principi filio: Hortensiam Annibaldi Sittico, Altiphsij Comiti, & sororis Pontificis filio; non enim Hortensiam ex Margarita, sed ex alia vxore Giberti susceperat. Honestissimae fuerunt omnes: at Anna ijs moribus, eaque fuit sanctitate; vt in tanti fratris historia merito, de illa sit praecipue commemorandum. solidae pietati, rerumque diuinarum contemplationi maxime semper dedita fuit. vt non modicam noctis cuiusque partem, quae somno danda erat, in sacra supplicatione adhuc puella ponere soleret. At cum Fabricius adhuc adolescens diem suum obijisset; christianae disciplinae, pijsque exercitationibus in dies magis intenta, tantum profecit; fratris exemplo, ac hortationibus in primis incitata; vt in eius precibus magnum domus suae praesidium Marcus Antonius vir prudentissimus collocaret. Vestitum mutare, seseque abdere in mo-

De Annae
sanctitate,
& ceterarum
sororum ma-
trimonijs.
CAP. IIIA.

nasterium constituerat; nisi consiliū
 dedisset Carolus, vt religiosam vitam
 domi agens, filios, quos ex Fabritio
 susceperat, non desereret; sed edu-
 caret pie, ac diligenter. Egentium
 iuuandorum studiosissima fuit. ex eo,
 quod separatim ei dabatur, ad suos,
 familiaeque sumptus, quantum pote-
 rat, detrahebat; & in eleemosynas cō-
 ferebat; vt ipsis etiam indumentis, ea
 de causa tritis admōdum vteretur.
 frequenter etiam, quod apponebatur
 in mensa, mōdica sibi retenta portio-
 ne, pauperibus dari iubebat. Ecclesia
 erat in Panormi regia, vbi illa, cum
 M. Antonio Siciliae prorege habita-
 bat; & in eam ex Annae domicilio adi-
 tus; vt commode posset in sacro loco
 eximium explere, contiuandae sup-
 plicationis desiderium. ibi quo arden-
 tiore animo precaretur; sanctissimam
 Eucharistiam haberi perpetuo cura-
 uit: & sacram statarum horarum pu-
 blicam praecationem, sacerdotis auctori-
 tate restituit. Cum autem humida es-
 set aetas, loco praesertim illo remo-
 tiore, in quo Anna manebat; contra-
 xisse videtur ex diuturna mora frigi-
 dam, grauemque totius corporis, pre-
 cipue capitis, affectionem; quam, vt
 diuinæ benignitatis munus, libenter
 vsque ad obitum tulit. Cum sanctissi-
 mam Eucharistiam sumebat, tam ar-
 denti, atque intimo sensu pietatis af-
 ficiebatur; vt duarum circiter hora-
 rum spatio, nullo fere motu, mente
 penitus in diuinis mysterijs defixa,
 permaneret. Sacerdotem cui confi-
 rebatur, quisquis esset, tantopere ob-
 seruabat; vt ne latum quidem, vt aiūt,
 vnguem ab eius voluntate discēdere
 auderet; tantoque honore, ac reue-
 rentia prosequeretur; vt diceret in-
 terdum; pedum eius vestigia cupere
 admodum se osculari. Tentari cum
 ea febris coepisset, ex qua mortua
 est; nihil patefecit: erant enim ex-
 tremi quadagenarij ieiunij dies quo-
 rum abinentiam nolebat interrump-

pere. ad sacram Paschatis communi-
 nem venit in ecclesiam. per eos dies,
 qui pauci fuerunt ante mortem, solito
 loco nonnunquam ad meridiem vs-
 que; permansit orans. demum ingra-
 uescente morbo iacere coacta, de
 morte obeunda placidissime audiuit,
 ac hilariter: creditoribus iussit in pre-
 sentia satisfieri: & ex ea hora ro-
 gavit, ne filij amplius ad se adduce-
 rentur; quo magis ab humanis rebus
 remota, quæ spiritalia, coelestiaque
 sunt, quiete cogitaret. Humile funus
 ducendum praescripsit; coelestiaque
 amore vehementer accensa, diuinum
 viaticum accepit; & sacram extremi
 temporis vnctionem; cuius vnctionis
 loca sibi ante diligenter ablui iussit.
 cumque ad extremum vsque sensibus
 vigiasset; sacerdoti etiam singillatim
 coelites inuocanti respondisset; mor-
 tē obiit anno Domini M. D. XXC. II.
 Luxere eam Panormitani propemo-
 dum incredibiliter. tū verō eius cor-
 pus ita fere habuerunt, quemadmo-
 dum beatorum corpora solent haberi.
 luxere autem in primis pauperes,
 quorum se benignissimam parentem
 semper ostenderat. De Anna, ceteris-
 que sororibus satis.

Redeamus ad Carolum; cuius san-
 ctioris vitae desiderium triennij fere
 spatio; siue negotiorum, curarumque
 magnitudine; siue humano, falsoque
 pudore quodam retardatum; tum ar-
 dentius excitatum est, clariusque mul-
 to enituit; cum Federicus frater diē
 suum obiit, mense Nouembri anni
 M. D. LX. II. Florentissimi iuuenis in-
 teritus, qui dum ad summos honoris,
 atque amplitudinis gradus gloriose
 ingrederetur, de medio praeter om-
 nium opinionem sublatus est, ma-
 gnopere valuit; vt Carolus tum ipse
 vehementius commotus; tum alio-
 rum animos factos ad humanarum
 rerum imbecillitatem praesenti casu
 attentiores; conspicatus; ad praela-
 ram vitae hulus despicentiam, sacram
 que

Ad meliorem
 vitae studia
 se refert.
 CAP. V.

que illam optimæ vitæ disciplinam, quæ iam diu ei proposita erat, sese aperte, strenuèque conuerteret. Affuit assidue fratri laboranti; & quæ tali tempore homini christiano pia officia debentur, omnia, quantum potuit, cumulate præstitit vsque ad mortem. Dum autem alij, & ipse Pontifex in primis, afflicti; Federicum diutius lugerent; ipse accersito sacerdote, cui peccata sua solebat confiteri; de insigni morum mutatione cum eo egit, ac decreuit. Dictitabant eo tempore multi, Carolum nullo fratre, neque fratris filio, clericalem vitam relicturum; & vxore ducta, profanis honoribus, & negotijs implicandum. & vero etiam fuisse dicuntur; qui aperte significarent, ac incitarent; idque non sine eorum auctoritate, qui plurimum poterant, ille autem vt omni se interpellatione liberaret; non multis post mensibus ad sacrum presbyteratus gradum ascendit. Personam ex eo tempore visus est longe diuersam induere: eaque fuit in moribus, omni que vitæ consuetudine grauitas; vt ad austeritatem quoque perueniret; quemadmodum sæpe solet initio vitæ religiosioris euenire. Non cætera solum oblectamenta dimisit; sed cum exercitatione corporis ad id tempus valetudinis gratia magnopere delectatus esset; eam quoque respuit; quoniam Ægidius Fuscararius religiosissimus Episcopus Mutinensis, quem plurimi faciebat, eam sibi consuetudinem in iuvene minime probari dixerat: augeri enim calorem nimis; qui suapte natura, tali ætate, maxime viget, inde cibus, potusque multus: ex quo multum somno, parum contemplationi, literarumque studio dari temporis, necesse est; præter alia, quæ animæ facile consequuntur incommoda. Ciuiles Accademiae exercitationes, studiaque dicendi, ad spiritualem traduxit rationem; iam tum, vt puto, cogitans

de grege suo coram custodiendo, concionibusque sacris pascendo. Alia studia literarum, egregia illa assiduitate, patientiaque sua coluit; doctorumque virorum quotidianas disputationes sua manu scribens, diu satis excepit: vt merito mireris, Carolum per eos annos, tantis occupationum pressum oneribus, logicæ, philosophiæ, Theologiæque, quamquam non ad perfectam scientiam, operam dare potuisse. sed multo magis mirum; varie illum, grauiusque oppugnatum, quorundam suasionibus insidijs, obrectationibus sollicitatum; stetit tamen; piaque sua consilia atque instituta constanter retinuisse. Mutatio eiusmodi plerisque non probabatur: eius causam; vt quisque sibi prudentissimus videbatur, ita in rebus humanis, vt sit, acutè inuestigabant. multi palam improbant; simulationemque dicebant. At multi etiam veritatis, diuini que spiritus vi permoti: tum sinceram eius animi sensum agnoscebant; dignumque imitatione iudicabant: tum eius exempla sequebantur. Plures ex literatis Academiae, domusque suæ viris, ad sacra studia, vitamque puriorem eius exemplo se retulerunt, omnino plurimi, eius imitatione, vitam, actionesque suas conformarunt. Tunc œcumenica synodus Pij Pontificis auctoritate, iussuque, Tridentini habebatur: cuius acta, progressionisque cum antea Carolus magno studio, ac pietate curasset: tum eo tempore studiosissime coepit tueri. atque cum de ea dissoluenda quodam tempore ageretur, pluresque ex principibus assentirentur, immo quidam vrgerent: ille Pontificis in eo voluntati consentiens, omni auctoritatis suæ conatu resistit, perficiendamque curauit. Ad eorum cogitationem, quæ synodi decretis operantur. Gulielmo Sirleto, plurimum usus est: cuius doctrina, cum anti-

quæ

1563.
 quæ disciplinæ, græcæque linguæ cogitatione, tum vero eximia pietate coniuncta, adeo est delectatus; ut hominem semper plurimi fecerit; neque destiterit, donec eum postea perduceret ad Cardinalatus gradum. Ad sui ipsius, suorumque meliorem vitæ rationem, multa Carolus à morte fratris cum instituisset; sancitis demum anno M. D. LXIII. Tridentinæ synodi decretis; ea studiosius est executus; adiecitque; etiã sanctiora. Circiter octoginta de domo sua missos fecit vno tempore; eos ferè omnes qui clericali vitæ minus apti videbantur, quos benignè admodum, liberaliterque tractatos dimisit. serica indumenta non sibi solû, sed familiaribus omnibus interdixit; qui neminem ex eis antea sine sericis splendidisque vestimentis admittebat. De corpore suo nihil adhuc seuerius statuit, quàm ut vno die singulis hebdomadis pane, & aqua tantùm vesceretur. Molesta coepit esse grauissimarum occupationum assiduitas: quibus nê à diuinarum rerum contemplatione abstraheretur, in ædiculam quandam, quam sibi remoto loco ad id constituerat, sese abdere certis horis coepit. paulatimque se prorsus à rebus agendis subtrahere velle videbatur; nisi quem vehementer obseruauit, Bartholomæus Archiepiscopus Bracharensis ex ordine Dominicano magna sanctitate Præsul, admonuisset; Ecclesiæ, Carolique; ipsius conscientia periculosum sibi videri, defugere munera, occupationesque illas, quæ facillè in homines longè diuersæ sententiæ recidere possent. quæ res fecit, ut consuetos labores, atque onera pergeret sustinere. Virorum pietate, disciplina ecclesiastica, doctrinaque præstantium assidua consuetudine, consilioque utebatur: inter quos alij erant boni sacerdotes Hispani; qui nuper ex ciuitate Tridentina, Concilio absoluto venerant. ex eodem

numero Franciscus Forerius fuit egregius Theologus itidem Dominicani ordinis, quem Carolus apud se retinuit. & de rebus Theologicis quotidie differentem diu audiuit. Atque propius iam ad Episcopi munus accedens; quod se graue admodum sustinere sentiebat, & ad salutem sui gregis diligenter exequi cupiebat; in sacris concionibus publicè habendis, de quo grauissimè Concilium constituerat, se coepit exercere; remotioribus tamen locis, fereque ad virginum coenobia; quamquam & in suas breui prodijt tum Sactæ Mariæ, cuius erat Archipresbyter, tum S. Praxedis, cuius titulum habebat, ecclesias. Inusitata multis sæculis in tali persona muneris functio: cõcionator haud aptissimus; tali loco; quos in hominum sermones venerit, non est opus explicare. quibus rebus tamen, eius optimum studium superari, tardarive non potuit. At verò fecit ea totam morum conuersio, constansque; in eadem voluntas; ut illum tandem vereri quodammodo summiq; infimi inciperent; & ipse Pontifex eius causa quibusdam rebus vtiliter abstineret. solidæ virtutis vis hæc est admirabilis; quæ plurimos à vitijs deterret, & ad ea, quæ recta sunt impellit; quam ipsi quoque summo loco constituti non possunt non subire. Incidit per id tempus in morbum Carolus; qui diuino quodam munere, luminis ei plurimum, cœlestisque suauitatis attulit; atque ita mentem ad superiorum desiderium acuit; ut terrena omnia magis ac magis despiciens, mortem concupisceret; atque adeo culpam in eo suam timeret; quod ab humanarum rerum radio nimis refugere, & ita Deo se totum minimè permittere, sibi videretur.

Quod antea de sua diœcesi visenda, colendaque cogitauerat; id perficere quamprimum curabat. sed cum id molestè ferret Pontifex, senemque

Ecclesiæ
 suæ absens
 consulit.
 CAP. VI

que

que se quereretur ab eo deserere, quem ut filium charissimum amabat; suum in Insubriam aduentum, non ille quidem dimisit, qui eum in animo defixum habebat; sed paulum distulit. Stavit verò interim ecclesie suae longè accuratius, quàm antea sine mora prospicere: vbi plurima corrigenda, restituenda, ordinanda esse, & probe sciebat, & quotidie audiebat. Ac superioribus quidem annis Vicarium ibi habuerat; immo Episcopalis quoque ordinis hominem, qui pontificalia munera obiret. non nihil item ad clericalis disciplinae conformationem pertinens cœperat. Verùm ad sanctiorem, illustrioremque tunc administrationem; quem Mediolanum cum potestate mitteret, præstantissimum sibi virum perquirendum statuit: de quo sollicitus cum inuestigaret; sapientissimo consilio fecit, ut Ioannis Matthæi Giberti olim Veronensis Episcopi alumnum deligeret. Cum enim, vix ille, clericalis vitæ, ac administrationis episcopalis egregia laude non multis ante annis florisset; & ante Concilium Tridentinum fuisset ecclesiasticae disciplinae eo sæculo in Italia restituendæ facile princeps: nihil aptius, meliusve cogitare Carolus posse videbatur; quàm, ut virum tanti Episcopi consiliorum participem, actionum adiutorem, institutorum peritum sibi adscisceret; ut consilia sua, ex sacris Concilij præceptis & ex præcipuo illo animi sui lumine concepta, eum ijs consulens; præiungens; præstantissimam efficeret, Domino in primis iuuante; regendæ ecclesie rationem. Accersuit igitur, Cardinali Nauagerio Veronensi Episcopo concedente, Nicolaum Ormanetum præbyterum, & iurisconsultum Veronensem; qui non solum fuerat Ioannis Matthæi Vicarius; sed cum Reginaldo Polo Cardinali sedis Apostolicæ Legato, in Anglia, rebus illius ecclesie componendis operam

dederat; & Concilij Tridentini actionibus interfuerat: tunc autem ab humanis cupiditatibus alienus, populū quendam in diocesi Veronensi sacra regebat auctoritate; & paruum gregem bonus pastor, sanctè, quietèque pascebat. Sed eum Dominus nihil eiusmodi cogitatem euocari, eiusque virtutè ad Mediolanensium, atque adeo vniuersæ Ecclesie vtilitatem, in apertum proferri voluit. Romam cum venisset, Carolus amantissimè accepit; & pro sua ardenti gregis charitate, de ecclesia administranda, deq; omni sacra disciplina ex Tridentinis præcipuè decretis restituenda, cum illo plenè, assidueque communicauit: ut pleriq; ijs diebus mirarentur; id temporis cum eiusmodi homine consummere, qui orbis Christiani tot, tâtaq; negotia sustineret. Inde illum Mediolanum dimisit; quo iam anno ante clericos miserat ex societate I E S V, Benedictum Palmium in primis, magno ardore, atq; eloquentia concionatorem, qui omnes tanquam exercitati milites præcurrerent; in sua quisque muneri functione Duci viam pararent; belli que initia susciperent; quod grauissimum, & turbulentum cum deprauatis hominibus, demonibusq; futurum erat. plurimi enim ex omni genere vitijs erant contaminati: recumq; salutarium tota ratio in ciuitate, in agro, in omni denique provincia maximè perturbata: tum continuata, paucis annis exceptis, circiter octoginta annos Pastorum absentia; magnam ad diripiendum, dilaniandumq; gregem; aditum bestijs inimicibus reliquerat: obscuratis vbi que præsertim ex diuturna temporum calamitate, sacrae disciplinae custodiendæ, tuendæ que luminibus. Ecclesiastica administratio, animarum curatione ferè prætermissa; ad iuridicendi munus, litigioso sumque clericorum controuersias dirimendas, redacta erat. atque vni Vicario, tantum

tum otij scilicet à negotijs dabatur; vt etiam rebus ludicris frequenter posset operam dare: sed ipsa quoque iurisdictio, iudicium, siue incuria, siue ignauia, violata magna ex parte fuerat, ac imminuta. Cleri mores in vniuersum, siue domos spectares, siue ecclesias: misere corrupti: luxuries adeo libera, vt cautionem contemneret: sacerdotiorum multorum vectigalia vni assignata; eaq; ad profanum splendorem pro cuiusque gratia expetita: sacra munera ab ijs, quorum essent, neglecta; ab alijs ad egestatem sustentandam, non tam pro viribus, quàm pro inopia quæ sita. vtraque sæpe vitio, contraque sacrorum canonum præscriptiones impetrata. si quæ literæ; non ad salutem, diuinarumve rerum scientiam; sed ad lites, & iudicia comparatæ. sacrorum munerum functionibus, sacrificijsque ipsis obeundis, tamquam vulgariū clericorum officijs, nobiliores abstinere: profanis negotijs implicari: ædes sacræ ex parte maxima deformatæ; debitoque diuinorum officiorum cultu destitutæ: sordida suppellex, reliquæ aliæque sacræ res indignis modis habitæ. Concionatores ad eas res sepe intenti, quæ vt Apostolus monet, ad concertationes potius, quam ad rectam vitæ institutionem valent. Hæc omnia qualis populi vita consequatur, ignorat nemo. annuus tantummodo sacramentorum usus; ac in plurimis ne annuus quidem, sacra officia, immo ecclesiæ ipsæ parum à clericis, multo minus à laicis frequentatæ: criminum, quæ sacra potestate puniuntur magna licentia: adulteria multa, concubinatus, vsuræ. sed eius temporis miseriæ distinctius ex Caroli gestis apparebunt. Manebat certe Mediolanensium illa procliuis, ad virtutem natura: erant piorum hominum fodalitia, aliq; vetera instituta multa; quæ singularis cuiusdam bonitatis, ac pietatis significatione dabant;

exterisque hominibus à Carolo missis magnæ erant admirationi. Religiosorum hominum congregationes multa salutis habebant adiumenta. Clerici, qui Paulo Apostolo duce, ac patrono: coenobiticam vitam apud ecclesiam sancti Barnabæ iam instituerant, religiosæ, spiritualisque vitæ rationem præcipuo studio reuocare, atque inducere conabantur. rerum ducarum contemptum non solū verbis publicæ faciendis; sed etiam seuerâ admodum vitæ ratione docebant: & eorum, quæ Deus pro nobis pertulit imitatione, acriter sæpe numero inflammati, ea publicè faciebant, quæ ad homines præsentium honorum amantes acriter commouendos, vehementer valerent. Verum, vt hi magnū numerum ad optimas christianæ vitæ exercitationes adduxissent, nullo tamen publicæ potestatis subsidio; plerisque etiam repugnantibus; vix quidquam consequi poterant, quod vniuerse ciuitatis mores immutaret. nā & ipsi religiosi ordinis homines, eius modi vitæ spiritualis institutioni, nouitatis nomine sæpe sunt aduersati: tanta vis est prauæ, ac inueteratæ consuetudinis; quæ vetustissima quoque pietatis officia, vt res super inuentas, malæque respuit, ac aspernatur. ex ceteris quoque ciuitatis bonis, multum extabat fructus salutatis; at non is tamen, qui tam magnas tollere corruptelas posset. Commodissime autem videtur euenisse; priusquam ipse Carolus veniret. Ormanesum ad ecclesiā administrandam missi: vt cum multa ex ijs, quæ æquiora sine dubio essent, ille assequeretur; multa etiam dissimulare, multa tolerare; leniter omnino ad reliquam, perfectioremque conformationem animos preparare posset. nam plena, repentinaque correctio sine magna perturbatione, ac periculo induci posse vix videtur. Carolū autem ipsum præsentem in multis, gra-

uibusq; conuere; tum eius ampli-
tudinē, potestateq; indignum erat;
tum futurę etiam administrationi nō
mediocriter incommodum: quę ex se
ueris, acribusq; inijtjs multo facilior
ei futura erat; quemadmodum exitus
comprobauit.

Quę Orma-
netus egit in
administra-
tione eccle-
się Med.
CAP. VII.
3564.

In suam igitur administrationem
ingressus Ormanetus mense Iulio an-
no à salute M. D. LXIII. quid egerit
breuiter attingendum puto: vt cu-
ius aedificij ratio latius hoc libro de-
scribēda est; eius quo modo iacta sint
fundamenta prius ostendam. Ac pri-
mò quidē præcipua quędam capita
tantummodo, ad vitia coercenda, ec-
clesiasticamq; disciplinam restituē-
dam, prudenter aggressus est; eaq; se-
re Cōcilij Tridentini auctoritate san-
cita; quibus qui resisteret, non ita fa-
cile, vel nullo modo potius posset ex-
cusari. nam & Philippus Rex, ac Me-
diolani Dux omnibus prouinciarum
suarum Præfectis iusserat; vt quę Tri-
denti constituta erant, omnino ser-
uari pro eorum facultate curarent;
ecclesiarum Antistites, quibuscum-
que rebus possent, in ijsdem perficiē-
dis iuuarent; & prouincia Gubernator
Gabriel Comius; Dux Alburcher-
chij, Senatusq; Mediolanensis, ad om-
nia in eo genere peragenda pie se pa-
ratos ostendebant. Primò igitur Or-
manetus omnium Ambrosianę eccle-
się clericorum synodum, paulo post
aduentum suum conuocauit; vt Eccle-
siarum ministros; eorum conditionē,
ac statum, tum ius habendi sacerdotij
recognosceret: ijs presentibus, quę
ad vsum pertinerēt, deliberaret: quę
seruanda essent, denūciaret: Ha-
bet vrbs Mediolanensis ecclesias ani-
marum curatione insignitas, seu pa-
rochias ad septuaginta. alias octo,
quę canonicorum collegijs colūtur.
Extra urbem vero sunt parochię cir-
citer septingentę; collegia multa.
cumque à reliquis partibus haud ita
late diocesis pateat; quę spectat ad

Aquilonem; quamuis Comensis eccle-
się sinibus ad viginti millia, & am-
plius partim teneatur; longe tamen
etiam funditur ad regiones Verbani
lacus: tum vero obliquo, longissimo-
que tractu ad alpes pertinens, ad pas-
suum circiter centum millia ab vrbe
progrreditur; multumque earum re-
gionum capit, quę sub Heluetiorum
imperio sunt: ac montibus, vallibus-
que multis impedita, vias incommo-
das, atque asperas habet. Urbis igitur,
atque agri sacerdotibus conuo-
catis, qui numero fuere circiter mil-
le ducenti, synodum habuit Orma-
netus. in eo sacri Tridentini Concilij
decreta publice recipi, fidemque ca-
tholicam singulos profiteri iussit: tū
denunciauit; vnam cuique presbyte-
ro retinendam ecclesiam cum anima-
rum cura; & in illa ei residendum: cę-
teras vero quam primum dimetten-
das. de seminario clericorum consti-
tuendo egit; vnde ministri moribus,
& doctrina idonei ecclesijs suppedi-
tarentur. de honestate clericorum in
vestitu, in habitatione, in consuetudi-
ne quotidiana; in quibus varie, graui-
terque peccabatur; nonnulla consti-
tuit. quibus de rebus tum decreta re-
citata sunt; tum Palmius grauissimas,
liberalesque cōditiones habuit. Sacerdo-
tes deinde, omnes qui passim antea
nullo scientię facto periculo, nulloq;
testimonio confessiones audiebant,
eo munere interdixit; nisi prius, ab
ipso essent probati; quod tempore ce-
dens, tunc quidem leniter fecit. Legi-
timas inquisitiones, approbationes-
que, de ijs qui sacris initiandi essent,
restituere cœpit. Urbis partimque
diocesis ecclesias visit, & recogno-
uit. quarū malis tamen plurimis, &
grauissimis haud mederi plene pote-
rat; tum ob idoneorū presbyterorū
paucitatem; tum etiam ob sacrorum
vectigaliū tenuitatem; quę magnis pen-
sionib; detractis, diminuta, atq; adeo,
eximania erant. Hęc omnia licet tū
veterum,

veterum, tum Tridentini Concilij canonum sanctionibus constituta essent; nonnulli tamen, vt est eorum cœcitas, qui in prauitate sunt obfirmati, pertinaciter recusare; publicè reclamare; Vicarium, & concionatorem accusare, ad Senatum cofugere; de procuratore mittendo, nunc Romam ad Pontificem, nunc in Hispanias ad Regem, dictitare: secretò etiam per literas absque nomine scriptas Vicario minari; aliâq; tum absurdè, tum improbè tētare. Sed hæc licet magnam religioso Vicario molestiam exhiberent; illum tamen à partibus suis fortiter agēdis minimè detertere poterunt. Seminarij causa, quamquã Tridentino decreto sumptus ex sacris facultatibus suppeditandi erant; quia tamen clero vix quidquam adhuc extorqueri poterat; quin etiam multi actis cōueticulis, obstinatè optimo; & antiquo instituto repugnabāt; Carolus necessariam pecuniam dari iussit. Multa quoque fecit Ormanetus in disciplina virginum, quarum cœnobia in vrbe, ac diœcesi sex, & quadraginta Archiepiscopali auctoritate reguntur, restituenda. quæ quidem pluribus locis valde corrupta erāt; tum in vitæ cōmuniter, æquabiliterq; agēdæ ratione; tum in ædibus vndiq; clausis habendis, & in admittendis ad collocationem exteris. curauitque illas per probatos sacerdotes, qui à cōfessionibus essent, quæ ad eas concionarentur; tum etiam per alimentorū subsidia ex Caroli pecunia suppeditata, ad religiosos mores, & ad spiritalia studia reuocare. Quo in genere multa executus ipse; Caroli auctoritate alios etiam Veronensis ecclesię presbyteros, & Ioānis Matthei olim administratos accersuit; quorum consilio, atque opera, tum in alijs; tum in hoc præcipuè negotio vsus est: & per eos optima virginalis vitæ in cœnobijs agendæ iecit fundamenta: idque ex Tridentini Concilij constitu-

tionibus; ex Veronensis Ecclesię institutis; & ex ea, quæ iã in sancti Pauli cœnobio Mediolani ante vigeat, disciplina. Institutum illud fuit eodem tempore, quo Clericorum sancti Pauli Congregatio: eorumq; cōfilijs, atque opera gubernatum fuit: de quo cœnobio Veronenses illi, quem admodū nuper in eorū literis ad Carolum legimus, testabatur; nullum se ad id tempus aliud nosse, quod omni vitæ religiosæ disciplina, propius ad optimum, perfectumq; statum accederet. quare ex eo postea plures Carolus eduxit; & alijs monasterijs ad eorum mores corrigendos prefecit: ex quibus quædã adhuc in eo munere perseuerant. libenter autem hæc bonorum virorum testimonia eò commemorauit; vt perpetuus sit; quemadmodum quidem valde cupio, virginibus illis stimulus perfectæ disciplinæ conferuandæ. Hæc vt Ormanetus facilius consequeretur, prudenti consilio sacrorum hominum disciplinam primò correcturus; in populo, magistratibusq; multa pro tempore distimulabat; nè quid eius conatibus afferretur impedimenti. Ex ordine sacro qui videbantur religiosiores, eos vti fratres amantissimè complectebatur; eorum exemplo, studijs, atque opera multa perficiebat; in literis ad Carolum collaudabat; iisdemque gratias agi curabat: quod ille statim faciebat, atque humanissimè. Sed Ducis quoque, prouinciæ Gubernatoris, & Senatus pietate non parum in multis adiutus est. ab eis si ecclesiastici homines præsidium peterent, nihil præter officiosas ad Vicarium preces impetrabant. Ducis autem in primis religiosum animū, in eiusmodi pijs negotijs, valde solebat Ormanetus collaudare. inter alia referebat ad Carolum scribens; fauisse illum statim instituto de testimonio habitæ confessionis, & sanctissimæ Eucharistię acceptæ, tempore Paschatis afferendo: fami-

familiarēq; suam id afferre iussisse. cū edicta quędam ad penuriam arcendā promulgaret; de eo, quod ad clerum pertineret, nihil attigisse; Vicario totum sine controuersia permisisse. Cōmemorabat item, Franciscum Ferdinandum Aualum Marchionem Piscarię, qui Mediolani tunc commorabatur, ita pijs eiusmodi institutis assensisse; vt si quis ex familiaribus peccata confiteri, atq; Eucharistiam sumere in ea Paschatis celebritate recusaret; eum ē domo, & ex numero suorum exturbaret. Tām multa cum prestatet Ormanetus, parum tamen proficere sibi videbatur: eximio enim erat ecclesię benē constituendę desiderio, angebatur animi, quod dum in mandato sibi negotio progrediebatur, nouas semper incurrebat difficultates; nouosq; sibi excitabat aduersarios: vt illud ex Apostolo saepe proferre soleret, Verē neminem posse placere Deo, & hominibus: & illud, Nullam humane, prudenterq; agendirationē ijs posse satisfacere, qui corrigi nolunt. quę res faciebat, vt de suo discessu sæpius Carolū rogaret; quamquam illud in primis in eo spectabat, vt ad parochiam suam Veronensem posset reuerti. dicebat verō, vt magis Carolum moueret; neminē tandem vllam ecclesiam regere, vt oportet, atque ordinare posse; præter eum, cuius est illud proprium, non autem mandatū munus; Atque cum in his omnibus Ormanetus, Plamij, sociorumq; tum Clericorum sancti Pauli consilio, atque opera plurimum vteretur; ex Caroli tamen in primis non auctoritate solū, quę Pontificis benignitate latissimē patebat; sed etiam sapientia, lumine, atque ardore animi valde iuuari se in omni administratione sua bonus senex prædicabat: mirabaturq; illum grauissimis occupationibus assidue distentum, longissimas tamen sua ma-

gnę de Mediolanensis ecclesię rebus

literas scribere. Is verō piorum, doctorumq; virorum cōsiliū quoddam Romę sibi constituerat; in quo singillatim de Mediolanensibus negotijs cōsultaret. Sed Gabrielem Paleotum in primis, tunc ex Senatoribus, quos Rotę dicunt Auditores, postea verō Cardinalē ab ipso Pio creatum, adhibebat; quem virum ob doctrinā, pietatem, & ecclesiasticę administrationis insignem vsum, plurimi semper facit.

Carolus autē suum vrgere discessum non desistebat, ac de Episcoporum prouincię Mediolanensis Concilio, per antiquiorem Episcopū saltem, si per se non posset, celebrando, omnino constitutum habebat; in quo sacris antiquis legibus nuper eo de genere Tridenti renouatis pareret; prouincię statum perfectius cognosceret: & de emendatione, constitutioneque rerum omnium; quę opus erant; quęque iam magnam partem in animo habebat, auctoritate concilij plenē decerneret. At post moras, impedimenta q; varia, obtinuit à Pōtifice tandem, quod diu cupiebat. Id vt honorificentius ei, atque facilius eueniret; non solū Pontifex Legati dignitatem in Bononiensi ditione, prouincia Romandiolę, ac Exarchatu Rauennę contulit; quā antea quoque tenuerat; sed in tota quoque Italia Legatum à latere suo dimisit. Hic minimē alienum existimo, reliquos item Caroli honores, munera, facultatesq; recensere; quibus, cum haberet, insignis fuit, & cum dimisisset, insignior. Cardinalis igitur, Legatus, idemq; Archiepiscopus noster; ecclesias non minus duodecim in varijs regionibus Abbatis, Cōmendatarijue nomine tenebat; & ecclesię S. Marię maioris Urbis erat Archipresbyter. Amplas pensiones varijs in prouincijs, aliasque sacras facultates obtinebat. Caluentianum sacerdotium addixerat iam fabricę collegij Tici-

Carolus Mediolanū venit, & concilium Episcoporum celebrat. Cap. VIII.

nenfis,

nensis, quam ante annum opere mag-
 nifico ceperat. Supremo paulo post
 sacra pœnitentiæ muneri à Pontifi-
 ce præesse iussus est, summa omnium
 approbatione: qui tali Præfecto, sa-
 cro sancti Magistratus optimam ad-
 ministracionem maximo per vniuer-
 sam Ecclesiam pietatis fructu, resti-
 tuendam, sperabant. neque eos fefel-
 lit opinio; omnes enim eius partes,
 multo tempore, licet absens, opera-
 eorum qui Romæ res eius gerebant,
 & Pontificia in primis auctoritate,
 religiose conformauit. Delatum est
 etiam à Pontifice quandoq; Camera-
 rij Apostolici munus: quod ille, ami-
 cis nonnullis tacite indignatibus, pia
 de causa recusauit. Aronæ Comes
 cum esset, Vritanæ quoq; vrbis, ditio-
 nisq; à Philippo Rege, Princeps e-
 rat, dum viueret, constitutus: vnde au-
 reorum circiter decem millia annua
 exigebat. Romaniani Marchionatum
 Federico Ferrerio cognato ante do-
 nauerat. Instructas triremes, quæ in
 eum à Federici fratris morte peruene-
 rant, quæq; stipendia in classe Phi-
 lippi Regis, ad viginti millia aureo-
 rum merebantur, tamquam a suis stu-
 dijs valde alienas iam vendiderat. Lu-
 sitaniæ Regnum, & Helueticæ gentis
 septem pagi catholici in eius erant
 clientela; quibus non multo post Ger-
 mania inferior addita est. Vniuersus
 ordo Franciscanorum, Carmelitarum,
 Humiliatorum, & item canonicorum
 regularium sancte Crucis Conym-
 bricensis; præterea sacri milites, tum
 Hierosolymitani, tum Iesu Christi Lu-
 sitaniæ, eius tutelæ fuerunt commen-
 dati. Annuorum reddituum summa,
 quæ per id tempus fuerit, non satis
 definite potest affirmari. & emolumen-
 torum tamen omnium habita ratio-
 ne, ad nonaginta millia aureorum num-
 mum videtur quandoque peruenisse.
 Vt modestum animi sensum, eius lite-
 ræ, tunc ad Ormanetum scriptæ ostē-
 debant; quibus de vitæ suæ ratione in

itinere, Mediolaniqu; tenenda singil-
 latim monebat; & præscribebat. Cu-
 pere se comitatu modico, cultuq; mo-
 desto Mediolani esse; vbi, vt Episco-
 pus, exemplo ceteris esse deberet, ad
 inania humanæ vitæ studia fugienda.
 Sibi daretur permanere, progressu-
 rum se multo magis in vilitate vitæ
 cultu extenuando: Sed Romæ redeun-
 dum cum esset; mediam quandam viam
 sibi tenendam: & eius tamen vitæ, ac
 disciplinæ specimen esse dandum, quæ
 sibi iam constanter proposuerat. non
 posse familiares suos, tunc quidem,
 cum minorem comitatum cuperet,
 tamen non secum ducere varijs de-
 causis amplius ceterum, velle, sibi duo
 tantum, aut ad summum tria loca pâ-
 nis ornati minime pretiosis; non ar-
 genteis vasis in mensa, sed fictilibus
 vti: & ciborum rationem ad frugali-
 tatis, temperantiæq; normam mode-
 rari. Episcopos omnes sibi statuisse
 hospitio suscipiendos; tum quia com-
 modius, id esset, ad synodi negotia
 tractanda; tum quia hospitalitatis of-
 ficiū sibi, vtpote Episcopo, maxime
 conuenire intelligebat; præsertim er-
 ga fratres suos: quos quemadmodum
 nullo ambitioso apparatu excipere
 volebat, ita cupiebat omnibus frater-
 næ charitatis officijs amplecti. Ad om-
 nia se admirabili diligentia parauit,
 quæ opus erant; ad vrbis ingressum;
 Episcoporum conuocationem; vitæ
 rationem; hospitum commoditatem;
 concilij actiones. Constitutionum sy-
 nodalium materiam maxima ex par-
 te, tum ipse Romæ iisdem cōsiliarijs
 adiuuantibus parauerat; tum Medio-
 lani per Ormanetum ex presenti rerū
 statu colligi iusserat. Plures Theo-
 logos ex varijs religiosis ordinibus;
 tum alios iuris pontificij peritissimos,
 ad se accersuit; in ijs Scipionem Lan-
 cilotum, nunc Cardinalem; Ioannem
 Baptistam Castellium, Michaelē Tho-
 masium, postea Episcopos; qui in Cō-
 cilij Tridentini actionibus cogniti;
 probati

probatī erant: quōrum omnium præstanti doctrina, quæ in Concilij decretis conficiendis oporteret, explanarentur. adduxit etiam familiares suos, viros eruditione, ac eloquentia præstantes; Siluiū Antonianum, valde sibi charum, cuius virtute, ac doctrina nunc vtitur in grauissimis rebus Apostolica Sedes: Ioannem Baptistā Amalthæum, Iulium Pogianum. Roma igitur profectus; Bononiæ multæ de munitionibus, de finibus, de publicis iudicijs, ad eius vr̄bis, & ditionis vtilitatem auctoritate Legati triduo constituit: ad Nonantulanam ecclesiam venit; & quasi synodum clericorum habuit; vt si quid opus esset, pro suo Abbatis munere, constitueret, & corrigeretur. Toto itinere, summo licet honore Principum, & priuatorū officijs exceptus; Præfules, & ecclesias suo intentus muneri circumspiciens, quid absentia pastorum incommodi, quid præsentia fructus afferret, obseruabat: in quo & disceret ipse, & si quid ijs opus esset, Pontifici referret. Singulari demum, & pene incredibilem amoris, & obseruantia significatione, cuius, & Pastor exceptus est à Mediolanensibus suis, præcipua namq; læticia quædam, atq; hilaritas eius aduentus, ingressusq; tempore, in omnium vultu, atque ore versari videbatur. ac memini me tū adolescentulum audisse, qui eo ciuitatē ingrediente prædicarent, alterū Mediolanensibus Ambrosium aduenisse. Urbem ingressus est die dominico. 1 x. Cal. Octob. anni à sal. M. D. LXV. cum xxvi. ætatis annū ageret. Triumphales portas, symbola, elogiaq; honorificentissima; ac viarum ornatus, non est opus explicare: è Basilica Regum, quæ nunc Eustorgiana est, de more mitra, & ceteris Pontificalibus indumentis ornatus, p̄diit. albo equo, stragulis coloris eiusdem sericis adhibitis, infidebat. Cōfaloneriæ familiæ; cuius illud est ius, & institutum; nobi

Pars III.

les viri, rubeo, & splēdido vestitu pedites eum cingebāt: sericum vmbra-culum itidem album, sublime super eum ferebant. clericis, & monachis ordine præeuntibus, ad maiorem ecclesiam sacra solēni pompa processit. Dux, cum Senatu, & alijs Magistratibus, & omni fere nobilitate comitatus est: vniuersa ciuitas concurrat: reliqua acta, atq; adhibita pro ritu consueto. Proxima die dominica, celeberrima sacrosanctæ Missæ solemnia cū, vt par erat, maxima omnium ordinū frequentia, in maiori templo perageret; ad altare sedens concionem habuit, nouo plane eius temporis exemplo, de rebus salutaribus ad populū. Interim quæ synodi causa oportebat, inter assiduas ciuium salutationes magno labore curauit. quarum rerum causa iam tum cœpit, neque somno, neque ceteris vitæ commoditatibus parcere. Varia munera tum Episcopis, tum alijs assignauit, ad ea quæ opus erant primo definienda, mox in synodo constituenda; quæ hoc loco enumeranda non videntur. Patuit multo latius olim ius Archiepiscopi Mediolanēsis; eiusq; provincia multo fines habuit ampliores quidquid enim cisalpina Gallia, Liguriaque continebatur, ad Mediolanensem metropolim creditur fere pertinuisse; immo nonnullæ quoq; aliæ ciuitates. nam S. Barnabas, cum ad has partes diuini Euangelij præceptis ad salutem informandas venisset; vt multis argumentis, testimonijsque testatum est, quæ alias latius explicari poterunt; Mediolani vt in primaria totius regionis vr̄be præcipue cōfedit; & ex ea ceteras ecclesias, per se, perq; discipulos suos, vt mos fuit Apostolorum, instituit: quæ postea semper Mediolanensem, vt matrem agnouerunt; quamdiu, qui id poterant, aliud non decreuerunt. Ad synodum autem à Carolo celebratam venerunt hi Antistites, Bernardinus Scotus tituli S.

Bb Mat-

Matthæi presbyter Cardinalis Tranen-
 sis, Episcopus Placentinus: Vido
 Ferrerius Cardinalis, & Episcopus
 Vercellensis: Hieronymus Vida Al-
 bensis: Mauricius Petra Viglebanen-
 sis: Cæsar Gambarà Dertonensis: Sci-
 pio Estensis Catalensis: Petrus Colla-
 tarius Aquensis: Dominicus Bolanus
 Brixienfis: Nicolaus Sfondratus Cre-
 monensis, ad Apostolicam sedem pos-
 itea ob eximiam pietatem elatus: Hie-
 ronymus Gallaratus Alexandrinus:
 Federicus Cornelius Bergomensis.
 Excusatos vero se varijs de causis ha-
 beri petierunt, Ioannes Antoninus
 Capisuccus, tituli sanctæ Crucis pres-
 byter Cardinalis, Episcopus Lauden-
 sis: Ioannes Antonius Serbellonius ti-
 tuli sancti Georgij presbyter Cardi-
 nalis, Episcopus Nouariensis; Gaspar
 Caprius Altensis: Ioannes Ambro-
 sius Fliscus Sauonensis. Intimiliensis
 ecclesia tunc Episcopo vacabat. Pla-
 centinus Episcopus adhuc sub Me-
 diolanensi Archiepiscopo esse affir-
 mabatur; ille autem negabat. salutis
 tandem vtriq; parti iuribus suis, Pla-
 centinus tantum ex Tridentino de-
 creto, metropolim Mediolanensem
 consilij prouincialis causa sibi ele-
 git. In eadem causa esse dicebatur ec-
 clesia Ticinensis; sed nihil est confe-
 ctum. Alij quidam longinquoires iti-
 dem sunt vocati, de quibus nihil actû
 est. Prima sessione consilij Patres ab
 ædibus Archiepiscopalibus, Senatus
 ad maiorem Basilicam comitatus est:
 Missæ Gubernator interfuit. mox Pal-
 mius de ecclesia ordinanda grauitè
 concionatus est: Carolus latinam o-
 rationem habuit de conciliorum
 prouincialium instituto, & necessi-
 tate. alia sunt acta, quibus alter quo-
 que dies consumptus est. inter ea
 fuit lectio omnium canonum, & de-
 cretorum Concilij Tridentini, publi-
 caque eorum receptio; tum fidei pro-
 fessio, quam vnusquisque obiit singil-
 latim. alijs sessionibus Ambrosiano ri-

tu Missæ ab Episcopis celebratæ sunt
 & decreta synodi suo quæque loco
 promulgata. Postrema, vero Cardi-
 nales alij duo, Bobba; & Castillionus
 honoris gratia affuerunt: & Carolus
 fratres Episcopos ad ea perficienda,
 quæ constituta fuerant, & ad Episco-
 pi munera sancte obeunda latina ora-
 tione cohortatus est. Habuit actio e-
 iusmodi fructum pietatis maximum.
 elucebat in amplissima dignitate, Præ-
 sulum, & Caroli in primis pietas,
 modestia, vitæq; sanctitas. ac non so-
 lum tantæ hospitalitatis officio; sed
 amplis eleemosynis in clericos. aliof-
 que egenos; in Ecclesias sacraque col-
 legia conferendis, præclara piæ libe-
 ralitatis edebat exempla. de rebus ad
 salutem pertinentibus sacri oratores
 quotidianas ad populum conciones
 habebant: qui multitudine post ho-
 minum memoriam maxima consue-
 bat. proferebantur decreta ad cleri-
 populi que mores componendos ap-
 tissima, atque illustria. reque ipsa à vi-
 tijs, & corruptelis, sacri, profanique
 homines. alij exemplo, atque honestate
 commoti, pars metu poenæ sese
 abducere diligentius studebant. ob-
 seruabant pij omnes, etiam ex lon-
 ginq; prouincijs, ac mirabantur in
 Carolo, tamquam in omnium oculis
 collocato, animi religiosum ardorè;
 qui tali ætate, tali apud summum
 Pont. & sanguinis, & amoris loco; ni-
 hil tamen videretur aliud, quam com-
 missi gregis custodiam, & perfectæ
 vitæ sacerdotalis officia curare. cum
 præsertim noua tunc satis esset ea di-
 sciplinæ ratio, quam sibi, ceterisque
 Carolus decretis instituebat, ac exem-
 plis. Sed tantarum quoque rerum re-
 stituendarum vt se darent initia, plu-
 rimi expectabant. amici Carolo mul-
 ti etiam ex ijs, qui in summis gradi-
 bus sedebant, solliciti erant vehemen-
 ter; ne, quæ tali tempore singularis
 ecclesiæ putabatur ordinatio, ac e-
 mendatio morum; vsu ipso non sine
 dede-

de decore careret: propterea quod corruptis consuetudine animis, plerisque difficilis admodum videbatur: & ex voluntate, virtuteque sua quisque, vel ipsam rerum naturam ferè solet meriti. Carolus vero diuino auxilio fretus, spe maxima erat; maximoque animo omnia aggrediebatur, obibat, exquebatur, neque spes eum fefellit: ea namque fuit, Deo ita providente, omnium ad quos pertinebat in ea actione voluntas, & consensus; ut omnia prorsus feliciter euenirent. Gubernatori vero ipsi Carolus in primis mirificum pietatis testimoniū tribuebat. qui licet religiosi animi laude, quem sua sponte rebus omnibus egregie præstabat, non sit fraudandus: plurimum tamen effecisse, dubium non est, Philippi Regis voluntatem; qui magnam voluptatem, fructumque; ex ijs Caroli consilijs, actionibusque se capere cum affirmaret; præfectis etiam sui iusserat, ut ei omni officio, studioque præsto essent. His igitur de causis, qui actionis illius initia primo verebantur, exitum postea videntes, incitabantur ad imitationem. Pontifex ipse singula, quæ agebantur audiens, maximè lætabatur; etenim videbatur eo tempore Caroli studijs eiusmodi magis, quam antea fauere: ac Sirleti Cardinalis consuetudine pene assidua delectabatur. Atque inter alia de concione intra Missam habita cum accepisset; palam dixit, sibi quoque, & Cardinalibus idem esse faciendum. cui quidem quam grata illa omnia fuerint, eius hæc literæ ad Carolum scriptæ testantur.

Pij Quarti
litteræ ad
Carolus.

Iucundissima nobis fuerunt litteræ tuæ omnes; sed postremæ inter ceteras, quas ad nos xviii. huius mensis die dedisti, tum de omni synodi istius sælicæ progressu, tum præcipuè de Tridentini Concilij decretis publicè receptis; de isto-

rum populorum preparatione ad ea omnia accipienda, quæ in synodo constituentur: & de prompta item Gubernatoris, & aliorum Serenissimi Regis Catholici ministrorum voluntate; qui ad rerum decretarum usum, studium, atque operam suam omnem pollicentur. Quæ in re diuinum auxilium perspicuè agnoscens; quod ardenti, optimoque desiderio tuo, ad omnium rerum prosperitatem præsto est; te collaudamus; hortamurque, ut læto animo pergas optima constituere, & quæcunque possis laudabilia exempla edere. postea opportunè Tridentum versus honoris causa obuiam Principibus feminis procedas; aliisque præstes, quæ nos velle nosti. omnia autem te pro tua prudentia, & bonitate facturum non dubitamus. Dominus noster te seruet. Romæ v. i. Cal. Nouembris M. D. Lxv.

His rebus celeriter gestis; Carolo quam primum Romam erat redeundum, ita iubente Pontifice in primis: sed postulantis etiam rebus ipsis, negotijsque ad vniuersam Ecclesiam pertinentibus: in quibus illud præcipuum erat, & grauissimum, ut in Tridentini concilij decreta conseruanda, contra frequentes, ardentisque multorum postulationes incumbere. Illud tamen est interpositum moræ; quod Cosmi Florentinæ, Senarumque Ducis, & gentilis sui rogatu, Pontifex, eum proficisci Tridentum iussit, ad Ioannam Maximiani Imperatoris sororem excipiendam, quæ Francisco Cosmi filio; & cum ea sororem Barbaram, quæ Alphonso Ferrariæ Duci, desponsa erat. Dum autem Italiæ Cæsaris sorores appropinquarent, paucos alios dies amplius nactus, nouos Carolus exceptit labo-

Romæ proficiscitur.
Pontifex mortuo, creatur Pius Quintus.
CAP. IX.

B b a res.

res. ecclesias, & sacra collegia multa canonicorum, ac virginum iustravit, ac recognouit: ijs quæ in synodo constituerat, efficiendis, operam dedit. cadauera, quæ alte in ecclesijs collocata erant, deponi iussit; & in primis, quæ Mediolanensium Principum fuerant: de legibus quibusdam publicæ utilitatis causa ferendis egit; de illa inter ceteras, quæ sumptibus moderaretur: de qua tamen nihil confectum est, ob iniecta quædam ex humanis rationibus impedimenta. Regijs demum fœminis obuiam profectus, ex itinere Episcopi Giberti ilius inductus memoria Veronam venit: cum ei præsertim ecclesiæ tunc Augustinus Valerius Episcopus, quæ diligebat valde, atque obseruabat, præflet. Ibi summo studio, parique animi submissione de Præfulis ipsius, ecclesiæque institutis; de multis administrationis ecclesiasticæ partibus, exquisiuit: Giberti olim familiares, & alumnos diligenter interrogauit: quibus enim se totum tradiderat, omnia curæ Pastoralis officia plene studebat condiscere. Dum autem Florentiam Ioannam deduceret; circiter Nonas Decembris accepit de graui admodum Pontificis morbo. tum relictis omnibus, cursu Romanam contendit: atque ita mature peruenit; ut auunculo adhuc uiuo, non modo extremum suæ præsentia solatium afferre, sed ipsa diuina salutis instrumenta necessario tempore potuerit adhibere. Ibi dicitur ante omnia statim medicos ad se vocasse, petijisseque, num spes vitæ reliqua esset: quibus negantibus; tum adisse Pontificem, dixisseque; nihil petijisse antea, ymquam, quod ab eius benignitate non accepisset: vnum adhuc petere, quod omnium minime sibi negari vellet. cum amuisset Pontifex; enixe petit, atque obsecrat; quando spes vitæ prorogandæ omnis erepta es-

set, nihil aliud penitus eo tempore vellet, quam quæ ad animæ salutem pertinerent, cogitare. tum vero efficit, ne alius quisquam, vt sæpenumero fit, aliena ingereret, molestiam exhiberet. ac pijs sermonibus, mira animi fortitudine, eum consolatus; sacra diuini viatici, & extremæ vnctionis subsidiū præbuit: neque aliquo pietatis officio defuit, vsque ad extremum spiritum. In quo & accommodatam summo Pœnitentiarum muneris functionem; & egregiam in auunculum, patremque summum pietatem; tum vero præclaram iuuenis humana cuncta despicientis constantiam licuit agnoscere. Pontifice vero Id. mensis eiusdem mortuo; ad noui Pontificis creationem ita se conuertit; vt incommodorum suorum, quibus pro humana conditione vehementer angere debuerat, prorsus videretur oblitus. erat autem præcipua illius in eo negotio auctoritas; ob magnum in primis Cardinalium numerum, qui à Pio creati, eius ductum erant de more secuturi. Atque ita se ille comparauit; vt neque hominum voluntatis, quicumque illi essent, siue Principes, siue alij; neque utilitatis propriæ sibi rationem esse habendam statueret; quo diuinæ gloriæ, ac communibus Ecclesiæ commodis inseruiret; remque omniū grauissimā castissime administraret. itaque & in itinere, cum tentaretur à Principibus amicisque viris; quidquid agere penitus recusaunt; religione sacrarum legum impediri se affirmans, ne uiuo Pontifice de successore ageret: neque illo mortuo, eos audire voluit, qui rationes, utilitateque humanas sequi viderentur: quamuis homines vulgari prudentiæ, cupiditatibusque dediti, factum eius reprehenderent; pertinaciæque scilicet, ac immoderato religionis studio id tribuerent. Antequam sacrum ingrederetur Conclauem, plures ille, quidam n

animo sibi proposuit, qui viderentur Pontificatu digni; neque eum, qui postea electus est, vt eius intimi deinde cognouerunt, prætermisit. sed tamē mentem suam patefecit nemini: immo Francisco Crasso Cardinali, cum intraret, quærenti, quem crearent Pontificem; quem Deus elegerit, respondit; nihilque præterea aliud. Ingressus vero, quotidianis sacrificijs, assiduisque precibus, quantum poterat, opem à Deo in re tanta petebat. atque cum & proprio, & communi aliorum quorundam Cardinalium officio, quibusdam nominationibus satisfecisset; omne demum studium, curam, operamque in eo posuit, vt Pontifex Ecclesiæ daretur, qui pietate, vitæ sanctitate, doctrinaque plurimū prodesset: qualem inter alios Michaelem Ghislerium ordinis Dominiciani, Cardinalem Alexandrinū cognouerat. nam & eum amauit, & plurimi fecit semper: & de vitæ, atque ecclesiæ suæ rationibus sæpe consuluit. itaque nulla habita ratione, quid Carafarum ille causa facere fortasse posset, qui à Paulo quarto Cardinalis esset factus quodue Pio eius auunculo parum gratus fuisset; Marco Sittico Cardinali Altempio secum adnitente, in eius omni conatu creationem incubuit, collegis qui sese ad eū applicauerant idem persuasit; & eodem cum res prope perficeretur, se eum retinuit; ne sibi forte quis eriperetur. atque ita quod volebat, Deo in primis efficiente, celeriter, obtinuit. Creatus est VII. Id^o Ianuarij anno M. D. LXVI. & Pius Quintus appellatus. Carolum in eo administrationis genere non satis peritum sese ostendisse; aut solertem, ideoque quod alij, non quod ipse mallet, euenisse, nonnulli iudicarunt. sed eorum qui diuersa sentiunt, spectatque, diuersum oportet esse iudicium. minus sagaciter, vel etiam prudenter eum curasse aliquid; & ideo non obtinuisse puta-

Pars I I I.

mus interdum; qui sibi æquo animo passus id fuerit eripi: contra, nec opinantem, & pene coactum admisisse; quod consulto sit secutus; ac non libenti solum, sed gaudenti etiam animo exceperit: id quod ijs sapissime euenit, qui perturbationibus liberi, diuina, non humana ratione ducuntur; plusque diuinæ prouidentiae tribuunt, quam humanis artibus. Illud certum est, Pontificem sanctissimum, vel cum rerum suarum iactura Carolum quæsiuisse: ac demum etiam Dei benignitate fuisse consecutum. Eius electionis causa magna fuit piorum omnium lætitia, magna Caroli probitatis commendatio: & ei Principes, Reges, priuati homines de re vndique sunt gratulati. Ipse vero tali electione lætus; nihil habuit tamē antiquius, quam vt ad ecclesiam suam quamprimum pro veteri suo desiderio, & ex Concilij Tridentini constitutione, posset reuerti: licet ei^o animi paucos imitatores collegas haberet. A Pontifice maxime diligebatur. muneribus amplissimis in Vrbe præpositus erat. Principes eandem erga illū voluntatem conseruabant; neque enim potestatis amplitudine, sed virtute nitēbatur: nam & Rex Catholicis Germaniæ inferioris clientelam ei tunc demum vltro detulit. Sed nihilominus secedere potius, & commissum sibi gregem custodire; simulque spiritali, ac episcopali disciplina sese vtilius exercere maluit. immo licet opportunum tempus Romæ, per singularem Pontificis pietatem offerretur, multa constituendi, quæ salutari essent toti Ecclesiæ documento, iamque nonnulla essent in manibus; immo Pontifex ipse manere propemodum iuberet: tamen reputans, quāti referret ad ceteros omnes in eo genere commouendos, primarios Ecclesiæ pastores apud greges suos, vti recenti etiam Tridentino decreto sancitū, erat, residere; debitumque illis officium coram præ-

B b 3 stare;

stare lectissimorum etiam virorum con-
 filio confirmatus; post habitis alijs om-
 nibus, constituit ad Mediolanensem
 gregem redire: concedente interim
 ea conditione Pontifice, vt proximo
 reuenteretur autumnus; qua se ille
 conditione, bona deinde Pontificis
 ipsius venia, rursus inuitat, exoluit.
 Prius verò quam discederet; Cate-
 chisimum, quem auunculi iam aucto-
 ritate iusserat inchoari, perficiendū;
 & Breuiarium item, Missalemque li-
 brum restituendum curauit. nonnul-
 la, quæ Mediolani statuerat, vt aucto-
 ritate pontificia confirmarentur esse
 cit; de quibus ipsæ pontificiæ consti-
 tutiones extant. literas quoque Pon-
 tificis obtinuit ad Principes, in quorū
 ditione prouincia Mediolanen-
 sis ecclesiæ sunt; vt rerum decretarū
 vsum, & totum conformandæ eccle-
 siæ negotium iuuarent. Quæ quidem
 omnia, vt obtinerentur, parum habe-
 bant difficultatis; cū ipse per se Pon-
 tifex ad omnes rectæ disciplinæ par-
 tes restituendas animo valde paratus
 esset; & Carolum plurimi faceret. im-
 mō verò eorum occasione, quæ Me-
 diolani confirmanda erant, plura con-
 stituit Ecclesiæ Catholice maxime
 profutura. ea quoque Carolus Pon-
 tifici; memoriam eius potius, quam
 voluntatē iuuans, monita libere sup-
 peditauit; quæ vtilia in primis iudi-
 cabat Ecclesiæ Dei. Huiusmodi fue-
 runt, quæ ab amico Pontifice Cardi-
 nalis optimè de illo meritis recenti
 creatione sibi, suisque postulauit, at-
 que impetrauit. Illud etiam in disces-
 su fecit, iam disciplinæ omnis exequē-
 dæ, maiori quam antea desiderio ac-
 census; vt nouum familiæ delectum
 haberet, eamque ferè ad homines ei
 disciplinæ, quam sibi proposuerat,
 accommodatos redigeret: quorum
 mores, ex episcopali, domo, quasi ex
 edito quodam loco ceteris exemplo
 esse possent: quique non tam gratiam
 hominum, suasque utilitates; quam

res Deo gratas, sibi que; & alijs verè
 salutare sequerentur. quæ res fecit,
 vt magna veteris familiæ pars ab eo
 discederet: aliqui etiam Mediolanum
 profecti, postea Romam redirēt. sed
 ille sibi iam, id quod necesse est, hu-
 mana omnia posthabenda constitue-
 rat, vt perfectam sequeretur episco-
 palis vitæ degendæ rationem.

Mediolanum venit, Nonis Aprilis:
 ac ad ea perficienda, quæ in prouin-
 ciæ concilio anno superiore constitu-
 ta erant, & ad ecclesiā in omnes par-
 tes, ex Tridentinæ synodi decretis re-
 ctè componendam sese cepit exerce-
 re. Iucundissima Carolus erat ea cura;
 quo tamquam ex maximis fluctibus
 in portum confugerat; non otij qui-
 dem, sed eius tamen negotij; quo si-
 cuti numquā aliud magis operosum,
 assiduumque se habuisse; ita nullum
 quoque suauius se expertum comme-
 morabat. Mirum autem capiebat ex
 eo fructum; quod ad meliorem cleri,
 populi que disciplinam, ad diuini cul-
 tus incrementum, ad domus suæ piæ
 gubernationem, non mediocres fieri
 quotidie progressiones videbat. ideo
 que tum voce, tum literis quot antea
 semper affirmauerat, fructus vberri-
 mos, quos Episcopi in ecclesijs suis
 residentes ad crediti gregis salutem
 percipere possent, tunc maximè cepit
 predicare. Diuinorum officiorū
 cultum, in Metropolitana præsertim
 ecclesia, mirum in modum diminutū,
 cepit restituere. sacrosanctæ com-
 munionis in primis frequentiam quæ
 tum per idoneos sacerdotes efficere
 poterat, inducere studuit. in eccle-
 sijs passim conciones sacras haberi
 constituit; tum in adium suarum sa-
 cello vesperi tractatus luculētos, sup-
 plicatione, musicaque suauitate con-
 ditos; quo magnum ex nobiliori iu-
 uentute numerum, vt piè commoue-
 retur, alliciebat. ex primarijs viris
 conflauit præclarum sodalitiū in ec-
 clesia sancti Ioannis, cuius institutū
 esset,

Mediolanū
 reuersus
 requirit
 munerata
 sua.

CAP. X

offet, misericordiae nomine, reos con-
demnatos consolari, pieque dum ad
mortem ducerentur, comitari. His re-
bus clerū ad officia sua reuocabat; cō-
fidebatque fore, vt ad pietatem dili-
gentius colendā ita populus incitare-
tur; paulatimq; sese vitijs expediret.
ac breui quidē frequentem ad res sa-
cras, diuinasque, non multitudinis so-
lum, sed optimatum quoque conuen-
tum festis diebus effecit. nam & exē-
plo suo, rebusque ipsis inuitabat om-
nes: & principes viros, senatores, ma-
gistratus, qui tunc eius domum fre-
quentabant; amiceque, ac pie secta-
bantur, cohortationibus excitabat.
eodem tēpore multa conabatur, quā
ad vitia, corruptelasque publicas tol-
lendas plurimum valerent. rursus de
modo sumptibus adhibendo; de Aca-
demia, vel alia laudabili otiofa iuuen-
tutis exercitatione instituenda; de ga-
neis quibusdam ex vrbe, & suburbijs
tollendis, in quibus magnum erat vi-
tiorum seminarium; alijsq; eodē per-
tinentibus. Ecclesias, clerumque ci-
uitatis lustrauit: & clerū quidem im-
prouisō, atque ita celeriter; vt dispo-
sitis per vrbis regiones viris, omnia
clericorum domicilia, quattuor ho-
rarum spatio diligenter inspicerentur.
Deinde Septembri mense, post
Virginis solemnia natalitia, exijt ad
visendas agri ecclesias; vbi plurima-
passim inuenit, quā extremo egerē
viderentur auxilio: vt tum dolore cō-
motus interdum lachrymaret; tum le-
tzretur etiam in dolore; datum sibi tā-
dem, vt afflictis patriāe rebus subueni-
re, rerumque sacrarum dignitatem,

quemadmodum concepicerat, in anti-
quum statum restituere posset. quod
efficere, cohortatione, iussis, animad-
uersionibus, sacris vinculis pro sua
potestate soluendis; tum ea cura ma-
xime, studebat, vt bonos sacerdotes
sibi ascisceret, ac vndique accersiret:
eisdemque, quantāe fatis ad vitam, mu-
nusque essent, facultates attribueret:
vt fructuose possent saluti populorū
varijs muneribus inferuire. magnum
enimūero, ac prācipuum rectāe ad-
ministrationis momentum; idoneos
habere ministros; quos non gratia,
vel aliena vtilitas obtulerit; sed recto-
ris ipsius studium, & prudentia dele-
gerit. In huiusmodi negotijs incom-
modus Carolo accidit Ormaneti di-
scellus; qui tum Pontificis iussu Ro-
mam euocatus est. quamuis autem se
tali adiutore priuatum doleret; gau-
debat etiam, quōd is vniuersā Eccle-
siae operam daret apud eum Pontifi-
cē, qui ad omnia optima restituenda
paratus, atque incitatus erat. Spe-
rabat enim tanti Patris pietate; tali-
bus consiliarijs, & ministris; Roma-
nam rem ita cōstituendam; vt magis,
ac magis optimis exemplis abunda-
ret; & in omnes partes lumen vniuer-
so prāferret orbi. Ipse Romam ead-
em de causā non obscure inuitatus,
gregis sui amore recusauit: quam-
quam rerum omnium parti-
ceps, crebris consilijs,
monitisque operi
prāclaro ab-
sens
inferuiuit.

Scilicet ad
non e con
d datus C
tobus d
est d
no prog
d
CALVIN

CAROLI CARD.

S. PRAXEDIS,

ARCHIEPISCOPI MEDIOLANI.

Liber Secundus.

Rebus ad
neris con-
fistatus Ca-
rolus in salu-
tari discipli-
na progred-
itur
CAPUT L

CAROLO quamquam ipsis initijs prospera fere omnia, faciliaque Mediolani euenirēt; expectanda tamē erant ea difficultates, eaque certamina; quæ paulo virtutis, ac pietatis illustriorem viā ingredientis; nedum incumbenti Episcopo ad corruptos amplissimæ ciuitatis mores emendandos; solent offerri. Enimvero perennis ille rerum salutarium aduersarius, malorumque seminator, pios conatus omnes semper impedire, omnesque ad salutem aditus obstruere studet: qui iacentes homines sæpe commouet; per se varijs cupiditatibus incitatos ad omnē contumaciam, & iniuriam impellit: auaritiæ, libidinis, superbiæ stimulos adhibet, vt religiosis Pastoribus quā acerrimos paret aduersarios, & insidiatores. Cumque illud assidue cogitet Episcopus; omnique studio agat, si modo recte munere suo fungi velit; vt populum sibi creditum a vitijs abducat; & ad optima christianæ vitæ instituta inducat, & compellat: quoniam hæc humanæ voluptati, cupiditatisque valde repugnant; in plurimos necesse est incurrat aduersarios. pio namque in vniuersum, & ad rectam viuendi viam propenso po-

puso, nihil mirum est tamē, varijs de causis multas inuehi corruptelas; vitiosos etiam multos, improbosque; nedum à christianæ vitæ perfectione remotos admisceri; in magna præsertim ciuium, externorumque frequentia. Eorum vero plerique qui dominantur in populis, aliā in sua ditione potestatem, & eam sibi quoque imminentem submoleste fere patiuntur; ac dum Episcopus ius dicit, iubet, coercet; siue iuris sui tuendi desiderio, siue alia de causa inueniunt varijs nominibus quod querantur, & exposculet: cum difficile sit non uti, quod in promptu est; legitimi iudicij nonnumquam impatientes viam adhibent; neque satis sacrę potestati suam relinquunt locum. Si Principes, ac domini prætermittant; non detunt administri, qui sese attentos præbent; vt sæpe etiam, quæ illi nec iubent, nec volunt, tamen studiose faciatis, quod ita gratiam se ab eis inire putent. Alij vel tacent, timētes, ne dictum coram rem domini, licet sapienter dictum, pro maledicto habeatur; vel loquentes minime audiuntur. Ita in bonâ, piaque ciuitate; bono item, & catholico Principe; multæ sunt Episcopis tamen paratæ difficultates, multæ sæpe iniuriæ, insectationes, atque adeo interdum cruciatus. neque enim a suis hostibus tantummodo,

eum modo, vel ab Ecclesiæ catholice
 desertoribus suis, Christus Dominus
 molestias, acerbitatesque imminere
 pronunciauit. Vbi vitia, cupiditate
 que nulla sint, vbi nulla diaboli fa-
 cultas; ibi qui repugnent Episcopus
 habebit nullos: tuncque non erit qui
 resistat, atque insectetur; cum ipse fla-
 gitioforum poenas, iusque suum per-
 sequi nolit. Cantuarie inter catho-
 licos inuenti sunt, qui Thomam cru-
 delissime interficerent: Florentis, qui
 Antonium percutere, non vereren-
 tur, optimos, atque sanctissimos An-
 tistites: quibus equidem ciuitatibus
 non tam obijcere velim, quod in ijs
 Episcopi sint afflicti; quam gratula-
 ri, quod tales habuerint Episcopos.
 neque tam dolere par est sanctorum
 ipsorum virorum perpeffionibus,
 quam lætari præmijs. Similiter de ci-
 uitate nostra Mediolanensi mihi eue-
 nisse videtur. nam & eximia eius pie-
 tas sanctorum Patrum grauiſſimo te-
 stimonio celebrata, hoc quoque tem-
 pore passim laudatur; & Regi opti-
 mo, ac religiosissimo Philippo paret:
 & talis nihilominus Archiepiscopus
 maximis in ea molestijs est affectus;
 atque adeo nefarie percussus: quarum
 rerum culpam ab auctoribus in ceteros
 deriuare, iniquum esset; qui semper
 eum religiose coluerunt. Non
 est autem, cur his omnibus quilibet
 deterreatur, aut in suo munere lan-
 guescat sacrorum Antistes. quin potius
 conditionem esse suam agnosces,
 vt imitatione ducis sui Christi,
 varijs laboribus, acerbitatibusque
 conflictatus, cœlestem palmam ferat:
 ad animi fortitudinem cum res aspe-
 ra incidunt, cum vitæ sanctitate con-
 iunctam, omni ope nitatur; sciens ma-
 xime, quanta laboranti, & quam iu-
 cunda leuatio; quamque vberes per-
 pefso fructus, diuina benignitate sunt
 parati. Carolus igitur ad ecclesiæ
 suæ ordinationem, emendationem
 que quotidie propius accedens; cum

laicos homines nonnullos ex crimi-
 nibus ad forum suum pertinentibus,
 vocari; aliquos etiam in custodiam
 dari per suos lictores iuberet; mini-
 me ius Episcopo esse quidam dixe-
 runt, laicos absque Magistratum au-
 thoritate vinciri iubere. qui faceret,
 ab eo regium ius occupari. immo ve-
 ro neque licere affirmabant licitori-
 bus suis multis vtique; neque vllis omni-
 no, armorum genere quodam instru-
 ctis, quæ ceteris erant prohibita. Ac
 cum publice tamen aut scriptura mi-
 nime resistendum existimaretur; ipsi
 priuatim sacri tribunalis hominibus
 verbo interdictum est, ne laicum quem
 quam auderent cōprehendere; neque
 arma ceteris prohibita gestare. Ad
 hæc, cum edere Carolus synodi suæ
 constitutiones curaret, in quibus re-
 periri multa necesse erat ad laicos
 pertinentia; id minime ferendum esse
 palam, dicebatur. Præterea nescio
 quid à se concessus, petendum prius
 Magistratus asseuerabant, quam Apo-
 stolicis litteris, iussive quis vtere-
 tur, aut promulgaret. Quarum omniū
 rerum facultatem ad se pertinere cō-
 silio jurisperitorum adhibito, Caro-
 lus iudicabat; tum ecclesiasticorum ca-
 nonum auctoritate; tum quia sine ea
 potestas ecclesiastica minime libera
 videbatur; neque plene poterat vi-
 tiorum licentia coerceri, aut episcopa-
 le munus administrari. vt autem omnem
 perturbationem, quæ publice posset
 existere, quoad fieri posset, impedi-
 ret; simul, vt opinor, apud se quodam-
 modo magistratus excusans, qui non
 satis antea plene vim, & effectum sa-
 cræ potestatis experti esset; priuatis
 amicisque tantum officijs ius suum de-
 monstrare, tuerique studebat. ac Du-
 cis in primis pietate perfecit; vt ne-
 que litteris pontificijs quidquam in-
 ferretur impedimenti; neque consti-
 tutionum synodalium editioni, pro-
 mulgationique quifquam resisteret. Ha-
 rum volumina vndique postulata, &

toto pene christiano orbe, breui tempore disseminata, magno vbique vsui fuerunt; ad concilia per ecclesias celebranda; optimaque leges, clericis, populisque eorum imitatione scribendas; quibus christiani mores, religiofaque vita restitueretur. Omnes enim quicumque ecclesiasticæ disciplinæ studiosi erant, eas cupide legabant: & ex eo quasi fonte Episcopi suarum constitutionum scriptionem, gubernationisque rationem deducebant. Pius ipse Pontifex decreta omnia probauit; laudauitque; ac non exiguum eorum partem à religiosis quoque viris seruari iussit, Archiepiscopali potestate solutis. Et vero inter omnia, quæ Carolus postea edidit, prouincialium constitutionum volumina, illud non minus rerum multitudine, ac grauitate, tum explicandi etiã ratione; quàm loco, reliquis præstare omnibus existimatur: tam multa enim libro illo, tamque præclara Carolus complexus est, de officio, cultuque Deo, diuinisque rebus debito, siue conseruando, siue restituendo; de retinendæ christianæ fidei cura; de sacerorum munerum functionibus rite, decoreque obeundis; de Episcoporum, clericorumque omnium vita, moribus, officijs; de virginum disciplina; de foro Ecclesiastico; de certis criminibus, & corruptelis in populo tollendis; eaque omnia tam eleganter explicata sunt; vt mirarentur omnes, tam celeritate Carolum tantam rem cõficere potuisse. Sed magistratum manibus liberatæ constitutiones, in clerum inciderunt; in clerum inquam ecclesiarum vrbis; qui, licet ecclesiæ maioris collegium ab eo pie, prudenter que dissentiret; à decretis appellauit, quæ ad se pertinerent. quod idem fori ecclesiastici notarij fecere in ijs, quæ de ipsorum officio statuta erant. Per idem tempus virginum cõnobia, eum viseret; omniaque sancte conformare, quod Ormanetus antea cõ-

perat, conaretur; ad sacri Tridentini concilij canones, Mediolanensisque synodi præscripta; tum ad eius constitutionis normam, quam ex ipsius Caroli, Ormanetique consilio de cõnobiorum eiusmodi claustris tum Pontifex ediderat; eius item rei multi sese aduersarios intenderunt. Regulares in primis viri pro monasterijs sibi creditis, quæ decem & octo numero sunt, reclamarunt: & ex ipsis virginibus multæ, quibusdam præsertim suasoribus, quos minime omnium decebat; resistere; & per propinquos suos Caroli conatus impedire curarunt, vt re ad ipsum quoque ciuitatis consilium relata; de legato, vel saltem litteris ad Pontificem mittendis consultaretur. quamquam paulo post ipsæ virgines, partim pijs cohortationibus, partim etiam animaduersione, cesserunt; non Carolo dicam, eiusue decretis; sed dignitati, salutique suæ: quam & illæ, & earum defensores, & propinqui, siue falsæ libertatis desiderio, siue iuris tuendi cupiditate, siue disciplinæ ignoratione, in periculum sæpe adducere conantur: vt defendentes verius oppugnent; defendant vero qui videntur aduersari, quod exitus docuit: non enim earum animis tantum, sed corporeis quoque bonis, & commodis consuluit restituta disciplina. His omnibus addebatur, quod magnam Carolo difficultatem afferebat. multi enim eius in rebus agendis studium, atque ardorem, nimium esse dicebant: seuerius punire; grauiora passim imponere, quam æquitati conueniret: sibi minus etiam quam alijs parcere. erant qui fieri pleraque affirmarent, ad captandum nomen, famamque sanctitatis colligendam; occultorum scilicet vitiorum etiam suspensionem mouentes. æquiores iudicium, & prudentiam requirebant: ætati, consilijque religiosorum hominum errorem tribuebant, qui publicæ adm-

nistra-

nistrationis vsu carerent. Huiusmodi sermones alios ad imitandum, alios ad obsequendum tardiores efficiebant: ad contradicendum etiam paratiores, qui sibi id vsui fore putarent. Sed si quid acrius ille faceret; ita ferre videbatur suscepti negotij ratio; tum ea mens, quam præcipuo munere Deus ei dederat. magna & inueterata corruptela, magnum conatum, labores postulabat. frangenda erat obstinata quorundam voluntas; & audacia: quod esset exemplo ceteris; & ad facilem, expeditamque gubernationem, in posterum valeret. neque vero valde mirum; vel ex iniustata disciplina, licet optima; vel ex perturbatis animis, oriri obrektiones, & maledicta. mirum vero si magistri conditionem discipulus aliquo modo non subiret. Sed quid animi, consilijque tum Carolo esset; ipse literis ad Antislitem datis aperuit: qui libere illum monuerat; & amanter: Quod se monuisset, illi se plurimum debere: cupere vero, vt demonstraret explicatius; qua potissimum assequeretur via; vt in se ipso, alijsque regendis modum retineret. sibi quidem illud valde esse propositum: licet aliud vulgo fere putaretur; neque id fortasse sine causa, ob eam, qua ipsis inijs utebatur agendi rationem. In ecclesia namque Mediolanensi, quasi vinea inculta, vepribus, & dumetis omnia reperta esse adeo impedita; vt tanto proposito labore, neque sibi parere posse videretur; & in alios facilitatem, lenitatem sæpe cogeretur omittere: quo tum quæ praua erant tollerentur; tum bona etiam, & fructuosa; quæ quidem essent, confirmarentur; quæ vero non essent, sererentur. sibi certe, si dicere oporteret, à benignitate recessisse non videri. sed nolle suo tamen iudicio fidem adhibere: immo rogare, vt quemadmodum amauerat, in quo sincerum illius agnoue-

rat erga se amorem; ita consilio iuaret; libereque moneret, qua ratione posset in posterum non offendere. nihil sibi gratius accidere posse. scire etenim nemini difficilius subueniri, quam ei, qui consilium accipere nolit. Dolebat vero Carolus vehementer, ceptum feliciter rerum salutaris cursum eiusmodi contentionibus, atque obrektionibus non parum impediri; multosque non tam voluntati, studijsque episcopalibus, quam salutis suæ, vel patriæ bono repugnare. Sed patientiæ, religiosæque fructum abiectionis inde capiebat: ac contra aduersa omnia, Deo fretus, constantiam retinebat suam. tum vero precationibus. quotidianisque virtutum, & sanctitatis accessionibus, præclaris item ad suorum salutem actionibus, diuinam opem studiosius implorabat. nempe illud Prophetæ imitabatur: Ego autem cum mihi molesti essent, in diebus cilicio. Præter ea quæ ad corporis duritiem pertinebant; quibus sese magis in dies exercebat: mensam, & omnem vitæ, domusque suæ cultum, ita conformauit, vt provincialis concilij decreta lege iam superaret. Qui ei propius inferuiebant, eos tunc quidem clericali habitu, saltem cum ministrarent, esse statuit. Cum in alijs omnibus ad sanctorum virorum tenuitatem, paupertatemque quotidie propius accederet; in apparatu quoque itineris, & comitatu idem faciebat: cum enim ad viginti duos equites, pedites multos secum haberet: cum ad diocesanas ecclesias visendas profectus esset; præter mulos, qui suppellectilem portarent; nimiumque id existimaret: paulatim numerum ita minuit; vt in reditu non amplius omnino, quam duodecim, vnumque elitelarium mulum duxerit. Suppellectili illa sua pretiosissima, planeque regia se se spoliavit. plurima Romæ, & Mediolani per ecclesias distribuit; per istromata; lectorum conopea; ymbacula,

quæ

quæ solent amplitudinis causa in aulis haberi; instrumenta, vasaque argentea. Statuas, earumque partes plurimas, antiquæ artis pulcherrima monumenta, sacris item locis addixit, ut venderentur. reliqua ipse vendi iussit, pretiumque in sacros, pioque usus erogari. extant ex donis illis inter alia in ecclesia maiore Mediolanensi; aulæ ad celebriorem eius ornatum, sericis, aureisque filis contexta; figurisque sacras veteris testamenti historias referentibus, variata: vasa argentea aurata maxima, ad Pontificalium sacrorum apparatus exponenda: instrumentum pacis rite in ecclesia dandæ pulcherrimum, & pretiosissimum. Sacerdotijs item se abdicare instituit; quia propter animarum curam, vel monasteriorum rectionem, aut iuris dicendi munus; integre illi administrationi satisfacere sibi non posse videbatur: simul bonos, eruditosque viros ea ratione remuneraturus, quorum fidei, fructuosaque opera diu usus erat: omnino, ut quod de pluribus non habendis beneficijs, tum antiquis, tum novis Ecclesiæ legibus sancitum erat, ex amplissimis ipse Ecclesiæ sanctæ principibus, ad plurimorum documentum, plenius exequeretur. Ea igitur pleraque Pontificis auctoritate quibusdam familiaribus suis distribuit; viris probitate, litteris, ingenioque admodum probatis; de quibus alius erit singillatim dicendi locus. nonnulla ex monasticis, quæ commendationis ei nomine tributa fuerant, monachis ipsis libere dimisit. reliquis familiaribus, prout iustum esse iudicavit; tum litteratis alijs viris, & Cardinalibus ite egentibus, varias ex fructibus constitui curavit pensiones. quibus ex sacris vectigalibus dandas non existimavit, ijs ex patrimonio suo statuit pensari. Dimittebat ea sacerdotia libere Pontifici: virosque tantum nominabat; quibus ea conferri probaret: qui quidæ sacro

muneri apti, & ad loca, ecclesiæ sue ipsas incolendas, ut opus erat, essent expediti. Pontifex autem eius minime obsecrantis testimonio, voluntati que facile assentiebatur. quibusdam etiam, nemine demonstrato cum cessisset. Pontifex quibus visum fuisset, assignabat. Pensiones præterea nonnullas, quas ex varijs ecclesijs in Italia, Lusitania, Belgio solebat exigere, liberaliter ecclesiarum commodo, quæ tenues habebant fructus, remisit. Hæc primo ipso Pij Quinti tempore Carolus cum instituisset; exequi deinceps perrexit; ut alijs locis demonstrabit.

Quæ clerus contra concilij decreta Romæ proposuerat, facile reiecta sunt. Verum cum Senatu pl^o negotij fuit: qui Regij iuris, quæadmodum asseuerabat, tuendi studio, in sua permanebat sententia: Archiepiscopo ius non esse, siue apparitores armatos habendi; siue laicos; excepta fidei causa, sine Magistratibus comprehendendi. In quo tum iuris, tum facti controversia erat: nam utraq; pars, quod pro ea faciebat, id præteritis temporibus consuetum esse dicebat; sibique testimoniorum subsidio, iuris controversi possessionem vindicare conabatur. Carolus, qui iurisperitorum sententia, ius de quo agebat, & iuris ite possessionem, ecclesiæ tribui intelligebatur; quidquid iuris, factive pro ecclesia suppetebat, ad Pontificem referri curavit; ut quid agendum esset Apostolica auctoritate statueret; quod accepturum facile pro sua pietate seruaturumque; Senatui confidebat. neque interim agere priuatim cum Senatoribus omittebat; & sui iuris argumenta commonstrare; si priuato posset res officio componi. Ex altera parte res ad Philippum Regem cum per eius ministros delata esset; Carolus quoque, ne quid temere facere videretur, per litteras, & per Apostolicum internuncium in Hispanijs commorantem, consilium in eo genere suum aperuit; & quæ pro iure Ecclesiæ fi-

Iuris Ecclesiastici controversia grauius excipitur. CAP. II.

dem

dem faceret, indicauit. Religiosissime Rex respondit; totum negotium ad summum Pontificem deferendum. interim vero suis precepit, ut saluaregia potestate, ius Ecclesie omnino conseruaretur. Itaque misso a Senatu Romam ob eam rem Senatore; tum causae cognitio certis Cardinalibus, doctisq; uiris mandata est; tum Carolus interim possessionem suam tueri iussus. Ibi cum eorum sententia, qui de controuersia consultabant, ecclesie Mediolanensi fauere uideretur, Senator Roma discessit. Pontifex litteras ad Ducem, Senatumq; humanissimas dedit; & eos ad ius Ecclesiasticum tuendum, pro perspecta eorum pietate cohortatus est; dum causa recte, matureq; Romae cognosceretur, alteras saltem, si hoc loco insererem, gratum me pijs uiris facturum existimaui. hæc uero ipsæ sunt latine scriptæ.

Pontificis
litteræ ad
Ducem Se-
natumque
Mediolanensem.

Dilecti filij. Iustitiæ simul, & charitatis officio libenter adducti sumus; ut redeunte Mediolanum, collega uestro Ioanni Paulo Ecclesia, eius, quam in publico negotio uestree apud nos gerendo, egregiam uobis prestitit, fidei ac diligentia, testimonium redderemus. Cuius negotij cum ea uis, & natura sit, quam nemo non intelligit; adhuc eius ratio facile explicari non potuit. Nec uero hæc causa diuurniorem, quam necessitas postulet, morem habebit. Nam auditis, & plane cognitis, que utrinque pro rei ueritate, rationes allatae fuerint, mature iudicium expediendum curabimus. Interea uos studiosissime hortamur in Domino, ut in omnibus rebus Archiepiscopo uestro, & ceteris Prouincia Episcopis, ad tuendam, & ornandam Pafloralis officij curam, ac dignitatem; sollicitudinem, & operam uestram accommodetis. nul-

la enim re magis secularis potestas stabilitur, & augetur, quam amplificatione, & auctoritate Ecclesiastica ditionis, quidquid ad spirituale patrimonium firmamenti, & uirium accedit, eo temporalis status maxime communitur. nam obseruantia, & pietas Principum, ac Magistratum in ecclesiarum Antistites, populos ipsis adeo præbet obedientes; ut fatendum sit, Regnorum, ac statuum incolumitatem uno illo ecclesiastici iuris præsidio tamquam fundamento contineri. Quod utinam contrarijs ad multorum exitium exemplis non pateret. Ea laude uestri sic excellere maiores; ut illo facto, & ipsi clari sint, & multas ciuitates, ac prouincias ad pijs exempli imitationem inflammarent. Quo magis nos etiam eximia patrij in uos officij charitate, quam quod alioqui opus esse putaremus, cohortandos duximus; ut quam summa cum animi nostri lætitia retinetis gloriam iuuandi, ac fouendi ecclesiasticam iurisdictionem, in ea ardentius insistatis. Nam ista etiam studiorum uestrorum declaratione, pastores ad diligentiore sui muneris administrationem incitati, uerbiores suorum gregum fructus Domino persolvere studebunt.

At Mediolani interim periculum erat; ne dum utraq; pars possessionem sibi uendicabat; ita ut eius retinenda nomine quod altera fecisset, altera duce ret usurpationis loco, uolenti aliquid accideret. variæ rationes conquirebantur controuersie partium consensu dirimenda. sed nihil consueci potuit. Ecce autem, dum ita consulebatur, quo ea controuersia periculum partibus sebat, repente peperit. Licet primarij ecclesie i-

fici

Sici fori, cum armis Principis edito vetitis comprehensus, in carcerem ducitur. tum publice reuinctis post terga manibus, sublimis fune tractus ad summum Palatij arcum, & ad solum vsque repente dimissus, quassu ter repetito, accerrime, si quis vniquam alius torquetur: ac statim poena remigationis proposita, Mediolano discedere iubetur. Carolus cum ius sibi suum palam eripi; & etiam contra Pontificis auctoritatem fieri quodammodo iudicaret, ad quem erat delatum negotium; ipsum confestim iudicē, cuius in carceribus erat, quem iustitiæ Capitaneum appellāt; item Aduocatum fiscalem, Notariū, & carceris custodem anathemate notari, eiusq; rei scriptum publice proponi iussit. Præsidentem Senatus per Vicarium suum; & vniuersum item Senatum, scriptis ad fores loci, quo ille conuenire solet, affixis; vocauit, ad eius facti causam dicendam. Doluit casum Dux vehementer, quippe, qui nihil eiusmodi cogitasset; eoque magis doluit, quod propositum sententiæ scriptum, nescio cuius iussu per satellites a ianua ædium Archiepiscopaliū, & ecclesiæ; & etiam ab ipso ecclesiæ suggestu abscissum fuerat; & clericus præterea, cuius opera quidam ex ijs vocati fuerant, in custodiam datus. Itaque iudicem, cum se adeuntem vidisset, neque audire, neque admittere voluit: & satellites, qui scriptum absciderant, in carcerem detrudi iussit. rogauit vero Carolus, ne cito contra Senatum, ob præcipuam Magistratus dignitatem quidquam pronunciaret. qui cum Duci respondisset, non posse se ius ecclesiæ suæ non tueri; acturumque contra quoscumque, iure tamen, non iniuria, quemadmodum cum eius ministro actum esset: nihil tamen amplius statuit, antequam Roma responsum acciperet; quo rem, vti gesta erat, statim perferendam curauit. Senatus

procuratorem dedit; qui negauit quidquam mandatum esse auctoritate Senatus: hominem punitum, non vt apparitorem sacri fori, qui quisnam esset ignoraretur; sed vt quemlibet alium, qui contra leges regias fecisset; & alia eiusmodi, quæ in iudicijs vsurpari solent. Scripsit ad Pontificem eadem fere vsus excusatione; culpamque omnem in Carolum transtulit. Dux item scripsit, sed multo mitius; & pro regio tamen iure. Displicuit vehementer Pontifici & factum, & litteræ Senatus. itaque nihil Senatui respondens, monuit Ducem, vt pro illata iniuria Ecclesiæ satisfaceret. tum vero Præsidentem ipsum, duosque Senatores consilij, factique præcipuos auctores, Romæ coram se spatio triginta dierum adesse; reliquos iam anathemate percussos Romam item citari, iussit. Proprium ad id ministrum (cursorem appellant) Septēbris mensis, anni M. D. LX.VII. initio, cum litteris ad Ducem Mediolanum misit. Illas pius Princeps osculatus; tum omni alia pietatis significatione, summaque in Pontificem reuerentia in ijs recipiendis vsus, Cursorem, quocumque opus esset vocandi gratia, tuto, honesteque adeo adduci iussit; vt ipsum Iacobum Paëzium eximia pietate, & doctrina Theologum ex Societate I E S V, qui a concionibus, confessionibusque illi erat, vna miserit, qui hominem, quibus opus esset, commendaret. Quam quidem piam, & religiosam erga summum Pontificem reuerentiam imitatus magnus Cancellarius itidem Hispanus, addidit etiam, Pontificias litteras, vt ab ipsius beati Petri manu esse accipiendas. Fuit ex ea re, Mediolani, Romæ, in Hispanijs varius rumor, turbaque non mediocris: alijs alia dicentibus, opinantibusque; & vno quoque pro suo ingenio, atque sensu de re tota iudicante. Carolus magis ac magis in inuidiam varie vocaba-

cabatur: vsque eo, vt dicerent nonnulli, potestatem illum Regiam sensim inuadere: nisi obfisteretur, viam sibi munire ad Mediolanensem imperium occupandum: ab eiusmodi consilio Pontificem fortasse non esse alienum. de qua obrectatione, ac calumnia delatus vir primarius Hispanus, in carcerem Ducis iussu ductus est. Vt intolerabilis potentiae factum commemorabant; quod publicas bibliothecas omnes multis comitibus, & ministris, magna populi frequentia recognouisset; libros omnes singillatim inspexisset; plurimos abstulisset. id vero Carolus fecerat, cum audisset multos libros hæretica labe infectos publice vendi, quemadmodum re ipsa verum esse deprehendit. fecit vero etiam Apostolico accersito inquisitore. Fuere adeo, qui iuris regij tuendi nomine, & ad vim, vt aiebant, vi repellendam; Ducem instigarēt, vt ad extrema illa veniret, cum Episcopus è ciuitate violente pellitur. Contra plurimi, singularem Caroli pietatem, & egregium in Ecclesia iure tuendo studium, constantiamq; in cœlum ferebant. summa cum eius laude mirabantur, quod religionis causa neminem vereretur, aut respiceret; neque suam apud Principes gratiam, aut ipsum etiam Archiepiscopatum magni faceret. mentē eius optimam conatus sanctissimos prædicabant. regios vero Magistratus grauitè accusabant. Carolus eximia Dei fiducia; tum animi magnitudine, quam in amplissimis reipublicæ christianæ negotijs exercuerat; ita se moderate gerebat; vt cum ex eorum consilio, quos apud se in eo genere peritissimos habebat; in primisque sacræ precatōnis lumine, fecisset; quæ legitime fieri posse, ac debere iudicaret: tum ea animi tranquillitate, silentioque alia omnia obiret; vt nihil illi omnino litis, aut contentiōnis esse videretur. Neque vero quidquam mœstitiæ attu-

lit; quod ex optimatibus permulti, qui antea vel comitari, vel ad eum vètitare solebant, iam non apparerent. immo in eam partem libenter accepit; vt ad pleniorē rerum humanarum contemptiōnem ea quoque ratione sese incitaret. Cum dies adesset, quo die se Romæ sistere Senatores iussi erant; varijs excusationibus, missis etiam Romam legatis, dilatus est; ac denique impetratum, ne quidquam contra illos promulgaretur, donec Seralui Marchio, qui negotij illius causa ex Hispanijs aduētabat; Romam perueniret. Is Mediolani primo Carolum, conuenit, multaque cū eo egit, & questus est: se uere nimis actum contra Senatores: Carolum a Rege potius remediū petere debuisse, quam accendere animum Pontificis. ita Regis in eum merita postulare: ita officium illud, quod vt homo in Regis imperio natus, ei deberet. si alia ratione demum res non ageretur; facturum Regē, quod iuri, imperijsque suis conseruandis opus esset, licet perturbatiōnes inde fortasse, multæ, grauesque orirentur. postremo etiam blande rogauit, vt amico, atque adeo paterno studio negotium complecteretur: id saltem, si alia recusaret, scriberet ad Pontificem: cupere se, vt citatiōnis causa prætermissa, controuersia componeretur. Respondit Carolus interposito die: quod Pontifex contra Senatores egisset, sese præstare non debere; neque etiam Pontificem ipsum, qui nemini id præter Deum deberet. de facto suo, timendam sibi videri potius Pontificis in eo reprehensionem, quia remisse egisset; quam offensionem Regis. Romam se motus initio minime confugisse: tolerasse: Gubernatorem sapius, & Senatores priuatim, atq; amice monuisse; vt quæ contra ius ecclesiasticum afferrentur impedimenta, ea vellent tollere. cum nihil profecisset; cum etiam ad vim ventum esset;

set; quæ contra non solum Mediolanensis, sed etiam vniuersæ Ecclesiæ ius, immo contra ipsius Pontificis auctoritatem videretur; merito ad ipsum retulisse Pontificem, supremum iudicem, patremque omnium ecclesiarum. molestum id fore Regi non putasse. eius meritorum magnitudinem, & se agnoscere, & vt quam gratissimus esse posset, semper curaturum. A se Regi semper omnia fore paratissima: sed quæ Ecclesiæ esse putaret; ijs, si quis forte id expeteret, cedere se nullo modo posse; præsertim quo priuatis beneficijs responderet. Nihil se a Rege expectare, quod valde pio, & catholico principe dignum non esset: quem satis nosse sciret, regias vires in iuuanda Ecclesia, non autem opprimenda poni debere. id si non fieret, magnas sine dubio perturbationes, grauissimaque incommoda futura. quibus tamen ecclesia Mediolanensis tunc minime careret; quæ vt tam grauius illata, suam libere non poterat exercere potestatem; in eos præsertim qui vel ob ipsam impunitatis fiduciam, turpem, flagitiosamque vitam agerent. Litteras ad Pontificem, quales postulabat Marchio, pro eo, quod ecclesiæ suæ debebat, dare se posse, negauit. dedit autem huiusmodi.

Caroli litteræ ad Pontificem.

Sanctissime ac Beatissime Pater. Cum antea ad sanctitatem tuam de rebus ad huius ecclesiæ iurisdictionem pertinentibus singulatim retuli; tum hoc tempore Ormaneto mandauit, vt diligenter exponat, quidquid id cum Marchione Seralui actum est, qui nunc Romam proficiscitur. is cum a me contenderit, vt de eodem negotio componendo, Senatoribusque Romam minime compellendis ad te perscriberem: quæ in hoc genere sentiam, quæque antea significauit, & Marchioni ipsi

libere respondi, hic breuiter attin- gam. Quod ad Senatores attinet; nullam priuatam iniuriam meam, equidem vindicari volo. de cetero quid sanctæ sedis Apostolicæ dignitati conueniat; quid Ecclesiæ conducat vniuersa, rectissime tua Sanctitas existimabit: eius enim illa caput est; ego autem exiguum membrum. De huius ecclesiæ iure, id confirmo; nihil aliud spectare me; nisi vt illius auctoritate seruata, qui post hac Archiepiscopatum geret, omnia libere exequi possit, quæcunque ad eius officium pertinebunt. Ceterum testimonia me, ac argumenta, quæ ad possessionem ecclesiæ probandam valent, ad Sanctitatem tuam misisse satis habeo. quæ cum apud se viros habeat bonitate, doctrina, iudicioque præstantes: & ex eorum numero, qui in Concilio Tridentino huius generis rebus constituendis interfuerunt: cumque, quod caput est, a spiritu sancto regatur: meas esse partes alias non video; quæ expectare, quid illa decernat; & quidquid decreuerit, prompta omnino voluntate accipere; nihil dubitans; quin illud rectum, sanctumque sit. Sanctitatis tuæ pedes summisce osculor. Mediolani nono Calend. Februarij M. D. LX. IIX.

Ita Marchio Romam profectus, in primis omni diligentia, studioque tempus adhuc prorogari curauit; vt aliquo modo interim vocati eximerentur.

Quamquam autem eo iurisdictionis grauissimo negotio Carolus erat occupatus; quæ tamen ad suos regendos, rebusque salutaribus iuandos pertinerent, eorum nihil omittebat. Atque cum alias diocesi partes, aut per

Löginquas
diocesis suæ
partes visit.
CAP. 111.

per se, aut per alios peragraré, visereque ad id tempus perseverasset; ad eam ipse initio Octobris anni M. D. LX. VII. profectus est, quæ in rebus profanis paret imperio trium pagorum Heluetiorum. continetur ea pars tribus vallibus, Leuanti- na, Brennia, & Riparia, & ad mon- tem sancti Gothardi pertingit. primo igitur Carolus certiores de suo ad- uentu pagorum principes fecit. & quoniam eorum imperium plurimū non modo apud laicos, sed etiam apud clericos valebat; legatos mitti pe- tijt; qui in ea regione lustranda cum comitarentur. Illi, vt tres pagi erant, tres primarios viros ita miserunt; quos humanissime habitos Carolus secum adduxit. Tanto temporis spa- tio regiones illæ Archiepiscopum, aut eius ministros non viderant; vt pene à rectis omnibus Ecclesiæ in- stitutis; atque adeo ab ipsa, quam Ar- chiepiscopo præstare debebant, fide, atque obedientia discessissent: solus- que propemodum Heluetios domi- nos in omnibus agnoscerent. popu- lus quidem natura minime malus, & simplex, ignorantia peccabat: sed cle- ricus vita erat, vitijs, flagitijsque plu- rimis cooperta. diuinæ res, & ipsa præsertim sanctissima Eucharistia in- dignissime habebatur; qua de re Ca- rolum quandoque lachrymantem comites viderunt. multa erat igno- ratio rerum illarum, quæ ad sacra mi- nisteria, non dicam vtilis, sed omni- no necessariæ sunt. beneficia plerique vitiose obtinebant, tum pecunia in- terueniente, tum deficiente Archie- piscopi auctoritate. ipsi parochi tur- pibus lucris, sordidisque negotiatio- nibus operam dabant. concubinas, liberosque ex eis susceptos domi pa- lam habere non verebantur. adulte- ria, incesta, sacrilegia multa: apud quosdam etiam non parum catholice fidei discrimen. Ipsi autem pagorum principes, & magistratus licet ca-

Pars III.

tholici, nemine contradicente, aut a- liud docente, omnem fere in rebus ec- clesiasticis auctoritatem sibi sumpse- rant. Ibi Carolus singulas ecclesias visere; presbyteros, & alios incolas diligenter interrogare; angusta lo- ca, difficilia, aspera que adire; mon- tium altitudinem, prærupta saxa, sil- uestrium locorum penuriam non ve- rer; nullius vitæ commoditatis, neque valetudinis rationem habere; nullo diei, noctisue tempori parcere. om- nino spatio mensis adeo profecit, vt eius ecclesiæ tota pene facies immu- taretur. Multa passim decreuit: plures presbyteros multauit; puniuit; sa- cerdotijs, sacrisque officijs mouit. tan- tum se continuit, ne victos Medio- lanum deduceret. Principibus Helue- tijs persuasit, vt multa in dandis be- neficijs; & in rebus iudicandis, quæ ad clericos pertinerent, sacræ per- mitterent potestati. quæ illi Caroli sese virtuti: sanctitati que dare publi- cæ testabantur; quamquam contra Carolus suadebat, non sibi, sed sanctæ Ecclesiæ, Deoque esse tribuenda. Po- stremo, vniuerso clero in vnum con- uocato, quæ opus erant, grauitè, pie- que monuit, & cohortatus est: quod idem præstari iussit per religiosum virum, qui grauissimam concionem ad eum cœtum habuit. Sed valere plurimum verba, quæ aliorum quo- que nomine vnus ex legatis ad cle- ricum fecit: Quamquam Heluetijs con- silium non erat, priuilegia sua dimit- tere, quibus in earum vallium admi- nistratione utebantur; agnoscere ta- men, ea quandoque rectores attigisse, quæ fas non esset: sed fecisse co- actos malefactis clericorum, Pastorum que incuria, qui eam regionem ne- glexerant. in posterum longe aliter fore. in Concilio Tridentino se assuis- se, illudque pagorum nomine rece- pisse: velle omnino Principes, eius decreta seruari. palam se denunciare omnibus; nemini posthac apud ipsos

Cc per-

per fugium fore; quin a Cardinali ple-
ne regerentur; & quemadmodum o-
porteret, corrigerentur. Demum cle-
rus Concilij Tridentini decreta pu-
blice recepit; concilij prouincialis
constitutiones seruandas suscepit:
tum catholicam fidem stata formula
singillatim professus est. Ita Caroli
dolorem, quem ex tanta prauitate
cœperat, emendationis remedium,
spesque melioris in dies progressus
non mediocriter leuauit: simul vero
illud; quod præ finitimarû ecclesiarû
de quibus cognouerat, conditione,
suas bono statu satis esse intellexit.
Litteras autem discedens ad gentis
consilia dedit; quibus & delegato-
rum opera gratias egit; & monita
multa ijs de rebus addidit; quibus ve-
ræ pietatis, religionisque causa, in re-
gione gubernanda illis abstinendum
esset. Atque iam tum, christiana gen-
tis charitate motus, cum eam præser-
tim in sua iam habuisset clientela: co-
gitare cœpit, quemadmodum alijs
item ecclesijs, quæ in ditione Helue-
tiorum essent, consulere posset. ve-
rum nihil eo tempore, publice ten-
tandum arbitratus; priuatis officijs
oppida, castellaque multa, maxime
suæ diœcesis finitima, iuuare non de-
stitit; tum pueris ad clericalem vitam
Mediolani educandis; tum conciona-
toribus mittendis; qui fidem catholi-
cam tuerentur, christianosque mores
suaderent. tum alijs rebus ad eorum
salutem accommodatis. Sed minime
prætereundum videtur, tres eas val-
les, quattuor ex Canonicis Mediola-
nensibus Comitum titulo tenuisse; &
vtraque potestate, sacra, profanâque
administrasse. eas autem Heluetios
cum Philippo Mediolani Duce bel-
lum gerentes occupasse. cumque de
pace ageretur; nescio quo animo,
Dux, vt facilius transigeret, valles
non suas permisit Heluetijs: earum-
que loco Canonicis vniuersi Seprien-
sis agri vectigal quoddam assignauit.

Ecclesiasticam vero administratio-
nem, quam vt oportebat, canonici
tueri, & ab improborum audacia; po-
tentiumque viribus defendere non
poterant, Carolus suscepit: cui tamen
alioqui, vt loca intra suam diœcesim
posita, neque ad alium Episcopum
pertinentia recognoscere; quæ opus
essent, ex sacris sanctionibus decer-
nere, facultas erat. Ius porro, quod in
sacerdotijs dandis consistit, canoni-
ci retinere.

Præter Mediolanensis ecclesiæ ne-
gotia, Carolus alia quoque grauissi-
ma suscipere non omittens; noua sem-
per ad hominum salutem, & ad eccle-
siæ fructum exempla proferebat. Cœ-
fecit eodem anno priusquam exiret,
negotium inter alia correctionis or-
dinis Humiliatorum. Instituerant il-
lum Mediolanenses olim nonnulli.
cum enim Conradus Imperator eo-
rum plurimos cœpisset, & in Germa-
niam duxisset; primarios quidem se-
cure percussit; alios autem referuauit;
qui periculo commoti diuino se cul-
tui totos dedere constituerunt: & vt
primum, Conrado mortuo, ab Hen-
rico successore reditum in patriam
obtinerunt; monasticam auctorita-
te Pontificia religionis disciplinam,
ex sancti Benedicti institutis, cum al-
bis indumentis susceperunt, Humi-
liatorumque sibi nomen imposue-
runt. Ij plurimis in Italia fundatis mo-
nasterijs; annorum amplius quingen-
torum spatio a prima disciplina, vt
humana est imbecillitas, longe admo-
dum in multis discesserant. Viderat
Carolus ordinis patronus, & iudex,
correctione opus esse: atque iam an-
te per Ormanetum, cum is Mediola-
ni esset, aliquam eius rationem ten-
tauerat, qui cum eorum comitijs præ-
fuisset; fecit ille quidem, vt de corrup-
telis quibusdam tollendis aliquid in
congregatione decerneretur: verum
ad rem perficiendam; maximæ autem
ad alia, quæ grauiora, & difficiliora
erant

Humiliate-
rum ordinis
corrigit.
CAP. IV.

erant, constituenda, efficiendaque, iam tum vir sapiens multo maiorem auctoritatem, potestatemque necessariam esse prædixerat. Non omisit vnumquam negotium Carolus; neque de ratione ineunda, qua ordo ille ad sua reuocaretur instituta, cogitare intermisit: sed Pio Quinto tali Pontifice demum creato, rem suscepit attentius. multa ipse cum Pontifice prius egit accurate: per Ormanetum postea rem totam confecit; & de toto ordine componendo constituit. Itaque conuentu indicto; omnibusque qui vocati erant, Cremonæ congregatis; cui conuentui Carolus non sua solum Protectoris, vt aiunt, sed Apostolica etiam auctoritate præsidebat; quæ acta de ijs, Pontificiaque constitutione summatim saltem, sancita erant, & ad eam diem secreto habita, promulgari iussit; præsidij ante paratis, si quis forte promulgationi vellet resistere. dura maxime Præpositis visa sunt, quæ de eorum emendatione statuta erant; eoque duriora, quod minime quisquam putarat, emendationem eousque peruenturam quin etiam, sicuti ego accepi, quidam ex ijs, qui prudentiores sibi videbantur, subobscurè Caroli conatum ante illudebant. Cum autem talia improviso audissent; animo quidem grauius perculsi omnes, nihil tamen resistere ausi sunt, aut contradicere. Summa emendationis fuit; vt Præpositi dignitatem, quam quisque haberet; & eius item in signe retineret: sed suum quisque locum, sacerdotiumque mutaret. tertio quoque anno in posterum per suffragia tum Præpositus ordinis vniuersi, tum locorum omnium Præpositi deligerentur. reditus ecclesiæ, non ipsi, vt antea, citiili quodam splendore; sed alij ad id proprie electi religiose administrarent: ijs vti communibus omnes æqualiter vterentur: omnino cœnobitica, religiosaque vita vere inter

eos ageretur. hæc litteris Pontificijs cōtinentur; tum fusius, explicatiusque; cōstitutionibus, quas tū pro amplissima facultate sibi data Carolus eis scripsit; & in conuentu etiam eodem promulgauit. At conuentu dimisso, multi Præpositi; nam magna pars nobilitate, gratiaque plurimum poterat; omnes vias persequi cœperunt, quibus vijs, promulgatis se legibus ex parte saltem liberare possent. Res longe grauiissima illis videbatur, ex eo statu quem sibi proposuerant, cum ei se ordini addidixerūt; adēptis beneficijs, quæ consueta ceterorum via obtinuerant; tantis detractis commodis, & facultatibus; ad eam vitam compelli; in qua & tenue esset, quo quis vteretur; & id ipsum non esset proprium: quæque seueris alijs contineretur institutis. nihil enim minus, siue ipsi, siue parentes, ijs dignitatibus quærendis, fortasse spectauerant; quamuis spectare debuissent; quam monasticam, cœnobiticamue disciplinam. Sed quemadmodum vulgo: de alijs fieri solet sacerdotijs, quæ legibus eiusmodi cœnobiticis libera sunt; id sibi, suisque comparare plerumque studuerant, quod vitæ commoditati, nobilitatiue sustentandæ deseruiret. Cognati quoque ipsi, qui Præpositorum opes ad familiæ suæ splendorem pertinere videbant: easque ad iuniores eiusdem familiæ deinceps transferendas sperabant; sanctitas leges, quantum poterant, dissoluere conabantur. Itaque amicos rogare; principes viros obsecrare; quacumque ratione possent, niti; vt à Pontifice audirentur. cum sibi obstructum Pontificis, Carolique constantia, & prudentia, tum Ormaneti diligentia, aditum reperirent: speciosis causis Italiæ regulis persuadere, ne novos Præpositos iuuarent; neue ingredi in loca assignata permitterent: loca nonnulla ipsi armatis viris munire. Sed Carolus tum sua, tum Pon-

tificis in primis auctoritate, tum etiam Principum pietate perfecit, ut rebus constitutis esset omnino locus. Vniuerso ordini preposuit Aloysium a Basilica petri. Is cum ecclesie sancti Iacobi Cremonae Praepositus, profanis studijs deditus diu vixisset; iam anno ante, diuino excitatus impulsu; bonitateque naturae adiutus, vitam sibi recte instituendam decreuerat: duosque sacerdotes ex clericis regularibus S. Pauli apud se habuerat, quibus ducibus ad id efficiendum vteretur. tantumque profecerat; ut eum potissimum Carolus toti ordini praeficiendum deligeret. Sed bonus vir valde resistebat: vitam male actam commemorabat; non se in litteris, aut pijs studijs; sed in otio, venatione, profanisque rebus alijs aetatem consumpsisse. vrgebat tamen eo magis Carolus, quo se ille grauius accusabat; quod prohibiti iam cognitae, iudicium quoque illud accusationis accederet. Is deinde postea perpeffa, quae Antistitem praecipue, tum bonos monachos omnes, tali rerum conditione, pati oportebat; extincto demum ordine, vestitu suo in eorundem Clericorum Collegium S. Barnabae Mediolani receptus, singulari modestiae, patientiaeque documento vitae suae cursum confecit. nam neque quod amplis fructibus ablatis, quadraginta aurei annui, quemadmodum ceteris, reliqui essent; neque ob deletum ordinem: aliud unquam dixit; quam omnia recte, iusteque; euenisse. Ita quae inuito ac repugnantem castigatio, afflictioque exitio facile fuisset; pie, ac sapienter accipiendi salutis fuit: quemadmodum alijs quoque; fuisse putamus.

In ordine
Franciscano
nonnulla re-
stituit.

CAP. V.

Addemus hic non dissimile munus, quod postero anno Carolus obiit, in ordine Franciscano, cuius item erat moderator. Ac in ea quidem parte quae laxiorem videtur seque disciplinam, quaedam magni momenti iam profecerat; ad cognobiti-

ca vitae aequalitatem, tum in victu, tum in habitatione seruandam. alia deinde praestitit valde vtilia per Alexandrum Cribellium Cardinalem, virum pijs, & grauissimum; quem in munere illius ordinis regendi pro se substituerat. In reliquo autem ordine, qui obseruantiae nomine appellatur, illud auctoritate Pontificia curauit, ac effecit; ut quaedam eius quasi partes tollerentur. Clarenorum, Amadeorum, aliorumque; & nominibus quoque; ipsis deletis, cum reliquo corpore coniungerentur: qua de re constitutio edita est. Eas partes omnes puto ex bonis initijs profectas: fit enim saepe in sacris religioforum virorum societatibus, ut primo illo sancti spiritus ardore, cum optima disciplina paulatim pro humana miseria refrigescere; quoniam vniuersi moueri non possunt, ut ad pristinos se mores referant; pars tantum id faciat, & a ceteris separata, veteribus, perfectioribusque vtatur institutis. quae cum item spatio temporis remittantur: sed res tandem recidit, ut nomine tantum. & praeterea dissidio saepe relicto; ea veluti disiecta membra omnino expediat reliquo eiusdem conditionis corpori rursus coniungere. Amadei, Pacis ecclesiam Mediolani tenebant: nomen traxerant ab Amadeo Vlyssiponensi, viro religiosissimo, qui sibi ob praecipuam sanctitatem non mediocre fratrum numerum, plurimis ab hinc annis adiunxerat; & vna cum ijs asperiores veterum vitam renouare conatus erat. ijs cum posteris temporibus noui, hisque alij successissent; mansit quidem distractus numerus; sed disciplina tandem a ceteris non differabat. De ijs reliquo numero aggrandis ne constitueretur, principes viri multi primo sese interposuerunt; sine quorum intercessione vel oblata sponte, vel postulata, quod maxime dolendum est, vix quiddam in Ecclesia

fia

fia paulo grauius cõponi, corrigiue potest. deinde vero, ne statutum quod erat, efficeretur: plura, voluntasque Amadeorum ipsorum in primis, impediabat. Carolus autem nihil a proposito declinans, minime destitit, donec bono rem exitu concluderet. aggressus ad litteras Pontificias, quas ad eam rem proprie curauerat, in conuentu Pacis promulgandas, remque conficiendam, ea incurrit, vt vno verbo dicam; quibus tunc quidem sibi cedendum, & re infecta discedendum, clementer statuit. redijt tamen, remque totam confecit arbitrato suo. tum vero eorum, qui resisterant, apud Pontificem, ob eius grauius offensum animum, deprecator fuit. Ea re peracta, conuentum habuit: in quo promiscue coenobij cuiusque numero constituto; & rectoribus electis; salutaribus constitutionibus oportune renouatis prouincie res composuit.

Gessit per idem tempus aliam rem a Pontifice mandatam. Nefarium hæresis scelus, cuiusdam concionatoris olim impietate, verbisque conceptum, quod diu latuerat, in præcipua quadam Italiæ vrbe tunc apparuit. Inquisitor suo iure vt, in ius vocare, in custodiam dare, ob quorundam magnam potentiam, minime poterat. duo religiosi viri ob eam rem crudeliter interfecti erant. Pontifex eò sua sponte Carolum misit: pauca mandata; maximam auctoritatem tribuit. eo nondum profecto, componi res cœperunt: ueq; id mirum: quia licet cum hominibus, quibuscum oportebat, nondum egisset; egerat cū Deo tamen; qui præsens est rerum omnium moderator; idque singulari quadam sacrarum precum contentione. etenim per omnia monasteria, omnesq; vrbes ecclesias precatationis tempora ita distribuerat, vt sine vlla intermissione, die, noctuq; essent, qui Deū pro grauius negotio orarēt.

Pars III.

quod genus precatationis sine intermissione tunc primum, ex ea credo oratione acceptum, quæ pro Apostolo Petro victo habita scribitur; postea in grauius rebus sæpe adhibuit. Cum ad locum venisset, veritate, ac vi argumentorum; tum prudentia, atque auctoritate, in primisque diuina ope, flexit potentum animos; auctoritatem sacrosancti magistratus, sacrorumq; ministrorum restituit, qui eum veluti Angelum Dei sibi adueuisse prædicabant. effecit, vt fontes, quorum satis magnus erat numerus, deprehenderentur, in carcere ducerentur, publice hæreses detestarentur; alij condemnati, potestati seculari permitterentur; ciuitas tanto periculo, maloq; breui liberaretur: vt Pontifex, Cardinalesq; tum alij Carolum murifice collandarent. Dū id ageret, addidit aliud Pontifex eiusdem generis ad euellendas ex religioso ordine prauas quasdam opiniones, quæ multis iam insitæ erant. quod Carolus ijs qui corrupto sensu essent, per varias Italiæ vrbes prudenter cõprehensis, & conclusis, diligentissime curauit. erant hæ, opinor, reliquæ malorum illorum quibus nõ multis ante annis Italia magno in periculo fuerat; vtq; remediū afferretur, Pius ipse Pontifex Inquisitoris tum officio fungens, egregie partes suas egerat. In quo magnam equidem causam reperio, quamobrem Deo, quas maiores possumus, gratias Itali agamus; præcipuo eius munere factum agnoscentes; vt quæ pestis alijs quibusdam prouincijs orta, illataue, deleri nunquã potuit; sed maiori in dies perturbatione, pernicieque grassata est; apud nos facile sit nõ semel extincta. id ego ab diuina virtute proficisci existimo, quæ ex Romana illa petra in qua ædificata Ecclesia est, in propinquo res partes efficacius funditur. Alia publica, grauius negotia per id tempus ad Carolum delata sunt:

Cc 3 nam

Causis fidei præst: vitæ sanctitatem auget. CAP. VI.

nam tantæ virtuti quæcumque maxime difficilia essent, omnia recte committi posse videbantur: persuasumque omnibus erat; neque eius animi æquitatem vlla gratia inflecti; neque constantiam, & robur vlla potentia infringi posse. Sed ille operam laboremque omnem in ecclesia sua potius ponere cupiebat. Atque cum quarto iam mense ob illud fidei negotium ab ecclesia tali tempore abesset; orare Pontificem, non desinebat; ut redire tandem liceret: eo magis, quod quibus id gratum fuisset, vulgo iactabant; detinendum eum de industria varijs negotijs; ne Mediolanum amplius reuerteretur: eam ecclesiam quasi vineam incultam assidua opera indigere: synodum clericorum sibi tandem habendam; diœcesis, quantum posset eo anno sibi visendum, cuius maior pars restabat. At illa tamen absentia oportunitate Carolus otij aliquid nactus; animi spiritusque sui vires collegit: & cum in medio vix spiritualis vitæ cursu se esse affirmaret; quasi præterita obliuiscens, maiore quàm antea conatu, ad metâ incitatus est. præterita omnia peccata sua diligenter a primis annis recognita, quod iam diu cupiebat, confessus est Alexandro Saulio sancti Barnabæ Mediolani præposito, nunc Episcopo Ticinensi, cuius consilij, & doctrina vti plurimum solitus fuit; donec eum ad Episcopatum Aleriensis a Pio Quinto vocatum, tam libenter ob Ecclesiæ fructum; quam ægre ob suum, & sancti Pauli Congregationis usum dimitteret. perfectiores sibi vitæ leges, familiæque statuit: iam quidquid ad animi relaxandum pertineret, seuerius vitare: consuetudini familiarium, sermonibusque minus fructuosis omnibus se subducere: sacras rerum spiritualium communicationes inter domesticos instituere. quotidie habere; mensas coenaculi religiosi more circumponere: quibus licet ipse pro-

festis diebus abesset; non tamen, ut superioribus annis, conuiuas adhibebat; aut sibi plus, aliudue, cuiquam alij apponi patiebatur. ieiunij diebus, quos plures iam in hebdomada sibi constituerat; non ut ante conquisitos, magnique præteriti cibos, sed vilissimos velpere gustare: alia sibi demum præferre, quibus ad summos sanctæ disciplinæ gradus ascendere properaret. Ita mente, spirituque diuinitus instructus Mediolanum redijt mense Iunio, populo maxime expectatus, maximaque lætitia exceptus.

Cum autem antea, quæ prouinciæ communis usus postulabat, in Episcoporum concilio constituisset: suæ quoque diœcesis clericorum synodum, ex sacrorum canonum præscripto iam dudum habere cupiebat; in qua ecclesiæ suæ, quæ proprie opus essent, decerneret. eam ob varias, & grauissimas occupationes, Pontificis etiam consensu, cum distulisset; habuit tandem pridie nonas Augusti anni M.D. LX.IX. Vicarios presbyteros, in diœcesi constitutos, mense ante monuit, ut suæ quisque regionis presbyteris in vnum coactis, quæ corrigenda, vel prouidenda ijs locis essent, cum ijs consultaret; & notata deferret ad synodum. Vnumquemque parochum eorum nomina scripta iussit afferre, qui tempore Paschatis in sua parœcia peccata sua sacerdoti confessi non erant; qui sacrae communionis participes non fuerant; qui gradu cognitionis propinquiore, quam fas est, matrimonio forte coniuncti essent: ut eorum omnium salutem prospiceret. nomina item, statum, & conditionem omnium, qui clericali ordinis in eadem parœcia essent, ad hæc, supplicationes quisque ante discessum vna cum populo obiret, ad diuinum auxilium in eiusmodi negotio implorandum. clerici omnes ordinis, quo initiati erant; & beneficiorum, quæ obtinebant, legi-

Diœcesis,
prouinciæ-
que synodum
celebrat.
Cap. VII.

ti-

eima testimonia recognoscenda in synodum afferrent. Prouidit, ne quis clericorum in publicis diuersorij Mediolani commoraretur: neque ea in re pro consueta liberalitate sumptibus pepercit; quin suas magno illorum numero aedes impleret. Hæc, & alia multa Carolus tum præparauit ad synodum recte habendam; quæ libellis eo de genere confectis fufius continentur: quæque postea, cum alias habuit, ex ijs, quæ vsu cognouerant auxit, etiam diligentius. Stata die synodum incipiens salutarem ipse concionem habuit: sacros ordines de more celebriter ad sancti Ambrosij Basilicam supplicatum duxit. in eâ supplicatione præter cœnobitas, clerici fuere circiter mille quingenti. in ijs trium vallium illarum incolæ, qui iam magis ac magis ad ecclesiæ disciplinam informabantur. Ibi librorum vetitorum indicem promulgari; constitutionesque concilij provincialis recitari, iussit. ea demum inquisiuit, decreuitque, quæ ad clerum sancte instituendum, ecclesiasque recte, & salutariter ordinandas pertinerent. triduo religiosum illud negotium absoluit. Quod restabat anni consumpsit vicariis ecclesijs, montosis præsertim, perlustrandis. cuius operæ fructus fuit sane maximus; tum ad rerum sacrarum decus; tum ad salutem mortalium; qui eius sermone, laboribus, abstinentia, vehementer ad religiosam vitæ institutionem mouebantur. consumpsit item in rebus virginum reliquis componendis. quæ quidem vt præcipua fuit & perpetua episcopalis eius muneris curata magni, diurnique laboris, Deo concedente, fructum habuit singularem. tunc operæ multum posuit, in nonnullis cœnobijs ob exiguum numerum, locaue minime tuta; omnino ob corruptam disciplinam, in ampliora, religiosioraque transferendis: tum nonnullis etiam a reli-

gioforum quorundam potestate, Pontificia auctoritate vindicandis: in sacrilegis item hominibus non paucis puniendis; quorum consuetudo sacræ locis perniciofa erat. vt tali sacræ pudoris patrono, ac vindice; in illius pariter, & alienæ potestatis cœnobia, mariumque cœnobijs rectius sese multo res haberent; & magna vbi que Caroli diligentia, iustitiæque formido existeret. Intendebat animû ad Episcoporum concilium secundo celebrandum: cuius tempus, Pontifice consulto, à Septembri mense, quo triennium a primo præterierat, ex ratione sacræ decretis consentanea, transtulit in insequentis anni M. D. LXIX. Paschales dies. vocauit 1569 igitur duobus ante mensibus Episcopos, monuitque, parati adessent, rerum ecclesiasticarum perfectam conformationem studijs suis prosequerentur. vocauit canonicos; & ex vnaquaque ecclesia, seu diœcesi testes, quos dicunt synodales: qui in priori concilio electi, quid ad rectam ecclesiarum administrationem, cultumque deesset; quid corrigendum, prouidendumue videretur, pro suo munere tunc referrent. Affuerunt in hoc concilio ciuitatum, quas in priori nominauimus, Episcopi; qui quidem essent, necessarioue non tenerentur impedimento. alij Præsules nonnulli, quorum doctrina, quæ decernenda erant, prius explanarentur. Ac licet eruditi viri, quos Mediolanum primo Carolus adduxerat, Romam redijissent; retinebat Petrum Galefium; qui & stilo, & ecclesiasticæ antiquitatis cognitione; ad conciliorû decreta, multa que alia conscribenda, quæ opus essent, non solum per eos annos, sed postea semper magnos illi vsus attulit. Carolus in Episcopos concilij tempore, canonicosque aduenas consuetam in domo sua præstitit hospitij liberalitatem. præstitit etiam suam probe assi-

duis in laboribus, vigiliisque mirificam constantiam. Delectus est Franciscus Bonhomius Cremonensis, cui Nonantulanam Abbatiam is contulerat; qui decreta in concilio sancita Romam a Pontifice probanda deferret; eorumque pro sua prudentia, doctrina, & fide rationem redderet. eisdem ad Pontificem mandata concilij, & singulorum Episcoporum nomine data sunt, ad ecclesiarum salutarem administrationem pertinentia.

De Scalensi casu, alijsque ecclesiarum perurbationibus.

CAP. VIII.

Interim ecclesiasticæ iuris causa, iudiciumque biennio iam ante in Senatores, aliosque datum, fere conticebat. Ac tametsi sacri iuris dignitatem, auctoritatemque per moras eiusmodi lædi Carolus putaret: Pontificis tamen verbis, sapientiaque, tum sua virtute sustentabatur: eoque facilius, quod suis tum iudicibus Mediolani multum tribui videbat; hominesque laicos, ecclesiasticorum criminum reos, eorum iudicij satisfatis quiete parere: tum Magistratus etiam seculares multa concedere, vel dissimulare. Tantum ipse eorum contemptum, seu negligentiam superiore anno, consulto Pontifice, castigauerat; qui anathemate iam ab eo damnati; colloquiorum, rerumque diuinarum communicatione, sicuti par erat, non abstinebant. Verum ea quies & silentium eo demum euasit; ut nouæ, ac maximæ perturbationes efficerentur. Nobile canonicorum collegium Scalense, inter alia Mediolani est, a Regina Scalensi, Barnabæ Mediolanensis Principis vxore inchoatum; & ab ipso Barnabæ post vxoris mortem ea conditione ante annos amplius ducentos, integre constitutum; ut sibi, successoribusque ius ad canonicos nominandos referuaret. De eo visendo, ac recognoscendo Carolus agere cœpit. Canonici contra, regijque Magistratus ecclesiam ab Archiepiscopi potestate dicebant exemptâ: Regi certe ut Duci,

& patrono in ea ius esse. re vera Clemens Pontifex exemerat; sed ita tamen, si Archiepiscopus consentiret: consensu vero nusquam apparebat. Carolus tametsi certo sibi iure niti videbatur; negotium tamen sustinuit; Romamque detulit. cumque respondisset Ormanetus, ac mandasset Pontificis nomine; ut iure suo uteretur; re ille tamen adhuc trahi duobus fere mēsis passus est. Interim canonici (nonnullos semper exceptos volo, quos scio dissensisse) tantum sibi sumpserant; ut ne in vllum quidem ipsius ecclesiæ Scalensis clericum Archiepiscopali auctoritate agi posse contentè affirmarent. immo Vicariū caussarū criminalium, & fisci procuratorē, quia egissent; anathemate notatum publice denunciarunt; Carolus etiam ipsum ea de causa citare ausi. Priuilegij sui, & auctoritatis Apostolicæ nomine id fecerunt; cuius tuendæ ministrum, iudicemque delegerunt leuissimum hominem, atque imperitum Petrum quēdam Barbestum. His rebus cum Magistratus aperte fauerent: Dux etiam ipse semper ecclesiastico iuri tuendo antea deditus, tunc alium se præbebat: siue id aliorum instigatione; siue obretatorum timore faceret; qui calumniandi, accusandique apud Regem, regijque consilium ex pio eius studio occasionem arripuerant. commotus etiam dicitur: quia cum ad tollendum mercatum quendam qui ad sancti Bartholomæi, eius die festo haberi solebat; ipso die Carolus ecclesiam claudi iussisset; ad eam ecclesiam rei diuinæ causa forte is aduenerat; & ut perturbati animi natura est, occlusas fores, contra penitus, ac Caroli mens fuerat, accepit in iniuriæ loco. Vt cumque ille affectus, mutatus fuerit; pœna certe capitali proposita, per eos dies edixit; ne quis aliquo modo regiam iurisdictionem læderet. quod quidem edictum ita cōscri-

scriptum est; vt caufidici, notarij, ministriq; fori Archiepiscopalis omnes, veriti ne qua forte ratione aliquando comprehenderentur; eiusmodi pœne metu, forum, causas, exercitationesque suas omnino dimitterent. Carolus in aperto iure minime hæsitandum, cunctandumue ratus; ne maiora ex his in dies contra Ecclesiæ ius pararentur; simul suspicans, ne tempus ideo duceretur; vt ipse quoque per Barbestum publicum posset proposta denunciatione notari: diem illius ecclesiæ recognitioni deniq; constituit. eo die mane per Iudouicum Monetam presbyterum denunciatur, iam iam se affuturum, ecclesiæ, ac ædium ecclesiasticarum visendarum causa. canonici prius moniti sacrorum festinanter finem fecerant: & plerique sacra linea veste induti, ad cœmeterij ianuam, ceteris omnibus clausis, constiterant. Ex his Calaber quidam senior, qui œconomi munere in Ecclesia Mediolanensi fungebatur; denunciati Ludouico, In regio, inquit, domicilio sumus nulum ius Archiepiscopo in nos: Cardinali id nuncios; moneasque, vt prudenter agat: huc enim spectant edicta promulgata contra homines Regi infidos. Dum ceterorum sententiam, an eadem sit Ludouicus exquirat; exardescit senex; dure increpat; omnes in eum impetum faciunt; impellunt; eijciunt. Carolus ipse non multo post aduenit. qui Cardinalis insigne ante illum gestabat; cum limen intraret, iniecta in frœnum equi manu, repellitur. eodem modo, qui crucem Archiepiscopalem præfererat. tum Carolus mularum descendit; crucem, quam tenere in pronunciatione sententiæ contra canonicos oportebat, prehendit, ingreditur. ibi vero horrendum spectaculum. cœci sacerdotes, qui tanti Antifitis, sacrorumque insignium conspectu placari, aut potius terreri de-

buerant, vehementius accenssi irruerent; armati, quos quasi cum hoste res esset, conduxerant, districtos gladios tollere; Hispaniam, Hispaniam stultissime conclamare; Carolum varie agitatam, & in imaginem Crucifixi semper intuentem repellere; fores obrudere, contraque faciem claudere; multitudinis concursu, strepituque omnia misceri. His interfui adolecens, cum ea via forte præteriens, turba, rei que nouitate motus eo loco moratus essem. Ibi Carolus in canonicos anathema, interdictum in ecclesiam pronunciauit: Vicarius eius generalis Ioannes Baptista Castellus paratum scriptum parieti affixit. quo statim aduersarij conscisso; Vicarium male habuerunt, atque adeo ceciderunt: eodem die a collegio celebriter deductus, præclarus ille litterarum Pontificiarum patronus Barbestus, sententiam solenni ritu, campanarumque sono contra Carolum pronunciauit: grandibus litteris in illius ecclesiæ pariete, alijsque vrbis locis publice notatur, Carolus Borromeus Cardinalis, & Archiepiscopus sacris interdictus, ob Pontificiæ auctoritatis contempcionem. Contra Carolus pronunciationem suam in Basilica maiore statim renouauit. deinde nominatim Oeconomum, totius facti ducem, & alios de quibus constare potuit, ob vim sibi, ministrisque suis adhibitam, sequenti die, ab Ecclesiæ corpore abscissos; eosque, & eorum ecclesiam ijs pœnis constrictam, declarauit, quæ Bonifacij Pontificis constitutione sancitæ sunt in Cardinalium violatores: plura enim erant capita, quibus eo facto canonici grauissimas ecclesiasticas pœnas incurrerant. Duci præterea, Senatuique facinus scripto denunciatur; monuitque, ne forte in tanta re conuiuentes, in easdem pœnas inciderent. Cæsarem Specianum patritium Mediolanensem, tunc

canonicum suum, nunc Episcopum Cremonensem, magna virtute Præfulem, & magnis Ecclesiæ sanctæ muneribus perfunctum, Romam misit, qui acta omnia ad Pontificem referret, & quæ ea de causa opus essent, procuraret. Erant Carolo mœroris non mediocris causæ complures: vastitas ecclesiastici fori: nulla iudiciorum facultas, nisi quam comprobasset Senatus: quamquam ne illa quidem vti quemquam permittebat, ne licentiam eiusmodi probare videretur: publica quædam auctoritatis suæ contemptio: nulla ciuilibus potestatis tutela; quin tacita potius oppugnatione: iactatio aduersariorum; disunctum tandem ab eo, & abalienatum Ducem; Pontificem vero minime, vt putabatur, commotum recentibus factis: Vicarij, consiliarijque sollicitati, ac pene iussit, vt a Carolo discederent: dubitatio piorum, amicorumque hominum, num forte magis cedendum esset, quam tanat turbari finire.

Romæ, & apud Regem de rebus suis agit fortiter.

CAP. IX.

Hoc loco res Caroli cum essent; eò maiori tamen animo esse videbatur, quò grauiori premebatur acerbitate. summa in rebus omnibus circumspiciendis diligentia: neque opera, neq; studio causæ deesse: nullum officium Romæ, vel in Hispania prætermittere: sese in primis, ecclesiamque suam, suis, aliorumque precibus impense Deo commendare: spiritua libus colloquijs, exercitationibusque sustentari. Atque dum consiliorum suorum, & aduersariorum item rationem perpendens, exponeret omnia Pontifici; illud quandoque dixisse reperio: si eorum malorum in se ipso causam agnosceret, dicturum cum Iona: Tollite me, & mittite in mare, & cessabit mare a vobis: cessurum se facile, magisque tranquillam vitam, quod ei facile, iucundumque foret, electurum. Sed cum perspiceret de auctoritate tantummodo

agi: idque curari, ne quid Archiepiscopus in laicos fere sine saculari potestate posset; quod neq; iuri consentaneum; & moribus emendandis, salutiq; populi valde incommodum iudicabat: id etiam fortasse agi, vt Carolus tantis molestijs, difficultatibusque defatigatus tandem locum deferret; aliisque Archiepiscopus crearetur, qui vel non posset, vel nollet repugnare: hæc cum videret; decretum sibi esse, omnia potius incommoda perpeti, omnia subire pericula, quam Ecclesiæ causam vniquam deserere. scire se etiam Pontificis in Ecclesia tuenda, & omni æquitate conseruanda religiosissimam voluntatem. nosse Catholici Regis optimam mentem. his rebus in magnam spem adduci, omnia tandem, Deo in primis fauente, felici exitu esse concludenda. Sed quamuis acta Barbesti Pontifex irrita declarasset: ex canonicis nonnullos Romam vocari: & quia nõ paruissent, anathemate damnari iussisset: remissius aliquanto tamen agi, tardiusue remedia malis presentibus offerri Carolus existimabat, quam res postularet. cunctationem ipse, dissimulationemque maioribus malis occasionem putabat esse. alij vero maiora mala ita potius auerti, dicebant: omnino Caroli mentem, animumque ea ratione exerceri, & quodammodo expoliri. cum is ita sentiret; tanta tamen erat modestia, tantumque summi Pastoris sapientiæ, atque amoris tribuebat; vt in litteris, quas frequentissime ad procuratoris suos, homines maxime sibi fidos, Romam mittebat; ne verbu quidẽ reperias, quo vir acerbissime pressus, vel agendi modum reprehendat, vel paulo liberius queratur. de ipsis etiam aduersarijs ita loquebatur; vt quos poterat, excusaret; sicuti vere nonnulli erant aliqua excusatione digni. Merito autem paterno Pontificis amori plene confidere poterat; a quo plurimi

mi fiebat, atque vnice diligebatur. cuius rei testimonium Ioannis Baptistę Cardinalis sancti Clementis litteris testatum, libet hoc loco proferre; Pontifici Domino nostro (ad Carolum scribebat ille) adeo probantur actiones tuę, vt heri dixerit; Antistitem in Ecclesia Dei diuini cultus, & honoris studiosiorem; aut in ecclesiastico iure tuendo, sanctęque Sedis huius auctoritate conseruanda fortio- rem, quam tu videaris, scire se neminem: ideo viribus omnibus operam ferre quidem velle; amplitudinemque tuam defendere; sed rei tempus expectandum. alias dicebat Pontifex; in Caroli rebus tuendis, vel vitam ipsam sibi ponendam. De Rege licet ea omnia sibi Carolus polliceretur, quę ab optimo Principe possent expectari: tantum erat tamen aduersariorum studium, tanta contentio; vt vel scribendis ad Apostolicum Internuncium in Hispanias litteris, scriptisque; alijs mittendis, quibus varia, quę contra ipsum, Regi referebantur, coargueret; assiduam pene operam dare cogeretur. Is erat Ioannes Baptista Castaneus Archiepiscopus Rusciensis, humanitate, religione, iudicioque vir in primis præstantissimus. qui nuper Sixto mortuo, in altissima Petri Sede collocatus paucis diebus morte sublatus est. Erät apud Regem, & eius consilia, qui vel id prædicare non dubitarent; omnino prouinciam Mediolanensem, salua Regis auctoritate, administrari non posse, nisi Carolo pulso. Totius autem sensus sui, rerumque ecclesię Mediolanensis rationem Regi fusius aperire constituit; vt pro religiosa voluntate sua, quantum in eo esset, tantis incommodis mederetur. Optimo igitur Antistiti, valdeque amico mandata dedit: quorum fuit hæc summa: Quod perturbationum Mediolanensium, quę Regi notę satis erant, culpa in se, tamquam Regis parum stu-

diosum, alienique iuris appetentem, quidam transferre conarentur: primo sibi conscium esse; suę id vitio fieri non posse voluntatis; quam sane optimam erga Catholicam Maiestatem hæreditatis quasi iure accepisset a maioribus suis; ipseque maxime omnium conseruaret; ob ea, quę in Gibertum eius patrem, Federicum fratrem, in se demum agnoscebat ab eadem liberalissime collocata beneficia: quam etiam Romę olim; quo loco, & tempore, opera, & officijs suis multo melius poterat; re ipsa sæpius ostendisset. Alieni vsurpandi, quę cupiditas, aut suspicio in illum caderet, qui omnia sua sibi relinquenda statuerat, vt Deo liberius, ecclesięque sibi commissę posset inseruire: errorem etiam sibi adesse videri, cum viris peritissimis in iure suo plane cognoscendo vteretur. Neque se concordiam cum Regio Magistratu negligere: immo quoad posset, diligenter curare; cuius fructus in ecclesia administranda omnibus esset manifestus. argumento esse vel eius patientiam, qua biennio iam in multis ecclesię damnis, ac iniurijs utebatur. At Magistratus in peiorem partem accipere omnia; apud Põtificem, Regemque de se iniuste queri; & sine causa accusare, vel ijs refellendis, quę contra se dicerentur, multum sibi negotij exhiberi. Regij iuris tuendi nomine edictum promulgatum, quo omnes ecclesiastici fori actiones funditus essent sublata. Si clericus suum iudicio persequi vellet; si pro ecclesia sua agere; si pia legata exigere; neminem esse, qui operam non negaret. Simoniacos, sacrilegos, adulteros, vsurarios, alios omnes maleficos, impunitos esse: vitia, & peccata late manare: improbos, facinorosque exultare: clericos, ecclesiasque iniuria affici: mortuos nonnullos pijs suffragijs destitui: ita potestatis suę conseruandę nomine, regios iudices Ec-
cle-

clesiq; totam eripuisse iurisdictionē. Scalenſium audaciam ab eis nutritam: nihil certe actum contra ſicarios, qui ſibi ſacroſanctum Archiepiſcopalis auctoritatis inſigne tenenti diſtrictis gladijs a canonicis obiecti erant. id multis iuſtam cauſſam eximandi afferre; vel delictum magiſtratibus placere; vel ipsis cōſentientibus fuiſſe commiſſum. eoſdem crimini ſibi dediffe apud Pontificem, quōd bidui moram in eo negotio ne gaſſet, qui ipſos conceſſerat menſes. ad hoc rem indigniſſimam, ſed tamen etiam ridiculam; gladios a Caroli parte prorsus ſemper inermi, prius eduſtos. Rem, quę cum Senatu in cōtrouerſia eſſet, pro Rege quidem non tantam videri. quid tandem regię poteſtati obeſſet, neceſſarios iurisdictioni ſuę ſatellites Archiepiſcopum armatos habere; vitioſosue homines eccleſiaſticorum criminum reos eius auctoritate duci; at pro Archiepiſcopo magni eſſe momenti: aliter enim vix, aut ne vix quidem, delictis coercendis ſuo munere fungi poſſe. nam & ſi quid difficilius tentandum eſſet, perfici minime poſſe abſque laicę poteſtatis auxilio. Ius regium verbo, re vera defendi viuendi licentiam. quale illud eſſet; quōd turbę pene omnes ex eo tamquam ex ſemine ortę videbantur; quod in adulteros, & concubinarios agere cōperat. Eiuſmodi impedimentis, & contentionibus ſummam eccleſię conformandę, moribusque emendandis difficultatem afferri. multitudinem varijs rumoribus ſuſpenſam, incertamque teneri, ne Paſtorē ſuum audiret, & in ſalute curanda progrediretur. diſcere multos non ſolum laicos, ſed etiam clericos repugnare Episcopis ſuis. Magiſtratus, quos prouincia bene gubernāda, vtilius occupari oportebat; detineri cōtentionibus cum eccleſia exercendis. Hęc a vero animi ſenſu, chriſtia-

naq; charitate proſecta Rex apud ſe cogitare vellet; videretque, digna nepia, optimaq; mente, & ſenſibus ſuis plane catholicis a ſuis agerentur; & pro ſua ſumma prudentia, & pietate de rebus omnibus conſuleret. Quid eccleſiaſticum forum pateretur, eodem modo Duci, & Senatui denunciauit; & litteris teſtatus eſt: monuitque, vt pro eo quod ſacri canones in eos ſtatuert, qui libertatem eccleſiaſticam, auctoritatemque læderent, conſulerent ſaluti ſuę.

Dum hęc ad Regem afferuntur; dum cunctatur Pontifex, & Magiſtratus in Eccleſiā, Archiepiſcopique iniurijs conuiuent: alia multo acerbiora, prorsusque deteſtabilia in Carolū patrata ſunt. Humiliati optimis quidem legibus aſtricti, & ad inſtituta, officiaque ſua reducti erant; ſed quantum vis poterat: alia enim erat voluntas; omniaque mouebant, vt ad vſitatum vitę genus poſſent recurrere. Multa Carolus fecit, tentauit multa, vt vere ordinem ad veterem normam, rectamque diſciplinam reuocaret. de bonis monachis ex alio ordine vnicique cōenobio præficiendis egit: de bono ordine cum eo coniungendo; de nouitijs optime inſtituendis. omnia parum valere videbantur ad ordinem, inueterata iam conſuetudine, rursus inſteſtendum. optimum factū erat per nouitiorum inſtitutionem, ſucceſſionemque diſciplinam reſtituere: ſed nimis id longum videbatur. omnino illud compertum eſt; qui ignorantia, vel infirmitate errent; eos verbis, caſtigatiōe, diligentia in viam poſſe reduci: qui parata ſalutis ſubſidia contemnunt, ſcientesque, & volentes in errore verſantur, & conſueſcendo habitum confirmant; metu, vi, præmijs poſſe interdum contineri; ceterum vbi copia detur, eodem ſemper reuolui. Hęc tractare cum Carolus pgeret; monachi eius auctoritate, diligenti-

Percuſus nihil læditur.
CAP. I.

līgētia, constantia vndique tenerentur; & vel Romam videre ipsa Romana auctoritate prohiberentur: nefarium consilium ex eis quidam cœperunt; Carolum quacumque ratione de medio tollere: id si succederet, quæ vellent, auferre facile posse. Auctor sceleris fuit, vt etiam Pius Pontifex in sua constitutione refert. Hieronymus, ecclesię Vercellensis sancti Christophori antea Præpositus. is rem cum Laurentio Præposito Caruagij, Clemente Præposito sancti Bartholomæi Veronæ, & Hieronymo eiusdem ordinis sacerdote, cognomento Farina, communicat. Farina se paratum ostendit ad rem perficiendam; si pecunia detur. quadraginta aureos nummos tanti sceleris mercedem sibi paciscitur. cum ij non suppeterent, alio scelere parare aggrediuntur. Agunt de surripienda ecclesię Braidensis Mediolani pecunia, quæ a Fabio Simoneta monacho, ex nouis constitutionibus custodiebatur. cogitant etiam, cum proxima esset Ascensionis Domini sollemnis dies; eiusdem ecclesię altare; quid enim iam non audent aureis, argenteisque ornamentis expilari posse. Atque cum ærarij Braidensis ostium effringere conati, nihil egissent; Fabium strangulare statuerunt. illo in templi adyto sacræ præcationi operam dante, veniunt ad ianuam. dissident inter se, quis eorum prior fasciam collo injiciat. re tandem infecta discedunt. superari Deus voluit religiosa præcatione improborum nequitiam. Sacra vasa atque ornamenta, Farina solus abstulit; & pecunia ex ijs quamprimum confecta; per ganeas varijs in regionibus voluptati se dedit. ac tandem, vt breui comprehendam; breuibus tormentis duobus, ex ijs, quæ rotæ artificio, igne repente ex filice excusso, feriunt, nouo alio furto coemptis; ad nefarium scelus paratum se denuu-

ciat. eo peruenerat immanitas; vt necesse iam non esset, eam mercedibus euocari. Modo in itinere Carolum aggredi constituit, dum perlustrat diœcesim: modo ad sancti Barnabæ ædem, quò ille frequenter veniebat; vbi opportunitatem dabant horti, qui contra illam sæpibus tantum muniebantur. Semel post sæpem delitescens per ianuam ecclesię ad altare sacra facientem, longiori tormento petere instituit; sed fores, quæ apertæ subito claudebantur; ministri item, qui per gradus altaris frequentes intuenti occurrebant, impedimento fuerunt. locum denique, tempusque elegit, quo Carolus cum suis, alijsque vespere suis in ædibus sacras preces obibat. cum accessisset, ob Cribellium Cardinalem lateri cõiunctum abstinuit. reuersus conatus est tandem. ea præcatio tunc habebatur; quia sacellum ædificatione impeditum erat, in amplo loco, qui hospitum commodo contra ianuam est ædium ipsarum. pars loci, quæ pro sacello erat, ligneo sepimento ad tempus erat a reliquo distincta. Igitur feria quarta vij. Cal. Nouẽb. anni. M. D. LX. IX. dimidia circiter hora post noctis initiũ, genibus flexis orabat Carolus, quattuor, quinqueue cubitis longe ab ostio sepimẽti. ad pietatem excitandam, frequentiamque exterorũ inuitandam, aliquid musici cantus adhiberi solebat: tunc autẽ canebatur illud Euangelij; Tempus est, vt reuertar ad eũ, qui me misit: cumque ad ea verba cantores venissent, Non turbetur cor vestrum, neque formidet; sacrilegus ab eodem ostio quod apertum erat, tormenti rotam laxat: ignea vis pilam, pilulasque plũbeas plures in Carolum conijcit. flamma, sonitus ingens improuisus omnes perterrefacit. Carolus verberatum se in dorsi spina sentiens, locum manu premit: dolorem, quãuis minime sentiat, se tamẽ grauiter fau-

cia

ciatum putat; existimans recenti adhuc vulnere cruciamentum non effici: in facto adeo terribili nihil corpore motus, parum etiam animo videtur; sed suis, præsentibusque alijs, qui consurrexerant omnes, & accurrerant, significauit, vt sacrum opus perficerent, neque abscederet quisquam: paruerunt omnes, finemque orandi quiete fecerunt; vt commode percussor exire, per scalas descendere, atque abire potuerit. Pila ne vestimenta quidem traiecit; sed in linea tantummodo exteriori veste (rochetum appellant) impresso vestigio, & labe quadam effecta, post Carolum super panno humistrato cecidit. Pilulæ ab ore tormenti dilatatae varia loca petierunt. alia, eadem veste, tunicaque inani ictu transiecta, & exusta, itidem in pannum decidit: alia parieti adhæsit; qui contra ostium, Carolo medio, erat. reliquarum plura signa in eodem pariete apparebant. Præcacione habita discedit in cubiculum Carolus: vbi exutis vestimentis, nullum in corpore vulnus apparuit; nulla prorsus offensus; tantum notula quædam, non sine tumore, in loco verberato extabat. plumbea tela, vestes etiam demum, religiosa cura pij viri conseruarunt.

Quæ post
ealum facta
sunt, & de
rebus Caro-
li meliori-
bus.

CAP. XI.

Grauiissimo casu, nefarioque facinore statim commota ciuitas, tota fere conuenit ad ædes Archiepiscopales, ibi omnes factum obstupescunt; sceleris horrent atrocitatem; miraculum prædicant. Dux ipse accurrit illico, Carolumque amantissime consolatus, omnia pollicitus est. quæ telorum signa extabant, ea pie, studioseque visit. tum vero celeriter de sacrilego deprehendendo consultauit. Atq; in ædibus Archiepiscopalibus a secunda, vsque ad sextam horam noctis moratus, cum ex eius familia de re, & malefico quærere vellet; adducinumquam Carolus potuit, vt consentiret: & quamuis vocari religiosos

viros illi maxime probatos iussisset, vt id persuaderent; non impetrauit tamen. Duci vero Carolus gratias cum egisset; addidit etiam; priuatim sibi ducere eam illatam iniuriam: propterea velle se, vt nullo humano studio adhibito, tota Dei iudicio permitteretur; qui ea in re præsertim suam declarasset tutelam. magis cupere, vt eiusmodi studium, diligentiaque ad Ecclesiæ ius tuendum conferretur; & ad ea vindicanda, quæ in eam quotidie fiebant; ea maxime, quæ ad ecclesiam Scalensem publice commissa fuerant: vbi non ipsi priuatim; sed personæ, auctoritatisque Archiepiscopali insignis iniuria facta fuerat. tanta dissimulatione ea in re ab eo, & a Magistratibus adhibita, facile potuisse improborum audaciam alii. Quibus scite Dux respondit; in publicis controuersijs, quæ iure dirimendæ essent, Consilij, Senatusque arbitrio facere se oportere: quod proprie ad Carolum, eiusque vitam pertineret; cuius se defensorem profiteretur; id non secus, atque vitam suam sibi curæ esse. eadem sententia ad Senatorium ordinem Carolus locutus est; qui postridie eius diei officij gratia ad eum conuenit. quod idem Consilium ciuitatis, collegiæque præcipua fecere. At Dux ea ipsa nocte edictum promulgari iussit; in quo re, vt gesta erat, explicite relata, & diuini miraculi nomine appellata; qui aliquid nõssent, quod ad scelus illud pertineret, eos iussit statim, aut tridui spatio ad summum indicare; capitali, bonorumque publicationis adiecta pœna, si non facerent. impunitatem præterea indici, nisi ipse auctor flagitij esset, pollicitus; præmium quoque proposuit, absolutionem duorum damnatorum exulum, & aureorum duo millia. triduo fere portas vrbs clausas haberi iussit. cauponesque omnes eorum nomina deferre, qui feria quarta in eorum diuersorijs ad primam

nam noctis horam morati effent. literis statim missis, edixit prefectis, tum qui vrbes prouincię custodiunt, tum qui arces tenent; vt omni diligentia, hominem nefarium conquererent. alia fecit diligenter ad hominem aliquo modo eruendum. custodiam eius armatam, cum recusasset Carolus, hora tamen supplicationis consueta mittebat ad palatium Archiepiscopale; ianuamque custodiri iubebat, donec occluderetur. Ipse frequentissime, atque amicissime Carolum adibat; ea quemadmodum dicebat, de causa, vt omnes intelligerent, iuris quidem esse inter eos controuersiam, potestatumque dissimilitudinem; sed nõ disunctionem animorum. Carolus autem, vna cum clero de more sacros ordines duxit, ad agendas de accepto beneficio gratias; quem frequentissimus pie admodum, atque amanter populus persecutus est: vt velleo signo satis indicaret, quam charam haberet vitam Pastoris sui. Paulo post Carinianum se contulit, ad Carthusiensem monasterium vrbi propinquum; vt quem ferre posset, ex diuina voluntate, vel deberet eiusmodi euentus fructum; clarius, atque vtilius in loco solitario videret. Facto autem accurate descripto, & ad Pontificem missio: ipse literas adiunxit huiusmodi.

Quod mihi ante tres dies accidit, Ormanetus exponet Sanctitati tuę. id auribus tuis molestum erit: sed Domini Dei nostri misericordiam etiam indicabit, quę vsus est, in me haud vsitata ratione protegendo, neque id mea, qui nihil eiusmodi sum metitus; sed vel loci, officijque mei gratia; vel vt longius, quod mihi opus est, ad penitentiam temporis spatium daret: aut vero alijs de causis, quę nobis curiose inuestiganda non sunt. est igitur

hac in re potius, vnde lateris, quàm molestiam capias. Equidem Deo gratias ago; speroque non sine fructu hoc fore honoris, & glorię diuinę. Sanctos pedes tuos osculor, tibi que omnia bona precor.

Ad ea respondit Pontifex sua manu: Malis hoc semper in more fuisse iam inde ab ipsius Abeli tempore, insectari iustos: sed dum nocere illis conati sunt, profuisse potius; sibi vero obfuisse. dolere se maxime quorundam cœcitatem, qui contra se ipsos laborarent; seque eò paulatim demitterent, vnde non esset exitus. gratias Deo egisse; quòd talem virum sibi seruasset; & demonis conatum fregisset. non solum Dei fiducia, sed diligentia etiam vteretur in se custodiendo. vindicturam id sceleris diuinam maiestatem, vt solet, in tempore. Deum oraret per se; & per alios, vt cœcis lumen daret. Verum allato Romam nuncio, magnus tota vrbe motus, magna fuit admiratio. Pontifex in Cardinaliũ cõuentu ea de re verba fecit: casum deplorauit ita scilicet euenire cum ij qui potestates, & imperia regunt, odium in Episcopos, aut alienam voluntatem ostendunt; improborum animos in eos, furoremque confirmari. hortatus est denique, vt de tanto viro per miraculum seruato Deo gratias agerent. tum vero suo nomine Catholico Regi negotiũ grauius commendari iussit; vt ad prouincię Mediolanensis rectores, pro rei grauitate mandata daret. Nuncio item in longinquas vsque prouincias celeriter fama perlato; confluxere vndique Regum, Principum, priuatorumque litterę; quę ex sceleris atrocitate, & ex felici euentu, dolorem, gaudiumque miscebant. alij teterrimam hominis mentem, qui commiserat, asperamque temporum conditionem deplorare: alij Caroli sanctitatem, re-

Caroli littere ad Pontificem.

Etissimamque mentem prædicare; alij
 diuinam benignitatem celebrare, in
 suis seruandis; miraculisq; etiam no-
 stræ ætati concedendis. grauissimum
 multi argumentum efferre; quod
 constanter omnino agendum sit Dei
 ministris; quidquid eorum officij est,
 tam perspicuo Dei patrocínio. in-
 geniose quidam proferebant, aman-
 tissime gratulantes, Deoque gratias
 agentes; quòd eodem tempore Deus
 & martyrij laudem, viro sibi, & Ec-
 clesiæ prorsus deuoto dedisset; &
 martyrem mirifice sibi seruasset. ne-
 scire se dicebat M. Antonius Amu-
 lius Cardinalis; vtrum maiori mira-
 culo corpus a vulnere, an animum a
 terrore liberum, Carolus ex horri-
 bili casu retulisset: vtrumque certe
 magnum sibi videri miraculum. Qui
 busdam etiam fuit in prouerbio; li-
 neam Caroli vestem esse quauis lori-
 ca duriolem. Eius cognati Principes
 viri, proximi, & longinqui, custo-
 diam, potentiamque suam pollice-
 bantur. Religiosæ, piæque Congre-
 gationes sacra munera assidue obi-
 bant, gratijs Deo agendis, auxilio-
 que diuino in posterum implorando:
 nam multi ex amicis post euentum
 magis, quam ante multo metuebant.
 At fuere etiam, qui dum cauti, atque
 intelligentes videri peruerse vellent
 in maximam inciderent temeritatẽ;
 Caroli illud fuisse artificium, vt si-
 bi opinionem quæreret sanctitatis.
 Carolus cum de se custodiendo mo-
 neretur; facturum se dicebat, non ar-
 mis tamen; atque ea tantum cautio-
 ne, quæ pastorali muneri obeundo
 impedimento non esset. vereri enim,
 si secus fecisset, ne tum rebus Medio-
 lani incœptis, tum ijs quæ in alijs ec-
 clesijs forte agenda essent, magnum
 afferret detrimentum. si ipse Cardi-
 nalis, præcipua Pontificis tutela, ti-
 mere videretur; quis in ecclesiastica
 causa constantiam præstiturus es-
 set; videri namque omnibus non pri-

uata, sed publica de causa se peti.
 Cum autem a Pontifice, sibi suspen-
 sos prodere iuberetur; scire se re-
 spendebat, sibi esse correctionis causã
 sa multos offensos; sed legitimam sus-
 persionem habere nullam: ciuiliũ
 iudicium disquisitione multis mole-
 stiam exhiberi, quos a maleficio val-
 de alienos existimaret. Lætatur au-
 tem: id quod optimæ custodiæ in-
 star habebat, & lucri loco non me-
 diocris; piorũ precibus tunc se mul-
 to quam antea studiosius iuuari. tum
 precationem illam vespertinam ex
 eo casu maxima frequentia in ædi-
 bus suis celebrari gaudebat. Romæ
 fama erat, eò Carolum vocatum iri,
 vt pericalus subtraheretur. id cum
 ex ijs quidam audirent, qui eius ne-
 gotia procurabant; suadere Carolo
 conabantur, vt cœptis ædificijs, quæ
 multa erant, iuberet supersederi. at
 ille tum posse fieri respondit; si sua
 causa ea instituisset. Quod multi præ-
 dixerant, Caroli res, ob illum casum,
 meliore loco fore; id euenit. omnino
 est hoc diuinæ clementiæ; vt incom-
 moda suorum, saluari quadam vicis-
 situdine commodis compenset. sed
 ex se tamen etiam res aduersæ, tum
 misericordiam mouent, tum amorẽ;
 quod si exitum habeant felicem, at-
 que mirabilem; si cum opinione san-
 ctitatis etiam coniungantur; accedit
 etiam non mediocris veneratio. Ca-
 rolo post diuturnam, grauemq; sane
 afflictionem; post grauissimam Sca-
 lensem iniuriam, atq; periculum; post
 atrocissimum tormenti casum, mira-
 biliter seruato: minime mirum, si ma-
 gna fieri visa est in multis animorum
 mutatio; magna que volũtatum erga
 illum inclinatio. tum insignis etiam
 apud omnes sanctæ cuiusdam existi-
 mationis eius accessio. Mandata pri-
 mũ a Rege Duci sunt allata: ecclesiæ
 restitueret, quæ edicti illius causa ab-
 lata erant. tum ultum Scalensem sibi
 maxime improbari: temerarios illos,
 qui

qui se cum gladijs Carolo opposue-
rant, diligenter perquireret, suppli-
cioque afficeret. præsertim vero de
nefario homine inuestigaret, qui fa-
cinus execrabile, sic enim appellabat,
committere ausus fuerat. tantum ab-
esse, vt Caroli iurisdictioni vellet exi-
mi Scalense collegium; vt potius ad
illud visendum, resque illius compo-
nendas hortaretur, rogaretque. in
omnibus Caroli difficultatibus para-
tum se ad eius defensionem præbe-
ret. placuisse sibi admodum, quid-
quid officij, erga illum in eo casu præ-
stiterat. si quid etiam amplius addi-
derit, incertum est. Internuncijs cer-
te, ac vniuersi Dominicani ordinis
Antistes Vincēcius Iustinianus; quem
Pontifex ob Mediolanensia, & alia
negotia generis eiusdem ad Regem
legauerat, plura scripserunt de opti-
mo Regis in ijs factis omnibus iudi-
cio, optimaque in Carolum volunta-
te. Ijs vero mandatis animum suum
Dux amicissimum adiungens: graui-
illa in primis ecclesiasticæ iurisdic-
tionis impedimenta, quæ adhuc perse-
uerabant; sustulit: nam & Pontifex
ita voluerat; hominemq; monuerat;
anathematis penam sacris legibus in
violatores Ecclesiasticæ libertatis san-
citam edicti promulgatione eum in-
currisse. quæ in re Pius Princeps eam
ostendit pietatem; adeoque commu-
nicatione rerum omnium ad præscri-
ptum canonum abstinuit; vt cum ad
lustrandos equitum ordines prodire
necesse esset; statum sibi sonitus tor-
mentorum plausum, ac salutationem
interdixit. Præterea, qui sacra com-
munionem olim exclusi erant, suppli-
ces eo se vinculo liberari petierunt.
ij cum absolutionem Romæ Carolo
iuuante, antea petiissent; postea ve-
ro destitissent, causati, quod Regia
auctoritate ita iussum erat; Carolus
pij Regis iniuriam sentiens, in Hi-
spaniam scripsit; vnde responsum tu-
lit, contra mentem Regis id esse pe-

Pars III.

nitus. Itaque extracto ante fores Ba-
silicæ maioris paulo editiori tabula-
to, pridie Natalis diei Domini, abso-
lutionem Aduocato fiscali, & No-
tario, stata iureiurandi obligatione
prius obstrictis, solenari ritu imper-
tiuit. tum de canonicis pœnis, ea-
rumque vi, ac grauitate, sermonem
habuit ad populum. Iudex autem il-
le, Senator interim factus, cum a Ca-
rolo postulasset, vt Alexandriam pro-
ficisci, ibique cognatorum nuptijs in-
teresse liceret, neque impetrasset; ni-
hilominus profectus, nocte post epu-
las consecuta, morbo correptus, pau-
cis diebus interierat. cuius cum euen-
tu pij viri casum obseruarunt vnus
ex tribus qui Romam Pontificis ius-
su vocati fuerant. is cum errore quo-
dam, nescio qua ratione, fixe in sito,
omnium maxime Carolo repugnare
videretur; in eum siue corporis, si-
ue animi morbum per id tempus in-
cidit, vt admodum accerbam vitam
ageret; suspicatusque demone se ali-
quo vexari, adhibitis sæpius per sa-
cerdotem sacris exorcismis; non mul-
to post eodem modo, semper vexa-
tus, abiit e vita. Alij demum in ea-
dem causa fuerunt, quos calamitati-
bus suis, posterorum infelicitate va-
rie mulctatos, Deo, & Ecclesiæ pœ-
nas dependisse multi crediderunt.
Scalenses canonici, qui contempta
Caroli sententia, diuina officia, ce-
lebriore ritu, cantuque, quamquam
populo pie abstinentes, celebraue-
rant; diuque in contumacia perman-
serant; ad sanitatem demum redie-
re. At eorum Præpositus, quamuis
non magna culpa, absolutionem sta-
tim postulauerat supplex; & ea pro-
foribus Ecclesiæ Sancti Fidelis a Ca-
rolo accepta; Archiepiscopi se aucto-
ritati obnoxium esse, publice profes-
sus erat. Carolus Pontificem depreca-
tus, vt clementer cum canonicis age-
ret; efficere non potuit, vt dignas ille
omitti pœnas consentiret. iudicium

Dd tamen

1570.

tamen omne Carolo ipse permisit. ne multa; eos erratum suum publice confessos, supplicesque, ante fores ecclesie maioris, Carolus magna celebritate, solenni ritu, anathematis vinculo liberavit, die dominica, Nonas Februarij M. D. LXX. qui deinde in ecclesiam ad altare maius adducti, in ipsius, futurorumque Archiepiscoporum sese potestate esse professi sunt; ac divina sibi, ecclesieque sue restitui summissis postularunt. Inter alia Carolus id imposuit, vt quotannis ad decem annos, in natali Mariae Virginis die; qua maioris ecclesie praecipua est celebritas; dum Missae sollemnitate celebrarentur, collegium vniuersum, ad eiusdem ecclesie altare maius, rite, atque ordine veniret; vbi ad pedes Archiepiscopi abiecti veniam peterent; eiusque potestatem in se publice faterentur. Ius, legitime agendi in eos, referuauit, qui sibi, armatis etiam viris accersitis, restiterant. demum apta occasione habita, ad eorum ecclesiam ordine, celebrique apparatus processit: coemeterium, qui facinoris fuerat locus, rite expiauit; ecclesiam ingressus, inter canentium clericorum hymnos, stans carimoniis populo benedixit. Ita eo quidem tempore cum canonicis actum est. postea contra eos, qui restiterant iudicium diu est agitatum: pluresque ex ijs in carcere habitus: quorum causam, cum Caroli itidem arbitrio, vel ipsis canonicis enixe postulantibus, Pontifex integre permisisset; ea tamen conditione, vt beneficijs priuarentur; seuerisque punirentur: impetrauit nihilominus Carolus, vt omnia canonis seueritate; paterna potius animaduersione, quam legitima poena castigaret; homines praesertim, qui pie admodum veniam petebant, Barbestus auctoritate Pontificia vincetus eum esset; ita ab omnibus desertus erat, vt nemo pro eo verbum facere auderet. sed eius casum miseratus Carolus, tunc

publice declarauit, licere eum defendere; tum etiam per Ormanetum Pontifici vehementer commendauit; orauitque, ne eas poenas miserum hominem dependere vellet, quibus alioqui eius erat digna temeritas. exilio cum esset multatus; ei nos postea ab amicis rogati ab Carolo clementia reditum impetrauimus.

Paucis diebus post nefarium facinus ab apostata commissum, venit ad Carolum Bartholomaeus ex Praepositis ordinis Humiliati genibus nixus incerto vultu, quaedam se habere ait cum eo secreto communicanda. surgere, dicereque iussus, qua haberet; plura loquitur de alio quodam negotio: tum addit grauius restare: scelus illud, vt ipse putabat, commissum fuisse a sui ordinis fugituo, qui etiam Braidense argentum furatus erat, nomine Hieronymo: eum enim, se praesente, sapius ea de re cum Praeposito Vercellensi egisse; petijseque etiam ad id pecuniam; quam Vercellensis tamen negauerat; immo reprehenderat eius consilium; hominemque vt ad ordinem suum rediret, hortatus erat. Id cum audisset Carolus, minime sibi fieri verisimile respondit: quoniam Hieronymum illum proprie nulla in re vnquam offendisset. post multa; ita Bartholomaeus discessit, vt se certo rem scire negaret; sed ita conijcere ex ijs, qua audierat, Vercellensis, & Hieronymi colloquijs. addidit sperare se, Hieronymum ipsum post mesem affuturum; & ad ordinem reuersurum: tum facile eum comprehendi, & de re tota inquiri posse: se autem de illius aduentu Carolo nunciaturum. Quae a Bartholomaeo acceperat, eorum quidquam se nosse Carolus nemini prorsus significauit: alijs alia suspicantibus, nihil aliud dicebat; quam vt ne temere de quoquam iudicaret. Cum rerum suarum causa Carolum Bartholomaeus adijisset, iudicium repetit: religionis se causa testatus est iudi-

Punitione
qui scelus
in Carolum
comiserant.
Cap. XII.

indicasse, vt peccati vinculo se libera-
ret; & quasi grauissimum onus, quod
sustinere sibi videbatur, deponeret.
Interea de Antistite aliquo Mediola-
num mittendo Romæ agebatur, qui
de maleficio diligenter quæreret cu-
ius negotij, ne quisquam suorum vlllo
modo particeps esset, Carolus etiam,
atque etiam curauit: immo publico
scripto testatus est, nolle se in quem-
quam omnino ea de re agi. At Ponti-
fex Antonium Scarampum, Episco-
pum Laudensem anno demum M. D.
LXX. ineunte, ad id munus legauit.
Pontificium edictum Episcopo pro-
mulgandum dedit; quo anathemati
omnes subiiciebantur, quicūque non
indicarent, quod de eo factò nossent:
indicantibusque impunitas promitte-
batur, etiam si sceleri consensissent.
cui constitutionem addidit genera-
lem; vt & Carolo ipsi, & aliis Cardi-
nalibus in posterum magis caueret;
qua veteris canonis pœna in violato-
res Cardinalium a Bonifacio sancita,
etiam conscios sceleris, nisi indica-
rent, teneri statuit. Cum venisset Epi-
scopus, edictumque proposuisset; Ca-
rolus ea de re tota valde sollicitus e-
rat. iussu Pontificis vrgebat, & gra-
uissima pœna. premebant illa; quòd
secretò sibi commissum indicium fuis-
set; quòd de sua vindicanda iniuria
ageretur. miserebatur eorum, qui sce-
lus nouerant. videbat enim facile fo-
re, vt inconstantes homines, vel me-
tu aufugerent, & anathemate profligati
misere iacerent: vel si manerent;
capitalis iudicij molestijs, asperitati-
busque diu affligerentur. eam igitur
ineundam sibi esse statuit rationem;
qua, & sollicitudine sese, & vtriusque
salutis periculo illos liberare posset.
Bartholomæum vocat; tum vere gra-
uissimum onus ei impendere monet:
nisi rem Episcopo denunciaret, anathe-
matis vinculo, aliisque pœnis propo-
sitis eum obligandum: si denunciaret;
eam sibi videri rationem eorum quæ

de se, & de Vercellenfi Preposito nar-
raret, easque in ea narratione suspi-
ciones elucere; vt plurimum eis ne-
gotij, molestiæque præuideret exhi-
bendum. ac quamuis religione post-
posita, quod non putabat, anathema
contempsissent; facile tamen eius rei
aliquid alia via patefactum iri; pro-
pterea quod Episcopus diligentissi-
me inquirere iussus erat; & percre-
buerat iam rumor ab ordine Humi-
liato malum profectum esse: ex quo
multo difficilior eorum causa red-
denda erat. Vnam se videre rationem;
qua molestijs periculisque ij expedi-
ri possent: vt quæ vere nossent, etiam
si ipsi essent criminis participes, ea si-
bi libere patefacerent, ipsis vt incer-
tis hominibus, qui dolore commissi
flagitij commoti, ad eum confugis-
sent, veniam a Pontifice impetratu-
rum. interim secum religiose rem to-
tam habiturum. sperare id se maxime,
Pontificis clementia fretum, amore-
que erga se satis perspecto. At Bar-
tholomæus enixe affirmare; neque se,
neque alium quemquam ordinis sui
sceleris esse affinem; ea tantummodo
nosse de Hieronymo, quæ dixerat.
Vercellenfis quoque ipse Bartholo-
mæi hortatu Carolum adit; & mira
religionis simulatione, secretò ea-
dem quæ Bartholomæus, narrat. alia
scire se obfirmate negat. immo velle
Episcopum adire, remque indicare
ambo affirmant; & vt Carolus idem
facere posset, si vellet; eum nexu rei
secretæ habendæ, si quis esset, sponte
liberant. Carolus etiam, atque etiam
amantissime monet; videant, quid a-
gant; dum tempus esset, recte consu-
lant: Deum pie testatur, cupere se fa-
ctum minime in iudicium vocari;
eosque alia via omni periculo liberari.
Illi in sententia manent: rogantque,
vt si fontibus opitulari vellet, multo
magis tueretur insontes. commenda-
turum se eos Episcopo, Carolus pol-
licetur; rogaturumque etiam, ne eos

teneret: posse tamē veniam sponte pe-
tentibus, secreta clementiē via, opem
ferre, quam non posset laqueis iudi-
ciorū irretitis. ne multa; edictis pro-
mulgatis, Episcopus auctoritate Pon-
tificia Carolo iuramentū defert: quæ
rit ex eo, quid de facto nouerit, suspi-
ceturve. primo factum ipsum Caro-
lus narrat. addit deinde se de auctore
nosse, quod duo Præpositi Humiliati
ei indicauerant. rem eos exposituros,
qui iam sponte venerant. si eadem ex
se postea vellet audire, dicturum. tes-
tari tamen, nosse se in quemquam ob
sua dicta vllō modo agi. orasse antea
Pontificem, nunc itidem per ministrū
eius orare; vt factum Deo remittat,
eiusque auctores, affinesve dimittat.
neque Præpositis ipsis obesse velle;
quin impunitatem, & omnia conse-
querentur; quæ littere Pontificiæ ijs,
qui primò indicassent, etiam si parti-
cipes culpæ essent, promittebāt; quin
se eorum nomine, eorumque commo-
do, quacunque ratione posset, ea in-
dicare. rogare item, ne si fieri posset,
eos in cultodiam daret. His in acta re-
latis: introducti Bartholomæus, &
Vercellensis, quæ Carolo iam dixe-
rant, repetunt. in dicendo ita offen-
dunt; ita suspicionem mouent, Ver-
cellensis præsertim; vt est difficilis
mendacij, & verisimilitudinibus con-
iunctio; vt eos in vinculis retinere Iu-
dices legitime cogantur. Carolus pro
eis nō semel ad Ormanetum scripsit;
vt Pontificis animura studeret ad leni-
tatem reuocare: tum quicquid eueni-
ret, supplex eius nomine miseris ho-
minibus, quantum posset a Santissimo
Patre misericordiā exposceret. quod
ij sceleratum consilium non ante fa-
ctum indicassent; eos non putare se
Pontificis sententia puniendos: nam
vel consentientibus impunitatem esse
propositam, nedum scientibus tan-
tū. licet etiam fontes deprehendere a-
turpē eo tamen mutatam volūtatē;
& errati odiū aliquo modo eos ostēda-

disse, quæ ei rem aliqua ex parte patefe-
cerant; is maxime, qui primò adierat,
alterique suaserat. Hæc cum vehemen-
ter oraret, quemadmodum ex eius lit-
teris, quæ adhuc extant, perspicuum
est; nihil tamen potuit impetrare.
Habita deinde diligentius quæstione,
Vercellensis demū fatetur, sacrilegio
se, tum argenti Braidentis surripiedi,
tum interficiendi Caroli consensisse.
proditur Carauagiensis, & Veronen-
sis. vterque in vincula conijcitur. Fa-
rinæ iam apertius indicatus; a Duce
Sabaudia, in cuius oppido Clauasio
morabatur, stationarius miles factus,
Pontifice postulāte, facile deditusest.
omnes Mediolanum adducti cum cu-
stodia, rem omnem confessi, condem-
nati sunt. duo tormenta, quæ secum sa-
crilegus habuerat, statimque post fa-
ctum Mediolani occultauerat, reper-
ta sunt; alterum vacuum, plenum alte-
rum. tandem v. Cal. Augusti, de gradu
sacræ sacerdotalis dignitatis, solemn-
ritu deiecti, & religioso habitu spo-
liati de more sæculari potestati reli-
cti sunt. cumque religiose casum fer-
re satis viderentur. ducti sunt ad sup-
plicium. Vercellensis, & Carauagien-
sis, qui nobili genere orti erant, capi-
te ceruicibus abscisso, sunt interfecti.
Veronensis, & Farina carro per urbem
miserabili spectaculo vecti, ad Archi-
episcopales ædes cū peruenissent; car-
nifex Farinæ dexteram manum ampu-
tauit: qui quidem præcipue scelus suū
doluisse, veniamque a Deo ex animo
petiisse visus est: nam & populum al-
locutus e farca, supplex obsecrauit,
vt sui misereretur; ignosceretque, quæ
eū esset e medio tollere conatus, qui
communi saluti tanto opere prodesset.
loco demum constituto ambo laqueo
suspensi strangulati sunt. Bartholo-
mæus ob culpam nefarij consilij non
indicati, quod plane nouerat; immo
etiam ob id, quod Farinam post factū
occultari curauerat; consiliumque de-
derat, vt tormentorum combureretur;

in opus remigandi ad quinquennium damnatus est: clemētius aliquanto habitus ob quale indicium datum. pro quo sapius Carolus per se, & per alios Pontificem rogauit; vt illius saltem, qui rei nefaria adiutor minime fuisset, liberationē posset ab eius clementia obtinere. cōmemorabat hominem sponte, prioremque indicasse; de vita optime in posterum instituenda polliceri. negauit vero semper Pontifex, illud proferens, si potest Æthiops mutare pellem suam. sed cum iam ad triremes ille missus esset; saltem consecutus est Carolus, vt eum inde reuocatum in Monasterium ad certum tempus includeret.

Carolus in Heluetios proficiscitur. Pontifex Humiliatorum ordinem extinguit. Cap. XIII.

Dum infelices illi, miserabili ciuitatis vniuersæ spectaculo, pœnas demerentis, scelusque sui persoluebant; Carolus vallium illarum Helueticę diuisionis ecclesias; quamquam Visitatorem ibi perpetuo habebat, reuisit; laborum suorum fructū; & eorum vsum quæ antea constituerat, recognouit; omnia meliora reddere studuit. quin etiam studio gentis iuuandæ; simul causa visedæ sororis, quæ Altempio Comiti nupta erat; ad vltiora Heluetiorum loca, & ad diœcesim Constantiensem, Curientemque penetravit. religiosa loca; præsertim, vbi sacra manerent reliquæ, coluit; per hereticos populos nulla iniuria, quin potius honore, reuerentiaq; affectus, iter fecit. quorum locorum situ cognito, tum Pontifici, tum ecclesiarum Præsulibus ad populorum salutē multa suppeditauit; & de religiosis collegijs ijs locis, Locarni præsertim instituendis studiose egit. ad eam rē duas Humiliatorum in ea regione Præposituras a Pontifice obtinuit; Heluetiorum quoque Principum voluntatē, quod difficile videbatur, adiuncta. imo ad rem perficiendam, ex suis quoque facultatibus pollicitus est: quamquam ea res impedimētis quibusdam exitu caruit. Pluribus etiam officijs

Pars III.

cum egisset de Antistite, ad catholicos pagos Visitatoris Apostolici nomine mittēdo; Heluetiorum ipsorum culpa factū est, vt nemo tunc quidem mitteretur, sed dum hæc Pontificia officia variis impedimentis excluderentur; non patiebatur deesse sua: & vt poterat, multis modis hominū mores a iure sacrorū canonum satis alienos emendare: in officioque erga Romanam Ecclesiam gentem continere; & omnino ad salutem iuuare, studebat. vnde non paruum ei negotium exhibebatur; magistratibus illis frequenter aliquid contra sacras constitutiones turbantibus. ille autem modo amice hortari; modo seuerè mone re; minari interdum: nunc ad eorum conuentus mittere: nunc eorum legationes accipere: omni ratione, quæ Deo grata, ijsque salutaria essent, ea curare. omnino mirum erat, quantum genus illud hominum Carolo tribueret. verum ipse quoque omni ratione eorum sibi beneuolentiam conciliabat; amicitiamque, & pietatem multorum in ijs partibus omni officio alere studebat. beneuolentia vero in primis, & animarum charitate; quæ propemodum vna hominū allicit voluntates, auctoritatē suam inter eos conseruabat. Pontifex, quod antea quandoq; significauerat; vt Humiliatorum ordinem deleret; tū apud se omnino constituere visus est: cum ab eo scelus in Carolum extitisse cognouit: atque iam ex eo tēpore rumores de tali Pontificis consilio esse cęperūt. Carolum ea de re egisse non video; qui disciplinę aliquo modo instaurandæ penitus spem abiēcisse non videbatur. ciuitati certe fauit, quę pro Humiliatis suis Pontificem oraret: & Aloysium Præpositum generalem iuuit, vt Romam profectus, interitum a familia sua deprecaretur. Sed nihil obtinuit ciuitas. Aloysius vero ad Pontificis pedes cum lachrymis abiectus, cum toti familię supplex veniam petiisset; quamquam

Dd 3 Pon-

Pontificia humanitate bene acceptus, nihil tamen profecit. Fixum igitur cū esset animo Pontificis nulla ordinum ratione ad sanitatem posse reduci, & omnino extinctione opus esse: ei rei qui contradiceret, fere non reperiebatur: erant vero qui vrgerent, & sibi aliquid in beneficiorum distributione dari curarent. Carolus existimans fore, quod euenit: eiusmodiq; facultates in rebus rectissime collocari posse iudicans, quæ locis ijs commodæ, salutariterq; vtilis essent, quibus in locis eæ constitutæ erant: Specianum suum iterum Romam misit, vt Ecclesiæ Mediolanensī aliquid acquirere studeret, ex quo seminaria, p̄ve collegia constitui, vel augeri possent. qui quidem tres ecclesias, & defq; coniunctas sine fructibus obtinuit. Ecclesias octo in vrbe Mediolano, Præposituræ titulo Humiliati tenuere: ex ijs, iam Pij Quarti tempore, eiusdemque auctoritate, quæ S. Ioannis Baptiste nomine erat, Carolus ab eo detraxerat ordine; seminarioque clericorum suorum addiderat, quod in ijs edibus haberetur. Præposituram Beatissimæ Virginis ad S. Calimerum a Pio Quinto prius impetrauerat: cuius fructus Basilicæ maioris collegio; Ecclesiæ vero, & defque Clericis regularibus a Paulo Quarto institutis, tribuit; eorum collegium Mediolanum deduxit: quando etiam Præposituram S. Iacobi Cremonensem Clericis S. Pauli tradi curauit. Quæ S. Mariæ ad Othathios dicitur, eam Seminario in perpetuum coniunxit. Et ecclesijs quinque reliquis cum earum & edibus; Braidentem S. Mariæ, ad collegium Societatis Iesu instituendū, cum parte fructuum obtinuit; Io. Paulo Ecclesiæ Cardinali concedente; cui Præposituram Pontifex dederat: quæ S. Mariæ est, & canonica dicitur; instituendis Clericis ad scientiarū cursum minime aptis addidit: quæ S. Ioan. Euangelistæ nomine appellatur, nobilibus adolescentibus

educandis: quæ S. Spiritus, Collegio Heluetiorum: quæ Sanctis, Trinitatis extra vrbs mœnia, Seminario. Ordinis extinctionem, & beneficiorum distributionē, litteris suis Pontifex promulgauit, anno eodem 1570. Præposituræ tunc dispersitæ fuerunt circiter quinquaginta; pleræque in Gallia Cisalpina: quarum fructus millia aureorum amplius viginti quinque annua efficiebant. præter quas aliæ datæ iam erant, vel commendationis nomine assignatæ, ad aureorū triginta millia annua. omnes fuerunt quattuor, & nonaginta: multæ iam monachis erāt vacuæ: ijenim fuere non amplius centum septuaginta quattuor. quos ex ijs distributis facultatibus, victu monastico sustentari Pontifex iussit; & in religiosa disciplina Episcoporum cura contineri. Huc tandem recidit optimus olim monachorum ordo: taleq; edidit Pius exemplum neglectæ disciplinæ vindicandæ: vt ceteri sibi discant cauere diligentius.

Inter cetera, quæ Carolus per eos annos ad gregis sui salutē assidue cogitabat, agebatque; studium fuit eius moris tollendi, quo mortales post Natalis Domini celebritatem, atque vitanam non in ipsa quoque celebritate; maxime vero, quod propius ad sanctam Quadragesimam accedunt; publicis spectaculis, ludis, choreis, commestationibus, se profuse, ac dissolute dedunt; & quasi Bacchanalia quædam, magnæ christiani nominis iniuria celebrant. quod eō indignius haberi debet, quod magis tribus ijs, quæ Quadragesimam antecedunt hebdomadis, p̄i omnes ad pietatis officia multo attentius colenda, sacris ecclesiæ mysterijs in primis inuitentur. quæ quidem non parua habenda est nostrorum temporum miseria. Atque anno M. D. LXXI. eo nomine Carolus id sedulo curauit; q̄ grauissimo bello a Turcis imminente, Pontifex omnibus, qui Christiani nominis esset, publicas indixerat præces;

Vitiosas populi volu-
ptates tolle-
re conatur.
Pio mortuo, Romæ
contendit
CAP. XIII

1572

ees; vt federe inter Principes, id quod ipse vehementer curabat, sancito; eorum communi, potentissimoque hosti, diuina in primis ope adiuti, resisterent. qua de causa Romæ etiam personatorum hominū vagationes, choreasque edicto prohibuerat. ea occasione Carolus arrepta, communia pericula vt grauissima erant, publicis ad populū litteris exponere conatus est: necessitatemque summi numinis placandi ostendere; cum peccatis, vanisque voluptatibus studiose vitandis; tum studiis, & actionibus, quæ ad pietatē pertinerent, religiose suscipendis. Bene autem tunc quidem successit; plurimumque ei detractum est malo. festis maxime diebus conuenit populus frequens ad diuina; quæ Carolus de industria ritu iucundiore, longioreque in præcipuis ecclesijs celebrari iussit. supplicationes per vias, vniuersi cleri ordinibus procedentibus, populoque ad certas ecclesias subsequente, habitæ sunt. flagellationes publicæ adhibitæ: precatio ciuitatis vniuersæ sine intermissione consueto ritu continuata. Qui dies autem summum quendam afferre solebat corruptelæ cumulum (is erat Dominicus, & illius violati temporis postremus) eo ipso die, vt expiatis animis sanctissimum Eucharistiæ cibum, ipso ministrante, acciperet, Carolus populum inuitauit. In quo insigne fuit pietatis Mediolanensis argumentum: tam magna enim multitudo, contra penitus, ac antea solita erat, rebus diuinis operam dedit; vt sex horis Carolus; duobus licet canonicis adiunctis, qui eodem tempore Eucharistiam separatim præberent; vix potuerit omnibus satisfacere. eam populi iuuandi rationem ad eius salutem aptissimam existimabat; cum non vno illo; quo sanctissimo se cibo reficit, die; sed pluribus ante, peccatis cogitandis, & confitendis, animoque recte præparando, malis eum; inanibusque rebus abstinere

neceffe sit. Postero anno, atque alijs deinceps, nouis semper rationibus omnes vias persecutus est, vt diaboli fraudibus, atque insidiis suum tempore gregem eriperet. Dum autem in Ecclesia componenda, & ornanda, tum eius iure conseruando, Carolus assidua cogitatione, laboreque incredibiliter exercetur; quotidieque magis in asperæ vitæ institutis progredi studet: tētari morbis, valetudine aliqui non optima, cępit: ex quibus cum cōualescere videretur; de integro inciderebat. qua de re amici interdum eum monuerunt: curaret tandem aliquando valetudinem; seque respiceret, & suos. in eius salute publicum bonum periclitari. Si quid ei accideret; ruitura præclara omnia, quæ incœperat. eius rei reddendam Domino esse rationem: quibus ille respondebat: Gratiarum agere, quod de valetudine corporis solliciti essent; rogare, vt non minus de salute animi esse vellēt. rerum spiritualium fundamenta in Deo ponenda. quæ in mortalium vita ponerentur, breui omnino cōcidere oportere: euēturumque, quod Isaias de ijs pronuntiabat, qui arundinibus Ægypti nitebātur. Porro mense Iunio grauius admodum ægrotauit; vt etiam vitæ periculum adiret non leue. Cum tādē melius se haberet, recognitionique rursus ecclesiarum absens operam daret: Dux prouinciæ gubernator; non dicam molestijs, aut contentionum publicarum angoribus confectus; sed multis certe curis, sollicitudinibusque diu, grauiusque affectus; dum neque Deo, neque hominibus displicere, & homo, & pius vehementer studet; paucis diebus febris cōsumptus est, mense Augusto: vt Carolus de periculo certior factus in tempore adesse, cum valde contendisset, ob temporis breuitatem, subsidioque venire morienti, non potuerit. In eius locum interim, dum alius mitteretur, substitutus est Aluarus arcis Mediola

157 r.

ni praefectus. Cum per id tempus totum Carolus assiduus medicorum curationibus, fere detentus esset: pituita demum, tussi, incerta febricula, venitin periculum; quemadmodum scriptis eius causa tunc summorum medicorum disputationibus didici; ne paulatim morbo correptus intabesceret, breuique consumeretur. ac ea conditione peruenit ad initium aetatis proximi anni 1572. cum de Pij Pontificis graui morbo nunciatus affertur: assiduus illius rei gratia sacrarum precum exercitationes instituit; eundem Calendis Maij ex hac vita decessisse accepit. qui quidem summus, optimusque; Pater christianam rempublicam moriens, non minus afflictam reliquit; quam Octobri proximo victoria contra Turcas ad Naupactum diuinitus obtenta, recreauerat. Purgationibus implicitum pro anni tempore. Carolum medici tenebant: quos cum de itinere Romam faciendū consulisset; metuentes illi, ne agitatione, ac labore; eo praesertim, vt semper solebat, tuncque maxime opus erat, properante; morbus ingrauesceret; iter dissuadebant. Sed ille purgationibus ommissis, medicorumque consiliis tunc quidem pollicentibus, Christiani orbis causam, salutis suae satius putauit anteferre; Ecclesiaeque Dei tali tempore, pro virili parte, quae magis momenti erat, subuenire. cum ita deliberatum ei esse viderent; prescribunt medici vitam, itinerisque rationem: lectica vt iubent; sexcentis vasculis; cum varijs pharmacis, bellarijsque; iumentum orant. Ille iustis Pontifici solemnibus ritibus conuocatis; rebusque ecclesiae, quantum in breuissimo spatio potuit, constituit; posttridie eius diei, quo nuntium accepit; diuina ope inuocata, in viam se dedit. Ac lectica quidem vocatus est; sed itinere, die, nocteque continuato; muratisque; ad celeritatem saepe multis; adeo feliciter amplius passuum millia

tercentum confecit; vt qui perdere infirmam valetudinem labor debuerat, eam non mediocriter confirmaret. ac tam cito Romam peruenit; vt duo Cardinales, qui eodem tempore, ex iisdem partibus discesserant, cursuque iter fecerant, minime tamen ei praecurrere potuerint. sed simul cum eo sacrum conclaue, eo ipso die, quoreliqui omnes, intrauerunt. Placentie primū, quae Mediolano quadraginta millia passuum distat, Missae sacrificium fecit; quod superioribus diebus domi numquam potuerat, aut raro; deinde quotidie, toto itinere, in tanto celeritatis studio, ac labore facere perrexit. Iucunde autem accidit in via; vt ampullae, vasculaque medicamentorum; cum iumentum ijs onustum prope Bononiam in fluuio concidisset; omnia fere vel confringerentur, vel flumine dedeherentur. quod ille cum accepisset; ridens; faustum, inquit, signū, non opus fore amplius. Quamquam autem Carolo melius ex eo itinere fuit; non conualuit integre tamen. Quin diu, capite, pectoreque eū laboraret; Romani medici de eius salute consultant, a quibus Lucensibus mederi constituerent; Mediolanenses vero contra sentirent; ipse aliam ex eo fere tempore inijt vitam rationem, nam cum toto iam anno medicorum consilia, praescriptaque; satis exquisite secutus esset; ciborum delectum, multaque; eius generis cautiones adhibuisset: mutato consilio, ex sententia praerogata, prudentumque; virorum, in medicamentum obseruationum, quasi vinculis expositus, liberiorē vitam modum elegit; cibos, omnemque; victus rationem sibi rudio rem constituit. ad eo libentius, quo Sanctorū virorum vitam magis ex ratio consentiret. consilium ita feliciter euenit; vt posthaec bona semper valetudine vsus; neque pituita, tussi, aut febriferē impeditus, in Pastoralia officia; laboresque; tantū incubuerit, quantum posteritati vix credibile videbitur.

DE
VITA ET REBUS GESTIS,
CAROLI CARD.
S. PRAXEDIS,
ARCHIEPISCOPI MEDIOLANI.

Liber Tertius.

Gregorius
Pontifex
creatur. Ca-
rolus am-
plissimis se-
rebus abdi-
cat.
CAPVT I.

ostridie quàm erat
clausum conclaue,
hoc est 3. Id. Maij,
creatus est Ponti-
fex Vgo Boncomp-
agnus Cardinalis
Sancti Sixti Bon-
nienfis, & Gregorius eius nòminis
X. I. L. appellatus. cuius humanitati,
pietatiq; Carolus cum valde confide-
ret, ei multà suppeditauit, quæ ad Ec-
clesiã optime constituendam, Roma-
nosq; mores cõponendos facere pos-
set, librosq; Pontificio muneri aptissi-
mos obtulit. Audire illum Gregorius
libenter visus est: nã & præcipue vir-
tutis virum; & verò etiam, si quid ad
rem pertinet, dignitatis suæ fauorem
amicissimum agnoscebat. Quo verò
melius res ordinari possent, cum Ro-
mæ manere iussit, & vna cum optimis
Præsulibus de ijs, quæ agere oportet,
consultare. sed quaquam ad Octo-
brem mensẽ Carolus Romæ mora-
tus est; vix tamen, vt sunt semper bo-
nũs consilijs plurima parata impedi-
menta; quicquid perfici potuit. At
vni tamen fuere, quæ tum consultata
sunt; nam alia alio tempore Pontifex
postea exequenda suscepit: Ad Ponti-
ficiam familiam ea, quæ Pij V. tempore
viguerat, disciplina instituendam,
Carolus non pauca contulit. Bernar-
dum Carniliam Dertonensem olim fa-
miliarem suam, apud Pontificem col-

locandum curauit; hominem pietati
maxime deditum. cuius religio ita se
in dies ostenderat: vt Ormaneto Pa-
tauji Episcopo facto, in eius fere lo-
cum, manuque a Pio vocatus succes-
sisset. Hic igitur in Pontificia domo,
forisque sacræ disciplinæ seruiens, si-
mul res Caroli oēs apud Pontificem,
magna diligẽtia, studioq; procurauit:
Deo in primis ita prouidẽte, vt quod
maxime opus erat apud ipsum Ponti-
ficem Carolo numquam deesset fide-
lissimus negotiorũ illorũ gestor; quæ
grauissima ad singularem ecclesiæ fru-
ctũ perpetuò tractauit. quam ad rem
Specianum aptissimum postea, Grego-
rioque gratissimum habuit, vt merito
quis de Caroli familiarib. obseruaue-
rit: tales Pontifices, eos sibi ministros
asciuisse, talique loco habuisse. nam
præter alios, etiam Constantium Taf-
soniũ Mutinensem ad se vocauit Pius;
quẽ Mediolani Carolus familiæ præ-
positum habebat, antiqua probitate,
pietateq; hominem Romæ dum fuit,
diuino rursus impulsu, visus est ad
omnem sanctitatem, ac rursus etiam, quã
antea incitari. quod tum in publicis
Ecclesiæ, Præsulumque rebus, quibus
ibi præfuit, conformandis; tum in vi-
tæ suæ rationibus seuerius compo-
mendis declarauit. dolet non ea om-
nia certa, explicataque habere, quæ
ibi tamen Carolum fecisse, non leui-
bus ducor argumentis. sed quæ satis
con-

comperta non habeo, ea satius arbitror præterire. Illud vulgatum est; abiecta timiditate illa, quæ plurimos solet a christiano fraternæ reprehensionis officio, deterrere; plerisque Cardinales singillatim grauius, libereque monuisse de eo, quod christiana res ab eis, tamquam Ecclesiæ Dei Principibus, postularer: quibusdam etiam proprias causas demonstrasse, quibus præter ceteros ipsi vitæ sanctitati studere deberent. quod officij genus, quamquam nõ omnibus gratissimum fuit; eius tamen, quæ vis est veritatis, extitit in multis fructus ad pietatem non mediocri. Mediolanum demum rediens, Lauretanam ædem venit pridie solemnis festi Omnium Sanctorum: vbi tum loci, tum diei festi religione motus, ex veterum vigiliarum imitatione, tota nocte in sacrosancta illa Beatissimæ Virginis ædícula vigilauit; sacrisque meditationibus, precationibusque mentem exercuit; Ludouico Moneta solo comite: quem sacerdotem in itinere familiæ præfectum semper habuit. tum vero domi, forisque rerum plurimarum fidelissimum administrum; & supra quam se necesse ferre posse videretur, in laboribus, & incommodis, quæ Caroli committatus erant, patientem. qui cum Ecclesiæ iam dudum, Caroloque se totum tradidisset; nihil tamen ex Ecclesiæ, Carolive rebus vniquam percipere voluit. Plurima Romæ Carolus ad ecclesiæ suæ commodum, fractumque obtinuit, quæ Pontificijs litteris continentur. in his fuit Romanarum stationum diuinum beneficium; quæ toto anno per varias vrbes ecclesias distributa; eximios animi fructus afferunt ad salutem. illud etiam fecit; vt ijs se muneribus, honoribusve omnibus iam tandem liberaret; quibus totum se, vt cupiebat, ecclesiæ suæ regendæ, ac custodiendæ dare prohibebatur. Pium ante orauerat, vt Archiprebyteratum Sanctæ Mariæ maioris;

summam penitentiarij muneris præfecturam; ordinum religiosorum patrocina; præsertim Franciscani, quod multi negotij erat; renunciare, Pontificiæque auctoritati relinquere liceret. sed passus ille non erat: pergeret ijs muneribus satisfacere per viros idoneos a se substitutos: curaret ipse quantum posset, aut per episcopalem curam liceret: quâquam minus etiam quàm antea posthac faceret; ita sibi satius videri; quàm ab eo munera eiusmodi relinquere: si quid in eo esset offensionis, præstare se velle: neminem se habere præsentem, quem Carolo præferret absenti. Nunc item Gregorium vehementer orauit, vt id sibi permitteret. quod ita tandem impetrare posse videbatur, si modo vellet eos nominare quibus ea recte Pontifex munera posset committere. sed cum id quoque modeste recusaret; neque annuit tunc quidem Pontifex; & cum non abnuisset tamen penitus; Mediolanum reuersus Carolus, statim ijs se curacionibus abdicauit, his ipsis litteris latine ad Gregorium scriptis.

Beatissime Pater. Postquam Mediolanum, ad ecclesiæ mihi commissæ gubernationem redij, non iudicavi amplius id esse differendum de officio summi Penitentiarij, ad quod me, mea conscientia iam diu stimulabat, et vehementer urgebat. Cum enim pastoralis curæ necessitas, me ab ecclesia Mediolanensi abesse non patiatur; vt præsens illi muneri, quod commemoravi; quodque totum hominem, eumque præsentem postulat, satisfacere queam; illud omnino deponere statui. Ceterum, quia Saluator noster Christus Iesus Sanctitatem vestram totius ecclesiæ suæ administrationi præfecit; & curam tradidit, ecclesiasticas dignitates, et officia ad Dei honorem, gregisque sui

autopsi
redimot
O. amon
-m's mlar
el vno
ibda audn
110

TVIIO

Caroli litteræ ad Pontificem in quibus Sanctitati suæ dignitates, & officia multa reliquit.

salu-

salutem idoneis viris conferendi; atque ad hæc, aliaque præstanda perpetuam spiritus sui præsentiam, ac singulare auxilium promisit; nihil conscientia meæ tutius esse video, quam si illud integre in vestra Sanctitatis uoluntate, & manu reponā. Quapropter nunc sponte, & libere officium hoc summi Pœnitentiarij in vestra Sanctitatis, tamquam in Christi, cuius vicem in terris gerit, manibus resigno, continuas interim ad Deum Opt. Max. fundens preces, ut sibi hac in re, largius gratiæ suæ lumen impartiri dignetur; quo is illi muneri præficiatur, qui nulla alterius residentiæ, aut occupationum necessitate impeditus; Dei, & animarum zelo flagrans, ac doctrina, & uita integritate præfulgens, digne ministerium ipse suum impleat. Iisdem rationibus adductus, sponte etiam, & libere resigno in manibus vestra Sanctitatis Archiepiscopatum ecclesiæ S. Mariæ maioris; et officium protectoris, ac correctoris religionis S. Francisci, et Carmelitana; necnon & monasterij S. Marthæ in vrbe; ac omnium aliarum Congregationum regularium, quarum ego Protector existo. Atque ita humillime vestra Sanctitatis pedes deosculor, me, ac Mediolanensem hæc ecclesiam in visceribus Iesu Christi, eius pietati, & paternæ curæ toto corde semper commendans. Mediolani 13. Calend. Decemb. 1572. Eodē tempore ad Philippum Regem de Germaniæ inferioris; & ad Sebastianum Regem, eiusq; patruum Cardinalem de Lusitaniæ clientela dimit tenda scripta: eiusmodi munera præsentia in vrbe desiderare; ubi coram, & diligēt, quod ecclesiarū, rerumq;

sacrarū gratia opus est, quæq; ad pietatē opportuna sunt prouincijs, curari possint: sibi id minime licere: & alioq; se totum ecclesiæ suæ debere. Eadem fere de causa Britanum Principatum triennio ante alienauerat; & enim ciuitati illi curæ tribuebat, id Ecclesiæ suæ adimere sibi videbatur: præter id, qd ex pecunia contracta, plurima poterat ad Dei honorem, gregisque sui commodum efficere, quemadmodum re ipsa effecit. Duas item Abbantias ex multis illis reliquas per id tempus dimisit. altera ita se abdicauit; ut Othavianam Mediolani Præpositurā, licet tenuiorū multò fructuum, seminario suo Pontificis auctoritate tribueret. Aronensem vero vel prorsus dimittere; vel eius saltē fructus diuino cultui in ipso loco exercendo, perpetuo addicere sæpius curauerat. nūc de certo presbyterorum numero in ea ecclesia cōstituēdo, qui diuinis rebus operam darent: nunc de ea religiosus uir penitus tradenda, cogitauit. cū aliud ipse ex omni parte non probaret; aliud Pontifex non concederet; sacerdotiā ad id tempus sibi retinuerat. tantum, quia monachi illi pene defecerāt; clericos eo loco multos habuerat; religioseq; moribus, & litteris instituentos curauerat: ne, quamuis rem ipse retineret; in suos tamen vsus fructus infunderet. obtinuit a Gregorio tandem, ut eā, quod iamdiu cupiebat, traderet Societati Iesu. Ita vectigalibus, administrationibus, honoribusq; maximis relictis: vno ex tot, tantisq; sacerdotijs Archiepiscopatu retēto; & ex plurimis pensionibus, nonnullis tantum, quib. ecclesiæ minime grauarentur; ad aureorū nummum millia paulo plus viginti, additis patrimonij fructibus, eius annui reditus ex lōge amplissimis redacti sunt. ipse vero se totū diuinis obsequiis, quæ omnibus humanis opibus potiora sunt; & charissimi gregis custodię, maiori quā vmq; antea studio, contentioneq; tradidit.

Pro-

De alijs ec-
clesiæ per-
turbationi-
bus, post cõ-
cilium Epi-
scop. tertio
celebratum
CAP. II.

1573.

Prouinciæ concilium, quod primo quidẽ ob aduersam valetudinem, deinde Pontificis creandi causa, distul- rat in consequentẽ annum 1573. ter- tio habuit Aprili mēse: cui Paulus Epi- scopus Placentinus, Cardinalis ante creatus, vir religiosissimus ex ordine Theatinorum clericorum interfuit; & Bonhomius item ex Abbate factus Episc. Vercellen. In eo non pauca de- creuit ad diuini cultus, & disciplinæ ecclesiasticæ incrementum; præsertim de festis dieb. recte colendis, & de ca- tholica fide in prouincia integre tuẽ- da. quidquid aliorũ conciliorum tem- pore solitus fuit, in eo concilio præsti- tit egregie. Concilij decreta, cum Ro- mam de more recognoscenda mitte- ret, Io. Baptistam Castellium Vicariũ suum primarium, alioqui profecturũ ad id munus delegit. Multa per eum Pontifici exposuit, non suæ solum, sed vniuersæ ecclesiæ maxime vtilia; præ- sertim de concilijs in vnaquaque Me- tropoli, quod pluribus in prouincijs omittebatur, celebrãdis. Verũ alia de causa Castellij profectio Carolo nec opinanti opportuna fuit; ob ea quæ rursus, absente Carolo, diçessiq; ec- clesias lustrante, Gubernator in eccle- siam, eiusque ius, & potestatem, fecit. Sed repetã paucis, quo modo se iuris controuersia superiori tẽpore habue- rit. Post Caroli casus, omnium, vt an- te dicebamus, commotis animis, nihil fere turbatũ est; Magistratusq; æquo- re animo omnia visi sunt administra- re: eo maxime, q̃ magnum dissensio- num odiũ, ac dolorem; & omnis con- tentionis aliqua ratione tollendæ de- siderium, perspicue Rex ostēderat: ac Vincentio Iulianiano id in Hispanijs agente, qui ex ordinis sui Antistite, in summum S. R. E. Card. ordinem lectus erat; Duci mandauerat, vt controuer- się dirimendę aliquam omnino iniret rationem. Ita rerum meliorũ spes diu confirmata, pijs omnib. gaudium attu- lerat non mediocre: præsertim Io. Ba-

ptista Rainoldo Senatus Præfide crea- to; cuius virtus, piaq; consilia Carolo valde probata, ad publicam tranquil- litatem semper valuerunt. Carolus etiam per Cardinalem Alexandrinum Legatum, agi Pontificio nomine de cõtrouersijs tollendis in Hispania cu- rauit. cumque alius prouinciæ Medio- lanensi gubernadæ destinatus, Romæ esset; per Pij Põtificis admonitiones, hortationesque rebus ijsdem consule- re studuit: præter id, quod ipse cona- tus est, cui cum ipso gubernatore ne- cessitudo non leuis a multis annis in- tercedebat. sed siue negotium eiusmo- di non satis pro rei momento curare quidam voluerint; siue ob rei ipsius difficultatem, de rebus componendis nihil effici vnquam potuit. Itaque Al- uaro gubernante ob rerum venalium festis diebus proponendarum licen- tiam a Carolo repressam; prohibitof- que ludos publicos, quos in ipsa ma- ioris ecclesiæ platea is apparabat; mo- tus aliquid extiterat. quo tempore ho- mo indignatus singulos ciuitatis ordi- nes tẽtalle dictus est, vt certos ludos, choreasque publice, vnoque tempo- re ducerent: nihil autem propter po- puli pietatẽ perficere potuit: obiitq; breui diem suum. Deinde cum succes- sor Ducis venisset, Carolusq; Romæ esset, alia multa turbata sunt. Huic suc- cessori propositum esse videbatur, in administratione prouinciæ rem suam animose agere, ac confidenter: nã Du- cis religionem, & erga Carolum, Ec- clesiãq; obseruantiam, remissi, timi- dique animi vitio; quod ipse Dux po- stremo tempore nimis exhorruit; qui- dam attribuerant. solet autem, qui cui- piam in munere succedit, in eam lau- dem incumbere maxime, cui contra- riã vituperationẽ ille opinione homi- nũ subiit. qua ex re fit nonnumquam, vt non tam vitij fugiẽdi studio, si mo- do vitium illud esset, quam superandi alterius, famæque colligendę cupidi- tate longius prolabendo, quis in con- trarium

erarium vitium cadat. Principio igitur, cū Caroli Vicarius publicas choreas, de quo etiam in priori concilio Episcoporum constitutum erat, festis diebus prohiberet; quò tali tempore, sicuti sine dubio christianum est, mortales rebus diuinis operam darent: & ea de causa contumaces quandoque nonnullos, quemadmodum his temporibus necesse est, ecclesiasticis quibusdam animaduersionibus coerceret: ei rei vehementer a magistratibus reclamatum est. Hos motus Carolus itidem sedare curauit absens, ac tametsi nihil perfectum est, quo publica quies vere stabiliretur; euenit tamen, vt grauius nihil accideret. Sed eo demum presentente, ac visitandis ecclesijs, vt dicebamus, occupato; duo iussit Gubernator, quibus ius ecclesiasticum non mediocriter laedi, atque adeo labefactari existimabatur, alterum quidem per iustitiam, quem appellant Capitaneum, contra liberum litterarum Apostolicarum usum: prohibuerat enim litigantem litteris Apostolicis vri, eius non impetrata facultate, alterum vero contra eas omnes ecclesie rationes, de quibus antea eum Senatu disceptatum erat, ac primum quidem, cum iubente, paternoque amore admonente Pontifice, pie rescidisset; veniam, & absolutionem vna cum iudice impetrauit, hinc Carolus ante Sacelli sui ranam solemniter ritu sacro anathematis vinculo liberauit: Gubernatorem Io. Paulus Ecclesia, Cardinalis ex Senatore factus, qui tum in Insubria morabatur. De altero vero earum concertationes, ij motus, ea pericula fuere; vt leuia fere prae ijs viderentur, quae superioribus annis acciderant. Factum ita se habuit. Regijs quibusdam litteris biennio ante datis, nonnulla ecclesie pmittere Gubernator iussus erat, ex ijs, quae tum fuerant a magistratibus in controuersiam vocata: cui tamen concessioni ab ecclesie parte consenserat nemo. litterae ad id tempus

erant suppressae. Aggreditur tunc demum Gubernator, quod antea se facturum quasi per iocum Carolo dixerat; & ne faceret, Carolus vehementer, amiceque rogauerat: seque nisi abstineret, testatus erat omni ratione repugnaturum. eas litteras ad eam rem minime datas, Caroli Vicario, apparitorique testato denunciari iubet; praescribique de licitoribus, eorumque armis, ac coercionibus, quae ius, libertatemque Ecclesiae certis finibus circumscripte terminarent. Carolus Mediolanum accepto nuncio reuersus; primo quidem per religiosos viros, per Ioan. Paulum Ecclesiam Cardinalem tentauit, si posset huiusmodi malo remedium aliquod asferre. cum nihil fieri potuisset; subita ille quidem declaratione; quamquam in re manifesta, abstinuit: qua sacrorum canonum poenis, Gubernatorem, aliosque facti administratos teneri publice pronunciaret. beneuole autem monuit prius; mirari se vehementer, & dolere, tanta virtutis, pietatisque Principem eò fuisse adductum, vt tam aperte ius ecclesiae violaret. scire se mentem Regis longe esse diuersam. nihil ea denunciatione, iussive ecclesie potestati detractum sese intelligere; quod & quod ille permittere visus erat, & quod permittendo prohibuerat, suo iure, vt antea semper, nihilominus erat facturum: sed tamen non potuisse dissimulare, aut silentio praeterire talem licentiam. Sententia, poenarumve declaratione, quam promulgare poterat, superfedisse: de eius salute sollicitum, beneuole prius agere, paterneque voluisse. monere igitur, atque adeo anathematis eadem poena proposita iubere; vt tridui spatio, quae contra Ecclesiam fecerat, ea penitus rescinderet; seque rescidisse publice profiteretur: nisi effecisset; tum se, licet magno dolore; nomen eius tamquam anathemate notati, pro templis, locisque publicis pro-

posita.

positurum. ob dignitatem vero magi stratus, tum ut placide hominem acciperet; vnum misit ex Vicariis suis, vna cum sacerdote ob eam causam nuncio facto; qui monitionis scriptum redderet. recusauit is accipere primo: sed Vicario admonente; Carolum moderatam eiusmodi rationem officij gratia elegisse: si per eum non liceret, quoniam id illi prætermittere nefas erat; scriptum esse in publicum proponendum: accepit ille quidem; sed adeo exarsit, ut statim scinderet, & proieceret. post diem dictum, rursus virum grauem Carolus mittit: scripto se illum iterum vocaturum, antequam ad promulgationem veniret: pateret; si tamen quæ monitus erat, facere nollet; habita dignitatis, ut prius ratione, sibi scriptum tradi; ne publicis locis affigeretur. Ille autem non multo post copiosas, aculeatasque responsiones, alias communi, alias latina lingua mittit, ad ea quæ Carolus monuerat, iusseratque: quibus persuadeere conabatur, nihil se iniuste fecisse; neque Carolum quidquam ea de causa posse contra se pronunciare, quæ quidem scripta in vulgus edicauerat. Carolus, ut paucis dicam, post nonnullas dilationes; relatis tum initio, tum deinceps Romam diligenter rebus omnibus, quæ ad negotium peruenerent; scriptis publice propositis, Gubernatorem, aliosque facti participes a sancta ecclesia abscissos declarauit. qua ex re tota Gubernator grauissime se offensum, commotumque plane vehementer, priuatim, publiceque ostendit: neque quotidiana communicatione voluit abstinere. plurima locutus aspere, rursus scripturis contendens, homo alicuius litteraturæ habitus, alia scripta ad sui defensionem, Carolique accusationem edidit, totaque prouincia peruulgari iussit: quibus tamen eo magis seipsum arguebat, quo vehementius contendebat excusare, Carolique factum crimi-

nari. Plerique suspensio, sollicitoque animo diu fuerunt, ne quid acerbius, ob iram Principis, accideret. rumor, ut assolet, eo usque quandoque processit, ut Romæ vulgaretur incensas fuisse ædes Archiepiscopales. Ciuitatis consilium Decuriones misit, qui duce Tatio Mandello Comite, & ciuitatis Vicario, Carolus supplices obsecrarent; ne ad eam grauissimam animaduersionem unquam venire vellet, quemadmodum minatus esse videbatur, ut vniuersam ciuitatem sacris interdiceret. futuram illam sine dubio rerum omnium extinctionem, quas summis laboribus plurimas, atque egregias ad salutem ciuitatis effecerat. meminisset etiam, primo quidem se natura eius ciuitatis filium; deinde dignitate, & sacerdotio patrem. propterea ne aliorum culpa quidquam ab eorum nominum pietate alienum statuere in eam vellet, quam sibi obsequentem, deditamque semper cognouisset. Respondit in summa Carolus; pietatis se erga patriam, filiosque suos, tum præcum ciuitatis rationem habiturum: seque ad illud extremum, nisi canonicarum sanctionum ratione coactum, minime venturum. Eluxit eo tempore maxime Caroli animus, virtute, Deique fiducia in primis singulariter confirmatus. cum enim tota ciuitas, metu suspensa teneretur; domesticis frequenter quodam modo formidine sanguis refugeret; viri grauissimi amici maxima pericula, quauis occulte, propter metum quotidie nunciarent: vnus ipse inuictus acris, & presenti animo res suas agebat. neque dubitauerit, opinor, intelligens quisquam; quin ad omnia perferenda, & ad ipsam quoque vitam profundendam, si tanta fuisset temporum miseria, paratus esset. Ipsum video, cum Romam scriberet testatum esse plane diserte: & Pontificis iussu facile se de omni conatu, iureque suo decessurum; & illo contra sentiente, omnia pericula pro sacra aucto-

auctoritatis iure conferuando subitu
 rum. At dolorem tamen non omnino
 dissimulabat; vel ob id maxime: quia
 variis modis in Deum peccabatur, po-
 pulique salutaria studia impediaban-
 tur. In ipsis periculis, cum eum domi-
 mansurum omnes existimarent; exi-
 bat paucis comitibus; quemadmodū
 iam modestiæ gratia solebat semper;
 & ad cœlestium patronorum corpora
 precationis, sacrificijque caussa, vt
 fecisset Sanctum Ambrosium in peri-
 culis suis legerat, se conferebat, quam
 liberi, ac fidentis animi religionem,
 eū aduersariorum contemptioni qui-
 dam tribuerent; nam & ipsum Guber-
 natoris palatium, dum Ambrosianam
 ædem recta peteret, adire oportebat;
 sine caussa multo magis incendeban-
 tur, eo vero maior fuit Caroli patien-
 tia, atque animus; quod adhuc, licet
 optima Pontificis voluntas non de-
 esset, Romanis subsidiis res eius ad-
 uersè non satis subleuari videbantur,
 quamuis enim omnes eius mentem,
 constantiamque laudibus efferrent;
 pauci tamen erant, qui actorum eius
 defensionem susciperent. Rursus au-
 tem Gubernator Carolum in inuidiã
 trahens affectati Mediolanensis impe-
 rij, ea de re multa iactare dicebatur.
 tum vero Comitem Ioãnem Angus-
 siolam Placentinum, Carolo inscien-
 te, misit, qui Aronensem Borroneio-
 rum arcem, in Caroli potestate posi-
 tam, Regis nomine occuparet: esse lo-
 cum fidei hostibus oppositū: eorum
 quos Carolus ad eum tenendum de-
 legisset, fidem sibi non probari; vt de
 Carolo ipso nihil diceret. Carolus au-
 tem cum id accepisset, misit statim ad
 Iulium Bibulcum patritium Mediola-
 nensem, arcis præfectum, vt Comi-
 tem reciperet, arcemq; traderet; quia
 id Regis caussa peteretur. tum misit
 etiam ad Gubernatorem; qui non ar-
 cem illam solum, sed sua omnia, fami-
 liæque suæ semper Regi præstò fore
 nunciarent. Præterea, quoniam plu-

rima erant in vrbe pia sodalitia, ple-
 beiorum fere hominum; qui cum re-
 liquis diebus artificijs suis operam
 dedissent; festis conueniebant; preci-
 busque, & alijs pijs actionibus occu-
 pabantur: publico edicto Guberna-
 tor iussit, grauisimis pœnis proposi-
 tis; ne congregarentur, nisi is Regis
 nomine adesset, quem ipse ad id pro
 singulis sodalitijs delegisset. & cum
 publice sacro induti ordine per vr-
 bē ire supplicationis gratia solerent;
 ne faciem de more haberent conte-
 ctam, prohibuit. videri voluit se fe-
 cisse, ne quid contra reipublicæ sta-
 tum ij homines machinarentur; qui
 pro ratione sacrarum exercitationū,
 proq; pietate sua Carolo dediti erāt.
 At genus id erat hominum a seditio-
 ne, armisque prorsus alienum: pietati
 vero inter alias ciuitatis partes maxi-
 me deditum. Fecit edictum, vt qui-
 cunque pietatis caussa congregari so-
 lebant; metu pœnæ; & quòd viri Re-
 gis nomine delecti, vtpote nobiles,
 & aliis rebus occupati, moram, impe-
 dimentumque afferrent; omnes absti-
 nerent; & magnum ciuitati bonum
 detraheretur, donec iussum illud po-
 stea tandem, vt dicemus, euauit. In-
 terea Gubernator omni officio Ro-
 mæ contendebat; vt, vel doceret nul-
 lo se anathematis vinculo irretitum
 esse, vel absolutionis facultatem cau-
 tionis gratia, si opus esset, obtineret.
 principes viri fauebant vehementer;
 eum magnæ prouinciæ præfectū esse;
 ibi grauisimi belli cum hostibus ec-
 clesiæ catholicæ suscepti necessitatē
 instare: spectatq; alioqui virtutis Prin-
 cipi ad vitæ pericula pro fide catho-
 lica properanti, aliquid indulgendum;
 tanti, tamque pij Regis habenda, n e-
 se rationem; qui iam mandata dede-
 rat, profectioemque urgebat; cuius
 rei caussa Gubernator ipse Mediola-
 nensem administrationem dimiserat;
 fortasseque iam tum erat in itinere.
 Ita demum in eam sententiam plures
 ierunt;

ierunt; vt omiffa cauffæ cognitione, abfoluendi facultas ex privilegio, cauti-
 us agendi nomine, concederetur. qua ex re publicæ rursus offenfiones, indignaque multa acciderunt, cum enim litteras Apostolicas ea de re scriptas in itinere reddendas esse Romæ putaretur; ideoque potestas abfoluendi cuilibet facerdoti facta efferet: Gubernator eas expectauit Mediolani. cumque a cœnobita quodam non peritiffimo; Carolo cõtra præscriptum facrorum canonum inſciente: abfolu-
 tionem in occulto efferet cõfecutus; facris palam interesse pluribus in ecclesijs conatus est. quod Pontifex ægretulit; & eo nomine Carolo satisfieri iuffit. Demum ille cum abiiffet; re non admodum feliciter biennio geſta, abſceſſu & corruptione corporis interiit. de morte illius frater vir princeps cum accepiffet; Caroli precibus pie, ſtudioſeque commendauit. qui ſeſe iam animæ illi ſuffragatum affirmas, facturum etiam in poſterum promiſit. Carolo in tam afflictiſ rebus id quoque ſolatij fuit; quod non Romæ ſolum Caſtellium Eccleſiaſtica dignitatis acerrimum deſenſorẽ, præter alios ſuos habebat: ſed in Hiſpaniis quoque Ormanetum Patauinum Episcopum factum; qui quidem & vera de Caroli actionibus narrare; & optima ſuadere Regi pro pietate, gratiaque ſua poterat. Internunciij munus apud Regem ſuperiore anno ad modicum tempus mandatum, bonus ſacerdos inuitus acceperat. nam ſi breui tempore in eo munere permanendum efferet, ne quid eccleſia caperet de trimenti; tunc aula regia diſcedendum aiebat, cum & rerum ſtatum, & hominum ingenia cognoſcere cœpiſſet. ſi diu; eccleſiam Antiltite ſuo deſtitutam multis, grauibusque incommodis efferre afficiendam. Præterea ex eiufmodi abſentia exemplis Principes adduci, vt Episcopos ab eccleſijs abſtrahere, & in conſilijs ſuis ſæpe habere ſtu-

derent. Huiusmodi modeſtiſſimè præferens, tam perfecte parebat tamen; quàm ſtudioſe, frequenterque agebat, cum Carolo præfertim, vt ad Eccleſiam ſuam redire liceret. cui Carolus & ſi tanti viri præſidium apud Regem rebus ſuis commodiſſimum videbat; quoniam in eadem erat ſententia, & publicum Eccleſia exemplum ſuis rationibus iudicabat anteferendũ; adiutorem in ea re ſemper ſeſe præbuit. Ormaneti cura, tum maxime pietate ſua Rex in eo perſeuerauit, vt optime de Carolo ſentiret. quin eius præſcripta, cohortationeſque publicis litteris populo tum propoſitas, de facris precibus pro Rege ipſo, pro rebus Belgicis, belloque Turcico habendis, libenter legit; & ſupplicationem ſine intermiſſione, eius quam Carolus publice per totam diœceſim inſtituerat, exemplo, per Hiſpanias haberi iuffit. nimirum Carolus tum ſaluti, proſperitatiſque Regis maxime ſeruiabat; cum maxime quorundam ſermonibus eius voluntas, fideſque erga Regem in ſuſpicionem vocabatur. Quemadmodum autem in priore illa conſiſtione; ita in hac pij viri quorundam euentus obſeruarunt, qui vel Eccleſiaſtica, Carolique cauſam probarent; vel eccleſiaſtica animaduerſionis auctoritatem confirmaret. Cum virum clariffimum Gubernator cauſæ deſendæ gratia Romam miſſiffet; ille in Pontificis conſpectum admiſſus, vix dicere cœperat, cum repente voce, viribusque deſtitutus concidit, & inde aſportatus efferet. nullus vero morbus tunc ei fuit: offeſſio tantummodo quædam in crure iter facienti acciderat; que propemodum erat ſanata. ſed domum tunc relatus, ita febriliter laborauit, vt in magno vitæ periculo efferet. ex quo, plurima ſalutis cauſa vel perſecit, vel pie admodum ſibi propoſuit; tum de cauſa, propter quam legatus erat; tum de omni vitæ ſua ratione. cumque item conualeſceret,
 morte

morte penitus inexpectata subito obijt. De magno Cancellario qui vna cum Gubernatore damnatus fuerat id euenit, quod ecclesiastici vim anathematis mirabiliter declararet. is an tequam absolutionem impetraret; cum vinculum eiusmodi non satis pro grauitate æstimare videretur; in terno quodã animi pulsu diurno nocturnoq; commoueri cœpit, atq; agitari: tum vero vehemēti tristitia opprimi: vt sibi quandoque morti proximus videretur. cumque dies multos ægre sustinisset; medicos frustra adhibuisset; demum angoris assidui victus acerbitate, mortemque timens; ad Carolum misit, qui veniam peterent, Ecclesiæque satisfacerent. quamquam re nondum cum Carolo plene constituta, cœnobita quidam illi, vt homini moribundo, qui se satis Ecclesiæ facturum promiserat, absolutionis remedium impertijt: qui ratione is subleuatus, postea vna cum alio eiusdem facti participes, postea Carolo adiuuante, Pontificiam absolutionem impetrauit. cumque alio tempore se postea morti propinquum esse sentiret, ad Carolum misit, vt ad se venire subsidio vellet; & si quid forte adhuc opus esset, ab omni vinculo exolueret, quod ille facile concessit; & quibuscunque rebus potuit, animam illam è corpore migrantem amanter iuuuit, & consolatus est.

Carolus ita conflictatus; in ea tamen quæ suæ salutaria essent ecclesiæ pergebat animum intendere. cumque huius anni M. D. LXX. III. tempus illud appropinquaret; quo pij mortales Christi Domini aduentum recolerent; & multis antea diebus sese pijs officijs, & actionibus ad sanctissimi Natalis eiusdem festa recte celebranda præparare solent: videretque temporis eiusmodi sanctitatem laicis pene ignotam; clericis suis vsu fere non receptam magis, quam

vt sacrarum vestium, diuinorumque rituum mutatione declararent: quod multos iam annos exemplo suo docebat, tempus illud quotidiano colens ieiunio; id vt aliqua ratione ceteri sequerentur, studuit etiam publica cohortatione persuadere. Litteras ad populum edidit; quibus tum rationem, ritum, cultumque huiusmodi plene demonstrauit: tum pios omnes ad ea præstanda cohortatus est, quæ tale tempus; taliaque mysteria postulabant. quo in genere effecit postea tandem; vt non domus eius tantummodo, collegiaq; multa, quæ eius nutu gubernabantur; sed plurimi alij clerici, laiciq; sanctum institutũ, maiore alij, alij misore vitæ seueritate; vt sit in rebus, quæ cuiusque arbitrio relinquuntur; pie admodum agnoscerent, atque obseruarent. Initio anni M. D. LXX. IV. dies quadragesimæ proximos a corruptorum hominum impetu; tum cœcos homines ipsos a vitiorum corruptela vindicare perrexit. litteris editis temporis religionem, mysteriaq; declarauit. publicis supplicationibus, concionibus, omni ratione, a voluptatibus ad pias exercitationes traducere summo studio populum conatus est. Ac ea quoque per id tempus curæ sollicitabatur: quòd sacrum illud Romanarum stationum munus ecclesiæ suæ cum acquiuisset: constitutas ea de causa ecclesias ita mares, foeminaeque adibant; vt quæ res eis ad salutem comparata erat, ea re plurimi ad perniciem abuterentur. cum enim quam maxima animi, corporisque modestia ad veniam impetrandam, in diuinum conspectum venire deberent; immoderato, lasciuoq; cultu studiosissime ornati, libidinosos exercebāt obtutus. eam corruptelam, quamuis nunc diei tempora, nunc visendas ecclesias, viris, foeminaisque separatim diuidendo; aliàs alia prouidendo, tollere curauerit: non potuit omnino

Pars III.

Ee con-

Varijs sacris institutis regi consult. Romam Iubilei causa proficiscitur. Med. rec. dit.

CAP. III.

consequi tamen . Morem muliebris capitis operiendi, qui ad sacrorum locorum reuerentiam, vitiososque ornatus, aspectusque impediendos pertineret, eo tempore renouauit . mos hic Apostolica doctrina, disciplinaque iam inde ab Ecclesiæ initio comprobatus; Mediolani patrum memoria modestissime seruatus est; cum nedum capite puellæ, sed tota facie velo contecta prodibant. persuasit id primo per parochos, & sacros concionatores; mox etiam iussit; vt exemplum alij Præsules imitati, idem eniterentur; seruarique etiam grauioribus pœnis appositis edicerent. Atque continuata rerum salutarium cura, synodum suæ diocesis eo anno quartò habuit: quam ex Pontificis concessione, aliquot iam annis differebat. In eo de vestitu clericali, pro loci, aut dignitatis varietate distinguendo, tunc primum plene constituit. de sacris etiam peregrinationibus pie obeundis, quia Iubileus appropinquabat. de ratione synodi celebrandæ. de visitatione Præfectorum vrbs; & Vicariorum, quos per dioccesim constitutos habebat: deque eorundem conuentu coram Archiepiscopo quotannis agendo: alia multa clericis, populoque valde fructuosa. Addidit tunc primum ad synodi decreta scriptas monitiones quasdam ex veteri instituto, quibus ad officia sua singula recte seruanda sacerdotes excitantur. Dehinc, eo per dioccesim ecclesias inspiciente; Henricus Poloniæ Rex constitutus, Carolo fratre Galliarum Rege mortuo, ad regnum illud capeffendum rediens, per Mediolanensem agrum iter fecit. quem Modetiæ Carolus conuenit; muneribusque religiosis donauit; optimisque præceptis ad pietatem recte colendam, Galliasque hæreticis tumultibus afflictas recreandas, iuuare studuit: quare Pontifex, cum explicata om-

nia, quæcumque cum eo Carolus egerat, exquisisset; valde illum colaudauit. Neque Regem solum, sed Principes quoque, qui eum comitabantur, ille similibus officijs ad pietatem, religiofaque instituta curauit excitare. in quo, vt sæpe alias, ostendit, quam ad rem, quæ ratione Regum, Principumque amicitia Dei sacerdos vtatur. Atque ea omnia Rex; cum & verbis, & factis declarasset, plurimi se Carolum facere; pie, amiceque tunc quidem, quidquid postea euenerit, accipere visus est. Illud memorabile tunc Modetiæ contigit. mulier nobili genere nata, cuius mihi nomen hoc quidem tempore tacendum est; sic agitabatur, ac furebat; vt sanctissimæ Eucharistiæ, sacerdotumque præsentiam vix ferre posse videretur; implacabilem se ceteris plerumque præberet: furiosa matrem ipsam impeteret interdum. præterea intimo cruciatu quodam, agitationeque afflictata, nulla re, nulloque loco conuiescebat. Id alij veneficijs tribuebant: alij caco-dæmonis vexationem arbitrabantur. ac multis licet adhibitis remedijs; adiuratoque, si quis inesset, dæmone, nullum dabatur leuamentum. Cum ad oppidum Carolus venisset; mulier, quæ sæpe non impedito mentis lumine suam agnoscebat miseriam; in spem venit, eius ope sese liberandam. cumque Carolus præteriret; domo illa subito profilit, accurrit. prætergressus Carolus monetur; mulierem retro esse, quæ sibi peteret ab eo benedici. conuersus ad eam de more manu crucis signum format. tum ea grauer commota, dolere perinde, ac debilitari sibi visa est, quæ si grauissimum aliquid ex medicamento deiecisset; & ex eo temporis puncto bona vtens valetudine nihil vniquam amplius eiusmodi passa est. quod nos eam, virumque allocuti, diligenterque de tota re non semel sci-

sci.

scitati, ita esse comperimus. Insequens annus septuagesimus quintus ultra mille, & quingentos, ille erat Iubilei nomine insignis: quo sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli, ac alias quasdam Romanas Basilicas visentibus, plenissima peccatorum venia concedi solet. Romam ire quidem Carolus salutis, pijsque exempli gratia constituerat: sed ibi tantum morari, quantum venia consequenda, praecipuisque, & religiosioribus locis visendis satis esset: immo nihil prorsus etiam cum Pontifice agere, nisi quid spirituale prorsus super peteret. professionem autem in autumnum ipsius anni sancti, sic enim recte appellant, contulerat. nam tempus illud ex omnibus minus incommo- dum ecclesiae iudicabat, si quando ei abesse necesse esset. Sed antequart Pontifex, & non semel Carolo iussit significari, ut ante anni initium iret: multa enim posse admonere, quae ad Romanae Ecclesiae dignitatem accommodata essent; & ad externorum exemplum, qui ex toto Christiano orbe Romam confluxissent, in primis vitia. Verum plura iam suppeditauerat per Carniliam; veluti de pauperum hospitio constituendo; de meretricibus segregandis. quod pium hospitalitatis officium, alioqui etiam Romae sicuti existimo, praemeditatum, Praesulum, ceterorumque liberalitas, christianaeque beneficentia tantopere coluit; ut magnus, per exterarum quoque prouincias, extiterit tam illustris exempli, religionis, pietatisque fructus, Non satis habuit Carolus exemplo suo, suos Mediolanenses, aliosque excitare ad Romanam peregrinationem suscipiendam. fecit id quoque litteris editis: quae per alias, non solum vrbes, sed prouincias quaestus causa a librarijs disseminatae, magnos christianis hominibus salutaris peregrinationis stimulos adhibuere. Itaque ante finem ipsius

anni, qui agebatur, Pontificis voluntate profecturus; scriptam prius eius rei facultatem postulauit; non alia de causa, quam ex desiderio eius instituti tenendi; ut ad sacrorum canonum praescriptum Episcopus ab ecclesia sua sine legitima facultate non discedat. quae de re illud etiam in tempore suavit Pontifici; ne vllum Episcopum absque illius concessu scripto, temporisque praefinitione adiecta, Romam ire pateretur; ne Iubilei nomine qui sedis suae diutius deferendae causam quaereret. Id ipse a suis clericis seruari mandauit; ut & cum suis litteris proficiscerentur; & illas Romae Caesari Speciano statim offerrent; a quo item, cum post tempus praescriptum redire vellent, afferrent vitae ibi actae, honestaeque habitationis testimonium. Profectus igitur Carolus mense Decembri, asperum sane suscepit peregrinationis genus. quotidianum iter, non diuersiorum commoditate, sed temporis ratione metiebatur. nox eum, & hospitio egredientem, & ad hospitium venientem comitabatur. ea de causa facultatem, Missae, vel duabus horis ante lucem faciendae sibi, suisque impetrauit. saepius eueniebat, ut comoda loca, amicorum etiam, principumque virorum officio vehementer rogatus, ad modicam lucis residuae vsuram praeteriens, ad hospitia plane rustica perueniret. vbi, quod neque praemitti quemquam volebat; & ob Aduentus abstinentiam, omnibus fere inusitatam, sibi vero exquisite seruandam, aliud ad reficienda corpora non suppetebat; herbis saepe, nucibus, pomisue cum comitibus sustentabatur. ad ea interdum loca venit, quae ne vnum quidem ad ipsum recipiendum, cubiculum haberent; sed in tugurio manere necesse esset: vbi appetita plene frueretur in commoditate. omne tempus in rerum diuinarum contemplatione con-

fumebat. loca omnia circa viam Romanam religione insignia, egregia pietatis significatione visibat: cum ipsius visendi causa ex villis, oppidisque plurimi passim accurrerent. Itaque Camaldulum adiit: Aluerniam, Assisium, aliaque loca Francisci sanctitate memoriaque celebrata coluit. magna denique tum sua, tum aliorum spiritali utilitate iter confecit. Romam ita versatus est, ut eius laudibus urbs sancta completeretur; & quot homines exteri ibi erant, tot earum in varijs regionibus praecones efficerentur. praeteritas peccatorum confessiones repetijt. certo diuinarum contemplationum cursu se exercuit. statas Basilicas, pedes vna cum familia ordine procedente, omni pietatis, modestiaeque officio adiuit; & in ijs loca omnia diligenter inuisit, quotquot praecipuo aliquo cultu censebantur. In via litaniam, multamque omnino preceationem, nullo interuallo dato, continenter obibat, plurimi etiam nobilitate praestantes, se socios inferebant. si quis obuius, etiam vir princeps, & familiaris offerebatur; nihil amplius officij causa praestabat; quam, ut aperiendo capite, corporisque motu saluaret. multi honoris causa eo praetereunte humi genua ponebant: quod si mirabantur Mediolani id videntes; multo magis Romae; vbi tot alij praecleari Antistites, & ipse Christi Vicarius erat praesens. Ignota mulier peregrino vestitu Carolo obuia, ita comota est, ut nulla publici conspectus habitatio; toto se corpore ad eius pedes abiecerit; eosque religiosissime complexa, osculari verita non sit; cum eo se complexu expedire ille, quantum posset, conaretur. Ineunte autem mense Febr.

1575.

anni M. D. LXXV. Roma profectus; cum Vastallam tenderet; a Caesare Gonzaga oppidi Principe, Camillaque sorore sua illius uxore, ad dedicandam ecclesiam, quam ijs aedificau-

rant, inuitatus: de grauissimo Caesaris morbo, salutisque discrimine nuncium accepit. vix circa Bononiam equo descenderat; cum periculo audito; diuinis animae illius charitatis ignibus accensus; statim rursus conscendit; & cursu, etiam nocturno celeriter eod contendit. quod postridie mane cum venisset; quasi longo antespacio quieuisset; se totum ad affinis animam iuuandam dedit. priuatam supplicationem praeter eas, quae publice habebantur, instituit; quae a suis aliisque religiosi viris sine ulla intermissione vicissim continuaretur. tum ipse eam exorsus, totum psalterium recitauit. atque Dei benignitate tanto fuit preceationibus, salutaribusque verbis Caesari adiumento; ut is demum a rebus humanis, ad diuinas mirabiliter animu auocaret; certamque mortem ita expectaret, atque obiret, diuinis rebus ad salutem rite munitus; ut si, quemadmodum Carolus ipse palam dicebat, in optimis religiosae vitae institutis multis sese annis exercuisset. Ibi Carolus post itineris laborem; post defatigatione cursus, quae solebat maxime affligi; post vigiliis, totque diebus, nocturnisque incommodis; quiete nulla usus; corpore Caesaris ad sepulturam dato; ecclesia in oppido dedicata: sorore vidua ijs de rebus monita, quae ad salutem, ordinationemque; domus pertinebat, Mediolanum celeriter venit. Hic vero mihi iucunda sane incidit recordatio; quam bona cum lectoris venia, non praeteribo tacitus: recordatio inquam, diei illius: cum e ciuili cursu reuocatus, Carolo me tradidi: existimans, a salutari via tali duce, ac patrono aberrare me non posse. haeret animo illius actionis suauis, iucundaque memoria; cum profanam mihi togam suis manibus detrahens, sacramque induens, vir apostolicus, apostolica sententia hortatus est, ut veterem hominem exuerem, induerem-

rem-

remque nouum. meque deinde breui mystica manuum impositione, per omnes sacri ordinis gradus extulit. Faxit Dei clementia, vt sacrorum dignitati, sanctitatiq; sacerdotis aliquo modo vita nostra possit respondere.

Quotiescunq; Romam proficisceretur Carolus; quasi ad earum rerum honestissimum quoddam, sacrumque emporium accederet, quæ sibi essent, ecclesiæque suæ commodæ, ac salutares; turpe fere sibi existimabat inanem redire. Ipse item diuinis opibus cõfirmatus, Episcopalis vitæ cursum Roma rediens, acrior semper, fortiorq; repetebat: & in vitæ sanctitate solebat insigniter progredi: licet alijs sæpenumero secus eueniat. nimirum hæc valde distant; Romæ pietatem, ac sanctitatem; vel splendorem, ac speciem intueri. ipse certe id fructus ex Apostolica Sede, locisque sanctissimis referendum ostendebat quæ de se durius statuerit, deinceps apparebunt. Familiæ nomen, annuente Pontifice, tunc ad humanarum rerum despicientiam, veterumque imitationem, dimisit: & eiusdem insignibus e scriptorum ecclesiasticorum signis sublatis; eorum loco, Põntificia auctoritate, veterumque Archiepiscoporum imitatione, cœlestium patronorum Geruasij, & Protasij martyrum, Præsulisque Ambrosij inter eos medijs imagines substituit; appositis ex Ambrosij ipsius, non solum scriptis, sed sensu, atque animo, his verbis, Tales ambio defensores. Calculos ad precandum Pontificis auctoritate sacros, id quod pro salute gregis semper solebat, attulit innumerabiles; quamquam pauci pro Mediolanensium pietate visi sunt. Sacra septem insignium ecclesiarum Vrbs indulgentiæ diuinæ munera obtinuit, in totidem Mediolani ecclesijs collocanda. quæ res fecit, vt quæ veteres ecclesiæ, locis, & rebus Mediolani erant cultu dignissimæ; ne-

Pars III.

gligentia vero sacerdotum, & aliorum pene derelictæ; rursus piæ multitudinis frequentia, cultuque præcipuo celebrarentur. sed eius rei promulgatione distulit in posterum annum: propterea quod Romani Iubilei donum sanctissimum itidem a Pontifice Mediolanensibus suis cum impetrasset; sacra illa beneficia disiungi satius duxit; quod illustriore gratia, vberiorique fructu singillatim exciperentur; præsertim, quod vtrumque visendarum ecclesiarum operam requirebat. Anno igitur M. D. LXXVI. vt hoc quasi præcurrere narrem, cum edictum primò proposuisset, quod multa sacris locis indecora vetabantur; veluti de laicis a choro clericorum arcendis: litteras quoque edidisset, antiquæ pietatis plenissimas; vt fideles doceret, qua ratione in ecclesijs versari deberent; & ad sacrarum rerum reuerentiam incenderet: septem nominauit; Maiorem; sancti Ambrosij; sancti Nazarij; sancti Laurentij; sancti Stephani; sancti Simpliciani; sancti Victoris. tum postridie Calen. Iulij, qui dies Virgini dicatus est, celebri totius cleri, ciuitatisque supplicatione, lætoque apparatu, ipsas ecclesias pie adiit: eamque supplicationem solemnem, anniuersariamque in perpetuum constituit. ipse vero; quod assuefaciendo populo esset accommodatum; nunc priuatim cum familia; nunc publice cum canonicis eandem obiit. idemque canonicorum collegia, religiosorum hominum ordines omnes: vicinias cum parochis suis: piæ sodalitia, societatesque, separatim facere iussit. quod quidem religiosum institutum Mediolanensium animis, & merito quidem, adeo insedit; vt in eo frequenter mares, foeminae, nobiles, ignobiles, versari conspiciantur. Præter spiritualia Carolus, in Vrbe alia quoque non parua suæ quæsiuit ecclesiæ: mille aureorum ex Braidenosi

Ee 3 Præ-

Quæ Romæ fecit. de Visitatione Mediolanensium misit. de Cremonensi, Bergomenique ecclesijs recognita. CAP. IV.

Præpositura pensionem clericorum seminario: parem presbyteris minoribus ecclesiæ maioris, collegio suo Ticinensi detractam: a quo collegio iam Caluentianum Prioratum in canonicos itidem transfulerat. cum enim tenues admodum essent eius ecclesiæ fructus: ipse vero, ut par erat, statas in ea canonicis horis, nocturni, diurnique temporis preces integre restituisset; alias diuinorum munerum functiones ibidem auctiores multò, quàm antea vellet: auctoritate Pontificia fructus ita studuit augere; ut tum loci dignitati, tum occupationi sacerdotum aliqua ratione respõderent. Verum pro vniuersa quoq; Ecclesiâ; nã & illud erat ei semper propositum; Romæ plura curauit: de palatij Apostolici, Apostolicæque vrbis disciplina; deq; rebus ecclesiarum per prouincias componendis. ac in hoc postremo genere, iam vsq; a Pij V. tempore pro virili parte duo curauerat: alterum, ut esset Romæ proprium Cardinalium consilium, in quo res ecclesiarum, Episcoporumque referrentur. & quod opus esset decerneretur; alterum, ut Episcopi mitterentur, qui apostolica auctoritate ecclesiasticam administrationem, & Episcoporum vitam recognoscerent; & quibus rebus opus esset, emendam curarent. sed cum ad id tempus ad ecclesias fere conditionis Ecclesiasticæ tantummodo missi Præsules essent; egit Carolus dum Romæ fuit, ut ad alias quoque prouincias decernerentur. Cumque conditionis Mediolanensis ecclesias illustrare, Archiepiscopalis officij sui esse indicaret; id muneris a Põtifice suscepit, præcipuis saltem in ecclesijs exequendum; si totam non posset cõplecti prouinciam. & quoniam exemplo alijs præire maxime utile arbitrabatur; prius ad se mitti postulauit; quàm aliena recognoscendi, corrigendique onus acciperet: ut cum sua

ipse alieno iudicio subiecisset; tum iudicaret aliena. cumque aliæ ecclesiæ alijs Episcopis attribuerentur; in eorum numero Castellius fuit olim Caroli Vicarius, Episcopus Ariminensis per id tempus creatus. omnino res opportuna fuit; cum Præsules ad ecclesias ordinandas in varia legarentur imperia; in eorum numero Carolum esse; qui pro egregia libertate, auctoritateque sua, ad multa, quæ alijs fortasse difficilia fuissent, in eo genere aditum patefaceret, viamque muniret. Ecclesiâ igitur Mediolanensis Hieronymo Ragazonio Veneto, tunc Salamina, quæ Famaugusta dicitur, postea Bergomi Episcopo, assignata est; cuius pietas, doctrina, rerumq; episcopaliũ vsus, Carolo valde probatus erat. Venit is mense Maio: cuius aduentum cum pro sua erga apostolicam auctoritatem veneratione, magno honore Carolus prosecutus esset; publicis supplicationibus eius negotij causa indictis interfuisset; ipsam actionem cõceptam vidisset: in ecclesias prouinciæ discessit. Cremonensem autem primò petijt, cui præerat Nicolaus Sfondratus, Ecclesiæ catholicæ postea datus Episcopus. excepit eum absente Episcopo magno honore clerus, & ciuitas, omnique pietatis officio conluit: cumque tum publicas supplicationes, tum sanctissimæ Eucharistiæ communicationem indixisset, frequentissimi conuenere Cremonenses; & vno die cœlestem cibum millibus hominum circiter octo præbuit: nõ explicabo Caroli in ea ecclesia labores, laborumque fructus; ad clericos; ad cœnobitas, mares, fœminasq; ad vniuersum populũ pertinentes. satis dixerit, qui eos Carolo dignos fuisse dixerit, nam & eius auctoritas ecclesijs ad ea obtinenda sæpe valebat, quæ ipsis Episcopis erant difficilia: ut non Visitatoris tantummodo partes; sed etiam patroni sustineret. omnia

nia vero religiosissimi Episcopi desiderio, studiisque optimis opportuna fuere. In eo munere visitationis obundo, Carolus, tum in ea, tum in alijs urbibus sumptos quidem vitæ necessarios a clero accepit, nã læderet canonicum Ecclesię institutum; sed eos tantum, qui equitibus sex, peditibus tribus, solita eius familię parsi- monia sufficerent. in ædibus Episcopali- bus non habitabat; sed in alijs, ec- clesiasticis tamen. Atque tum sibi, tum alijs Episcopis, quibus id mune- ris mandaretur, fecit ipse, vt, summis licet viris reclamantibus, etiam in coenobitarum ecclesias, potestas da- retur; vt eodem tempore, ac eadem ratione, qua reliquæ, componi pos- sent. Menses tres Cremonæ cum mansisset; mox ad Virginis natalem Mediolanum venisset; Bergomum po- stea profectus est. vbi episcopatum administrabat Federicus Cornelius postea Cardinalis; qui quidem in exe- quendis conciliorum prouinciã de- cretis, & in ecclesia sua ordinanda, multũ profecerat. silentio prætereũ- da non est summa Senatus Veneti vo- luntas; quam iussis suis, de Carolo in vrbes suas quam honorificentissime accipiẽdo ostendit. quæ iussa Ber- gomenses Rectores, ciuesq; adeo cu- mulate perfecerunt; vt quæcumque non solũ ad amplissimi Antistitis; sed ad magni quoq; principis honorem maximum, studia, officiaq; expectari poterant, omnia egregie præstite- rint. quibus Episcopus cum clero suo pro conditione sua minime cessit. Ca- rolus in ecclesia maiore Pontificia di- plomata recitari iussit; pauca verba de causa aduentus sui fecit: de quo latius postea explicauit in proxima concione. Ciuitatis Rectores adie- runt, Venetique Senatus nomine om- nia illi a se fore parata testati sunt. & eiusdẽ ciuitatis nomine habita ora- tio populi gaudiũ declarauit; & me- tropolitici muneris veterẽ vsũ, ea

actione a Carolo restitutum lauda- uit. Ad publicas supplicationes, vt faustum esset, felixque principiũ in- dictas, maximus concursus fuit. mo- tus, expiatioq; animorum admirabi- lis. ipse tum in vrbe, tũ in suburbij, innumerabili marium, feminarumq; multitudini, etiam ipsis Magistrati- bus, militiæq; ducibus sanctissimam præbuit Eucharistiam. illud comper- tum est, vel aduentus famam, vel præ- sentiam eius solam ad animas saluta- riter commouendas, resque omnes recte componendas, plurimum va- luisse. possentq; multa, & grauissima numerari, quæ priuata, publica que auctoritate illius aduentus causa, pie præoccupata sunt. Expertus est in ea ciuitate Carolus; omnesq; quot quot illius administri fuimus; bona hominum ingenia, animosque, tum rerum salutarium studiosos, tum ad perficienda mandata faciles. In ma- xima comitum, affectatorumq; copia Magistratus ipsi frequentes aderant: quibus erant in ore semper Caroli laudes; prædicabantque, beatum fore orbem, si eius similes multos habuis- set. In vnaquaque ecclesia, quam in- specturus erat, cum Missam pro sua consuetudine faceret; sacræ Eucha- ristia accipiendæ gratia plurimi quo- tidie conueniebant. Ibi collegium virginum cum ex suburbio ad tutio- rem locum transtulisset: corpora et- iam sanctorum Firmi, & Rustici martyrum, quæ illæ in sua ecclesia habebant, aliò celebriter transtulit: licet ex ea re nonnihil difficultatis, extiterit, & tumultus. suburbani enim æmulatione quadam concitati; quo tempore putabant ex alia parte ciuitatis venturos, qui sacras reli- quias asportarent; ad ecclesiam re- pente veniũt; per vim ingrediuntur; in presbyterũ custodem manus inij- ciunt: loco capto, corpora custodiũt armati. quam sacri loci iniuriam; ho- minumque audaciam cum vindicare

se velle Carolus ostendisset: eum primarijs viris adhibitis adire maximo numero suburbani, supplicesque, & humi abiecti veniam, absolutio- nemq; petiere. Carolus præposterum pietatis ardorem valde reprehēdit: dum maxime charas habere sanctorum reliquias viderentur, maximam beatis ipsis iniuriam facere; quia communis Domini sacras ædes, eiusque ministros violarent. non armis agendum illis fuisse, sed precibus; demumq; pati facile debuisse; vt quod gratius Deo esse ei? sacerdotes iudicarent, id fieret. Arcā Dei quondam plastro impositam, cum agitatione boum inclinata fere corrueret, Ozam cui rem sacrosanctam tangere nefas erat, manu tenuisse. audaciam hominis pietatis nomine, susceptam Dominum ita vindicasse; vt is illico mortuus concideret. esse etiam pietati, & rerum sanctarum desiderio modum, certosque fines; quos sine diuina offensione transire homines non possunt. quod sanctas reliquias amarent; & apud sese retinere cuperent; pie facere, ac laudabiliter. sed cum immoderato earum studio, ad ecclesiasticæ auctoritatis contemptum, & ad rerum sacrarum violationē adducerentur; non pietatem esse, sed temeritatem castigatione dignam. re demum composita; qui vim sacris intulerant, eos singulos, venia prius a presbytero petita, certo signo notatos, Pontificali vestitu, solemniter, & præscripto ritu, ante fores ecclesiæ, anathematis pœna. Carolus liberavit; opportunaque opera pœnitentiæ nomine iniunxit. tum reliquias in ecclesiam maiorem, magna hominum multitudine, amploque apparatu deportauit. Suburbani illi cereis accensis comitati sūt. Ad initium vsque mensis Decembris in eius ecclesiæ rebus componendis Carolus occupatus fuit; idque eo fructu, quem vel mandatorum ra-

tio, vel breuitas temporis ferre potuit maximum. Brixiensem ecclesiam, quam itidem ex Pontificijs mandatis adire cōstituerat, tunc quidem ob anni tempus omittere coactus est.

Consultatum erat inter alia Romæ, cum ibi Carolus esset; de Iubileo, post annum, in prouincijs eorum gratia concedendo, qui varie impediti Urbem adire non potuerant. Quod cum ipse in primis impetrasset, secretoque habuisset; de magnis demum ex ea re populo suo spiritualibus adiumentis, animique fructibus acquirendis diu iam meditatus; negotium suscepit, studio, ac diligentia singulari: vt cum superiore anno maximum Mediolanensium numerū Romam ad sanctæ Urbis beneficia capienda impulsisset; reliquis, & eisdem rursus si vellent; Romanis beneficijs Mediolanum accersitis; sacra salutis subsidia, coelestiaque animæ ornamenta compararet. Munus eiusmodi minime arbitrator Mediolanensibus postea concessum; quàm Antonio ex Marchionibus Salutiensis Archiepiscopo, & Galeatio Vicecomite Duce, Bonifacius nonus dedit, anno salutis M. CCC. XC. I. quo tempore admirabilis illa Basilicæ maioris ædificatio Mediolani cœpta est. Carolus igitur litteris primum editis, quibus ad diuinum munus salutariter accipiendum suos accenderet; festo die Virginis, quem Purificationis nomine appellamus; ab ipsius Virginis ede cum rediisset; vbi more maiorum candelarum ritum, mysteriumque obierat; in Pontificia maioris ecclesiæ Missa concionem habens, Gubernatore, Magistratibusque præsentibus rem promulgauit: Romanumque diploma; ac edictum suum, in quo præscriptiones in eo genere variæ continebantur, recitari iussit. Tum ad animos præparandos; ciuitate ad ieiunia, eleemosynasque excitata; omnes sacros ordines, populo comi-

Iubileū Mediolani celebrat. conciliū Ep. quorū habet. Visitator discendit.

CAP. V.
1576.

tan-

tante, publica supplicatione duxit, feria quarta ad sancti Ambrosij; sexta ad sancti Laurentij; sabbato ad sancti Simpliciani. statuas deinde supplicationes in ecclesia maiore indixit; quo sacra collegia, clerusque omnis, atque vniuersa ciuitas, certis cuique generi horis assignatis, distincte conueniebant; ita vt horis quadraginta preces continuarentur. Cum per eos dies festo campanarum sono, animos diu pie commouendos curasset; in eorum extremo iussit vno tempore vesperi ab omnibus ecclesijs signa dari, quæ cunctorum animos inuisitata quadam lætitia, cum rerum diuinarum desiderio coniuncta, perfuderunt. proximo die dominico, quo die sacrosancti beneficii statuit esse initium; sacros choros, ordineque rursus duxit vniuersos; idque tam pio, splendidoque apparatu, vt diuina quadam celebritas videretur pompaque cœlestis. conuenere ex ecclesijs omnibus sacerdotes, sacris indumentis ornati, quæ pulcherrima haberent; tenentesque manibus cereos accensos, in pretiosissimis ferculis collocatas insignes sanctorum reliquias deducebant. infinita multitudo, non ex ipsa modo vrbe, sed ex vicis, agrisque vniuerso confluerat; quæ maximo in templo contropata, mutuisque impulsio- nibus perpetuo agitata, quasi vndis vltro, citroque commeanantibus, vasti cuiusdam pelagi fluctuantibus specie- m afferēbat: tum vero totis vijs confertim emissa, huc, illuc conti- nenter fluitabat; dum res sacrosan- ctas inspicere, sacra agmina comita- ri, & pia quadam anxietate coronis, vt appellant, ad precatationis vsum paratis, sacra fercula, religionis gra- tia, tangere certatim studebat. Quat- tuor Basilicas Romanorum exemplo constituit Carolus, quindecim die- rum spatio, quindecies, obeundas; maiorem; sancti Ambrosij; sancti

Laurentij; & sancti Simpliciani; quas æde sancti Nazarii addita, etiam An- tonius Archiepiscopus olim consti- tuerat, ad diuini illius muneris o- pem consequendam. Atque pro fa- cultate Pontificia, certos sacrarum confessionum ministros, ea de caus- sa delegit; certam præscripsit præ- candi, & ecclesias adeundi ratio- nem: in qua quidem ratione currum non admisit: vanaque omnia orna- menta, excludi curauit. Senibus; imbecillis; ægrotis; vincis; religio- sis virginibus, quæ claustris conti- nentur, prouidit, ne eo munere ca- rerent. Præter scripta, quæ multa ipse ad fructum, salutemque suorum edidit; libellos etiam de diuinis eius- modi muneribus acquirendis, deque religiosi locis pie adeundis edi- curauit. de præcipuis Mediolani eccle- sijs, deque rebus, locisque earum re- ligiosioribus, pii publici ardoris iu- uandi gratia proprium libellum con- scribi iussit. Ecclesias ipsas delectas, vt animi vehementius accenderen- tur, quam ornatissimas haberi iussit; & in ipsis quæcumque res religione insigniores essent, fræquenter pro- poni: idque non incolarum tantum- modo causa; sed exterorum, quo- que, quibus ad idem beneficium con- sequendum aditus patebat. Atque vt vitium, periculumque omne, di- ligentius arceret, quod ex marium, foeminarumque ad eadem loca con- cursu esse poterat; ipsas statas eccle- sias ex antiquo, etiam maltorum lo- corum Mediolanensis diœcesis, in- stituto, diuidi iussit; & vniuscuius- que partem, quæ ad austrum est, ma- ribus; aliam foeminis assignari. quam quam is fuit tunc sancti Iubilei cul- tus, vt quæ alias corrupte fieri ad ecclesias solebant, eo tempore mi- nime committerentur. Separauerat antea stationalis celebritatis gratia, ecclesias interpolatis ve- lis; sed tunc ligneis septis diuidi sta- tuit,

tuit, vt melius caueret; moremque veteribus vsitatum, religioso pietatis fructu, ac exemplo renouat & stabiliret. quod idem in alias quoque ecclesias, etiam castellorum, vicorumque postea paulatim introduxit; & decreto quoque sanciuir. Carolus ipse nunc cum canonicis suis, alias cum familiaribus, ecclesias frequens adibat, hymnis, psalmisque simul recitandis, in via operam dabat; res, & loca omnia, vt in libello demonstratum erat, pie visibat. Collegia sacra omnia, piaque sodalitia idem fecere. tum Parochus quisque sibi commissa vicina comitante: collegia profana item artificis, mercaturæue societate congregata: alij chori multi marium, & foeminarum: vt viæ continua psalmodiarum recitatione, sæpe suauiter rerum sacrarum cantu, personarent. plurimi nudis pedibus, vestituque aspero, viri, & mulieres, etiam nobiles frequenter ibant. alij operta facie, tota via flagella sibi ad sumendas flagitiorum poenas adhibebant. Vidi nobilem iuuentutem, & primariam, voluptatibus antea deditam, cannabino indumento, oculis in crucem, quam manu quisque tenebat, defixis, ordine eandem viam obire; tanta pietatis significatione, animorumque motu; vt boni omnes incredibili gaudio afficerentur; senes supplices manus tenderent, Deoque toto pectore gratias agerent; qui ad id tempus eorum vitam reseruasset. Ex agro Mediolanensi, singulisque vicis, & castellis quotidie populi integri, facto agmine, cruce, cleroque præeunte, Mediolanum pedibus etiam nudis veniebant; quamuis viginti, atque adeo triginta millia passuum quidam abessent: ita enim Carolus hortatus erat. quibus etiam faciliorem sacri muneris consequendi modum præscripserat. Atque vnumquodque agmen in ecclesia maiore primo pia concione, optimis admonitionibus referta, ex-

cipiebatur: quod munus frequenter ipse, sæpius in die ad id in templum veniens, obibat. Ibi sacerdotes: & quæcumque ad animi expiationem, diuinique beneficii adeptionem opus erat: omnia præstò erant. neque verbo tantum Carolus aduentum pascebat animos: sed diuino quoque sanctissimæ Eucharistiæ cibo: vt admirabili vicissitudine, ab vno ad alterum sæpius sacrum ministerium nullo transiret interuallo. Tum ad ecclesias constitutas, eiusque sanctas res venerandas se conferebant. demum rebus omnibus procuratis, quæ ad animi salutem pertinerent: ad vires quoque corporis reficiendas inuitati veniebant. nam id quoque prouiderat amantissimus pastor. Hospitio suscipiebantur in ædibus amplissimis, quas ad mares: foeminasque separatim recipiendas Carolus constitui curauerat. maribus recipiendis præerant primarij viri: foeminis matronæ grauissimæ: consilio, atque opera virorum probatæ vitæ, atque grauitatis adiutæ. huc res ad victum necessariae, pia ciuium liberalitate: tum industria multorum, qui eam rem auctore Carolo, curabant, vndique comportabantur. Mensæ longissimæ, ordine multiplici positæ conspiciebantur, hominum millibus interdum quinque, ac sex vno tempore sæpe accumbentibus. quorum ducorpora recreabantur, animi quoque ex pulpitis aptè dispositis, concionatorum sermone reficiebantur. sed ante cibum, antiquo christianæ charitatis officio, de itinere fessis, pedes lauabantur. quo munere cum Carolus ipse fungeretur; & cum domesticis, canonicisque suis frequenter: ad eandem exercitationem multos quoque ex optimatibus excitauit: qui vna cum ceterorum magno numero ei ablutioni operam assidue dabant. Ad piam animorum commotionem id opus maxime valebat;

cum

eum in ijs, qui spectabant, & faciebant; tum in ijs, quibus adhibebatur. obstupescabant homines cum ad pedes suos, viros nobilissimos prostratos videbant; vixque officium eiusmodi ferebant. at Carolum linteo præcinctum sese offerentem, & ad pedes sedentium abijcientem conspicientes; tam nouæ specie obstupefacti, demissis oculis terram intuebantur; ore, corpore, mente ipsa denique minime videbantur posse consistere. Hæc cum assiduo labore Carolus gereret; tum illud asperitatis addidit; vt toto quadragenario solemnibus ieiunij tempore in asseribus cubaret. quod ea quoque de causa fecisse eius familiares putarunt: quia cum satis magnus numerus peregrinorum lectis semel caruisset; culpæ id suæ adscripsit; & ea ratione voluit a se poenam exigere. perseueravit autem in eo, donec Episcoporum, qui ad proximum concilium venerunt, idque rescuerunt, precibus vix adduci potuit, vt solam culcitram asseribus imponeret. Verum pia illa populorum itinera, cum adhuc multa restarent, Gubernatoris sunt impedita iussu; cum de magnis vrbibus, Venetijs, Mantuæque pestilentia oppressis, & alijs vicinioribus locis eadem contagione tentatis certitudinis Mediolanum allati essent. prouidendum enim existimarunt Magistratus, ne quis in urbem admitteretur, nisi scriptum testimonium afferret; se, locumque vnde veniret, pestis suspicione carere; quod in tantæ multitudinis conuentu fieri non poterat. Id quamuis Carolo ex omni parte non placeret; cui periculum adhuc minus videbatur; quam vt pijs populis vicinis, ciuitatique tantus, tamque salutaris pietatis fructus adimi deberet: non restitit tamen; sed reliquorum vtilitati consulens concessit, vt in agro quoque Iubilei beneficium consequi possent. Conci-

lium tamen Episcoporum stato tempore ex instituto quartò celebrauit, præsentem ipso Salamino Episcopo Visitatore. diurnos, nocturnosque labores, quos cum vitæ asperitate, magnisque vigilijs coniunctos, in rebus componendis, parandisque primò; postea in congregatione Episcoporum tractandis, suscepit; & Episcopi, & alij, qui interfuimus, plurimum, & magis quam vquam antea mirati sumus. cum enim duas, tresue horas, siue sedens, siue in ligno stratus somno dedisset; reliquas omnes concilij negotijs, alijsque rebus tractandis dabat. Decreta confecit, quibus plurima complexus est, ad omnem ecclesiasticarum rerum perfectiorem conformationem pertinentia: prouinciamque maxime vtilia; cui quid opus esset, ex ecclesijs ante recognitis melius intellexerat. Quæ de sacris reliquijs pro dignitate habendis, aut transferendis; de religiosis peregrinationibus; de modestia in sacris locis tenenda; de vario suppliciorum genere, proximis annis vsu probauerat; perpetuis prouinciæ constitutionibus commendauit. de sacrorum locorum fabrica, ornatu, omnique ratione multa comprehenditque iam vsu fuerat expertus. magnam item earum rerum partem decretis sanciuit; quæ idem Episcopus Visitator in vniuersum de varijs rebus ecclesiasticis, deque Virginum cœnobarum disciplina præscripserat. de diuinis item officijs plurima, de Episcoporum, omniumque clericorum vita, modestiaque; de munere ecclesiarum recognoscendarum adiunxit. Alia multa constituit ad disciplinæ ecclesiasticæ statum constituendum, non vtilia solum, sed etiam necessaria, satis magno decretorum volumine; quæ bonorum Episcoporum studia in perpetuum iuuabunt. Ac eo tempore Visitator in ecclesiæ Mediolanensi muneri suo finem posuit,

fuit, qui multa per se, virtute, studioque suo, cum ad optimum ecclesie statum contulisset; eo etiam Carolus, eiusque apostolica auctoritate in alijs multis usus est, ad ea consequenda; quæ vel tunc quidem a se tentari opportunum non iudicabat; vel auctoritate sua ordinaria ipse non poterat comprehendere: præcipue ad ea corrigenda, & ordinanda, quæ in ecclesijs regularium opus erant. inter alia per eum effecit, vt locum pauperum hospitalitati, curationique; tum pijs alijs operibus destinata, ad Archiepiscopalem recognitionem, speculationemque reuocarentur: quique iis locis præfecti erant, in eorum administratione diligentiam ad sacrorum canonum præscriptum iureiurando recipere. quod eorum nonnulli res eiusmodi vel negligere, vel ita curare solerent, vt suis potius, amicorumue commodis, quam rebus sacris seruirent interdum: cum alioqui tamen viri nobilissimi plurimi singulari fide, ac diligentia eiusmodi negotia pietatis ergo suscepta tunc gererent. omnino longe alia ratione Carolus illud visitandi munus accepit, atque alij quidam. nam & ad ecclesie suæ perfectam disciplinam quam plurima conferri, addique studebat; & quod suæ culpæ esset, id demonstrari, corrigique valde lætabatur. dicebat maximam eiusmodi se officij expertum esse utilitatem: nam cum natura homines in suis erratis cognoscendis parum videant, multum in alienis; cum aliorum Episcoporum res ipse perscrutaretur; in aliorum culpa, suam sese agnosceret: cum vero alius res suas agnosceret, multa, quæ se antea fugerant, doceri. Episcopus igitur festo die ante altare sedens, populo nunciauit discessum suum; dixitque se peragrassse totam dioccesim; ecclesias omnes, præcipuas per se, re-

liquas per alios iustrasse: res omnes ita ordinatas comperisse; vt ei ad multa discenda muneris ea functio valde opportuna fuisset. quod perfectum non esset, præscriptum esse tamen in vnaquaque ecclesia diligenter. ideo fere vno executionis verbo posse actionem suam se concludere. cui Carolus è sede sua respondit: vsurpare se posse illud sanctorum piscatorum, Tota nocte laborauimus; & nihil coepimus; nunc in verbo tuo laxabo rete. nihil ad id tempus fere suis laboribus cum fecisset; eius tum Præfulis verbis, atque virtute, quæ ex Apostolica Sede Romana Christi Domini Vicarius miserat, fructum tandem laborum ita sperare; quæ admodum illi cum iussu Domini rete iecissent, magnum piscium numerum ad littus traxerunt. alia addit pro modestia sua, & ea quam semper habuit erga Romanam Ecclesiam summa reuerentia. Episcopus autem ad Casalensem, aliasque prouinciæ ecclesias perlustrandas se contulit; quæ cum Carolo vna cum alijs ad metropolim suam pertinentibus inspiciendæ essent, & componendæ; commode tamen ei muneri vacare non poterat.

Sed reuocanda oratio est ad translationes sanctorum corporum referendas; quibus Iubilei celebritas valde illustrata fuit, animique religiosus ad salutis suæ negotium procurandum preparati. Inter alia salutis adiumenta, quæ Carolus ecclesie suæ posset afferre, illud erat plane magnum; beatorum virorum, quorum reliquijs locupletata, ornataque erat, memoriam redintegrari: vt excitata, vel renouata erga patres, patronosque suos populi pietate; nosset in posterum, velletque ad eorum confugere præsidium in calamitatibus suis. quæ ad rem, licet non parum valuerit, aliquid ex eorum historia delibatum edere, quod in ecclesiarum libro factum est; maxime tamen opportunum

De Sanctorum corporum translationibus a Carolo celebratis.
CAP. VI.

num erat, ipsas sanctorum reliquias in apertum proferre; solenni Ecclesie pompa more maiorum circumferre; populo ipsi ante oculos proponere. Eius rei idonea illa visa est occasio; quod, ut altaria, aliaque ecclesiarum partes, quemadmodum plerisque in locis Caroli tempore factum est, instaurarentur; locis suis sacras reliquias mouere necesse fuit. omnino turpe erat, populum Mediolanensem plurimos pastores habere, quorum sanctitas publice colitur; multos item Christi insignes martyres, preclara ciuitatum praesidia: quorum nedum opem frequenter, ut debebat, imploraret; reliquiasque veneraretur; sed ne memoriam quidem fere teneret. opportune vero, & ut videtur, diuinitus, Carolus fecit; de ea clade ciuitati impendente, de qua paulo post dicemus; tum Iubilei religione; tum voluntate in coelestes patronos suos pie inflammanda, plebem Mediolanensem ad animorum castitatem, salutariaque studia exerceret; quod minus coelesti domicilio indigni, migrantes ex hac vita reperirentur. Atque iam ante annos quinque, hoc est post diem x. Sept. M. D. LXXI. sanctas reliquias mouerat, & recognouerat, quas Basilica olim sanctorum Naboris, & Felicis, nunc sancti Francisci habet: sed sine eo apparatu, quem postea antiquae pietatis esse animaduertit, & ad pios animos sancte commouendos accommodatum. reliquias Apostoli Barnabae nonnullas a sacello suo: martyrum Naboris, & Felicis, Caij item, & Materni Praesulum Mediolanensium, a capite ecclesiae, ubi altare maius erat; ad locum transtulit, ubi nunc illud situm est. alias recognouit, & suis locis reliquit; martyrum Felicis, & Fortunatis; Sauiinaeque matronae. Nunc autem celebriorem translationibus addidit apparatus. Erat inter commemoratam Basilicam, quae nunc est sancti Fran-

cisci, & Ambrosianam; alia sancti Vitalis nomine dicata, quae Fausti Basilica fuisse putatur; de qua etiam apud sanctum Ambrosium mentio est. ab ea titulum parochiae Carolus cum amouisset; mox etiam ei persuasum est, ut eam monachis Ambrosianis concederet. prius autem inde exportandum putauit corpus veteris Archiepiscopi Mediolanensis, Monae, sub altari conditum; cuius memoria in ecclesia Mediolanensi colitur pridie id. Octobris. Atque die translationi dicto, qui post nonas Februarij consequbatur, quo die prima erat supplicatio ad sanctum Ambrosium ob Iubilei memoratam praeparationem; misit vesperi, qui locum recognosceret, & quae opus erant, pararet. nocte accessit ipse. ibi, arca lapidea, quae in terram defossa erat, aperta; post precationem, stola collo inducta, ad sepulchrum abiectus, singillatim ossa illa veneranda extrahebat; & in arca ferico panno intus ornata, tacitus, mentemque in sancti patris meritis defixa, componebat; assistantibus canonicis nonnullis linea veste indutis, qui pio operi inseruiebamus; & alijs item presbyteris, diaconisque praesentibus; quorum quidam lachrymas praeanimi suauitate; gaudioque tenere non poterant. Arca deinde cum ossibus posita super altare; nocturnas preces ad sancti honorem accommodatas primo recitauimus: post etiam quae diei illius erant addidimus. inde cum essemus profecti; canonici alij successere; & post eos alij; ut tota nocte ex sacris institutis essent, qui ibi vigilarent, & precarentur. Mane, his peractis, quae ad supplicationem pertinebant; ex Ambrosiana Basilica, ad corpus venimus; quod ornatissimo ferebro humeris portandum erat. charum onus subiere in anteriore parte Carolus, & Episcopus Salaminae; in posteriore duo praecipua dignitate canonici, extra ecclesiam, canonici vicissim suc-

succedentes, vsque ad maiorem ecclesiam portauere, sacris, & pretiosissimis indumentis ornati omnes. multos iam dies cœlum nubibus erat, pluuijsque perturbatum: at cum efferretur sacrum corpus, magna omnium læticia, & admiratione, serena, clarissimaque luce fulsit. clerus vnuerfus, hymnos, psalmosque ad rem accommodatos per choros musice cantabat. tubarum sonus frequens ciebat pios animorum motus. Senatus sectabatur. multitudo præterea infinita. luminum vis innumerabilis. Cum ad ecclesiam maiorem ventum esset; feretro in altari posito, Carolus de sancti laudibus concionem habuit. toto die conuenit populus ad beati parentis reliquias venerandas; immo agnoscendas; cum vel eius nomen plerique ignorarent; tum magno studio, coronis, sibi ad precandum paratis, religionis causa feretrum tangi curabant, vespere verbis ab Episcopo Salaminio ad populum apposite factis; magno concursu, in subterraneam ædem corpus delatum est. Post triduum; cum tertiæ supplicationis gratia Carolus itidem ob Iubileum ad sancti Simpliciani cum clero venisset; aliam celebrauit translationem. Aronæ in ecclesia sanctorum Felini, & Gratiniani, quam Societati I E S V traditam diximus; erant corpora sanctorum martyrum Fidelis, & Carpophori. cum eorum memoria in oppido vix vigeret; locus certe sepulchri ignoraretur; religiosa patrum cura, in altari demum inuenta sunt. Atque cum veteris, & angustæ sancti Fidelis ecclesiæ loco, quam eis olim Carolus Mediolani tradiderat: amplam, & magnificentiam ex ciuium liberalitate cœpissent ædificare; ad sanctorum cultum magnificentius, & ad multorum salutem vtilius fore existimarunt; si ea corpora Mediolanum transferrentur; & Fidelis corpus, vna cum mar-

tyrij socio in suam ædem referretur. Ea igitur ex Caroli consensu, qui oppidi sui rationem, augendi cultus causa, minime habuerat, ad sancti Simpliciani ecclesiam priuatim deportata; solemni ritu, atque apparatu ad constitutum locum transferenda erant. Carolus eò feria sexta nocte venit; reliquias composuit; diuina nocturnæ precationis officia obiit; ibi fuit donec lux appropinquaret. mane autem stata supplicatione absoluta, V. Idus mensis eiusdem, ad nouæ ecclesiæ locum eas magna celebritate transtulit; ipsis societatis clericis vmbraculum honoris causa supra feretrum gestantibus. At populus Aronensis, quo inscio corpora fuerant asportata, paulo post, cum id cognouisset, valde commotus, acri admodum studio; vt vehemens esse solet in huiusmodi genere popularis impetus; de recuperandis reliquijs institit; neque conqueuit, donec eorum partem a Carolo acceptam in eandem ecclesiam Aronam referret. Addam aliam similem celebritatem, quæ fuit eiusdem anni mense Iulio. Obsecro autem, si cui forte videbor res huiusmodi aut diligentius colligere, aut pluribus exponere; quàm ad propositum finem intento, properantique gratum videatur: vt æquo animo patiat, aliquid me rerum nostrarum memoriæ, non sine multorum fructu concedere; pijsque nostris hominibus gratificari. Versamur etiam in hoc genere libentius, quam in Caroli rerum asperitatibus exponendis; quæ licet constantiæ, patientiæ, sacerdotalisque roboris contra aduersa omnia retinendi, exemplum Dei ministris præclarum præbeant; illud tamen inest molestiæ, quod res pijs temporibus propemodum indignas scribere necesse est. Piget explicare turbulentos quosdam motus, qui hoc ipso diuinæ placationis optatissimo tē-

pore extiterunt . Itaque ad aliam translationem veniamus . Nonnullis ante annis monachi, qui ab Oliueto monte nomen traxere, nouam ecclesiam sancti Victoris cœperant, pulchram, & magnifici operis. quæ perfecta, veterem, quæ proxima erat, dirui volebant. illam dico, quæ Portiana veteribus appellata est; & sancti Ambrosij litteris, actionibusque illustrata. sed prius sancta corpora, quibus locus abundabat, tollenda erant, & in nouam ecclesiam transferenda. occasionem libenter arripuit Carolus splendidæ translationis celebrandæ, quæ & sanctorum reliquijs honos tribueretur, & Mediolanensium pietas erga illos quoque diuinos eius custodes renouaretur. Arcæ lapidæ erant plures ossibus plenæ, circum altare sub terram collocatæ: quæ ossa, licet neque nominibus, neque alijs signis distinguerentur; aliud tamen iudicari de ijs non poterat, quàm ex ijs sanctis corporibus esse, quibus eam ecclesiam esse copiosam veteribus monumentis testatum est. Vna erat arca sub altari, altius quam aliæ defossa: in ea corpora sanctorum Victoris martyris, & Satyri, sancti Ambrosij fratris, erant. his igitur omnibus primo legitime recognitis: demum IIX. Calend. Augusti quo die S. Iacobi festum celebratur, Carolus ad locum, vigilandi ex instituto, precandique gratia; quia postridie futura transla-

tio erat; se contulit. ibi nocturnis precibus de more habitis; & sancti Victoris vita recitata; ossa omnia ita composuimus; vt septem feretra portanda pararentur. Postridie clerus vniuersus in maiore ecclesia, coactus, ordine ad sancti Victoris processit: vnde sublata sacra diuini amoris pignora, primò canonicorum, de inde monachorum humeris, vijs apparatis, cantu ad beatorum gloriam significandam accommodato, circumlata sunt, tanto spatio, quantum opus erat ad longissimos sacrorum hominum ordines producendos; maximamque multitudinem capiendam. quibus ad eandem ecclesiam relatis, sacrosanctæ Missæ solemnia celebrata sunt. reliquæ toto die in conspectu populi relictæ, qui frequentissimus eò, magna pietate confluit. vespere autem reuerso Carolo, sericis illæ pannis inuolutæ, præsentibus notarijs, in capsas plumbeas reconditæ sunt. quæ Victoris, Satyrique erant, separatim in altare maius ecclesiæ sunt illatæ. Aliæ in suis arcibus lapideis a vetere ecclesia deductis, positæ, in sacello, quod ea de causa monachi, Carolo auctore, ad suam subterraneam ædem addiderant; ita in varijs capsis separatæ, ac in sacelli angulis, quantum fieri potuit, collocatæ sunt; vt primò fuerant inuentæ.

DE
VITA ET REBUS GESTIS,
CAROLI CARD.
S. PRAXEDIS,
ARCHIEPISCOPI MEDIOLANI.

Liber Quartus.

Feste vrbe
ingressa, qd
Carolus, a-
lijq; prou-
idere coepe-
rint.
Caput I.

MULTOS iam men-
ses pestilentiae fa-
ma prouincia Me-
diolanensem cum
peragraret: Mar-
tio mense anni ip-
sius M. D. LXXVI.
ad vicum quendam prope Aronam
demum ipsa peruenit. eo statim missi
qui consulerent: vrbs custodita: ex-
teri sine testimonio non admissi. At
cum placitum est Deo; eam propius
accedere; urbemque ingredi; siue ad
multorum peccata vindicanda; si-
ue ad exercendam, aut vero remune-
randam bonorum virtutem; siue ad
illustrandam charitatem, vigilantiam-
que Sacerdotis sui: aditum facile per
omnes custodias inuenit. Mense igitur
Iulio extremo, religiosissimis ex-
ercitationibus illis, supplicationibus
que peractis; in ipsa vrbe deprehen-
sa pestilentia est. Tum Magistratus; il-
le praesertim, qui publicae sanitati pre-
est; maiorem diligentiam adhibere;
custodiam augere; aditus non modo
in urbem, sed etiam in prouinciam di-
ligentius obseruare. at malum mana-
bat in dies; & dum illi vel aliud esse
morbi genus demonstrare, vel secre-
tum habere omni ratione conaren-
tur; magis ac magis sese prodebat, la-
tiusque fundebatur. multi, affecta-
iam prope aestate, nihil, in proximis
mensibus, totamque hyemen timendu

affirmabant. Carolus autem, tamquam
in specula collocatus, imminentem
tristissimi temporis tempestatem, &
si sic expediret, a suis enixe deprecabatur,
& multis tamen praedicebat; nam & satis multas cernebat plagarum,
& grauesq; causas: & Praefectos videbat,
aliorumq; rectores de humanis remedijs valde sollicitos, diuina
ipsa, quibus potissimum spes hominis christiani niti debet, minime
quaerere, vt oportebat: immo ipsa quoque humanae diligentiae officia
minus integre, perfecteque praestare, sed quasi stupore quodam oppressos
rei nouitate teneri, atque haesitare. id ille maxime calamitatis breui futu-
rae indicium sibi videri dicebat. Ea de causa statuit Brixiae visitationem
eo anno ommittere: immo ab vrbe penitus non discedere, donec rei exitum
aliquem videret. tantum ea perficienda diligenter in vrbe curauit,
quae Salaminae Episcopus per ecclesias facienda decreuerat. qua in re,
quot ita esset ceteris eius occupationibus commodius; consumebat me-
ridianum tempus: & maximos calores contemnens, vrbs ecclesias quoti-
die singillatim adibat. iam pedibus instituerat ire: neq; id in vrbe solu;
sed in agro etiam, dum itinere breui singulos vicos obiret: quamquam hoc non
tenuit semper, quod nimis incommodum, laboriosumq; suis esse videret, ca-
tio-

tionē iter facere. Publicæ supplica-
 ciones postea tamen diuinæ iræ pla-
 canda gratia, ter ad consuetas eccle-
 sias de more habitæ sunt. quarū cau-
 sa cum Carolus, Gubernatore, Sena-
 tu, aliisque magistratibus præsentibus,
 cōcionem haberet ad populum; obla-
 ta occasione reprehendit eos, quod
 tam sero ea quæ essent, quæ certissima
 sunt humanorum malorum remedia;
 cum alioqui tam vehementer suæ cu-
 stodiæ confidissent; & eius causâ pios
 illos conuentus præpropere festina-
 tione prohibuissent. Sed illud quo-
 que obiecit, dum causas diuinæ casti-
 gationis percenteret, quod piarum
 societatum optimæ exercitationes iam
 diu sine causa impeditæ, adhuc eodē
 statu tenerentur. quæ res magnam ho-
 minum multitudinem a salutaribus re-
 bus auerterat, quæ ad Deum placan-
 dum plurimum valerent; ut ad volu-
 ptates, vitiaque conuerteretur, quæ
 diuinis prouocare animaduersiones.
 Manabat autem iam latius pesti-
 lentia; grauiusque suburbium, quod
 est ad Comensem portam affligere ce-
 perat: & in ipsa quoque vrbe multas
 inuaserat domos. Cæpius est ad orien-
 tis portam extra mœnia latissimus, &
 in quadrum redactus. ædificia circum-
 extracta, ad eos qui tali morbo labo-
 rant separatim recipiendos, locis quæ
 plurimis distincta sunt: & flauialis
 aquæ riuo cinguntur. in medio cam-
 po sacellum Sancto Gregorio dicatū;
 quo nomine locus ipse solet appella-
 ri. Qui rebus eiusmodi curandis præ-
 fectiones erant, recte quidem suspecta va-
 letudine homines, aut suis ædibus in-
 clusos esse; aut extractos, per homi-
 nes mercede conductos, in sancti Gre-
 gorij locum deduci iubebat. Sed nec
 dum vlla pene ratio inita erat, qua
 vel ad curationem ægrotorum, vel ad
 pauperum victum, necessaria suppe-
 ditarentur. immo ædificia quoque lon-
 go tempore vacua, ita ab omni habi-
 tationis communitate deserta erant,

Pars III.

ut nihil præter nudos parietes relictū
 esset. itaque non morbo tantum mise-
 ri, qui eo adigebantur; sed fame, aliis-
 que incommodis multis grauius pre-
 mebantur. omnino inter se curari, ia-
 ter se consolatione leniri, eos oportebat;
 & quæ ad vitam necessaria erant,
 a cognatis, si haberent, & miserentur,
 accipere. Sed quod grauissimum
 erat, nulla sacra erant parata; nulla sa-
 crorum hominum consolatio. vbi plu-
 res cognatione coniuncti eodem loco
 simul erant; ut quisque ante alios mo-
 riebatur, ita necesse erat a superstiti-
 bus sepeliri; & qui eiusmodi benefi-
 cium alijs dederat, ipsum paulo post
 ab alijs accipere: auge scete mirum in
 modum, ex aliorum, præsertim cha-
 rissimorum miseria, extremisque grum-
 nis; propriæ calamitatis dolore. Cum
 hæc ita cœpta essent; neque enim ma-
 gnus adhuc erat numerus; Carolum
 ipsum multi hortabantur, ut aliquo
 secederet. cum autem religiosos, do-
 ctosque viros de se consuleret; quam-
 uis eos laudibus afficerent, qui in eo
 se charitatis officio olim exercuissent;
 non consentiebant tamen, ut vitæ pe-
 riculum adiret ipse. tantū adesset, pro-
 uideret, consuleret, pro rerum euen-
 tu, & necessitate: verum a contactu ca-
 ueret omnino. id quod paterna mise-
 ricordia alienum, & factu difficile vi-
 debatur. nam & quotiescumque domo
 ille exiret; multitudo periculo terri-
 ta, quasi opem implorans, ad eum ut ad
 patrem accurrebat. propius positos ge-
 nibus, vestimenta tangebant, & quib.
 tetigerant, manus osculabantur: quæ
 pietas, cautionis gratia, quomodo po-
 terat cohiberi? Eos igitur sibi agendi
 terminos minime constituendos: sed
 pastoris officia omnia iam sibi suscipien-
 da; & in suorum salutem omni studio
 atque opera esse incumbendum exi-
 stimauit. Quid animo suo; quid in cu-
 biculum suum abditus fecerit; neque
 scimus; & facile tamen ex iis quæ ap-
 paruerunt, assequi possumus cōiectu-

Ff ra.

ra. Ad mortem certe obeundam, perspicue paratus, etiam testamentum fecit, in quo hereditate ad hospitium pauperum Mediolanense delata, multa pie legauit, ecclesie, amicis, & familiaribus. Tum ad gregem suum sine mora conuersus, miseris illis ad Gregorianas aedes derelictis coepit subuenire; & ex domo sua, quæres ad vitæ erant necessariae, eas quotidie mittere. tum vero eleemosynas in vrbe, foris, atque adeo extra prouinciam corrogare; a clericis, monachisque qui abundarent, petere; vt illos, alioque per vrbe in egestate positos subleuaret. Quamuis autem maxime doleret, suos rebus ad victum necessariis destitui; multo magis tamen angebatur: quod sacra subsidia, extremæque ipse ad salutem subleuationes deessent. Vidi equidem miserima, cum Carolus ad Sancti Gregorij aedes Diaconus secutus sum; quod ille ad egrorum acerbitates certius cognoscendas, accesserat. Cum locum extrinsecus circumiremus; eiulabant illi; & ad fenestras sese proiecentes, calamitates deplorabant suas. alius ex tabe concepta; alius ex propinquo mortuo, animamve in eius conspectu trahente, gemitus edebat sane miserabiles. hic vitæ incommoda; ille diuinarum rerum inopiam lamentabatur. Cum ab omni alio subsidio destituti simus, o Pater, clamitabant, tu nobis saltem benedicas. Carolus ægros tunc quidem quantum potuit, humanissime consolatus est: sed domum reuersus, vix e publico se conspectu receperat, eum pariete nixus; magno cum mœrore, Vidisti sive, inquit, miserimam illorum conditionem? humanis commodis omnibus spoliati, tristissimis casibus, doloribusque afflicti, ipsa etiam rerum diuinarum ope destituuntur: nec est sacerdos, qui tantos casus miseratus, opem ferre velit. vnum scio; periculo meo eos in discrimine esse: nisi alia ratione Dei clementia subue-

nerit; quid mihi faciendum sit, constitutum habeo. Significauit sine dubio, si alij nollent; suo se ministerio voluisse miseris opitulari. Ac varios ille quidem sacerdotes coepit tentare, si tam misere desertos inuare vellet. vnusque oblatu est; qui confessiones quidem ægrotorum audiret, & sacrosanctam Eucharistiam præberet; sed vngere tamen rite recusaret. at optimum, diuino spiritu adiutus, consilium coepit. in eam partem dioecesis Mediolanensis misit, quæ Heluetiis in profanis parat; indeque non modo presbyterum, qui sacra omnia præberet, sed alios quoque accersuit, qui operam suam in tali calamitate, mortis metu, posthabito, locarent. gentis enim animi ob colluisionis frequentiam, consuetudinemque firmati ita obduruerunt; vt nihil, aut non magnopere pestilentie contagium timeant; seque inter se inuisant, eurent, funera prosequantur; cautionesque fere, quasi turpe aliquod, fugiant. Cuiusmodi bitas deinde aliquos; plurimis enim opus erat ministris; ad id munus inuitasset; alij non omnino recusarunt; alij aperte promiserunt; si suorum præfectorum auctoritas accederet. Non parua erat in parochorum officio difficultas, plerique enim periculum subire recusabant; atque adeo iure cogi se non posse etiam asseuerabant. verum Bernardinus Figinus; commemoranda est enim singularis boni presbyteri virtus; quamquam magna vis morbi magnaque multitudo erat in Comensi porta, qua cura illius continebatur; partes suas ab initio vique misericordie, fortique animo egit.

Hæc ita cum essent; summum Pontificem sibi in primis consulendum Carolus statuit; neque enim adhuc Romæ resurabantur litteræ Mediolanenses. Quid de parochis agendum esset, per Carthilium consuluit; quidque ipse ex piorum, doctorumque virorum sententia existimaret, expo-

A Pontifice
multa peti-
it; ipseque
multa suppeditat
ab ciuitate
iuuandam.
CAP. II.

fuit. Postulavit, vt auctoritate Pontificia posset homines regulares; quos mala mente claustris suis ad tale obsequium, periculumque exire velle, verisimile non erat; alienosq; clericos, etiam suorum Antistitum iniussu, volentes tamen, ad ægrotorum ministerium admittere: varia Apostolicæ indulgentiæ genera, etiam quæ summa sunt, pro ratione, modoque obsequii, ministeriive, iis proponere, ac impartiri, qui ægrotorum curationi, salutique animi, & corporis varie inseruirent: veniam poenitentibus quorumcumque criminum dare; & quibuslibet animæ vinculis sacros homines liberare; quorum causa ad Romanæ Sedis auctoritatem confugere necesse est: coronis, calculisque benedicere, quibus precantes varia indulgentiæ dona consequerentur. consuluit item, an ad pauperes subleuandos, bonis ad alios pios vsus relictis, & quatenus, vti deberet; & ea de re facultatem petiit, etiam si alienatione bonorum immobilium opus esset. litteras quoque Pontificias ad populum; quibus ad calamitatem christiana mente sustinendam; & ad charitatis officia, ægris amanter præstanda, incenderentur. Præterea, quod mortis casum omnino leuiorem iis faceret, quos ad ministrandum alijs inuitabat; postulavit, vt Missis in sacello Sancti Gregorij faciendis, ita mortuis suffragari sacerdotes possent; vt qui Romæ in insigni illo altari Sancti Gregorij faciunt. Concessionem autem non sibi tantum, cui aliquid humanitus accidere poterat; sed alii quoque, qui in ecclesiæ administratione succederet, poposcit. Demum simplex petiit, quid in omni cura, & administratione, quam sibi proposuerat aggrediretur, & faceret; id vt bene, foelicitateque sibi, aliisque eueniret, summus Pater precaretur: & quas pro aliis venias, facultatesq; petebat, eas itidem sibi iubere posset adhibere. Annuit

Pontifex Caroli postulatis. alia litteris quamprimum mittendis comprehendit; alia consultanda Carnilicæ mandauit. qui tamen antequam ea conficerentur, vir optimus, optimo vitæ fine, requieuit. Sed rescriptis prius Pontificis verbis; laudare se Caroli animum, tum metu vacuum; tum vero ardenti incensum charitate gregis sui, quem sicuti nullo modo deterrebat, quin præsens omnium saluti diligenter consulere studeret; ita hortabatur, ne ipse illa facile cum vitæ periculo obiret, quibus exequendis aliorum opera sufficeret. maximum enim immensæ multitudini præsidium, in eius vita esse positum; quæ si deficeret; omnia, vt videbatur, miserima strage perculsa, & prostrata fore. Neque pro sua tantum, sed pro aliis quoque prouinciæ ecclesiis, quibus imminabat malum, Carolus Romæ egit; vt ea item ratione Episcopos ad charitatem, fortitudinemq; in eo genere adhibendam impelleret. Interea clero conuocato, animos omnium confirmavit: quæ partes essent hominum diuinis obsequiis addictorum, diligenter monuit. ad ægrotos in tanta rerum omnium inopia studiose iuuandos vehementer cohortatus est: Quibusdam ex primariis certas vrbes regiones assignauit; vt quæ opus esse viderent, suo quisque loco, diligenter pro tributa auctoritate curarent, aut Carolo ipsi denunciarent. Atque cum ex vrbe in castella, villasque quam maxime a periculo remotas, nobiles viri, & alii quoque omnes, quicumque per fugi aliquid habebant, passim dilaberentur: plurimos ad se vocatos, qui reipublicæ vsui esse poterant, in vrbe detinere, & ad patriæ charitatem præstandam diuinis verbis incendere studuit. quosdam, vt firmiter teneret, pijs operibus variis in ea calamitate necessariis præfecit. Præfectos autem assidue confirmabat, stimulabatque, vt afflictis rebus melius consule-

rent; nunc ad se vocando; nunc ad ea loca adducendo, ubi praesentes mala, miseriasque cernerent; frequenter etiam ad eos mittendo. Clericum in consultationibus eorum, semper adesse curabat, qui sanitati praesunt publica auctoritate conseruanda; vt postestatis vtriusque gubernatio apte ordinata conueniret; & ad subueniendum esset accommodatior. Hi magistratus, & praefecti, tum qui ciuitatis in consilio erant, primo quidem inuisitata, & tunc inexpectata tempestate perturbati; simul ea re impediti; quod, Regis ne, an ciuitatis sumptu, qui maximus futurus erat, tanta prouidenda essent, disceptatio erat; officij sui partes non satis, vt diximus, agere potuerunt. at cum sese colligentes, negotium serio susceperunt; rem omnem ipsi quoque magna diligentia, vt inferius apparebit, magnaue prudentia gessere. qua de re qui eorum negligentiam, & tarditatem, primo de iuggestu religiosi viri grauiter inerepauerant; atque adeo crudelitatis nomine dure accusauerant; postea mirifice laudarunt; praedicaruntque, Mediolanenses tarditatem magno virtutis cumulo compensare. Gubernatorem praeterea ipsum Carolus grauiter monebat; vt in tanto amplissimo ciuitatis periculo, & pene imminente exitio, quae opus essent, prouideret; ciuium fugam modum poneret; egenis curaret subueniri. nam in dies morbus magis ac magis cum ingrauesceret; eorum numerus, quos ex vrbe quotidie magistratus educi, & in Sancti Gregorij locum conici iubebant, praeter modum augebatur, & cum eo maxime rerum omnium egestas crescebat. Conquiri etiam studiose veterum scripta curauit; quibus de grege a Pastoribus, & praefectis in calamitate non deserendo, praesertim pestilenti tempore, disputatur: exempla item eorum proferri,

qui tali tempore curam aegrotorum, contempto mortis periculo, susceperant, atque omnia libello comprehendi, edique iussit; vt praecipuus aliquis pietatis ardor in hominum, praesertim sacrorum mentibus, Dei spiritu in primis agente, concitaretur; & ad contemnenda mortis pericula pij mortales acrius inducerentur. habuit in hoc genere ab Episcopis suis Mediolanensibus exempli aliquid ad imitandum. sed ijs praecipue delectatus est; quae, vt est apud Eusebium, Dionysius Alexandriae Episcopus narrat: aegros grauissimo pestis tempore, ab Christianis omni charitatis officio adiutos; non solum Presbyteris, & Diaconis; sed laicis quoque: qui quidem iacentibus assidentes, hilare ministrabant, & morbum etiam contrahebant: ipsa cadauera lauantes, ornantes, & funebri linteo inuoluentes, immo etiam humeris portant, libenter vna cum fratribus suis mortem optebant: eoque libentius, quod genus mortis a martyrii laude nihil abesse existimabant: cum interim gentiles homines miserabiliter se iniuicem desererent; vir uxorem, uxor virum; filij parentes, parentes ipsi natos suos.

CVM essent omnium animi tam tristis euentus expectatione suspensissimis, nullusque iam esset mercaturae, artificijve quaestus: suam quisque domum ad quam paucissimos redigere studebat, quia & sumptus diutius ita suppeteret; & in minori numero, minus periculum futurum erat contagionis. Itaque & patritij famulos, famulasque; & mercatores, artificesque operarios, quotquot poterant, missos faciebant. illi autem, neque suo labore, neque aliorum liberalitate viuere poterant: prouincia decedere, nisi certo vitae discrimine, per finitimos non licebat; recto

etiam

Mediolanenses
desertis
aliis subue-
nit
CAP. III

etiam ipso carebant. Atque alij quidem, vitæ periculum contemnentes, vt vitam tuerentur; aut si minus possent viuere, honeste saltem occumberent; operam suam ægrotis, cadaueribusque deducendis; rebus quoque igne, & aqua purgandis, publice locauerunt. alij agmine facto, ad Carolum, tamquam egenorum patrem, omnes communi consilio confugerunt. quibus item se socios addiderunt mendici multi, qui ostiatim quæritare victum solebant. Carolus, quamquam de tot hominum inopia iam sollicitus erat, quot humano iudicio diu sustentari posse nullo modo videbantur; egregia tamen illa sua fiducia confirmatus, de iis subleuandis animo cogitare cœpit. post multa versata, cum in primis tecto, eoq; amplo opus esset; venit in mentem magnarû ædium quas in via Romana, septimo ab vrbe lapide, Franciscus Gallorum Rex ante annos circiter sexaginta construxit; victoriæ illius monumentum, quam de ferocissima Heluetiorum multitudine, pro Mediolanensi Duce Maximiano pugnante, reportauerat: qua de re eas victoriæ etiam nomine appellauit. quas quidem ædes, cum adiuncto agro, Carolus olim, cum nescio qua ratione obtinuisset, pro ea parte, quæ ad eum pertinebat, primario pauperum hospicio donauerat. eò igitur gregem miserabilem misit; suppellectilem ad vitæ necessitatem suppeditauit; mares a foeminis disiuictos haberi iussit; certas precandi exercitationes, horasque præscripsit: religiosos viros laicos, & sacros, præsertim quos vocant Capucinos præfecit; qui eorum res curarent; & multitudinem malis fere artibus assuetam in officio continerent. vt autem facilius, & otij malum arceretur, & vnde viuerent suppeteret; ad vicos, villasque, quæ circum essent turmatim eos educi quotidie præfectorum cura iussit; & elemosynas passim quæritare ordine au-

Pars III.

tem quæque turma crucem sequebatur, & litanie in via operam dabat. ac, tametsi incredibile visum fuerat, de tali hominum genere; sine flagitio fere, toto pestilentie tempore, quietam in eo loco vitam egerunt. id fecit indigentia; fecit eorum, qui præerant diligentia; & poenæ item metus: nam ad eos, qui deliquissent, puniendos, iudicem suum mittebat Carolus, quemadmodum cum Senatu conuenerat; qui homines castigari, & virgis etiam cædi iuberet. Ipse quoque præsens interdum eorum res cognoscebat: tum ex Archiepiscopali domo, licet inopi iam, peneque exinanita, elemosynarû subsidio deficiente, quæ opus essent, & suppeterent, petere, atque asportare iubebat. Fuerunt autem ij circiter trecenti. Verum cum hyeme ingrauescente homines semiuestiti maxime algerent; memorabile fuit Caroli factum; qui cum aliud non haberet; velaria, quibus ex simplici laneo panno, nulla textili pictura, ad parietes uestiendos utebatur: item conopea, vela, stragula; quibus ex eadem materia, & opere, operiri lectos, ostia obtendi, mensas sterni opus erat; omnia concidi iussit; & ex ijs duplices vestes quamplurimas cum caputio fieri, singulisque tradi. vt iucundum, pietatisq; plenissimum spectaculum, multitudo pauperum, marium, foeminarumque præberet; purpureis, violaceis, viridibus, pullisque vestibus, olim ad amplitudinem comparatis, varie induta. scio ex eius modi suppellectili nihil reliquum in Caroli domo fuisse, præter vnum viride, & vile conopeum, nescio quo casu omissum; & cannabinum item stragulum viride, quod laneo panno fuerat subsutum; quod in ea ipsa mensa stratum Carolus habuit, qua legendo, scribendo utebatur: neque vquam postea mutauit; sicuti neque pannos parietum, neq; stragula ostiorum vquam restitui, vsque ad mor-

Ff 3 tem

rem passus est. Sed ne aliis quidem rebus ullis tali tempore pepercit. vestes, caligasque, necessariis tantum reventis, aut donauit, aut vendidit, ut pretium pauperibus daret. pelliceas vero vestes ita alienauit, ut vsum eius modi sibi in perpetuum interdiceret. omnino domus tota rebus ijs omnibus exhausta est; quæ sibi, familiæque prorsus ad vitam necessariæ non essent. nam Carolus ipse cellas ingressus, ne quid forte contra eius voluntatem reseruaretur, inspectis receptaculis, omnia extrahi iussit. pecunia quoque multa mutuo accepta; quæ non nisi ex insequentium annorum fructibus solui posset. quin ea ipsa quandoque penitus defuit; cumque nihil suppeteret, vnde necessaria emerentur, & nox iam esset; magnum pecuniæ numerum, pro consueta in elemosinis dandis magnificentia, Cusani fratres Pomponius, & Augustinus miserunt: ut ob illam præclarasque alias virtutes, Augustinum in sacrosanctâ Ecclesiæ catholicæ Senatû cooptatum, non solum Mediolanensis, sed Ecclesiæ quoque lætetur vniuersæ. ac non ciues solum, sed exteræ etiam multi quæ pauperibus dare statuebant, eaque magni momenti, mittebant ad Carolum, quem optime omnium distribuere solebant.

Parochiorum officia: sup-
plicationes
que publi-
cæ, pestis
caussa.
CAP. III

Iam pluribus locis tacta morbo ciuitas, in tantum periculum adducta erat, ut quasi multis partibus injecto igne, subito, atque horribili incendio conflagratura videretur. prudentes certe, patriæque amatores viri summo opere dolebant; breui fore, ut amplissima ciuitas, morbo, luctuque confecta miserime cõcideret, & ciuium interuicione vallata, in solitudinem propemodum, ut antea simili ex morbo, redigeretur, multitudo namque populî maximæ est: insigni numero plebs; & vulgus; genus hominum ad contagium maxime accommodatum ob confertissimam habitationem, &

fordes: qui si non pestilentia, fame certe breui interituri videbantur. solent enim ex quotidiano quæstu viuere; cui tunc locus non erat. & si quid superstit; in vestimeta potius, etiam quæ longe eorum statum superant; quàm in res ad paulò diuturniorem victum parandas, malunt infumere. Is cum esset prudentium virorum sensus; ne Carolus quidem, nisi Dominus præcipua aliqua, atque admirabili ratione subueniret, aliud fore existimabat. Attamen litteris à Pontifice interim, & concessionibus allatis: alacri, promptoque animo, Deo fretus, & charitatis stimulis cõcitatatus, ad reliquam afflictæ ciuitatis curam aggressus est. Atque Parochos, quamuis de eorum debitis populo officijs adhuc definitum non esset; grauium tamen Scriptorum sententiam secutus, iussit consistere; agrotis suæ parocciæ adesse; sanctæque, pœnitentiæ saltem, & Eucharistiæ sacramenta ministrare. qui resisteret multauit; quosdam etiam in carcerem coniecit: quamquam plerique minime cõacti, ac satis fortiter in vrbe, totaq; diocesi, officij sui munera tandem obierunt: quidam etiam sponte extremam victionem moribundis adhibuerunt. Cum autem artificia varia, mortis metu industriam aciente, quidam inuenirent; quibus Sanctissimam Eucharistiam, vel longe, vel lecti morbo affectis praberet: nullum adhiberi Carolus passus est; sed manû libere porrigi sacrosanctum cibum omnino statuit. At etiam decentes cautiones & probauit, & docuit: veluti, ut contra egroti spirituum sacerdos vultu non consisteret; sed eum commode semper declinaret: ut inter eum, agrumque poneretur ignis, cuius vi, quæ in aere esset, tabes absumeretur: digitos statim post ministerium, vel aceto, vel accensæ cerei flamma purgaret: indumentorum suorum, agrique contactum studio se caueret: quæ etiam statim mutaret, purgarive cu-

curaret; & alia eiusmodi: Baptismum quoque, non mergendo, vt Ambrosiani ritus est, sed aquam infundendo ministrari concessit. Impetrata deinde Apostolica præmia, vt iam inciperet impartiri; populumq; iam totum ad diuinum auxilium implorandum, Deumque in primis placandum conuerteret; publicas supplicationes indixit. Litteris editis populum vehementer cohortatus est, vt vere iam, totoque animo ageret; ieiunium cum supplicatione coniungeret; quam frequentissimus conueniret; & quæcumque posset, etiam extrinsecus, abiectionis, & poenitentiaë indicia ex animo daret: tum vero pauperum miseriam quantum posset, quisque subleuaret; & proximo die dominico, post die nonas Octobris, sanctissimam Eucharistiam, peccata confessus perciperet. qui id facerent, ijs auctoritate Põtificia plenissimam peccatorum veniam concessit. monuit diem illum sacrosanctæ communicationi dictum diuino beneficio, eoque singulari insignem esse; in quo ante annos septẽ Dominus admirabilem contra Turcas victoriam ad Echinadas largitus erat: proinde noua quoque sperarent diuinæ clementiaë beneficia. Quoniam vero supplicationum gratia magnum esse conuentum oportebat; uerebantur maxime qui humano iudicio ducebantur, ne pestifera contagio, morbusque magnopere augeretur: ideoque Magistratus rem minime probabant; neque tamen, tanto imminente diuinæ animaduersionis periculo, magnopere resistebant. & uero etiam rebus iam in summum pene periculum adductis, non valde periclitari ea in re ciuitas uidebatur. Carolus igitur in eo persistit, vt ad supplicationes cõueniretur. tẽpus enim iam tandem uidebatur; cum ab humanis consiliis, diligentiaq; minime penderent. vim publicæ, ac coniunctæ præcationis non ignorabat; populo præ-

sertim afflicto, salutariterque commoto: simul exemplis maiorum confirmabatur, tum domesticis, tum externis. nam & in simili causa S. Gregorium ita suasisse sciebat. & ciuitatem Mediolanensem, acceperat, cum olim triennio peste laborasset, neque liberationis spes ostenderetur; ad extremum omni multitudine conueniente, religioseque ter supplicatum ad statas ecclesias eunte, subito, mirabiliterque liberatam. minus uero erat in commodi, quia femina, puerique incautiora capita, domo prodire iam edicto vetiti erant. Feria quarta cum clerus, populusque frequentissimus in maiorem Basilicam conuenisset; vt ad Sancti Ambrosij supplicatum iretur: priusquam in uiam se darent, Carolus cineres, stata poenitentiaë significatione, singulis imponebat: capita uero plerique, & ipsi quoque Magistratus, lachrymantes submittebant. Iuit Carolus cappa, vt appellant, funesta uestitus; cuius caputio caput induerat; post remamque partem ex instituto prolixam, nemine sustinente trahebat. nudis erat pedibus: funem collo, vt damnatis mos est, circumdederat: magnam Crucifixi imaginem ferebat; quam fixis oculis progrediens perpetuo intuebatur. omnino ueluti reus sordidatus, supplex ueniam pro suis charissimis filiis petebat. neque dubito quin iam tum initio pro eorum salute, uitam suam obrulerit: qui postea publice uerbis, & factis declarauit pro eis sese deuouisse: ut illius boni Pastorisungeretur officio, qui animam suam dat pro ouibus suis. simili habitu fuerunt canonici. immo plerique sacri uiri, pluriini etiam laici, cum de eo, quod Carolus facturus erat, fama percrebuisset, nudis pedibus uenerunt; cum funibus item collo aptatis; paruisque crucibus, quas manu tenebant. In Ambrosiana Basilica concionem de suggestu habuit; in qua themate illo ex Ieremia pro-

posito, Quomodo fedet sola ciuitas plena populo; ex tanta, tamque repentina amplissima ciuitatis mutatione, rerum humanarum inconstantiam, celestiumque irarum vim ante oculos ponere; populumque ad errata, sceleraque sua defendenda, & calamitatem salutariter ferendam; tum vero vitæ rationes melius instituendas, incitare curauit. Antea sepe ille quidem ad populum verba facere solitus fuerat; sed licet religiosi viri quandoque suassent, suggestum conscenderat nunquam; concionemque habuerat ad altare sedens. at tali tempore fecit calamitatis, periculi que magnitudo; tum pia, quæ animis omnium inerat, affectio, communisque dolor; qui propius, & clarius ex superiore loco consolatione leniendus erat; vt eò tunc ascenderet; ac eiusmodi loco postea pergeret semper concionari. Itaque tunc magnificentissimo habitu dicens, Dei spiritu in primis incitante, concionem adeo commouit; vt omnes fere in fletum adduceret. & cum initio plerique separati, ab aliis tangendis cauerent; postea nulla periculi habita ratione, confertim ad suggestum propius accedere, audiendi studio conabantur. Feria sexta ad sanctum Nazarium litania fuit; vbi eodem modo, ex illo Chaldaei Regis somnio, de procera, pulcherrimaque arbore; cuius copiosissimis fructibus, ramis, vmbraque commodissime animalium genera omnia utebantur; quæ mox ita succidi, & dissipari iussa est, vt radices tantum manerent: populum suum ad vitia recognoscenda impulit, quibus in sua maxima opulentia seruierat; vt ea ratione quemadmodum par erat, improbata; noua, & vtiliora sibi consilia proponeret, quibus a Deo veniam posset impetrare. Sabbato itum est ad celeberrimam beatissima Virginis ecclesiam, apud aliam veterem S. Celso dicatam. pia sodalitia tunc ex constituto veteri, contra quam Gubernator olim iusse-

rat, operta facie conuenerunt. illud etiam amplius factum; vt ex omnibus ecclesiis, quæ commode potuerunt, sacræ reliquæ elatæ cum luminibus portarentur, ad animos magis commouendos. Tunc quoque de sacrosancti illius clauis memoria renouanda Carolus constituit; quem ab S. Helena in fœcnum redactum fuisse, tum alii narrant, tum S. Ambrosius in primis: Eum clauum Carolus alter Mediolanensis Archiepiscopus, vniuerso clero comitante, maximaque populi frequentia, se ad maiorem Basilicam anno M. CCCC. LXI. XI. Cal. Aprilis, ab antiqua ecclesia S. Teclæ, transtulisse testatur. de qua ecclesia tollenda, eiusque clero, rebusque in ipsam maiorem Basilicam transferendis, idem ipse sententiam tulerat. Fuit clauus ad hoc tempus excelso loco, in summo fornice, ad ipsius ecclesiæ caput collocatus. & quamuis lampades quinque ante illum perpetuo collucebant; non satis tamen decore affixus, paucorum etiam veneratione, memoriaque tam sancta res, tamque insigne Christi Domini sanctissima, atque acerbissima passionis instrumentum, colebatur. Clauum igitur per sacros homines machinis in sublime tractos, Sabbato abstulit; & amplæ cruci apte insertum portauit, summa populi totius approbatione, religioneque. eodie occasione ex clauo accepta, de clementissimi Domini erga mortales benignitate dixit; & propositis, quæ pro eis acerbissima perpeffus est; ad diuinam misericordiam implorandam vehementer eosdem excitauit; & ad omnia bene speranda confirmauit. ferum sacrosanctum non statim ad locum suum referri; sed omnibus propositum esse constituit, in altari quadraginta horis venerandum; vt ad salutis suæ negotium procurandum tota ciuitas eo spatio conueniens; proximo rei sanctissima aspectu vehementius afficeretur. Deinde antequam re-

pone-

poneretur, aliam celebrauit litaniam; eumque longissima via tulit, cum vniuerso itidem clero, & populo ad celebriora loca sex, quæ Pontium nomine præcipuas ante portas ex veteri vrbs situ, appellantur. Mirum fuit, ciuitatem vniuersam, quasi contagij metu solutam, libenter, studioseque omnibus ijs diebus ad supplicationes conuenire. quòd ei tam foeliciter euenit; vt in tanto hominum conuentu, eoque sæpe repetito, cum etiam cœlum humidum esset, & graue: non modo nemo in ipsa via ceciderit, sed nihil acciderit omnino, ex quo autum esse contagium appareret. quod magis mirum videatur, si cum illius litanix euentu, quæ Sancti Gregorij suafu Romæ, vt modo tetigimus, habita est, conferatur: quæ quidem cum non vna, vniufve cœtus, sed septem-plex fuisse tradatur: vnius tamen horæ spatio octoginta homines in ipsa via interierunt. Sed Deus perpetuò clemens, ex causis, quæ nobis ignotæ sunt, non eadem semper tamen vti tur miserendi ratione. Diuinarum autem supplicationum finem Carolus minime faciens, præscripsit præterea collegio maioris ecclesiæ, vt secunda quaque hebdomadæ feria ad Ambrosianam Basilicam supplicatum iret: reliquo clero vniuerso; vt præter id, quod in ecclesia sua facere quisque debebat, quotidie in certas partes distributus, vna cum populo, veniret supplex ad ecclesiam maiorem. In ecclesiis itidem externis ad eandem rationem preces varias mandauit: vt in vrbe, & foris, mane, meridie, vespere; neque solum in ecclesiis, sed domi, vel in via propter eos qui inclusi erant, perpetua fere esset supplicatio. quæ quidem exercitationes iubebat foeminis a maribus separatis, vbi opus erat, haberi: foeminasq; semper velato capite conuenire. formulas etiam precationum ad eam rem, tum alias, tum in

Missæ sacro adhibendas edidit, quæ omnia singillatim persequi nolumus; ne cui forte narratio molesta sit: præfertim cum libellis tunc Caroli infusu editis contineantur. Hæc publice per vrbem fiebant; præter ea, quæ per religiosa virorum, foeminarumque collegia, partim ex Caroli præscripto, partim ex Antistitum religione, proprie, non solum in ecclesiis palam, sed etiam priuatim, pie, sancteque agebantur, ad diuinæ misericordiæ opem exposcendam.

Supplicis Ecclesiæ, Sacerdotisque sui preces non statim audire visus est Dominus. quin pestilentia latius in dies cepta progressionem manans, iam totam occupauerat ciuitatem. Sed liberatione dilata, eam mentem, eaque consilia, ad ciuitatem sacra, ciuilique cura tali tempore gubernandam, eius rectoribus diuina clementia dedit: vt nihil vnquam præclarius in eodem genere factum videatur. Carolus autem ita se gessit; vt licet fatendum sit, antiquæ pietatis, & lumen, & vim ad maiora facienda valuisse: exemplum tamen ipse, memoriæ, quod sciam, aut litteris adhuc minime proditum, pastoribus reliquerit, gregis pestilentia tempore gubernandi. Eam rationem, quantum potero, breuiter exponam: dicam vero prius, quæ Mediolanensis ciuitatis consilium, reliquis etiam, qui in vrbe erant, consentientibus, Deo, eiusque martyri Sebastiano vouit; quem & propter similia beneficia per eum quandoque impetrata; & quòd matre Mediolanensi natus, Mediolani quoque eruditus esset, sibi deprecatores aduocarunt. vouerunt igitur, nouam martyri ecclesiam, vetere diruta, ædificare: conferre, vnde sacrum in ea fieri quotidie posset: diem martyris festum, etiam cum diei antecedentis ieiunio colere: ecclesiam ipsam, cum solemnibus donis, quotannis in die voti, hoc est Idib. Octobris, & festo

Votum ciuitatis: quod diuina custodia, & alimenta in cluorum, GAP. V.

itea

item martyris adire: vas pretiosum offerre, quod eiusdem martyris ossis decorum esset receptaculum. alia addiderunt, quæ hic explicare necesse non est. Carolus vero, vt voto rite, decoreque soluendo quam maxime faueret; quibus diebus populo conueniendum fuit; vna cum clero Ecclesia adita, sacrisque apparatus peractis, religiosissimam effecit celebritatem. atque anno post, cum ciuitas ex diuturna afflictione recreata esset; ædificij forma probata, primum ex Ecclesiæ stato ritu lapidem posuit. Cum igitur agroti vna cum rebus suis, vt quisque morbo inficiebatur, pro iam instituta gubernatione foras educendi essent; tam magnus erat numerus; vt Gregoriana loca exiguam eorum partem caperent. Ideo extramœnia ad vnamquamque portam, agro conducto, casæ quædam ex lignis, paleæque constructæ sunt; vt portæ singulæ quasi vicum quendam casarum circiter ducentarum haberet. de earum autem opportuna, & salubri ædificatione Carolus, qui nihil ad se non pertinere arbitrabatur, quod ad ægros, egenosque suos iuandos spectaret, plurima monuit; & parochis etiam suis libello edito præcepit, at multietiam, quibus non deerant facultates, eas sibi, cum egredi necesse esset, ampliores, & commodiores edificarunt. De ijs vero, qui in vrbe mauerent singularis quædam ratio, ne malum serperet latius, neque tamen sine aliquo exemplo, inita est. Publico interdicto non pueri solum, & fœminæ, vt antea; sed quicumque in vrbe essent; rebus, vt quisque posset, ad eius temporis victum, comparatis, omnes iussi sunt quadraginta diebus domi se continere. grauissimæ poenæ ijs, qui non parerent, propositæ: publicæ custodiæ constitutæ ad populum continendum: furcæ quoque per urbem pluribus locis, ad terrorem iniiciendum erectæ. certis tamen ho-

minibus permissum est exire, necessariaque, domum quisque suam, referre. Miseranda sane res erat: quæ ad rerum humanarum nobilitatem, diuinæque animaduersionis seueritatem aliquo modo contemplandam, magnopere valeret: amplissimam ciuitatem paulo ante admirabili ordinum omnium frequentia celeberrimam; ciuium, externorumque splendore ornatissimam; nobilium hominum, currum, equorumque pompa, & concursu passim fulgentem; publica quadam lætitia, atque opulentiæ semper florentem: quæ vtinam extra christianæ modestiæ fines tantopere non prodissent: tunc in solitudinem propemodum esse redactam. Sacræ ædes vacuæ; fora derelicta; negotiatorum mira multitudo, atque assiduitas tota sublata; notariorum, omnique iudiciorum prope infinita turba disiecta: in vijs furcæ pro ornamentis; nemo fere obuius, nisi funesta carra; quibus vel cadauerum acerui, vel ægroti semianimes, & squallidi, efferatorum hominum opera, suis a sedibus, rebusque; chiarissimis auulsi, quasi proiecti, foras asportabantur: quorum non aspectus solum, sed ipse rotarum stridor, ad obuios longe monendos comparatus, etiam a remotis auditus magnum iniiciebat horrorem. Quamquam autem maximus ciuium numerus, immo ex tribus, duæ propemodum partes ab vrbe iam discesserant: maxima tamen remanebat, vt in vrbe frequentissima, egenorum multitudo: nam & qui se periculis subducentes exierant, ex locupletioribus fere fuerunt. vt autem res ad victum cuique repositæ quotidie minuebantur; ita numerus in dies augebatur egētium. cum igitur ex tanta inopia, & ipsis egenis interitus, & reliquis non paruum periculum immineret; cōsiliū ciuitatis egregia sane prouidentia, & humanitate, ijs omnibus statuit subuenire; & domo inclusis quotidiana cibaria

lib. 1. tit. 1. §. 1.
multisque
& aliofius
at amonitis
v. 140

cibaria offiatim ministrare. quam ad rem cum aliud consequi non posset; communia civitatis vectigalia venalia proposuit; magnamque pecuniam vim ex ipsis confecit. memorabile fact, hominum circiter quinquaginta millia de publico mensibus amplius se fuisse sustentata; quamquam multae etiam elemosynae in id collatae sunt. sed neque illud vulgare: quae ad victum necessaria essent, gratuita piorum, nobiliumque; virosum manu, operaque quotidiana per singulas domos tradita fuisse. quorum egregiam erga patriam, pauperesque pietatem, hic nominatim efferrem, nisi nimis longum esset, ob magnam numerum; consideremque, coelestia potius ab eis; quam caduca haec, qualiacumque sint, laudis humanae praemia expeti. Ea tempestate multorum inanis elatio, improvidumque consilium correctum est: qui magnos quæstus in epulas, vestitumque; immoderatum insumentes, splendorem stulte retinere conantur; qui tum conditionem suam longe superat, tum subito aliquo impedimento, verti potest in sordes. In ea publica egestate, vicorum, oppidorumque multorum officium liberalisque obferuantia erga urbem, tamquam matrem suam, exitit: nam triticum, & alia, quae ad egenorum multitudinem alendam vlti esse possent; vt inter se corrogare, colligereque potuerunt; sponte Mediolanensibus miseris. vt etiam Casalense oppidum, quod in Cremonensi dioecesi Mediolano distat millibus passuum amplius septuaginta, munera praecleara miseris. quae de re Consilium civitatis & gratias egit, & grati animi significatione, quosdam ex eius oppidi primarijs civitate donavit.

Quoniam vero plurimis ad tantam multitudinem curandam, iuvandamque, opus erat ministris: qui vero praemis ducerentur humanis; ij neque ita multi reperiebantur, vbi ma-

xime vitae discrimen non dubie verfaretur; & minus amanter, imo plerumque odiose officium tribuebant: Carolus pro Pontificia auctoritate, Apostolica dona singillatim, distincteque proposuit ijs, qui variis officiis, muneribusque ægros iuvarent; medicis, praefectis variis, chirurgis, obstetricibus, nutricibus, famulis, aliisque quorum industrig, atque opere in ægrorum, egenorumque cura, posset esse locus. maiora vero gravioribus, cumulatioribusque officiis, ministeriisque assignavit. Cum autem nulla in re consilium, laborem, vigilantiam, auctoritatemque suam afflictæ civitati deesse pateretur; iis de rebus erat maxime sollicitus, quae ad animas expiandas, saluandasque pertinebant. sacerdotes desiderabat in primis, qui sacrosanctis rebus iuvarent ægrotos. ac Gregorianæ quidem turbae, priore mortuo, alium itidem ex Helueticis regionibus presbyterum dederat. in quo tantus fuit morbi contemptus; vt locum ingressus, statim se in eodem lecto collocavit, in quo alius mortuus erat: posteaque licet pestilentia bis affectus, numquam deterreri potuerit ab ægris assidue, non solum adeundis, audientisque; sed quocumque modo opus esset, tangendis, atque tractandis, vsque ad pestilentiae finem, dederat item Paulum Belintanum Brixiensem, ex Capucinorum ordine: qui sacramentis exceptis, non enim sacris erat initiatus; rebus omnibus multitudinis salutem curabat; ac Praesidis cuiusdam eo loco personam, partesque sustinens, & pestilentiae nomine inclutos, & eis inferuentes, etiam auctoritate Senatus in officio continebat, puniebatque delinquentes. At iis item quasi valetudinarijs castris, quae extra moenia posita erant, consulendum erat; sacerdotesque dandi, qui sacra praebent; ne flagitia committerentur curarent; & ipsorum quoque praefectorum actio-

nes

Carolus mī
nistros egro
ris suppedi
tat.
CAP. VI.

nes obseruarent. Ad cœnobia igitur regularium hominum conuersus; eorum Præfectos vocauit, qui alios quoque sacerdotes audiendis sacris confessionibus destinatos adduceret. eos in huiusmodi ferè sententiam est allocutus. Miseram, ac luctuosam ciuitatis nostræ conditionem, si vobis explicare coner; ineptè faciam fratres. nemo est enim, cui non ante oculos perpetuo tantæ miseræ versentur: inamo neminem tam durum arbitror, cuius non misericordia iam disrumptur animus. carissimorum capitum præsentia, omniumque subsidio homines destituti; ex proprio, dulcique domicilio, rebus suis relictis, ægros, & semianimes extrahi, funestis, sordidisque carris in ea tecta duci, quæ stabulis, quàm ciuilibus ædibus multò similia sunt; vnde redeundi vel nulla, vel exigua spes manet; in mortis quasi faucibus assidue teneri: hæc ut humana fert imbecillitas, prorsus miseræ sunt: sed quoniam huius tantummodo vitæ sunt, ac temporis; videri possunt tolerabilia: maxime si quis futurorum spe sese erigat. At ijs quoque subsidiis, atque opibus deserui, quæ ad alterius vitæ felicitatem, bonaque æterna maxime conducunt; vt cum præsentia quis amittat, in discrimen quoque veniat futurorum, quæ perpetuo manent: id vero, & iis, qui patiuntur, miserrimum est; & nobis, qui bus earum rerum cura, potestasque diuinitus data est, graue sanè, & periculosum. Scientibus nobis, ac videntibus, vt pestilentia corpus, ita pij fratrum nostrorum animi rerum diuinorum desiderio contabescunt. semiuiuis vocibus sapissime, vel obtutu ipso sacra postulant; misericordiamque implorant: nos autè duri cunctamur, aut despiciamus. Parochos in officio, vt scitis, continemus; sed non sufficiunt multitudini, quemadmodum notatum est; ne si quidem eorum quisque plurimum vires haberet. omnino qui

ad casas educuntur, multò sunt remotiores, quàm vt iis, suus possit parochus subuenire. quin etiam parochi sæpe ab suis refutantur, cum ægrotis ministrauerint, donec tempus comprobauerit sanitatem: ita vt ipsis etiã vicinæ incolis aliorum opera necessaria sit. Externos sacerdotes quæsiui, neque frustra: sed plurimis adhuc opus est: ad casaseducta multitudo certe destituta iacet. alios qui operam dare velint, non reperio; cogere nõ possum, nec debeo quemquam. Confugio ad vos, quorum conditio, & status, ita rerum omnium humanarum contemptum præferret, vt vnam diuini cultus, humanæque salutis curam intueatur. si vitæ periculum pro aliena salute adire, Dominumque in hoc genere imitari, cuiusquam est; vestrum esse videtur in primis. Non ita egent ægri subsidiis nostris, fateor, vt sine iis spes salutis nulla maneat. verum sæpe necessaria sunt; cæterum quantum semper profunt, non solum malis, sed etiam bonis; clarius est, quàm vt disputetur. vel de sensu nostro nosmetipsi coniecturam faciamus; quantum afferre soleant tum ægroto corpori, tum maxime animo de salute sua sollicito leuationem. sed quibus tam profusa liberalitate misericordia tributa est, quomodo ipsi suam tam anguste circumscribunt; & necessariis, extremisque rebus metiuntur? Qui omnium, etiam inimicorum, impiorumque salutis causa, Dei filius summo dedecore, cruciatuque acerbissimo, fixus in cruce mortuus est: idem nos, qui tantum ab eo beneficium cõsecuti sumus, inuitat; vt quietæ, gloriosæque mortis periculum pro piis fratribus adeamus. cui tantum debemus, quantum millies moriendo sine dubio assequi non possumus; is ne vilem quidem vitam hanc, sed eius tantummodo periculum poscit. in his periculis ita versari plurimos videmus, vt mortem tamen effugiant: im-

no etiam multos metur solutos eadē
 subire. sed si nos non effugiemus;
 hoc mori non erit, sed eam potius,
 quæ vere vita est, citius consequi.
 omnino quid habet in humanis rebus
 summa nostra tenuitas, in quo pro
 summis, & immortalibus Dei bene-
 ficiis vere gratum animum præstare
 possit; si occasionem amittamus hu-
 iusmodi? quid autem? vitæ parci-
 mus, post paucos tamen annos, aut
 dies, aut vero horas vt humana con-
 ditio est, necessariò amittendæ. quin
 hoc ipso ciuitatis casu, quam peri-
 clitationem fratrum charitas a no-
 bis non impetrauerit, eam facile iam
 iam extorquebit. contagionis neces-
 sitas. facile, quemadmodum alij fe-
 re innumerabiles, licet omni sibi di-
 ligentia caueant, moriemur. quàm
 pulchrius est, hac quidem in re, ne-
 cessitati nos, anteuertere, gratissi-
 mamque Domino pro peccatis, pro-
 que eo, quod eius immensæ beni-
 gnitati, maiestati que debemus, ho-
 stiam præbere? videmus heu quo-
 tidie plurimos hæc eadem adire pe-
 ricula, mercede vilissima conductos;
 qua sæpe ne fruuntur quidem: nos
 tantis de causis, tam amplis propo-
 sitis præmiis, moramur. si respici-
 tis obedientiæ legem; cuius virtute
 vestras actiones ad salutem roborari
 recte vultis: illud, sicuti vos non
 latere iam arbitror, in manu nostra
 posuit Summus Pontifex, commu-
 nis omnium Pater, atque Antistes:
 cuius etiam litteras recitari audistis,
 quibus ad præclarum nos sanctum-
 que iuuandorum fratrum munus ve-
 hementer cohortatur. non est, quod
 Antistitis ibi quis, aut respiciat vo-
 luntatem, aut interdictum vereatur;
 vbi Antistitem omnium Princeps, &
 velle se declarauit, & suas addidit
 cohortationes. Deo vos hoc tribue-
 re muneris volo, fratres, quod, quem
 admodum spero, suscipietis: sed ma-
 ximo nos quoque beneficio affeceri-

tis, quod nulla unquam delere pote-
 rit obliuio; si huic summæ solitudi-
 ni, dolorique meo, vestra virtus, hoc
 attulerit leuamenti; vt hic aliquos
 videam ad opus sanctissimum para-
 tos, vltro vitam suam in hoc bea-
 tum discrimen Deo, mihi que offer-
 re. non dubito, quin aperto semel
 ab nonnullis vel paruo aditu; pluri-
 mi alij, qui nunc grauiori quadam
 insolitæ rei opinione deterrentur,
 quasi lata via introeuntes, exem-
 plum hilare sequantur. ita qui prior
 id fecerit, is se aliis auctorem, du-
 cemque præbuerit; magnoque pon-
 dere auxerit meritum suum. Neque
 vere nouum ad vos nunc affero cha-
 ritatis ardorem. ita Patres nostri Dei
 spiritu incitati in re simili fecerunt;
 ita faciendum docuerunt: quemad-
 modum ex veterum scriptis iussu no-
 stro collectis, editisque satis appa-
 ret. immo opus eiusmodi ita extule-
 runt, quod ad animos nostros stimu-
 landos maxime valeat; vt martyrii
 genus esse confirmarent. optabile sa-
 ne tempus, quo absque tyranni cru-
 delitate, sine eculeis, sine ignibus,
 sine bestis, omnino sine illa crucia-
 tuum asperitate, quæ humanæ imbe-
 cillitati maximè solet esse formida-
 bilis; martyrii palmam consequi pos-
 sumus: immo, & sine ea acerbitate
 possumus, quæ solet semper cum
 huiusmodi morbo esse coniuncta,
 vt ægroti destituantur ab omnibus,
 nulliusque ope subleuentur. quod
 ægro cuicumque dabitur, id multo
 minus negabitur ægrotum Patri; po-
 bisque imitatio proderit illius exem-
 pli, quod per nos proditum fuerit.
 sperare quisque potest; incolumem se-
 fore; id multo maiori ratione, quam
 alij fere innumerabiles, quos videri-
 mus, nulla cautione, nulla etiam tem-
 perantia, in medio pestilentia æstu
 assidue versari: sed si morbum quis
 contraxerit; quâdo alij deficient, ego
 ipse, qui egenorum causa inter vos

quo-

quotidie versabor, adero; mihi curæ erit vtraque salus vestra; ego libenter subueniam; ego me, si opus fuerit, sacrorum ministrum iam nunc vobis offero: qui quidem diuina ope fretus, neque laboribus, neque periculis vllis parcere decreui, vt Pastoralis officio meo satisfaciam, & quibuscumque rebus potero, gregis mihi commissi salutis seruiam. Huiusmodi Carolus: cuius orationis vim, scio me tamen his verbis non esse consecutum: talem enim se auditores sensisse testati sunt; vt ex ea sibi aculeos, & vincula iniici viderentur; & humana quidē facultate nihil efficacius fieri posse iudicarent. Res ipsa declarauit, quid Caroli oratio diuina vi roborata posset: continuè enim sacerdotes circiter viginti octo sese ad ægros sacris rebus omnibus subleuandos, promptos esse professi sunt, quo quasi fundamento iacto; alii multi præstò fuerunt: neque vñquam postea defuerunt, toto ipso pestilentie tempore, qui mortuis succederent; & vbi Carolus iuberet, operam suam libere ponerent. quorum omnium paratū hospitium erat Caroli domus. laici præterea multi exemplis huiusmodi, Carolique adhortationibus excitati, atque incensati, iisdem misericordie officiis, obsequiisque, sese quadiu pestilentia fuit, exercuerunt: & variis ægrotorum commodis amanter inferuientes, in pestilentie discrimen christianè se libenter obtecerunt. Pulcherrimum visus erat, mares, foeminasque frequenter ad Carolum ipsum accedentes, operam in eo genere suam fidenter polliceri; cannabinamque vestem quandam fusci coloris, quam is tradere ad id solebat; hilare, quasi insigne aliquod magni honoris accipere: tum salutari signo, precationeque optimi Patris confirmatos, ad assignata munera conuolare; nulloque mortis metu, mortis pericula, quasi rem iucundam, adire. Ex omnibus propemodum religiosi

ordinibus sacerdotes fuere, qui ad eam se piam curationem offerrent: sed plurimi ex Capucinis. Memorabilia vbi-que fuere christianæ charitatis exempla; quorum vel exiguam partem persequi nimis longum esset. liceat tamē aliquid domesticæ pietatis ad posteriorum exemplum tagere: cum vnum, & alterum ex nostro Sancti Barnabæ collegio pestis attigisset; certatim petebant multi, vt inferuire fratribus liceret: neque id mirum; cum ad extraneos quoque iuuandos multi se paratos ostenderint; duo certe vitam in eo munere profuderint. Singulis igitur casarum vicis, si ita volumus appellare; quamquam eos etiam a parcho suo quandoque iustrari iubebat; vnum, duosve ex sacerdotibus, qui se obtulerant, prout necesse videbatur, Carolus præposuit. & vbi-que peccatorum confessione; diuino Euchariæ pabulo, vnctione extrema, ægrotos ita fere iuuandos curauit; ac si non multitudo maxima pestilenti morbo affecta; sed mediocris numerus in hospitio aliquo congregatus fuisset. immo alios illi ægrotos in eo superabant; quod a quocumque sacerdote, morientes plenam peccatorum veniam, ex concessione Pontificis accipere poterant. sanis autem diuersos sacerdotes, ad sacra præbenda destinauit; ne timentes ab iis, qui tetigissent infectos, rebus forte salutaribus abstinerent. Illud quoque solatii Carolus iis, qui in casis detinebantur dedit; vt Missæ sacrum, si non audire, saltem videre omnes possent. iussit enim tabernaculum ex tabulis ita alte extrui, vt sacerdos in summa parte faciens, ab omnibus casis conspici posset. Licet autem aceruatim fere, ob multitudinem, carris imposita cadauera ad sepulturæ locum portarentur; sacros tamen homines, apto loci interuallo comitari; preces, lumina, & alia quæ in funere esse solent, adhiberi iussit. immo neque sacrum sepul-
turæ

turæ passus est officium, ritumve prætermitti. nam ad posteriorem Gregoriani valetudinarii partem, ex aliis locis cadauera plaustris afferri solebāt: cumque magnus esset congestus numerus; tum sacerdotibus rite precantibus, ecclesiasticisque cœremoniis adhibitis, in ampla fossa ad id facta, consecrataque, omnia simul ad sepulchram quotidie dabantur. quo loco mirabile quiddam euenit; quod Carolus ipse tum de suggestu, tum libello de pestis memoria edito prædicauit; mihi que prætereundum silentio non est. summo mane Gregorianus presbyter sacramentum sanctissimum ad ægrotos suos afferens, non longe ab ea quâ memorauimus parte forte præteribat. tum ex magno corporum aceruo; que proxima nocte illata fuerant, unum sese attollere conatur, genibusque consistere; ac simul voce, inquit, morienti, verbisque interruptis, Per Deum obsecro Pater, mihi quoque. cumque a sacerdotis clemētia statim omni pietatis indicio sacramentum accepisset; eodem loco procumbens, nullo præterea motu iacuit. quod quidem singularis beneficii loco animæ illi, ob religiosum, & ardens illius diuini cibi studium, tributum credibile est.

Ad inclusos redeamus. Carolus, cū & ipse clerum suum domi se continere iussisset; iis tamen exceptis, quos ob pia ministeria, diuinaque officia, foris, & in ecclesiis versari oportebat: inclusionis vniuersæ diem litteris editis præuenit: quibus quadragenarium illum numerum pie, sciteque ad sacram rationem conuertens; omnes monuit; vt cum is numerus ieiunio, atque afflictionibus iam inde ab antiquissimis temporibus consecratus esset; Mediolanenses quoque eo tempore, quo per pœnitentiā Deum placare debebant, oportune illud temporis spatium in custodia tradendum religiose acciperent; & ad pœni-

tentiam salutarem accommodarent. præterea hortatus est, vt ante constitutam diem peccata quisque confiteri, sanctissimamque Eucharistiam accipere studeret; prompteque deinde Magistratum edicto pareret. Curauit item, vt inclusi, cum adire sacra loca, rerumve sacrarum fructum percipere nequirent; diuinis tamen subsidiis, quantum fieri posset, ne carerent; custodiaque illa, atque otio domestico ad exercitationem precandæ frequentiore vterentur. Itaque per urbem aptis, conspicuisque locis; vt quam maximus numerus de fenestris, ianuisque, spectare posset; altaria constitui iussit; quantum potuit, ad rei sanctissimæ decentiam composita, & circummunita. presbyteros elegit, qui in eis quotidie Missam facerent. sanctissimam Eucharistiam, rite scabellis ante ianuas apparatus, itidem distribui permisit; ipseque sæpe distribuit. sacerdotes mittebat, qui cum sacris indumentis, & scammis ad ferendum accommodatis, domos obirent; vt ad ianuas sedentes, eorum qui inclusi erant, aliquo intervallo disuncti, sacras audirent confessiones. Præterea septies die, nocteque maxima ecclesie maioris campana signum dari iussit; quo ciuitas audito, ad litaniam, psalmosque ex editis libellis recitandos vniuersa confurgeret. singulæ autem plateæ, aut vicî quasi choros singulos efficiebāt: nam ad fenestras, ianuasque per diem, magnamque item noctis partem habitatores veniebant; & vno qui voce excelleret, præeunte; qui sæpe etiam erat presbyter, ad altare in via consistens; reliqua multitudo omnis vndique respondebant, quæ res erat tum admirabilis, tum etiam, vt in magna calamitate, piis omnibus sane iucunda: cum totam viderent maximam ciuitatem, ex libera euagatione, ac licentia, in cellas quasi redactam, & in monasterium quoddam conuersam;

imita-

Inclusus cō
sulit.
CAP. VII.

imitatione canonici instituti, septem temporibus noctu, atque interdiu publice precari: & vno tempore, vias omnes, tecta que vrbs vniuersa sacris vocibus audirent personare. Hæc omnia cum ita instituisset Carolus, loca omnia obibat frequenter; quotidianaque opera præfens de omnium rerum statu cognoscebat: hortabatur, iubebat, quæ fieri oporteret: per vias, & plateas mira humanitate infirmis hominibus precationis ritum traiebat; rediēs rationem poscebat; qui præcinerent ipse deligebat: cum multos simul videbat ad ianuas congregatos; eò veniens religiosus, piisque verbis apposite monebat: omnes consolabatur; & ad otium illud sancte accipiendum, consumendumque inducebat omnino tanta erat Caroli mansuetudo; vt quilibet ex infimis ordinibus libere alloqueretur; eius se precibus, domumque suam commendaret; & tamquam patri, quæ sibi opus essent, quæque vellet, familiariter exponeret. multi, qui pudore quodam impediti præfatis, aut aliis quibuslibet inopiam suam patefacere non audebant, aperiebant illi multò facilius; illeque egenos eiusmodi iuuare præcipue studebat. mulierculæ etiam annulos, & alia eiusmodi in manum traiebant; quibus venditis, pretio pauperes subleuaret. tantam autem in eo sibi spem cunctus populus posuerat; vt eius aspectu primo, vicina tota frequenter edito clamore, misericordiam vocem mitteret. Gregorianas item ædes sæpe circuibat, casasque lustrabat. ac ad singula consistens domicilia; singillatim de iis quæ ad animæ salutem primò; deinde quæ ad corpus pertinerent; item de operâ ministrorum, diligenter inquirebat: quod erat prouidendum, curabat diligenter; & memoriæ gratia, quod factum opus erat confestim in libello notabat ipse. pecuniam quoque manu sua large dabat egenis. eius erat consuetudinis;

ex hebdomadæ diebus, duos iis dare qui in ciuitate manebat; reliquos iis, qui extra mœnia erant educti: domo exire numquam, nisi suorum salutis gratia. mittebat etiam aliquos ex primariis suis presbyteris; qui in equicestas tenentes, ægrotis ostiatim tribuebant exquisitiora quædam, quæ languentibus stomachis essent leuamento. Ægrotos, qui ob dignitatem in vrbe relinquebantur, ipse viscebat; consolabatur; indulgentiam tribuebat, cubicula ipsa ingrediens; ad ipsos quoque lectos accedebat. In primis curabat ecclesiasticis viris subueniri; iis præsertim, qui ægris deseruierant: ideoque iusserat, vt sine mora, de inferiorum morbo gradatim certiores fierent superiores. ipsis parochis in vrbe, si pestem contraherent, iuandis, se ipsum offerebat: in diocesi vero vicinos parochos, tum Præpositos, aut Vicarios hortabatur, vt subuenirent. atque his non solum sacramenta ministrari decreuit; sed etiam religiosæ consolationis leuamen, quâ diu animam agerent: missis ad id quocumque oporteret sacerdotibus, adhiberi. Atque huiusmodi Caroli instituta, quotidianam præsentiam, cohortationesque, cum eximia charitate, & suauitate coniunctas, plurimum valuisse dubium non est; vt tanta ciuitas, carceris genus eiusmodi tamdiu facile toleraret: quod initio vix sperabatur: quodque ab aliis ciuitatibus ferre non potuit obtineri. Quamquam autem ab initio Carolus, vt demonstratum est, consilio fauit de populo in cultodia habendo: cum intellexit tamen plus ei remedio tribui, quam ad diuinam misericordiam agnoscedam opus esse videretur: ideoque præscriptum quadraginta dierum tempus produci; ita vt ipsis natalitiis Domini festis populus ad ecclesias conuenire; ipseque Pontificiam indulgentiam, quæ ad ferendum Italiæ peste laborati auxilium, Põntifex in vniuersum proponeret.

fuerat, promulgare, liberisq; conuen-
ribus celebrare non posset; eū Guber-
natore, qui Viglebanum secesserat,
grauiter expostulauit; vixq; se conti-
nuit; quin omni suo conatu resiste-
ret. Tantum tribui Carolus humanis
rationibus volebat; vt spem suam om-
nem in diuina clemētia præcipue se-
se collocare, re ipsa palam præsterē-
tur. ad id suadendum recens conuen-
tuum illorum euentus; quando fre-
quentissimus populus ad ecclesias sup-
plicatum ductus est, graue argumen-
tum suppeditabat; præter ea, quæ ex
veteri memoria suppetebant; demon-
strabantque, supplicationum conuen-
tu potius, quam solitudine, veniam a
Domino fuisse impetratam. Cessit ni-
hilominus Carolus; credo ob sacras
preces, diuinaq; officia; quibus
tamen assidue populus intra domesti-
cos parietes exercebatur; & in insti-
tuta vigilantia pastoralis opera per-
seuerauit.

Hæc ita cum ageret Carolus; quæ
quidem, his præsertim moribus, &
hac remissione Pastorum cura, ma-
gna merito, atque adeo maxima iudi-
cabantur: sibi tamē parum facere
videbatur; quia tangere, tractareque
pestilentia nomine suspectos, aut e-
tiam infectos, sibi quoq; pro suo mu-
nere non contingeret. Apud se igitur
primò cogitauit, esse in vrbe, atq;
in tota diœcesi plurimos, qui confir-
mationis sacramento muniti non es-
sent: hos ex hæc vita pati sine tali sa-
cramento decedere; quo salutis im-
minente certamine, diuina firmitas,
& robur animis adderetur: neque sa-
tis animarū charitati consentaneum;
& sibi qui solus posset, etiam quo-
dammodo turpe; omnino sibi mini-
me committendum existimabat. id
eo magis, quod ab hæreticis sacra-
mentum illud hoc tempore grauius
sciebat impugnari. Itaque indicta
chrismatis sacri per urbem admini-
stratione; quam potuit decore, per

Pars III.

vias Episcopali illo munere diu satis
functus est: licet enim quotannis, sta-
to tempore per vrbis ecclesias idem fa-
ceret; multa tamen adhuc hominum
millia inuenit, qui nondum sacra-
mentum illud acceperant. atque ipso ini-
tio, licet de morbo suspectos, & a re-
liquis segregatos minime vocasset;
dubium tamen non est, quin affectos
peste quamplurimos inter eos con-
firmauerit. fieri namque non pote-
rat, vt omnes simul atque contagio-
ne infecti erant, a ministris depre-
henderentur, & a ceteris separaren-
tur. verum ipsos quoque palam infe-
ctos, ægrotosq; postea libere; sicuti
dicemus, admisit. Vrbis cum tantum-
modo rationem sibi non esse haben-
dam statueret; vicos etiam, castellaq;
totius diœcesis, quæ morbus oppres-
serat, mira celeritate omnia adiit; &
in ijs eiusdem chrismatis sacrosan-
ctum remedium passim adhibuit. Po-
stea vero; vt quemque locum recens
infectū audiebat, ita eò statim sole-
bat adpolare; ac eadem ratione cala-
mitosis consulere. Eadem vero via,
occasioneq; ad alia quoque utebatur
gregibus suis salutaria: nā parochos,
aliosq; sacerdotes ad ægrotorū cu-
ram studiosius suscipiendā excitabat
confirmabatq;: quosdam etiam com-
pellebat. ægrotos ipsos cōsolabatur:
preces publicarū rationem præ-
scribebat: omnē populi gubernandi,
custodiendi, elemosynis iuuandi ra-
tionem recognoscebat: cœmeteria cō-
secrabat, quo rite multitudo cadaue-
rū inferretur. Præfectos item, mini-
strosq; ciuiles iuuare studebat; monē-
do; ad officia commissa inflammādo;
mercedem promittendo. sacros mini-
stros pluribus locis ab eorum vi, at-
que iniuria defendit; qui sacrorum
munerum liberam functionem; eccle-
siasticamve administrationem, siue
in sepultura corporum, siue in distri-
butione piorum emolumentorum;
quandoq; in oppidorum ingressu, &

G g egref-

Præbet 2-
grotis Sa-
cramenta.
CAP. VIII.

egressu; vel in segregatione sacrorum hominum, & huiusmodi alijs, impediabant. populos ad ecclesiarum ædificationem; ad festorum dierum integrum cultum, chorearumque refutationem, & alia pia opera publice vouenda, perduxit. Cumque ita frequenter, vt necessitas ferebat, ipse loca omnia obire non posset; suos cum potestate sæpe misit; qui loca reuiferent, easdemque res recognoscerent. quibus si Præfecti locorum exquisitæ custodiæ gratia restitissent, & locorum ingressum prohibuissent; anathematis pœnam adhibuit, & earatione aditus omnes suis patefecit: quos tamen certa sanitatis testimonia volebat à Vicarijs suis afferre. Atque ijs itineribus Carolus incredibiles plane suscepit corporis, animique labores, non primis solum mensibus, sed postea semper quamdiu morbus viguit; vt neque cibi, neque somni, neque longinquitatis asperitatisve ullius habita ratione, omnia loca celerrime adiret, & perlustraret; sacrisque officijs, & muneribus, assidua contentione operam daret. Foris ad sacram chrysmatis confirmationem etiam infectos ipsos hoc modo cœpit admittere. cum ad vicum in via Modetiensi venisset, qui sexto ab vrbe lapide positus, Sextus appellatur; & ad sanctam confirmationem conferendam ibi paratus esset: animaduertit, morbidos quoque magno teneri eius sacramenti desiderio. cogitauit apud se; neque tunc primum, indigere illos magis, quam alij vtpote morti propinquos, eiusmodi salutis adiumento, itaque diuinum sibi lumen, ea in re precatus, Monetam interrogat; censeretne, miseros etiam illos admittendos. neque affirmare ille, neque negare audeat; tantum si admittere vellet, operam suam pollicetur. Ecce autem dum consultat; ex ijs circiter duodecim adueniunt, & se diuinæ vntio-

ni offerunt. satellites, & præfecti conuicijs increpare, repellere, minitari, nisi statim ad locum reuertantur. Carolus vero; iam nihil, inquit, dubitemus; neque enim casu omnino venisse iniussi existimandi sunt: & præfectis abstinere, silereque iussis, eos, aliosque rite confirmauit; idemque passim postea, & foris, & in vrbe fecit. accidit autem in vico Tritio, vt ægrotus quidam, vix Caroli manu peruncta fronte, mortuus caderet ante illum. Obtulit se præterea occasio; vt quod erga parochos, & alios presbyteros animis curandis præfectos, de infectis iuandis, tangendisque facturum se pollicitus erat, re ipsa præstaret, in quo quidem consilio, ac voluntate; quamuis ei multi contradicerent; persistendum sibi iudicauit: affirmans, parochum se esse parochorum: absurdumque videri, ac turpe; si ipse, qui parochos hortaretur, & impelleret, vt curæ suæ commissos, sacris rebus iuarent; quique eis non semel eam operam pollicitus erat; quam ipsi alijs tribuissent: nunc cum opus esset, abstineret; periculumque fugeret. & qui alijs omnibus persuaderet, vt metu mortis abiecto, deseruirent ægrotis; oblatam occasionem aspernaretur, aut dissimularet: offensionem id multis futurum; cuius causa vel in eo charitatis officio frigerent, vel penitus abstinerent. Ac primò quidem in vrbe parochum ecclesiæ sancti Victoris ad theatrum, item sancti Babylæ, & plures alios ex pestilentia iacentes, pie visit, ac amanter consolatus est: nonnullos eorum sanctissimo Eucharistiæ cibo refecit: qui paulo post vi morbi interierunt. Illud vero fortius, illustriusque factum. Qui parochiam sancti Raphaelis curabat, ex quorundam consuetudine, quos incaute in domum admiserat, morbum contraxit: adijt illum statim Carolus, & ægritudinem pia consolatio-

tionem leniuit . cumque valde oppres-
sum aduertisset , sacris muniendum
iudicauit . postero die , mane ad eam
ecclesiam venit , vt Missa facta sanctif-
simam Eucharistiam ad parochum
deferret ; eiq; extremam vnctionem
adhiberet . Post Missam , in quo illius
clericum morbi nomine suspectum
sacro sancto cibo paut : dum se muta-
tis rite indumentis , ad reliqua para-
ret ; clericis , & ministris , qui asta-
bant ; & inseruiebant , ob periculum
expallescentibus : ad ecclesiam vene-
runt , Ioan. Baptista Capra ciuitatis
Vicarius , & Alfonsus Gallaratus ,
designatus , nunc Senatores ; vnaq; pa-
tritis multi , ex ipsius ciuitatis consi-
lio : qui neque loci , neq; sacri mune-
ris ratione deterriti , prostati : ac sup-
plices à Carolo ciuitatis nomine
cum lachrymis petierunt , ne in tan-
tum se vitæ discrimen vellet obijce-
re . aliorum ministerio presbyteri salu-
ti cõsuli posse . si forte contracto mor-
bo ipse ex hac vita abijisset ; res ciuita-
tis , totiusque diocesis , quæ , vt in ma-
ximo periculo optime tamen se habe-
rent , & feliciter gubernarentur ; in
summam confusionem , desperationemq;
adducendas . omnium animos eo duc-
ce , & præside sustentari . diuini pro-
pmodum , & humani subsidij spem
in eo vno esse collocatam . Constitit
Carolus ad amantissimas ciuium , fi-
liorumq; preces audiendas , quibus ,
cum , eo vno excepto præsentibus om-
nes lachrymas funderent , respondit :
Gratias se agere de tali amore , pieta-
teque in Pastorem suum : sed ne ægre
ferrent , si munus illud obiret : suum
id esse officium , suasq; partes : in qui-
bus etiam si vitam amisisset , recte id
factum omnes iudicare deberent . neq;
ipsis ideo desperandum ; sed diuinæ
bonitati , summæque potentie magis
confidendum ; cui facillimum erat si-
ne ipso ciuitatem seruare ; aut alium
Pastorem meliorem dare . Cum aliud
impetrare non possent , illi magno af-

fecti mœrore tacuerunt . Carolus ve-
ro primò Eucharistiam ad presbyte-
rum iacentem , & iam rapido corpo-
re estuantem attulit , præbuitque ; de-
inde etiam , eius cubiculum ingressus
solus , ministro Bernardino Taurusio
in limine consistente , extremum vn-
ctionis sacramentum rite contulit : &
piis , suauibusque verbis confirma-
uit . Parochus ita confirmatus pau-
lo post accepta sacramenta , pie mor-
tem obiit . Ad alium parochum san-
cti Petri , ad caminatellam appellant ,
ex peste iacentem iuit , animo itidem
sacra ministrandi : sed cum aduenisse
Carolus bonus presbyter audisset ,
egre ferens tanti viri vitam in suo ca-
pite periclitari ; quantum potuit con-
natus , surrexit e lecto , & in eccle-
siam venit . concessit Carolus , vt Eu-
charistiam ibi acciperet ; sed iussit
deinde ad cubiculum redire , & in
lectulo se collocare : quo statim eum
secutus est , vt extrema muniret vn-
ctione . recusauit ille , periculum ad-
huc quidem tanti esse non conce-
dens : sed postero die , cum de mor-
bo ingrauescente accepisset , reuifit
eum Carolus , riteque vnxit . qui po-
stea vi morbi oppressus abijt ex hac
vita . Ex his actionibus omnibus , con-
tactibusq; nullam sensit Carolus , Deo
in primis bene iuuante , contagionem .
quod eius fiducia fuit valde consen-
taneum . confidebat enim maxime ,
solo actu , contactuue ad rem sacram
necessario , morbum à nullo presby-
tero contrahendum . atq; ita toto il-
lo tempore euenisse prædicabat . qui
interierant , pestemque attraxerant ,
eos sibi non cauisse in ceteris , vt o-
portebat . Fiebat reuera , vt cum quis
ad ægrotos iuandos animum indu-
xisset ; quasi se ipse abijceret , & pro-
derelicto haberet ; omnem omitteret
cautionem ; & non necessaria iuxta ,
ac necessaria pericula adiret . Ipse au-
tem qui libere , & absq; vlllo metu sa-
cra omnia peragebat ; in reliquis om-

nibus exquisita cautione utebatur, ut contagionem vitaret; idemque summa diligentia iubebat a suis observari. maxime autem curabat in ijs saceris officijs indumenta sua ita collecta, & contracta esse, ut ne modico quidem alieni panni tactu, quod facillime fit, infici possent. In itiaci, qui vicus omnium miserime tunc peste afflictus est, ecclesia, cœmeterioque iam completo: quam plurima in campum cadauera illata erant, quæ quætidieque inferebantur loci religiosi ritus gratia sibi Carolus, consecrandū statuit. terra iam ob anni dieique tempus calefacta, magno tabidorum cadaverum numero humato, fœtoris, corruptique vaporis multum emittebat: ut eius administri, clerici de vita sua tunc maxime desperasse afferrent. eo loco Carolus, quantum ad actionem consecrandi, quæ longa est, opus erat, cum sine sollicitudine vlla moraretur: in ceteris ita cautebat, ut ne ipsos quidem viatorios, sacculos, perasque; opus enim faciebat ocreatus; & ex itinere humi poni patebatur. Ibi tamen plurimos sacraunctione confirmandos, cum reperisset ecclesiam, cœmeterijque fortassis periculum deuitans, in platea sacramentum administravit, primò valentibus, deinde reliquis item vniuersis. Quamuis autem ita consideret, quotiescumque morbo infectum tetigerat, separatum sese habebat ab alijs. ex familia eos tantum sibi propius infernare patebatur, qui necessarij essent, & id facerent libenter, & ex animo; ea se interdum accidit, ut cum alius esset nullus; sibi ipse, ut quilibet priuatus homo, quibuscumque rebus opus esset, ministraret. Qui adibant, eos interposito longuino audiebat, per vias aliquem antecire iubebat, qui virgam, periculi indicium, ferens, tacite obuios moneret, ut cederent. In ecclesia procul a canonicis sibi assistere solitis, & a ceteris clericis cō-

gruo interuallo se continebas. cumque passim homines contagionis causa suspectos humano iudicio quadraginta diebus segregarentur; ipse sibi, sacerdotibusque alijs, qui sine magno ægrorum damno abstinere diu non poterant, septem tantummodo prescripserat dies. Cum ita suis caueret; euenit tamen, ut tres ex familia, & ex eorum numero, qui ad Carolum tangendum non accedebant, morbo contracto, interirent; vnus ab epistolis, alter a pedibus, tertius stabularius. Fuisse non ignoro, qui Carolum seruatum eo tempore distiterat, ex varijs medicamentis, quæ multa sunt illi, etiam a Principibus viris, Italiisque Regulis missa. sed ego ipsius verbis affirmo, ea contra pestem, periculo facta, minime valuisse: se scioque nihil ab eo adhiberitum fuisse, præter spongiam aceto imbutam; quam, ut alij passim, in pila lignea perforata inclusa manū ferebat; & aliquid etiam atomatum; quod ore solebat interdum tenere. *Uplinos, et Oblatum est ex ea plaga. Carolo tempus, ad multa reprehendenda; multaque efficienda, quæ alioqui multos aduersarios, magnamque habuissent difficultatem. Est enim animus in periculis ad pietatem; & emendationem propensior. & qui eo se loco esse sentit; quamquam eo sumus sensus per mortales omnes; sed qui tamen ex manifestis periculis, ea se conditione esse videt, ut facile iam iam ex hac vita se ad diuinum tribunal rapiendus; meliora fere, sanctioraque cōsilia eligit. Ita cum etiam optimates in publicis concionibus Carolus liberius increparet; plerique ne dum indignarentur, potius ad errata dolenda, publiceque descendenda pie mouebantur. Sed habuit etiam tempus illud sua vitia, criminaque permulta; plurimique fuerunt duri, ac pene ferrei homines; qui nullis calamitatibus, periculisve flexi, peiores etiam, quam*

Nonnulla emendat vigeat peste. ipse progreditur in via salutari. CAP. IX.

quam antea euasere. In assiduo mor-
tis discrimine, & fere inter ipsa ca-
dauera erant, tum qui aliena surriper-
ent; tum qui effrenatè luxuriæ serui-
rēt: vt qui valetudinarijs præfecti e-
rant, illud nō in postremis curare o-
porteret, ne libidinis criminibus
daretur locus: eueniretq; interdum,
vt cum illud vehemens admodum sit
contagionis genus, miseri in ipsa pro-
pemodum peccati actione interi-
rent; & vno tempore corpus, & ani-
mam pestilentia duplex interimeret.
In castellis frequens erat, & maior
etiam quàm consueuerat, aduersus
sacra quædam instituta contentio; ab
ijs maxime qui nobilitate, opibus-
que præstant; quos quidem; bonos
excipio semper; Ormanetus ille,
paruos ecclesiarum tyrannos quan-
doq; appellabat. tum autem ob com-
mercijs communis impedimenta, ma-
gis ab Antistitum correctione remo-
ti, maiori licentia, atque audacia ute-
bantur. Itaque affirmabat Carolus,
suis extra urbem administris num-
quam maiores obiectas fuisse in mu-
nere suo exercendo difficultates. ad-
debat se tunc re ipsa perspexisse,
quod fertur; bonos meliores; malos
peiores animaduersione fieri. Sed
Carolus dati temporis beneficio v-
tens, nonnulla sibi alijsque facienda
suscepit, quæ ad augendam religio-
nis, sanctitatisque disciplinam perti-
nerent. Ignis beneficio, leuatione-
que hyeme sibi interdixit; vt frigo-
ris asperitatem die, nocteque ferret.
abiecta culcitra paleas elegit ad cu-
bandum. carnem à mensa sua repulit.
modicum illud, quod ieiunij diebus
vespere, medicinæ potius, quàm cibi
caussa sumitur, reiecit. quæ omnia ita
in posterum retinuit; vt in dies e-
tiam, quemadmodum suis locis dice-
tur, auget. Cumque Ariminensis
Episcopus, olim eius Vicarius, aman-
tissimis litteris, ciuitate liberata, ve-
hementer rogasset; vt quando iam

Pars III.

Deus pestilentia pœnam remiserat;
ipse itidem remitteret afflictiones,
auertendæ pœnæ causa susceptas;
augendi potius esse causam ille re-
spondit; cum moribus minime emen-
datis, duriora pertimescenda esse vi-
derentur. Concionari quoque festis,
& præterea duobus alijs in Quadra-
gesima hebdomadæ cuiusque diebus
instituit; & canonicorum funera præ-
sequi. Cantores à se non approba-
tos, aut clericali vestitu non indu-
tos, ab ecclesiasticis officijs, quàm
antea diligentius exclusit. Ianuas,
quæ in lateribus ecclesiarum erant,
obstruxit. In vniuersum autem, quæ-
cumque antea deereta erant, vt om-
nia perficerentur; & per diœcesis
quæque loca, quantum posset, res
omnes componerentur, per id tem-
pus studiosius curauit; nouosque præ-
fectos elegit, quibus ad ea curanda
diœcesis regiones separatim distri-
buit. Illud etiam perfecit, quod dif-
ficile omnibus videbatur; vt clerici
omnes barbam sibi prædicerent.
Iam dudum id se cupere ostende-
rat; tum vt corruptelam sacrorum
hominum tolleret; qui profanas, mi-
litaresque barbarum formas, & earū
frequentes, leuesq; mutationes inde-
core admodū imitantur; tū vt vetus
cleri, præsertim Mediolanensis insti-
tutum renouaret. plurimi enim super-
stites illud viderāt in ecclesia Medio-
lanensi seruari; nonnulli adhuc serua-
bant. Verum cum ea de re Carolus a-
gere cœpisset, sermoque percrebuis-
set in clero; fuere, qui eius non mo-
do iussum, sed etiam exemplum præ-
uenerunt; barbamque sine mora po-
suerunt. cum autem ipse rarus in pu-
blicum prodijisset; litteras etiam ea-
de re ad clerum proposuisset; quibus
factū potius laudabat, quàm facien-
dum hortabatur; argumentaque ex-
plicabat, quibus id fieri deberet; cle-
ricales item virtutes cōmemorabat,
quæ eiusmodi pilis abasis significa-

G g 3 ren-

rentur: omnes fere paruerunt. qui difficiliore tunc fuere; postea maiori vrbis celebritate, cum multo magis erubescerent, euitare non potuerunt. illud vero institutum decreto deinde in synodo dicecesis sancito, confirmavit. dictum Caroli hoc de genere venit in mentem; qui cum collegium canonicorum recognosceret; quendam, qui adhuc non paruerat, reprehendit: eius nomen erat graui de crimine delatum. homo respondit, pudere se, rasoque clericos remigum sibi similes videri. cum se uere Carolus, At, inquit, adhuc pendet causa tua. Ita Carolus tempus nactus idoneum; pietatis ardore, afflictionum quasi ventis in eius animo vehementius excitato; in omni sanctitatis laude tunc vehementer ipse progrediendis, ceteros quoque ad salutem, optimamque disciplinam iuuare studebat.

Novas celebritates, aliaque religiose peragit, remissa peste.

CAP. X.

1577.

Pestilentiae vis cum Octobri mensis se, uti demonstrauimus, valde progressa esset; minui coepit Nouembris initio; posteaque paulatim ita debilitata est; ut ex ea tamen quotidie aliqui morerentur; interdum etiam multi. quod ex vestimentorum tractatione fere accidebat. ob id proximus annus M. D. LXXVII. in timore fuit. & hyeme quidem veris, atque aestatis; aestate vero autumnu aduentum formidabant. quidam etiam verebantur, ne in annos plures, ut olim acciderat, illud, quidquid erat, contagionis maneret. Sed Dei elementia, sicut iam iam narrabitur, opinionem, spemque hominum longe superauit. Celebravit Carolus post initium anni, statis precationum officii, trinaque ad ecclesias decreta supplicatione, Apostolicae indulgentiae beneficium; quod superius diximus a summo Pontifice toti Italiae, ad pestis pericula auertenda fuisse propositum. Iuit ipse nudis pedibus & eodem habitu, quo initio pestis,

ad ecclesias, iuimus canonici, magnaque cleri, & populi pars. conciones ille habebat, magno lachrymantis populi fructu. post eas, ipso, & canonicis humi prostratis, litania habebatur. Missaque a sacro maioris ecclesiae collegio fiebat. omnino ea celebritas, precatioque visa est ad emendationem morum; piisque animorum affectiones plurimum valere. Appropinquante Quadragesima eius primae Dominicae cultum ex toto restituit. Retinet Ambrosiana Ecclesia Quadragesimae verus institutum, quo dies quagraginta, duo tantum numerabantur. iam dudum autem fecerat immoderatum voluptatis studium, quo misere ante sacri temporis illius initium, plurimi Christiani nominis afficiuntur; ut Dominicum ipsum diem, qui quidem veluti sanctae Quadragesimae caput, colendus erat, ab ea penitus amputarent; & ad voluptarium tempus sic adiungerent: ut cum ad Quadragesimae dies sanctae agendos, cuncti sese paratos ostenderent; is tamen tamquam voluptatis extremus dies, profani totius gaudij, peruersitatisque omnis quasi cumulus redderetur. Antea Carolus, ut tetigimus, partim quidem restituerat diei sanctitatem, magna multitudo ad Eucharistiam suscipiendam, & ad conciones, precesque diuinas allicienda. Sed cum Romae, Mediolanisque, multis adhibitis viris, qui religione, doctrina, iudicioque in primis excellebant, ea de re consultasset: superiore quidem anno cum Iubileum celebraret, litteris editis monuerat, docueratque populum; die illi Quadragesimae initium esse; omnique ratione, cohortatus erat, ut eum non secus ac alios colere vellet: clero autem idem iusserat; quod populum exemplo suo vehementius excitaret. cum autem vidisset recte populum accepisse; plurimosque ita cohortationi paruiffe, ut si decreto iam,

iam, & lege res sancita esset: hoc anno cum adhuc in morbo, luctuque ciuitas esset; edicto generali rem san- ciuit; & in proximâ synodi decreta postea retulit. Vrbanaum item ec- clesiarum recognitionem eo tempo- re aggressus: ad pleniorum ciuitatis correctionem; præter ea, quæ ad po- puli salutem ipsa vniuscuiusque ec- clesie visenda actio suppeditat; illud adiunxit; vt ædes omnes, ac domici- lia, sacra aqua, sacrisque precibus ad- hibitis singillatim rite lustrarentur, quæ res valde accommodata erat ad ea quodammodo expianda; & a pesti- lentis illius vexationis vestigijs, quæ manebant, liberanda. Itaque recogni- tionem ecclesiarum incipiens, stato- rito primò ad ecclesiam maiorem e- ques, clero præeunte, Pontificalibus indumentis adductus, iucundum eo calamitoso tempore spectaculum ci- uitati præbuit: iucundum, inquam, non ob ornamenta solum, & egre- giam pompæ sacræ speciem; quæ ta- men ex longo luctu lætior, pulchri- orque apparebat; sed ob id quoque; quòd, qui antea partim summa hu- manitate, & abiectione, suorum com- modis seruiuerat; partim habitu mise- rabili, summoque squalore Dominum pro ipsius publicè precatus erat; tunc augusto ornatu, splendidoque apparatu ingrediens; miram quan- dam rerum vicissitudinem cum læti- tia coniunctam ante oculos poneret: eodem ostendens tempore, quàm ex christianæ virtutis præscripto, & se- se abijcere; & rursus sacram maiesta- tem conseruare, cum opus esset, pari animo, voluntateque nosset; Apolto- lo non dissimilis, qui & abundare sciebat, & penuriam pati. Expiatio- nem ædium aggressus; vt maiorem dignitatem, fructumque res haberet, exorsus ipse, suas, & canonicorum as- persit. cumque ea progredi per vr- bem inciperet actio; populus summa voluntate, pietateque eam expete-

re videtur; certatim vnaquæque familia ad rerum sacrarum hono- rem, decore domum ornare conare- tur; imagines, & libros a christianis moribus alienos deleteret, abijceretue sacras picturas, & ad pietatem ac- commodatas apponeret; aliaque e- iusmodi, pro ratione Caroli litteris præscripta, atque edita compararet: cum etiam multi publicis flagitijs ma- culati, de ignominia vitanda deli- berarent; ne sacerdos eorum domos præteriret, quemadmodum Caro- lus faciendum iusserat: omnino cum plurima ad corruptelas tollendas, pietatemque augendam instituta es- sent: Gubernator, alijque magi- stratus, quasi in eo ius regium læde- retur, intercedere, & queri cœpe- runt; remque varie disturbarunt. Populi custodiam paulatim cum mor- bo ipso remissam, Gubernator ap- propinquante Quadragesima per e- dictum renouauit: sed Carolo con- querente euenit, vt multi tamen ad ecclesias nulla facultate exirent, & ad sacras conciones conuenirent. ma- xime vero Pontificiæ illius indulgen- tiæ causa, quæ tota prouincia eo in- signi die celebris habetur, quo cœ- lestis nuncius ad Mariam humanæ sa- lutis causa venit, magna multitudo prodijt ad destinatum indulgentiæ consequendæ templum. quo tempo- re mirum exitit afflictæ populi solati- um: miraque ciuitatis apparuit ala- critas, in ecclesijs insignibus, quibus diu caruerant, assidue frequentandis; supplicationibus obeundis; gratijsque Deo de oblata spe liberationis agen- dis. tamquam ex diuturno carcere ciues ea libertate recreati, nec fati- gari, nec fatiari pio, assiduoque eiu- smodi labore posse videbantur. quæ alacritas eò maior erat; quòd ex mul- titudine, ac frequentia, quæ cerne- batur, exiguus eorum numerus cog- noscebatur, qui peste interierant. Fecit etiam Carolus, vt sacrosan-

Etis diebus, ante Pascha, vsque ad octauam illius celebritatis diem, omnibus domo egredi, & in ecclesias conuenire liberum esset. indignum enim illi videbatur, tali tempore, talique diuinæ clementiæ pignore, christianos ecclesiis adhuc prohiberi: difficileque admodum erat, omnibus domi inclusis, vt tempus necessario postulabat, sacræ confessionis, communionisque potestatem facere. omnes autem illi conuentus adeo feliciter acti sunt; vt nihil prorsus accessionis morbus acceperit; neque opus omnino fuerit amplius custodiam imperare. Festus aduenerat dies, quo sanctæ Crucis ab S. Helena inuentæ memoria colitur. cumque illustriorem sacrati clauicolum, quæ superiore anno instaurauerat, annua celebritate aliqua Carolus continuare in animo haberet; eum diem ad id aptissimum iudicauit. clero igitur vniuerso conuocato, clauum à loco suo demissum publico conuentu, festoque apparatu, tulit ad eodem sancti Sepulchri nomine appellatâ. Euenit autem non sine magna piorum lætitia; vt cum nebulosum cœlum, neque sine imbre esset; sanctissima re in altari deposita, subito serenum redderetur, claraque luce, resfulgeret, donec issent, & ad ecclesiam maiorem sacri ordines essent reuersi: tunc enim rursus nebula, atque imber aerem occupauit. Ita conuenit populus ad eam supplicationem: vt vnaquæque pars signum illius sancti sequeretur, cuius nomine parochiæ suæ ecclesia dedicata erat. quæ ratio, tunc primùm Caroli iussu fuit adhibita ordinis, pietatisque gratia. fuit institutum non dissimile labaris illis, quæ Constantinus in exercitu suo significatione pietatis haberi, gestarique iussit. clauum in altari collocatum, quadraginta horis coli constituit, clero, & populo distincte per collegia, & regiones, singulis horis

ad precatione conueniente. Carolus autem inde numquam discedens, vt quæque populi pars adueniebat; ita primò quidem pia verba ad eos faciebat; mox de suggestu ad altare veniens beatorum inuocationi, litanis que cum eis operam dabat; postremò antequam abirent eis bene dicebat; decennemque auctoritate Pontificia largiebatur indulgentiam. dum autem alia pars veniret; alia, quæ rursus diceret, ex diuinis Biblijs, quæ ibi habebat; flexis ante altare genibus meditabatur. hoc ipsis quadraginta horis continuis facere constituerat; sed prohibuit Gubernator, post primam noctis horam domo quemquã egredi. At ab aurora nihilominus ad noctem, Carolus circiter horas sexdecim, in ea exercitatione ita permanebat, vt ne vlla quidem naturæ necessitate ab altari auelli posset; donec quadraginta tamen horarum diurnarum spatium completum est. in quo viri patientiam omnes mirabantur; eò magis, quòd neque somno, neque vitæ commoditati propterea præter cõsuetudinem quidquam nocte tribuebat. Post illum horarum cursum clauus eodem modo, atque eadem celebritate in suum locum relatus est; ciuitasque ex ea re magnam visa est leuationem doloris accipere. sed clauicolum figuram scite prius expressam, & ipsius ferri contactu sacram, Carolus misit ad Philippum Regem, donum optimi Principis pietati accommodatissimum. Ea igitur anniuersaria celebritate constituta; tum clauicolum, tum diei cultum mirum in modum amplificauit. Pulcherrima, pietateque plenissima certe actio illa est. In amplissimo totius cleri conuentu, maximoque totius populi concursu; musicis choris suauem concentum edentibus; populo misericordis vocem indentidem ex animi pia commotione mittente: tres sacerdotes, ex ijs, qui adsint dignitate

præ-

præstantiores; in quibus non semel Episcopos vidi, sacris, splendidisque vestibus induti, machinis, quæ non apparent, in sublime sensim feruntur; in apto quodam, ornatissimoque receptaculo decore collocati, integumentis pellucidis ita circumdato, ut inclusis luminibus lucidissimæ nubis speciem præferat. cum ad fornecem summum, locumque demum longo tractu, temporeque peruenerunt; ablato clauo, eodem modo demittuntur. cum ad solum nubes venit; Archiepiscopus qua par est, veneratione excipit sacrosanctum ferrum: & in ampla cruce media aptè insertum, ipse fert ordinum sacrorum pompa antecedente. Inclusit autem illud honoris, commoditatisque gestandi gratia Carolus argentea theca; sic, ut per crystallum perspiciatur. locum præterea ubi affixus est, tum ferreis clatris, lapidibusque supra compositis muniuit; tum splendide etiam ornauit.

Post alias supplicationes demum ciuitatis liberationem celebrat.

CAP. XI.

Interea licet humanæ diligentia officia, eaque exquisita non deficerent; manebat aliqua pestis tamen: neque obtineri poterat, ne quotidie nouis casibus, ijsque minime contemnendis, ciues exterrerentur. Quocirca remedium rursus publicæ precationis Carolus, expiationisque animarum quæ fuit. solita diuina præmia, sicuti consueuerat, à Põrifice impetrauit; populoque proposuit: quæ mense Julio mæstis supplicationibus, concionibusque, ut antea, vna cum clero, & populo profecutus est. Cum autem per id tempus ex peste Brixia miserrime laboraret; eò voluit Carolus aduolare; sed nescio qua ratione dissuadere visus est, impedireque; Episcopus; qui quidem cum optime ægrotis consulere cõpisset; post interitum nonnullorum ex domesticis suis non longe ab vrbe secessit. ex ijs ille fuit, qui Carolo per litteras initio suaferant, ut propositis sibi officijs

abstineret. Attamen, ut auxilium aliqua ratione Brixienfibus ferret, præter cohortationes ad Episcopum missas; eò Carolus dimisit Paulum illum, quem toto reliquo tempore Gregorianæ multitudini præfuisse diximus. Cum idus Octobres venissent, publici voti dies; Carolus ea celebritate litteris publicis ante denunciata; ciues proximæ iam liberationis spe proposita, ad veram diuinæ misericordiæ fiduciam excitauit; tam incerto præsertim humanæ industrig præsidio cognito. nouas supplicationes decreuit in vrbe, ac in diocesi. sacris in æde S. Sebastiani celebratis, diei religioni satisfieri curauit, & voto. populus per partes de more distinctus conuenit: ciuitatis consilium, & qui in singulis paroccijs a populo mandatum acceperant, solemnia dona obtulerunt. Respicens deinde pius Pater eorum conditionem, qui toto illo tempore in vrbe, diocesique; immo in alijs item Italiæ ciuitatibus mortui erant; quibus pro morbi eius ratione, quo cognati omnes sæpe absumentur; deesse fere credibile erat, qui sacris officijs opem ferrent: ut suis, & alienis, omnia optimi patris officia præstaret; communes eis exequias constituit, tribus diebus celebrandas, qui sancti Martini diem festum sequebantur. qua in re viuus quoque; ipsis consulebat; si officia illa, & sacrificia christiane prosequentes, integram sibi, atque alijs, religiosi operis virtute salutem possent impetrare. primo igitur die, vna cum omnibus presbyterorum collegiis in ecclesia maiore, funebria sacra celebravit. altero, tertioque die in vrbe ecclesijs peracta sunt, quæ collegia habent; ad quæ singula reliqui omnes regionis eiusdem clerici conueniunt. vnumquemque presbyterum pro ijsdem Missæ sacrum ijsdem diebus facere iussit. ad eandem rationem sacra in diocesi faciendâ mandauit.

uit. primò autem populum ad id publicis litteris cohortatus, ad alia quæ opera incitauit; quæ suffragio, salutique mortuis esse possent. Post hæc in longinquiores diocæsis partes currit; & ad loca venit. Helueticæ ditiois; tum pestilentia causa; tum vt nonnullas in ecclesiam prohiberet iniurias. quibus in locis, quoniam permitti erant, morbidis æque, atque integris sacramenta præbuit. quod iam mente Carolus de ciuitate liberata conceperat, id enunciare volebat palam; religiosoque ritu publicam ea de re celebrare gratiarum actionem. sed contra magistratus dicebant: debilitatam valde, sed non extinctam esse pestilentiam: docere id, si non quotidianos, ac frequentes; aliquos tamen adhuc ex eo morbo morientium casus: vel illud valde vereri, ne potestate facta; cum ea, quæ recondita fuerant, depromerentur; multa pestilenti contactu affecta, rebus adhuc recentibus, reperirentur; quæ de integro ciuitatem in eadem miseras conijcerent. si liberatione promulgata, rursus inualesceret morbus; præter calamitatem & damnum; quam id pudendum foret? Sed tenuit animo mirum in modum confirmato, propositum Carolus. de libera, in tegraque, non ciuitate solum, sed etiam diocæsi certum vna cum magistratibus constituit. ad agendas publicas de accepto maximo beneficio gratias, proximum sancti Sebastiani festum diem anni M. D. LXXIIX. delegit: vt quem patronum imminente periculo, sibi Mediolanenses aduocauerant, eodè postea impetrata venia, ad gratias rectè agendas vterentur adiutore: & quem initio afflicti orauerant, eidem in fine liberati, gratos sese ostenderent. Itaque præter supplicationes, quæ alioqui ad illius ecclesiam habendæ erant; binas alias Carolus indixit. itum est ad sancti Ambrosij, deinde vt initio periculi

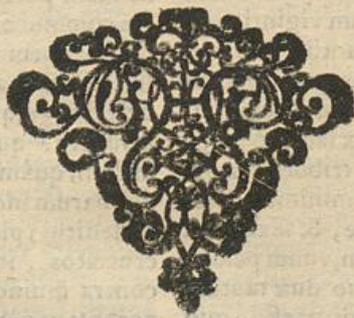
factum est. ad vrbs compita omnia. Quæ quidem supplicationes, vt celeberrimæ, ita sanctissimæ fuerunt; ob id quoque in primis; quòd sacras reliquias omnes, quam maximo fieri potuit ornatu, clerus vninersus, vt antea, ferre iussus est; cum vi luminum prope immensa; quæ non modo clerus adhibuit sed populus quoque frequentissimus. Affuerunt Gubernator, Senatus, & Magistratus reliqui; omnesque publice, pieque gratias egerunt, ex libello, cohortationeque, quam ad eam rem Carolus edi iusserat. Atq; dum ad compita ordines duceret; ad Cruces morabatur, quæ ibi pestis causa erectæ fuerant; & posita sacra re, quam ferebat, in mensa ibidem ad id decore constituta, rite precabatur. mira pietate clerus, & populus in ea supplicatione perseuerauit vsque ad noctem, cum mane cepisset. via etenim ob amplitudinem vrbs longissima est. accessit maximus plurimorum tormentorum sonus honoris, & lætitiæ gratia ex arce effectus, dum sacri ordines ea vrbs parte transfirent. Cum in ecclesiam maiorem reditum esset; sanctissima Eucharistia prius per ecclesiam omnibus sacrorum hominum choris comitantibus lata, in altari proposita est: cum omnia maximo, gratissimoque sono, hymnis, psalmisque, tum tubarum etiam clangore personarent. Ibi Carolus, quasi nihil adhuc fecisset, quadraginta horarum precationem ante sanctissimam Eucharistiam instituit; in qua eadem patientia, & labore, quo antea sacro proposito clauo, sese exercuit. Quo tempore cum in concione ciuitatem a morbo diuina ope liberatam diserte prædicaret; erant qui valde mirabantur, quo certo signo id posset affirmare; non nihil etiam verebantur, vt ea præstari posset in posterum affirmatio. quod ita Deo concedente, factum est tamen. Alia quoque ciuitas, consueta popu-
lis

lis lætitiæ signa multa edidit, quæ præterimus; litteræque ad externos populos datæ, ad mutuam consuetudinem plene restituendam. Carolus Episcopos prouinciæ missis litteris monuit; rogauitque, vt vna vellent gratias agere. atque alij omnes per litteras gratulati sunt: Nicolaus autem Cremonensis Episcopus; ex præcipuo in Carolum, patriamque amore, gratulationis causa Mediolanum venit; & de suggestu concionem in ecclesia maiore præsentate Carolo, Governatore, Magistratibusque ad populum habuit sane piam, & luculentam. Mortua fuisse hominum circiter tredecim millia in vrbe; octo vero in agro, ad initium mensis Decembris anni M. D. LXXVI. Carolus litteris suis testatus est: ex quo tempore numerum eorum, qui morerentur, vsque ad morbi extinctionem, non magnum fuisse iam diximus. alij vero de vrbe tantum commemorantes, ab initio morbi, vsque ad integram liberationem, in ea mortem obiisse affirmant hominum circiter decem, & septem millia: nata vero, vt id quoque referamus, eodem spatio temporis, quinque millia, & trecentum. Vici, & castella, quæ peste laborarunt, fuerunt ad centum viginti. Ecclesiastici viri omnium ordinum in vrbe, & diœcesi, centum viginti diem suum obierunt: tres tantum ex ijs parochis, qui officium erga ægrotos non deseruerunt: quorum nemo tamen, quod constat, ex sacris officijs, quæ cuiquam ægrotis tribuerit, morbum contraxit. Illud minime prætereundum, ex quinque, & sexaginta monasterijs Virginum, vnum peste tactum in vrbe, in quo duæ tantum Virgines; alterum in diœcesi, in quo pauca omnino mortuæ sunt. neque in ijs quidquam de præscripta, & consueta claustrorum, custodiæque disciplina remissum est. In ecclesijs omnibus, vt ante consueuerat, statis ho-

ris, sacra officia, muneraque clerici toto eo tempore obierunt; qui congruenti ad contagium vitandum spatio, alius ab alio longe consistebant, quod vt ecclesiæ maioris collegium facilius exequeretur, subterraneam viam ab ædibus canonicorum in ecclesiam ipsam eo tempore Carolus fodi, construique iussit. Hic fuit maximi illius periculi exitus, vnde magnam vrbi ruinam intelligentes omnes extimescebant. qua in re singularem profecto Dei clementiam perpetuò gratissimis animis erga nos agnoscere Mediolanenses debemus; neque vniquam gratiarum agenda- rum finem facere. Quid in rebus tantis Carolo sit tribuendum; res ipsa loquitur. ipse vero nihil suis laboribus, studijs, vigilijs, lachrymis tribuens; piorum ciuium precibus, eorum maxime, qui simplices sunt, & incorrupti, omnia facta, impetrataque esse prædicabat. Habet certe Mediolanum, quæ proponat alijs in simili casu, tum sancti Pastoris, tum optimorum ciuium præclarissima exempla: siue, quod in primis graue est, requiratur, quod ad iuuandas animas; siue quod ad corpora subleuanda; & omnino ad omnium rerum aptam, rectamque gubernationem tenendam pertineat. Quid enim magis commune, quàm inuadente peste, sibi quemque, rebusque suis consulere; etiam a coniunctissimis discedere; longe, quantum potest, pericula fugere? quod magis peruagatum malum; quàm infectos deserere, rerum diuinarum inopia, curationeque omni destitui; plerumque etiam fame cruciatos, interire? quæ quidem contra diuino munere nobis eueniunt: vt vere Carolus dicere sole- ret, circumspectis rebus omnibus, pijsque operibus ponderatis fructum, quàm damnatum multo maiorem fuisse ciuitatis. Ac singularis quidem Dei benignitas; ciuitatisque; vt in ma-
lis.

lis eiusmodi, singulare bonum, per se quidem apertum sine dubio fuisset omnibus: qui modo cogitare vellent infinitæ prope multitudinis ciuitatem, pestilentia penitus occupatam, tam exiguo mortuorum numero; tanto rerum omnium ordine; tantis, tamque promptis ad salutem subsidijs feliciter euasisse. Sed illustrata sunt hæc omnia multo magis aliarum ciuitatum Italix casibus. quibus locis, etiam iisdem tentatis includendi populi remedijs, longæ maxima strages laicorum, sacrorumque hominum fuit; ipsis quoque marium, feminarum que monasterijs occupatis. de ciuitatibus loquor, quas vere pestis complexa est: nam verius quædam tentatae sunt, quam occupatae. De rerum autem procuratione, quæ vel ad sustentandum corpus, vel ad subueniendum animæ pertinerent; de gubernatione tota; de supplicationibus aliarum ciuitatum, nihil attinet scribere: quæ quidem rebus Mediolanensibus (notam rem commemoro) ne minima quidem ex parte conferenda sunt. Addere huc item potest, qui

velit; vt clarius, quomodo nobiscum actum sit, agnoscat, eorum recodationem, quæ antea annos circiter sexaginta Mediolanenses pestilentia vexati non semel pertulerunt. id tantum commemorabo, quod Galeatius Capella refert; anno M. D. XXIV. cum pestis ciuitatem neque tunc primò, sed quartò iam per id tempus inuasisset: Dux, Senatus, Magistratus omnes sese recepissent Modetiam; eò breui ventum esse, vt res ipsæ ad victum necessariæ penitus deficerent. tum infectorum maximum numerum, qui è ciuitate, vt fit, emissi fuerant, captis armis in urbem ingressum, noua pericula intulisse. supplicationibus demum, extrema rerum conditione habitis, ita diuinam misericordiam impetratam; vt quatuor mensibus tamen amplius quinquaginta millia hominum in vrbe interirent; præter alios innumerabiles, qui in oppidis desiderati sunt.

D E
VITA ET REBUS GESTIS,
CAROLI CARD.
S. PRAXEDIS,
ARCHIEPISCOPI MEDIOLANI,

Liber Quintus.

Que post pe-
stem contra
Caroli acta
gesta sunt.
Caput I.

Cum res tantas Ca-
rolus gessisset: re-
stabat, vt ijs pre-
miis afficeretur,
qua prastantissi-
mo cuique, ex ijs,
qui Christum se-
quuntur, in terra, quidem sunt expe-
ctanda, dico, vt varijs, furus, mole-
stijs, acerbitatibusque premeretur.
Id, cum Diabolus ad impediendum
commune salutis negotium semper
euret: saepenumero etiam Dominus
permittit, ne sese homo magno salu-
tis periculo offerat: & eo maiore glo-
rie mercedem accipiat in caelo; quo
gravioribus, in terra, perfunctus est
periculis, & laboribus. Caroli res pe-
stis causa gestas, praesentes, absentel-
que; ij quoque, qui initio, in multis
dissentierant, diuinis laudibus extule-
runt: & pene ex vltimis terris, etiam
regia missa, fuerunt gratulationes,
alieni homines, ac maleuoli coacti
sunt, vel obmutescere, vel probare.
Sed non ideo tamen non fuere; qui pro-
ximis annis duobus, negotium ei gra-
uius etiam, & molestius, quam antea
varijs de rebus facerent, ac ob ea
ipsa, qua pestilentiae causa fecerat,
criminis aliquid inuenirent ad Pon-
tificem Gregorium deferendum. Igi-
tur Gubernator, qui iam inde ab eius
cui successerat tempore, alienum, a
Carolo animum propter ea, qua tum

acciderunt habuisse videbatur; vix
morbi sublatis impedimentis, iuris-
dictionis ecclesiasticae negotium in-
staurari curat: Senatus nomine Ro-
mam ea de re, mitti iubet, delectus est
Iacobus Ricardus iurisco sultus Lau-
densis; nunc Senatus Mediolani Prae-
ses, cuius virtutem, diligentiam, stu-
diumque, cum regij legati probarent;
modestiam quoque; & aduersus Carolo-
lum reuerentiam ipsi quoque Caroli
procuratores laudabant. Ac eodem fe-
re tempore venit a Rege, missus ex
Hispania Marchio Alcanisij, vir pru-
dens, & pius; qui diu iam omnium iu-
ris ecclesiastici controuersiarum caus-
sa expectabatur, qua in alijs quoque
erant Regis prouincijs, de quo prin-
cipe viro silendum non videtur; licet
regiam causam caute, ac diligenter
egerit; optimo tamen animo, summa
que obseruantia, in Carolum fuisse;
nam & a Rege plurimi illum fieri af-
firmare solebat: stultumque, omnino es-
se palam semper praedicauit, de ipsius
mente quidquam sanctitate alienum
susplicari. Itaque Gregorij Pont. iussu
nonnulli Cardinales, viris alijs eru-
ditissimis adiunctis, re totam cogno-
scendam susceperunt. Sed ad pristi-
nas causas addi Gubernatori, iussu
recentem, de pestilentia querelam;
quod de sacris hominibus pestis caus-
sa custodiendis, & liberandis, Carolus
constituerat: feceratque; vt omnes, qui
cum-

cumque ecclesiasticæ administrationis gratia opus fuissent, ad omnia loca peruenirent, suorum tantummodo de sanitate testimonijs acceptis. eam ob rem ciuitatem scilicet in discrimen adduxisse criminabatur. Præterea Caroli administrationem, eiusque Vicariorum foris, & in vrbe magno studio scrutatus est, si quid inueniret errati; vt multis eum posset nominibus accusare: vsque eo, vt si ecclesia rectore careret; si quid forte grauius publice peccati poenitentia nomine imponeretur; & alia eiusmodi diligenter obseruarentur; & ijs de rebus testimonia Romam mittenda colligerentur. Procuratores castellarum agri Mediolanensis eiusdem iusu multi Mediolanum vocati; varieque de Vicariorum actionibus interrogati sunt: qui tamen licet minarum aliquid interponeretur, & ea de causa non sine magno incommodo, pluribus diebus in vrbe detinerentur; adduci non potuerunt, vt contra Vicariorum ipsorum sacram gubernationem quidquam dicerent; aut vero, quod magis cuperetur, litteris consignarent. Quarum rerum idoneos quosdam Gubernator nactus videbatur administratos; ex quibus nonnulli Carolo plurimum ob eius merita debebant. Ciuitatis consilium in ea causa, sibi adiungere curauit: adduxitque tandem, vt primò litteras; de inde etiam, vti dicitur, nobiles legatos ad Pötificem mitteret; & de multis, quæ ipse iniusta iudicabat, populi nomine conqueretur. Accusationis vero capita erant; de ludis publicis, saltationibusque prohibitis; de festorum dierum integro cultu vindicato; de peccatorum quorundam absolute, ob frequentiam, licentiamque nimiam, re seruata; de primo die Quadragesimæ in antiquum statum restituto; de seruitute, atque iniuria sacrarum ædium, ianuis à lateribus clausis, sublata; de marium, &

foeminarum ad honestatem, decusque sacrum conseruandum in ecclesijs separatione; de beatorum patronorum Protasij, & Geruasij festo die, cultuque veteri redintegrato: & si quid simile forte nobis excidit.

Quæ quidem, quoniam fieri nõ poterat, vt duriuscula quibusdam non viderentur; qui per se ijs rebus commoti essent, eos tali auctoritate contra Pastorem suum multò grauius incitari; qui vero quieti, tentari magna ex parte, & non mediocriter commoueri, necesse erat. Interim vero si quid ipse horum posset, id re ipsa, factisque disturbare, rescindereque studebat. quæ Carolo displicerent, ea studiose conari videbatur. nam saltationes instaurauit; hastiludia etiam alieno prorsus tempore exerceri iussit: quæ olim de sodalitiarum cœtibus habendis turbata erant, renouauit. Ad hæc quæ collegia, monasteria, quive priuati vellent ex sacris, profanisque ordinibus, Caroli iussis, decretisque resistere; ijs omnibus Mediolani, Romæ, auctoritate, gratia, suorum opera sese præbuit adiutor: omniaque regij nominis integumentis studuit honestare. Quæ Carolus melioris disciplinæ gratia faciebat; ea sæpius in personæ suæ sine causa vertit iniuriam; & ea de re magis etiam sese commotum præbuit. Neque, licet Carolus eum quandoque paterno moneret officio; qua de causa, quoue animo faceret, simpliciter aperiret; rerum quas contra is tantopere laboraret, fructum ad Dei cultum, salutemque hominum demonstraret; acquiescebat vlllo modo tamen. Huiusmodi Gubernator per eos annos magno studio, vehementiaque & sua sponte incitatus, & ab illis, vt ferebatur, instigatus egit: & in ea contentione tamdiu perseuerauit, quamdiu licuit in vita commorari. At sacri quoque ordinis homines in multis ad rem perficiendam, Carolique solici-

licitudines, & curas augendas, ex altera parte non defuere. quod quidem earum rerum, quæ contra sanctitatis excellentis viros insectando fiunt, plerumque solemnibus accessio quædam, atque cumulus esse solet. Cœnobitæ magna ex parte, propter ea, quæ circa suam, virginumque sibi creditarum disciplinam, eo quoque tempore Carolus agitauit, illi sese infensos admodum præbuerunt; præsertim ob eas hospitaes ædes, quæ virginum cœnobijs ipsorum commodo sunt adiunctæ: quarum corruptelas quasdam tolli studebat. itaque Romæ quidam eorum, occasione ex cæteris, qui aduersabantur, arrepta, in eum, eiusque existimationem acerbè, quantum potuerunt, inuasere. Religiosioris item ordinis nonnulli, aliqua ex parte consenserunt; Caroli studijs, atque operibus non obscure detrahentes; & causam aduersariorum probantes. ac inuenti sunt, qui de suggestu celeberrimis in concionibus, id facere non vererentur. quorum dictis, Principis, ac omnium, qui cum eo Caroli oppugnandi negotium susceperant, animus acuebatur: alebatur multarum rerum licentia, quas iamdiu Carolus communi bonorum consensu, tollere contendebat: offensiones omnino publice ac priuatim extabant graues, & multæ. Quod libertatis genus, cum tacitus mira patientia, bonis indignan- tibus, diu Carolus tulisset: priuatil- que tantum admonitionibus temperari beneuole curasset: demum iustitiæ seruandæ necessitate, gregisque sui charitate coactus, remouendum esse, coercendumque statuit. ac ea concionandi ratio reprehensa Romæ grauitè, & punita est. Fuisse autem ex ijs quoque, qui præcipuo religionem studio colere professentur; qui diuersum à Carolo sensum haberent; haud scio mirandum ne sit. nam ut quisque varie affectus

est, ita varie sentire oportet. non est erga Deum par omnibus pietatis ardor. neque omnes ex ijs, quæ proponuntur, optima sequuntur perpetuo. humanæ prudentiæ rationibus interdum, quàm religioso, diuinoque lumine, quidam magis ducuntur. Diuersa etiam sunt eorum, qui religiose viuunt, instituta; immo diuersæ ipsius sanctitatis viæ: hic ad seueritatem duritiemque; ille ad comitatem, suauitatemque procliuior. Intra fortitudinis, temperantiæ, omnium denique virtutum gradus, alius ad summos nititur, alius inferioribus contentus est. Quæ quidem hominum varietas ferenda est; si modo ipsi se inuicem ferant: ac non alter alteri, quia diuersam sequatur rationem, detrahere velit, & obtrectare. id enim non admiratione solum, sed castigatione dignum videtur; præsertim si in Præsulem fiat, & publico loco; quod nominatim sacris sanctionibus vetitum est. quod quidem vitium in tantis humanis perturbationibus studiose cauendum est, ac diligenter impulsus enim quod ad aliena reprehendenda mortales feruntur; vehemens plerumque est: ac ut quisque ingenio, doctrinaque maxime valet; ita solet acerrime, nisi magna virtus resistat, ad id incitari; libentiusque in excellentes, & spectatissimos viros: quod vel ad gloriam illustrius id videbatur; vel ad excusationem commodius, si quis ea non assequatur, quæ non excellere, sed extra virtutis modum prædire iudicat. Interdum ex hominum existimatione; immo ex ipsa religionis exercitatione, atque etiam ex aliqua diuini luminis illustratione, sese homines infirmi efferunt; sibi- que de cæteris iudicium arrogant. Virget etiam maxime principum virorum auctoritas, & gratia: qua non moueri, & a recta mente non deduci solidæ pietatis, & constantiæ est.

In-

De oblatogum Congregatione. & reliquijs ecclesie maioris.

CAP. II.

Inter eas acerbitates, quarum exitum postea exponemus, Carolus nouas querere non desistebat salutaris vite progressionem. etenim ex preterita pestilentie calamitate, quemadmodum alijs mortiferi astus venenum in membra iniectum; ita illi pietatis, & charitatis ardor in animum immissus videbatur; tuncque magis quam unquam antea. erat ad summum sanctitatis, perfecta que disciplina gradus erectus. Illud inter alia, sublato statim pestilentie morbo, curauit; ut cenobiticam vitam vna cum clericis suis institueret. de qua tamen antequam narro; de sacris reliquijs dicam; quas ille sub altare subterranei sacelli; quod veteres Confessionem appellarunt, in ecclesia maiore recondidit. Sacellum hoc ipse perficiendum curauit, in primisque coluit; in eo Missa sacrum frequenter facere solitus fuit; non semel integro noctis spatio pie vigilauit; in suo denique testamento sanctis reliquijs, sacraque; & pretiosa suppellectili locupletauit. tunc autem ibi condidit corpora sanctorum martyrum Cantij, Cantiani, & Cantianilla; & item Maximi militis Thebani; sanctorum Episcoporum Mediolanensium; Monax, quod ab ipso Carolo antea e Pauli ecclesia translatum diximus; Dionysij, quod vna cum Aurelij itidem Episcopi reliquijs, olim ab ecclesia Dionysiana translatum fuerat; & Galdini, quod Pontificijs insignibus, vel eorum saltem vestigijs ornatum; ita in arca marmorea inuenimus, ut primo fuerat sepultum, cineres sanctae Pelagij synum ex ossibus sancti Iuliani Episcopi Genomanensis ex ijs autem corporibus cum non modica pars ossium desit; quorundam etiam capita; crediderim ea esse in alijs ecclesijs, quae eadem se habere corpora predicant. Ea igitur oia Carolus ad id tempus alieno fere loco habita summa diligentia, decenciaque con-

didit. & in cellula sub terram fabricata, testudine super eam ducta, insculptisque litteris firmiter clausit; mense Ianuario anni M. D. LXXXIX. Capita vero martyris Thebani, Monax, & Galdini & item martyrum foeminarum principis Teclae minime condidit; ut thebis argenteis includerentur; & celebritatis causa in altari de more proponi possent. Redeamus nunc ad cenobiticam institutionem. Cum pro Episcopalis vite statu, qui religiosos ordines quoscumque perfecta, optimaque; vite institutione antecellit; & vti nam res, factique semper antecelleret; humana studia Carolus; resque caducas animo iam penitus abiicisset: ad rem perficiendam; aliosque exemplo commouendos, illam animi conformationem, re ipsa prestare, factisque; exequi cupiebat. quod quidem ad imitationem eorum veterum Episcoporum valde pertinebat, quos in primis sancta colit Ecclesia. Egit primo ea de re cum canonicis maioris Basilicæ; quos ea coniunctionis accessione, vti vere fratres arctius complecti volebat; & tamen ecclesie senatum, ut veteres dixerunt, in ecclesia gubernanda coniuncte magis adhibere. neque vero id a superiorum instituto valde aberrat; nam inter se olim eiusmodi vite rationem Mediolanenses canonicos, collocatis in communem vsum fructibus, sub Archiepiscopo Oberto habuisse, testatur Eugenij tertij summi Pontificis litteræ; quas aliud agentes nos eo ipso tempore forte reperimus; & volebat vero ipse quoque Carolus reditus suos omnes, ut alij conferre; ut qui ei cura prefectus esset, habita ratione dignitatis, officij, & eorum omnium, quae Caroli persona, sancte tamen postulabat; prout cuique opus fuisset, distribueret. & omnino quantum pro ratione dignitatis posset, pari conditione cum suis fratribus viuere, in animo habebat.

Sed

Sed quamuis ex eis nonnulli confentirent, quibus vitæ ratio ad diuinorum consiliorum præscriptum propoſita erat: cæteri tamen adduci non potuerunt. Id cum minime ſucceſſiſſet; aliam ſocietatem inſtituere conſtituit, clericis omnibus communem, qui cœnobiticæ diſciplinæ imitatione viuentes, Eccleſiæ Mediolanenſi multò magis, quàm cæteri clerici mācipati, Archiepiſcopo que addicti, ſacra munera, quæ pro tempore, vſuque eccleſiæ oporteret, prompto animo ex Archiepiſcopali iuſſu obirent. In eum numerum plures canonici, vna cum alijs preſbyteris, & clericis nomen dedimus. vitæ conditiones poſt multa, Romano Pontifice conſulto, hæc fere eo quidem initio conſtitutæ ſunt: vt Oblati Sancti Ambroſij ij dicerentur; quòd non certo homini, ſed eccleſiæ Ambroſianæ ſeſe addicerent; vtque Archiepiſcopo ſemper obedire promitterent, voti vinculo aſtriſſi. hæc vero eorum munera fere commemorata ſunt; eccleſias perluſtrare, ac recognoſcere; paſſochi munus, vbicumque neceſſe eſſet, ad tempus ſuſtinere; ſacras habere conciones; muliebribus cœnobijs ſacris miniſterijs inferuire; chriſtianæ doctrinæ rudimenta per eccleſias docere; collegiorum à Carolo inſtitutorum gubernationi operam dare: Archiepiſcopalis etiam domus miniſteria obire: quibus quidem in rebus ita Carolus ijs vtī conſtituit, vt tamquam Apoſtolicos viros, quocumque opus eſſet, mittere; tum ad arbitrium ſuum reuocare, poſſet; vt pote ijs vinculis ſolutos; quibus clerici paſſim detinentur, haud penitus Deo, Eccleſiæ que traditi; ſed arbitratu ſuo viuentes; & commodis, vtilitatibusque ſuis, ſuorumque ſæpe ſeruietes. quòd ſi qui magis ad vitæ perfectionem accedere, rebusque ſuis omnibus, quæ poſſideri poſſunt, per votum ſe vellent abdicare; aut

Pars III.

vero facultates ſuas retinentes, earum tantummodo poteſtatem ad Archiepiſcopi arbitrium deferre; eos admittit. Laicis item locum dedit, qui operam ſuam facultatis, artiſticiſve cuiuſpiam nauare vellent. Volta eius conditionis eſſe ſtatuit, vt ea poſſet Archiepiſcopus remittere; & ijs aſtriſſos cum opus eſſet, liberare. ſocietate non excluſit, qui certis eccleſijs addicti eſſent: quarum beneficia tamen dimittere, ſicuti neque accipere, ſine Archiepiſcopi conſenſu non poſſent. Ita cum multi ſeparatim per varias eccleſias, alioſque locos viuerent: certa quoque collegia conſtituenda decreuit, vbi clerici ſimul, tamquam in cœnobio vitam agerent. quam ad rem idoneos ſocietati reditus aſſignari Pontificia auctoritate poſtea curauit: negotiumque totum confecit; quemadmodum inſtitutionibus eo de genere editis fuſius continetur. Eiuſmodi ſocietatis inſtitutionem viſus eſt ſtudioſiſſime Carolus, ſi quid vniquam, ſuſcipere, & proſequi: vt in alliciendis ad eam clericis, humanitate, officio, familiaritate, oblitus interdum fere videretur grauitatis, amplitudiniſque ſuæ. erat enim ad animarum ſalutem omnibus viribus quærendam tanto ardore incitatus; in quo congregationis illius ſumma conſiſtere debebat; vt nihil in eo genere facere ſe poſſe, exiſtimaret, quòd minus non eſſet, quàm res ipſa poſtulabat. Plurimis id perſuaſit; maxime tunc oblata diœceſanæ ſynodi occaſione; in qua tribus demore concionibus; propoſitis Dei miniſtrorum officijs; contra vero eorundem negligentia ante oculos conſtituta, licet modico admodum ſpatio ad meditandum dato; clerum adeo commouit; vt multæ lachrymæ profunderentur: preſbyterique; quorum alioqui plurimi diuturna quadam conſuetudine ad res eiufmodi obdureſcere ſolent; ad munera ſua

H h dili-

diligenter, sancteque obeunda mirum in modum accensi discederent. præsertim vero tertio die, visus est multis diuino spiritu afflatus, inusitatam quandam, diuinamque dicendi vim adhibere. Vnum ipse collegium constituit, ad ecclesiam Sancti Sepulchri: quem locum boni presbyteri nonnulli, Monetaque inter eos, etiam ante Carolum Archiepiscopum colentes, antiquam Mediolanensium clericorum disciplinam, in maxima ciuitatis corruptela retinebant. In ea igitur ecclesia societatem, actis interuenientibus, instituit xvii. Calen. Septemb. & primos sese offerentes celebri ritu, apparatuque recepit. quos alij magno numero secuti sunt: quamuis Caroli præsentia per mortem de medio sublata, locum multi deseruerunt; beneficiaque, aut alias vitæ conditiones quæsierunt; ijs ad Sanctum Sepulchrum relictis, qui vere sese Ambrosio, ecclesiæque Ambrosianæ tradiderant. At collegium, societatemque, quoad vixit; Carolus numero, sacrisque muneribus florentem conseruauit: Oblatis ipsis multum usus est: in eo semper perseuerauit, vt eius ordinis clericos benigne admodum tractaret, charosque haberet. collegium frequentabat; sacra munera in eo, sacraque, & pias exercitationes publice instituebat: tum vero priuatim communicationes, consultationesue rerum ad eam disciplinam, & omnino ad clericales virtutes pertinentium, certis temporibus cum eis familiariter habebat; imitatione regularis instituti. Cum in eo collegio grauissime presbyter ægrotaret, & medicorum sententia morti proximus crederetur: ibi Carolus ipse humilia fraternæ charitatis officia captans, tanta assiduitate, die, nocteque ei affuit, atque etiam sæpius ministravit; vt singularem benignitatem, eximiamque tanti Præfulis humilitatem omnes obstupescerent: neque ve-

ro deseruit; donec post dies multos, quibus ille semper fere animam trahere visus est, mortis periculo liberatum reliquit. quod Caroli sanctitati, precibusque a Domino quasi per miraculum concessum esse, plerique crediderunt.

Animi diuinitus ardētis indicium, præcipueque res exempli visa fuit omnibus Taurinensis peregrinatio. Habet Sabaudicæ Dux, magno Dei beneficio, Sindonem illam, qua sanctissimum IESV Christi corpus olim pij viri de cruce sublatum inuoluerunt. eam Carolus cum visere iam antea optaret; tum a pestis calamitate magno eius rei desiderio cœpit teneri; neque amplius illius explendi tempus sibi differendum statuit. Ea re accepta, Dux Emanuel, qui alioqui, & sacrum linteum ab oppido Camberio, quod ultra Alpes situm est, Taurinum transferre iustus de causis in animo habebat; & Caroli præsentia, consuetudineque frui pro sua pietate, & in eum obseruantia cupiebat; occasionem arripuit; Carolum inuitauit; & linteum transferri iussit. Iter pedibus facere Carolus constituit, quod est passuum octoginta milium. ex plurimis, qui libentissime profecti essent, idoneum comitatum, sacrorum, piorumque hominum delegit. itineris, exercitationumque rationem ordinauit. dictus est profectiōni dies. Fride vero eius diei, comitibus conuocatis, exposuit quid in itinere fieri vellet. mane a sacerdotibus Missa facta; accepta ab alijs sanctissima Eucharistia; omnes astuerunt cum baculis, & indumentis; quibus solent pia de causa peregrinantes vti. quibus ex ecclesiastico ritu, cum Carolus benedixisset, discesserunt. clerus maioris ecclesiæ vsque ad portam ciuitatis comitatus est. ibi Carolus breuiore vestes, baculumque sumpsit. tum canonicos pie admodum, atque amanter singillatim

Taurinensis
peregrinatio.

CAP. III.

complexus, magna cum multitudinis quæ secuta erat, piaque iucunditate, dimisit; & iter ingressus est. Itineris ratio fuit: summo mane, sacris procuratis, aderant omnes; & ab ecclesia initium erat proficiscendi. bini ibant; & horis certa ratione distributis; nunc ei rei a Carolo præfectus, salutarem meditationis materiam trahebat; nunc taciti, & meditantibus: pias animorum conceptiones postea conferebant: aliàs alternatim psalmos pronuntiabant: inter dum ex calculorum corona: quam manu tenebat quisque, precationem Dominicam, & Angelicam salutationem inter se repetebant. ambulantes demique nihil otij relinquebatur; totum viæ tempus salutariter cõsumebatur. Cum meridie, vesperique ad oppida hospitij causa venerant; adibant ecclesiam primo; ibique Carolus more suo genibus flexis, cum suis canonicarum horarum preces obibat; licet corpore de via sæpe non mediocriter languenti; mensa, quæ semper moderationem, ne dicam inopiam præferebat, sacra lectione, pioque sermone minime vacabat: reliquum temporis, quod erat exiguum, rebus corpori necessariis dabatur. Mirificus erat toto itinere concursus ad vias, quibus pius comitatus transibat. in oppidis, vicisque in quibus fortuitum semper hospitium eligebatur; vt mira omnium commotio; ita singularia erant christianæ benignitatis officia. certatim omnes honoris, & reuerentiæ significationes dabant. certatim etiam quandoque ad domum quisque suam rapiebant peregrinos; vbi pie admodum, amiceque eos tractabant; pedesque lauebant. aliàs vero, si aduentus differretur ad noctem, lumina ex cunctis ædibus proferebantur. comites in itinere multi sese offerebant. Ioannes Franciscus certe Episcopus Vercellensis, vna cum aliis viris religiosis, ab vrbe

sua numerum auxit. Quamquam autem ipsa tota actio ita ordinata, plena optimi, & inusitati exempli erat; quædam in Carolo tamen præcipue licebat passim obseruare: singularem quandam hilaritatem, quam ex incommodis hospitij capiebat: non patientiam solum, sed gaudium, quo pluias, lutum, alias viæ difficultates, corporis etiam defatigationem perfererebat: ex qua ægre admodum sæpenumero membra trahere videbatur. interdum etiam antequam cibum sumeret, mira humanitate, & modestia ieiunus adhuc aliis prudentibus legebat. Toto iucunda res fuit itinere; amplissimi Pontificis personam videre cum inopis peregrini humilitate coniunctam. sed iucundissimum omnino spectaculum; cum eo quarto denique die Taurinum appropinquante, qui fuit v. Idibus Octobris; post Archiepiscopum, nobilesque viros multos, Dux ipse cum Principe filio; tum Cardinalis Vercellensis, multique Episcopi, qui conuenerant, obuiam humili, atque abiecto peregrinorum numero; cum nobilissimo comitatu, armatorumque militum ordinibus processerunt; faustisque salutationibus, cum magno tormentorum bellicorum sonitu exceperunt; seque socios itineris modici, quod restabat, in eum numerum intulerunt. Ventum est primò ad maiorem ecclesiam precandi causa; postea in palatium ad sacellum Sancti Laurentij, vbi sacra Sindon erat; maxima cum hominum multitudine; non solum ex vicinis locis, sed Mediolano, & ex alijs ciuitatibus, regionibusque, qui rei fama permoti, cupide conuenerant. Ibi Carolum quasi factum subito ex egente ditissimum, non sine delectatione obseruabant multi, magnificentissimo, planeque regio apparatu, quem præcipuo studio Dux adhibuit, ita plane vt, vt tugurijs in itinere vsus fuerat. Ac

licet ob exorta itineris labore sub pedibus tubercula, ita laboraret, ut incisione etiam opus fuerit; noluit iacere tamen, & munera sua libere semper obijt. postero die priuatim peregrinis sanctum Linteum ostensum est; Carolique iussu multa de eo dicta sunt ad animos, ex tali specie per se maxime commotos, magis etiam excitandos. publice deinde spectandum in amplissima platea, praesente, tenenteque Carolo cum Episcopis omnibus, sacris Pontificijs vestibus indutis; Duce, nobilitate, omnique populo astante, propositum fuit. Mox ante illud in maiore ecclesia decenter, cum perpetua sacrorum virorum & religiosae militiae custodia, collocatum; quadraginta horarum supplicationem de more Carolus instituit; horis clero, & populo ad conueniendum, precandumque distincte distributis. quo in supplicationis munere partes suas minime desiderari Dux ipse passus est. singulis horis, singulas conciones viri sacri, suam quisque, Carolo de more id exigente, habuerunt; etiam Episcopi, & Cardinalis ipse Vercellensis. Carolus vero plures habuit. Cumque plurimos aduenisse ex propinquis vallibus haereticos animaduersum esset; tum ad eos sanandos conuersae sunt conciones; tum tempus supplicandi etiam prorogatum. Octauo demum die Carolus, cum toto eius temporis spatio in ecclesia, intraparietes, in mensa, & ubique salutaria dicta, exemplaue, ut cuique conicere facile est, abunde protulisset; iam iam discessurus, longos habuit cum Duce de imperio pie surrexit amplissimus Princeps; & ad Caroli sese pedes abiecit; idemque Carolum Emanuelem filium; nothumque Amadeum facere iussit. ac supplex, ut sibi, filijque benedicere vellet, postulauit. recitabat Carolus, Sum id, eo loco non esse dicens, &

quantum pottrahat, eum erigere conabatur. instabat vero Dux, seque, nisi sacri signi expetiturum munus accepisset; negabat surrecturum: cum lachrymas neque Dux ipse, neque astantium quisque tenere possent, in tam praecelara, atque illustri singularis pietatis, religionisque specie. cum impetrasset tandem, quod postulauerat; iussit Principi filio, Carolum obsecraret, ut se filij loco semper haberet, vellet; ipse perpetuo tantum virum coleret, eiusque praecipis studiose obediret. tum ipse quoque Carolum ea de re vehementer orauit. Id re ipsa effectum est: nam paulo post Emanuele mortuo, Carolus Emanuel Dux factus, Cardinalem Patris loco semper habuit: illeque Ducem quibus rebus potuit semper ad salutem, imperijque prosperitatem amantissime iuuit: neque tempus vllum praetermiserunt, quo simul esse possent; quin eo studiose vterentur. Ita se habuit peregrinatio illa, pietatis fructu sine dubio in omnes partes vberissima; Caroloque ipsi ob sanctissimi Linteum in primis contemplationem diu expetitam, deinde etiam ob perspectam Ducis singularem pietatem, Principisque optimam indolem, iucundissima. Non est pretereundum; nobilissimam ciuitatis matronam, baculum, quo ille in itinere usus erat, magno studio conquisitum apud se pie seruasse, atque inter res charissimas habuisse. ut videatur Dominus eiusmodi honores profus inuisitatos Carolo tunc eo loco haberi constituisse; cum alibi sollicitudines, & molestias inuisitatas sustineret. Inde Carolus accepta ecclesiarum quarundam visendarum occasione, diuertit ad Varallium montem, ut propositis per loci illius imagines Domini perpeffionibus; ipsam rursus quodam modo sacri Linteum miserabilem speciem, quae eius vulnera, cruciatulque omnes acriter admodum refert, absens reno-

nata meditatione contemplaretur. Ibi animum diuinarum rerum cogitationibus, corpus vero pane, & aqua tantum sustentauit; noctem totam ad ediculum quandam, ex iis, quas mons plurimas habet, vigilas egit, vna cum Francisco Adorno societatis I E S V; quo sæpe sacrarum exercitationum adiutore vti solebat: demum Mediolanum rediit.

Inter alios salutare fructus, quos ex ea diuina pestis animaduersione populum suum percipere Carolus volebat, erat integra morum conformatio illius temporis, quod a festis Natalitijs ad Quadragesimam interponitur. cum enim superioribus annis, corruptelas eiusmodi non mediocriter moderatus esset; cupiebat, sperabatque, eas omnino tunc demum tolli posse. animis enim periculis, afflictioneque deterritis; verisimile videbatur fore, vt consuetum illum ad voluptates impetum homines remitterent; & ad diuinum cultum attentiores in posterum redderentur. Atque anno M. D. LXXVIII. hoc est extincta vix dum pestilentia, ita prorsus euenit, vt ille cupiebat: quamquam, quod ad Principes viros attinet; non tam fecit recens morbi, periculorumque memoria; quam pietas optimæ fœminæ Annæ, Gubernatoris vxoris; quæ rebus diuinis, salutaribusque dedita, Carolique studiosissima, virum quantum poterat, in eo genere moderabatur, adolescentescque filios refrœnabat. ceterum reliquo anni tempore, quamuis a spectaculis, ludisque alieno; maxime vero iisdem proximi anni M. D. LXXIX. diebus, nihil ad moderatio nem valuit; non recens castigatio; non vxor, non Caroli studium; non rei frumentariæ inopia, quæ pestem consecuta est; non Belgica pericula, armaque Regi catholico, & Ecclesiæ sanctæ infestissime illata; quæ quidem vitiorum detestationem, supplica-

Pars III.

tionesque exposcebant; non autem voluptates, & vitia. non Regis ipsius denique, regisque familiæ luctus; immo neque ipsa etiam regia mandata valuerunt: cum tamen eorum quoduis per se valere debuisset. luctum regium intelligo, ex filii adolescentuli Ferdinandi Hispaniarum Principis obitu, adiuncta præsertim etiam Ioannis fratris nothi, quem Belgicis rebus præfecerat; Vincenslai Mariæ Imperatricis eius sororis filij; & Sebastiani Lusitaniæ Regis eius propinqui, morte. quibus de rebus, quæ quidem trium mensium spatio acciderant, Regem & in mœrore esse, & nouarum curarum accessione valde premi credibile erat. Atque Ferdinando Octobri mēse ante mortuo, cum ad Præsides prouinciarum Rex pias admodum litteras dedisset; Carolus iis vti commodum putauit, quæ Gubernator Mediolanensis acceperat, ad malas proximi temporis consuetudines excludendas. scribebat Rex, magno se quidem ex obitu filij dolore affectum, tum quod optimæ esset indolis, optimæque spei; tum quod ei se, vt primogenito, & Principi hæredi iureiurando regna Hispaniarum obstrinxerant. se tamen eiusmodi a diuina manu æquo animo vulnus accepisse; imo gratias egisse; quod innocentem adhuc puerum a terreno, ad cœleste regnum transtulisset. proinde omissis luctuosis officiis, supplicationes publicas, ad impetrandam flagitiorum veniam, magnaque reipublicæ incommoda deprecanda, decerni curaret. id quod facilius obtineretur; daret operam, vt quatenus regio ministro conueniret, flagitiosi mores qui calamitates inuehere solent, studiose corrigerentur. Carolus igitur Regem, Reginamque prius religiosè per epistolam consolatus; eas litteras, suis ad populum litteris inclusas, proposuit, atque edidit: populumque grauissime monuit,

Hh 3 vt

Contra vi-
tiosas volu-
ptates, spe-
ctaculaque
pugnat. Fi-
nitimas ec-
clesias iu-
uat.
CAP. IIII.

vt Regis sui fortitudinem obseruaret, & in aduersis imitaretur; incommoda maxima precando subleuare studeret; auctoritatem, iussumque abstinento, beneque agendo exequeretur; idque in iis praesertim vitandis malis, quae solebant ex publicis vitiosis voluptatibus proficisci. Varias autem supplicandi rationes, iis litteris, per ecclesias vrbis, aliasque praescripsit, atque instituit; pro catholica Ecclesia; pro regia prosperitate; pro salute mortuorum Principum: quibus etiam in proximos menses populi pietatis praesertim diebus occuparentur. quod vt alii quoque prouinciae Mediolanensis Episcopi facerent, litteris ad eos datis, admonuit. Instituit eo tempore, quod postea fructuose publicis de causis retinuit: vt parochi post vespertinum officium, certa capita populo in ecclesia congregato singillatim, tamquam precandi materiam, denunciarent; vt congruo tempore cuique capiti attributo, horae spatium, tum mente, tum voce etiam, simul precando consumerent. Hac Carolus cum prouidisset; quamuis supplicationes quidem non omitterentur; in ipsis interdum plateis per religiosos viros de rebus diuinis sermones haberentur; indeque ad ecclesias, & diuina officia homines cohortationibus inducerentur; ipse iam consueto ritu totos dies inter populum; & altare perseverans precationi operam daret: consueras tamen voluptates Gubernator excludi non est passus. qua de re commotus Carolus alteras litteras edidit, in quibus grauiter eos obiurgauit, qui calamitatum publicarum, Regis, salutisq; suae obliti, tempora sacris precibus destinata vellent adhuc violare. sed nihil amplius effecit obiurgatio, nihil aliena tamen a sanctitate moderate commoti Patris; quam vt eam Gubernator in maledicti loco haberet; & quasi crimen quoddam, vna cum aliis Romam

deferret. immo cum superiores dies in spectaculis, publicisque voluptatibus consumpsisset; rebus omnibus rursus ad insignem equestris ludi apparatus dispositis; ipsam quoque diem Dominicam sibi violandam putauit; quam esse Quadragesimae caput, atque initium Carolus antea declarauerat; iamque vniuerso populo ita persuaserat, vt eam sancte obseruaret. quod idem facturus deinceps Gubernator in aliis sacri illius temporis Dominicis dicebatur. Sed Carolus cum id rescuisset, edicto subito promulgato, grauisimaque anathematis proposita poena, ludos illos prohibuit, & sacrum institutum defendit: neque enim Gubernator sanctum Antistitis iussum, terribilemque poenam ausus est contemnere. Multa quoque per ea tempora Carolus egit ad finitimum vtilitatem; quorum erat illi, cum ecclesiae suae recta administratione, cura coniuncta. Prouinciae suae ecclesiis partim ab ipso, partim ab aliis perlustrandis, atque ordinandis consilium curauerat. Nouariensis visitationem, quae restabat transfulerat in Ioannem Franciscum Vercellensem Episcopum; Laudensem vero in Franciscum Episcopum Nouariensem: Viglebanensem ipse hoc eodem anno, quippe paruum, paucis diebus recognouit. sed Nouariense negotium differendum putauit; quod aliam grauiorem prouinciam, necessitatiq; maioris Episcopo Vercellensi potius dandam iudicauit. A rebus Helueticis, Rhaeticisque prouidus Antistes oculos non deiecit. videbat enim quam miserabili statu essent ecclesiasticae res in multis earum regionum locis; quaeque earum malum vicinum nobis. miserebatur imperitiae multitudinis, cuius perniciem, vastitatemque augeri, pestifero haereticis morbo videbat. cura erat omnino Mediolanensi Archiepiscopo, sed magis tali Archiepiscopo digna. Atque in Heluetis ad reli-

giofiozem gubernationem adducendis, quatenus ad ea, quæ curæ sunt Archiepiscopalis, pertineret, multum profecerat: in aliis sapissime gentem iuuerat. & cum ab eis plurimi fieret; si quando se in eorum negotiis pacis communis, salutisque causa interposuerat, fructum tulerat laboris sui non mediocrem. nouerat vero ex longo usu, iam inde ab eo tempore, quo Heluetios habuit in clientela, quibus viis ad eos aditus esset; quæ ratione cum eis agi oporteret. Telinam vallem, quam Volturenam alii dicendam putant, omnemque populos, qui Rhætorum in imperio sunt, variis item rebus tueri, adiuuareque solitus fuerat. Omnes ij scilicet, modo catholicè sentirēt, si quid opus erat ad res sacras, animisque salutare, confugiebant ad eum; de veniis Romæ impetrandis; de presbyteris, & concionatoribus adducendis; de religiosis collegiis constituendis, ad eum referrebant. nonnumquam etiam litteris Principum ad Rhætos impetratis, piorum hominum libertati in religione tuenda consulere studuit. quibus rebus eorum calamitates, & pericula melius cernere poterat. Curauerat inter alia, eundem Episcopum Vercellensem Comensi ecclesiæ recognoscendæ, & ordinandæ Romana auctoritate præponi; quæ Mediolanensi finitima per eandem regiones late patet. idque magis faciedum iudicauerat, quod Episcopus Comensis officio suo, catholicis hominibus earum partium subleuandis, nescio quomodo impeditus, parum fungebatur. Id muneris obiit Ioannes Franciscus egregie: & per ea loca, etiam in hereticorum imperio, catholicis sæpe functus officiis, non sine vitæ periculo, plurimos ad salutem iuuit; catholicos confirmauit: ecclesiæ Comensi in vniuersum; rebus multis pie restituit; multis canonicè conformatis; vtilissimam operam præbuit.

Cum autem hoc tempore, vix id negotii ille absoluisset; rursus Carolus consilium iniit, vt in præclarissimo opere per eundem Episcopum progrediretur. itaque nemo cum esset in regionibus illis, qui Romana auctoritate christianas res, catholicasque procuraret; & magna esset sacrarum rerum confusio; eum in Helueticis, Rhæticisque ecclesiis Visitatorem, & Internuncium Apostolicum Romæ decerni curauit. Idoneum eiusmodi prouinciæ putauit virum illum; qui non tantum sibi proponeret publicam amicitiam tueri; Romanamque dignitatem conseruare; quamquam & hæc studiose, atque diligenter; sed in primis diuino cultui restituendo, augendoque inseruiret. cuiusmodi nuncios Carolus desiderabat; præsertim ad nationes hæretico malo corruptas. Id vt perfectius ille consequeretur, consilio, studio, curaque suo præsto fuit, quibuscumque rebus opus esset. dedit etiam ex numero suorum ministros; M. Antonium Bellinum iuriconsultum in primis; qui nuper operam suam Carolo, atque ecclesiæ dicauerat. Ad easdem iuuandas nationes aliam quoque iniit Carolus rationem: vt Mediolani collegium constitueretur, in quo earum nationum clerici piis moribus educarentur; catholicaque doctrina instituerentur. qui deinde sacerdotio initiati in patriam reuertentes, Ecclesiæ statum tueri possent. qua in re, licet Helueticis, Rhæticisque opem ferre vellet; Telinæ tamen valli cupiebat subuenire; & ei viciniam omni, quæ est citra Alpes; tum propter loca nobis propinqua; tum ob ingenia quoque, non ad eruditionem tantum, sed etiam ad probitatem accommodatas; quæ Carolus solebat non mediocriter laudare. negotium igitur iam multò ante propositum, & deinde intermissum, rursus suscepit; & quæ fuit Gregorij Pontificis pietas, etiam confecit. Assignata

est collegio ecclesia, & ædes sancti Spiritus Mediolani, in qua olim Humiliatorum Præpositura fuit; tunc vero erat Cardinalis Alexandrini. cumque nihil tunc quidem suppeteret, quod perpetuo posset ad sumptus necessarios assignari; tribuit liberaliter Pontifex magnam pecunię summam, donec aliquid occurreret perpetuo tribuendum. Iacta sunt hoc anno Calend. Iunij collegij fundamenta. Carolus deinde diligentia, atque attentione vsus, stabiles facultates ab eodẽ Pontifice impetrauit; fructus Præposituræ Modœtiensis sanctorum Iacobi, & Philippi; sanctæ Crucis Nouariensis; Sancti Antonij Papiensis, ad aureorum nummum fere duo millia: atque ædibus illis alienatis, ampliores, commodioresque comparauit; in quibus pro facultatum modo magnus clericorum numerus, quos Archiepiscopus approbaret, educeretur, ad salutarem earum nationum utilitatem. Insignes quoque Præposituræ, quæ Mirafolis dicitur, fructus obtinuit, cessione Marci Sittici Altaempisij Cardinalis, anno MDLXXXI. ad aureorum fere tria millia, si integri percipiuntur. quam piam, præclaramque liberalitatem suam Marcus in Constantiensem suorum in primis, sed Altaempisanorum quoque, & aliorum quorundam commodum redudare constituit; quemadmodum actis ipsis latius continetur.

*De concilio
Episcoporum
quinto; &
constitutionibus
clericorum
regularium
Sancti Pauli.
CAP. V.*

Quintum consueto anni tempore celebravit Episcoporum suorum concilium; in quo multa decreuit ad fidem catholicam a vicinis hæreticis tuendam; ad christianam doctrinam tradendam, & in populo seruandam; ad sacros dies, sacraque tempora recte colenda; & ad alias christianæ disciplinæ partes tuendas, spectantia. præcipue vero de Episcoporum, & presbyterorum officiis peris tempore; & de omni cura, & gubernatione ad Dei sacerdotes tali tem-

pore pertinente, ex iis, quæ experiendo, & perficiendo cognouerat, multa constituit. in quo nouam, & pulcherrimam Ecclesiæ Dei parauit suppellectilem. quintum celebravit quamquam quarti decretorum volumen Romam anno ante probationis causa missum, vt absolueretur, nondum impetrare potuerat: inciderat enim in eosdem seopulos, in quos res eius reliquæ. Illius concilij Episcopi, cum aduertissent inter alias corporis afflictiones, illam quoque Carolum suscepisse, vt super asseribus cubaret; quod quidem ad salutarem, & quietam tali tempore gubernationem gregis sui a Domino impetrandam, tunc fecisse credibile est: etiam, atque etiam ab eo postularunt, tandemque obtinuerunt; vt tantam remitteret asperitatem; & paleas saltem pro lignis substitui pateretur. Operam dedit post concilium valde opportunam; grauiissimamque præsentis suæ tribuit auctoritatem Congregationi Clericorum regularium Sancti Pauli: quæ nouas sibi constitutiones, cum ei veteres auctæ iam, & amplificatæ non sufficerent amplius, scribere, summo Pontifice approbante, instituerat. ipse enim pro sua antiqua erga eam voluntate, quod libentissime commemoro, Patrum consultationibus ea de re habitis amantissime interfuit, & præfuit. quæcunque constituenda essent, omnia recognouit, probauitque; & Pontificia quoque auctoritate confirmanda curauit: vt ex antiquis Episcopis vnum posses agnoscere, qui pro sui status eximia præstantia, etiam de eorum disciplina, qui excellentiorem christianæ vitæ formam propositam habent, optime iudicabant; atque adeo illam ipsam vitæ suæ exemplo exprimebant. est vero, cur id diuini, maximi que beneficii loco, quod facimus, ducere debeamus; quod tanti viri benigno adiumento, atque auctoritate, iacta sint nostræ amplificatio-

tionis

tionis fundamenta. nam & rerum
nostrarum ab eo tempore euentus ita
perspicue confirmant. At Caroli quo
que beneuolentiæ, atque amori re-
spondit semper ordinis nostri inter
ceteros, vel potius, si bona omnium
pace dicere licet, præter ceteros om-
nes, summa obseruantia, constansque
eius studiis obsequendi, atque infer-
uendi voluntas: vt tantum ei Patres
obedire eiusque sanctos conatus iu-
uare studerent; quantum ille eos be-
nigne complectebatur, & nouis sem-
per beneficiis ornabat. Studuit eo-
dem fere tempore diligenter; vt erat
cœnobitarum disciplinæ iuuandæ stu-
diosissimus; & ad eorum pia commo-
da, progressionesque semper, etiam
inter maximas occupationes, para-
tissimus; rebus ordinis illius compo-
nendis, qui Sancti Ambrosij dicitur,
Mediolani que, ac alijs quibusdam lo-
cis ritum seruat Ambrosianum. qui-
bus vt res suas optime constituerent,
religiosissimi Antistitis auctoritas, at-
que diligens opera non defuit. edidit
libellum per id tempus, quem Memo-
rialem inscripsit: vt ex eo Mediola-
nenses afflictionis, liberationisq; suæ
proximæ; tum causarum, vnde pro-
fecta afflictio existimari debebat, me-
moria conseruata: res prosperas tem-
perarent; gratias Deo haberent, age-
rentque semper; sibi que in posterum
cautius prouiderent.

De transla-
tione reli-
quiarum Ba-
silicæ Apo-
stolorum.
CAP. VI.

Concilium autem ornauit trans-
latio reliquiarum Basilicæ Apo-
stolorum; quemadmodum & transla-
tio ipsa ex Episcoporum præsentia
valde illustrata est. Mouerat eas Ca-
rolus superiore anno; cum canonici
antiquam ædem instaurare, atque or-
nare vellent. Sed in loco destinato
non reposuerat; vt honore, celebri-
tateque maiore; cum haberetur con-
cilium, per urbem gestarentur, &
omnino earum esset translatio splen-
didior, & ad populum pie excitan-
dum efficacior. Cum igitur altare præ-

cipuum, ex mediâ ecclesia tolleretur;
inuenimus sub eo quemadmodum à
maioribus traditum erat, corpora san-
ctorum Antistitum nostrorum, Vene-
rij, Clicerij, Maroli, atque Lazari;
non satis commode tamen, aut di-
stincte, ac in rudibus quibusdam la-
pideis labris posita. alia ossa incerta
rudius etiam habita: in medio loco
arculam argenteam; & in ea quædam
velamina; vasculumque rotundum,
in quo ossis frustulum itidem cum ve-
lo erat. Collocatas in hac æde pri-
dem Sanctorum Apostolorum reli-
quias Paulinus scribit; ea de causa
Basilicam Apostolorum appellatam
significans: Sanctum Simplicianum
vero eas Roma attulisse quidam tra-
diderunt; quem quidem multum an-
tequam Episcopus esset, peregrina-
tum esse, sanctus ipse Ambrosius tes-
tatur. perpetuo igitur existimatum
est, eas reliquias sub hoc fuisse altari;
atque adeo, vt fit, etiam vulgatum,
certa ipsius Apostoli Petri ossa ibi re-
condi. ea nos cum hoc tempore iuue-
nire gestiremus; & in argentea capsu-
la, cum ea demum apparuisset, esse
crederemus: velaminibus tantum re-
pertis, hæsitauimus tristes. Sed quod
inuentum in ea est; quidquid dubij
afferretur; Carolus, cœlesti aliquo
motus instinctu, tamquam Apostoli-
ca pignora iussit nihilominus haberi;
& primo loco suis, sociorumque Epi-
scoporum humeris in sacra pompa
portari: tum eodem receptaculo re-
condi. At aliquot post annis memo-
ria cum repeterem verum Romano-
rum Pontificum in reliquijs traden-
dis consuetudinem; recordatus sum,
reliquias Apostolorum petentibus,
non ossa aliqua, quæ ne aspicere qui-
dem auderent; sed brandeum; hoc est
velamen quoddam in pixide conclu-
sum tradidisse. cuius consuetudinis
S. Gregorius testis est locupletissimus
in epistola ad Constâtiâ Augustam.
& Ioannes eius vitæ scriptor, qui
plu-

pluribus post eum seculis vixit, loco brandei postero tempore, particulas vestium quarundam ex altari Sancti Ioannis Constantinianæ Basilicæ pro reliquiis, petentibus datas affirmat. hanc Romanam consuetudinem tam sancte testatam, si quis respiciat: neque aliquid ex Apostolorum corporibus Roma potuisse afferri tempore quo Paulinus demonstrat, credibile duxerit; & hæc velamina reliquias esse a Paulino demonstratas recte, ni fallor, iudicauerit. quæ quidem an sint veneratione digna, illud declarat; quod cum S. Leo primùm, mox idem Gregorius huiusmodi pannos incredulorum caussa incidissent, sanguinem mirabiliter effuderunt. Cum autem in rotundo vaseulo incisas litteras vidissem huiusmodi, Dædalia viuas in Christo; putavi aliquid ea in re esse, quod ad clarissimam quoque, præstantissimamque virginem Mediolanensem Manliam Dædaliam pertineret; quæ cum per ea tempora vixerit, earum reliquiarum partem fortasse contulit. hæc pauperum mater, ob insignem in eos liberalitatem appellata est; & annis sexaginta, quibus in hac vita fuit, sanctissime coluit virginitatem. cuius memoriam, quamuis publico non colatur honore, obseruatur semper, & colere Mediolanenses, maximæ autem Deo dicatæ virgines debent. Sub alio item præcipuo altari ad caput ecclesiæ constituto, quod itidem tollendum, & commodiore loco constituendum fuit, celeberrimi martyris Nazarij, vnde præsens nomen ecclesia accepit, reliquias inuenimus; quæ alte sub terram inter tenues quasdam, & politas marmoreas tabulas conditæ erant. vidi succidum quiddam adhærere inferiori tabulæ; quod equidem vestigium esse recentis sanguinis putavi, quem a Sancto Ambrosio cum reliquiis huius martyris mirabiliter repertum, Paulinus narrat. neque enim conicere potui-

mus, corpus ex eo tempore motum esse, quo illud Ambrosius condidit. apud loculum sancti Nazarij arca inuenta est, duorum corporum esse continens; quæ quorum fuerint, ignoramus. ex utroque autem loco magna odoris suauitas cum sepulchra aperirenter, afflata est. A latere dextro ecclesiæ, fere sub loco Euangelij legendi, aliam arcam aperuimus; quæ paruulo sacello, altarique munita, Sancti Vlrici, siue vt alij, Arderici vulgo appellata, a multis præcipuo cultu frequenter visebatur: cui loco eiusdem sancti viri statua etiam apposita erat. omnia vero erant remouenda; vt ecclesiæ apta, decensque forma constitui posset: inuenimus in arca indumentis Pontificalibus ornatum corpus; quamquam simul ac ea aperta est, eorum species tota propemodum euauit: quisnam Episcopus ille fuerit, Mediolanensis siue, an Augustanus, vt quidam putant, aut vero alius; adhuc equidem ignoro. Has igitur reliquias Carolus inuentas, pie manibus suis collegit, nobis sancto officio inferuentibus: quos iubebat eiusmodi semper actionibus adesse. Absoluto autem, vt dicebamus, Episcoporum concilio; hæc corpora religiosa admodum, celebrique pompa extulit; & congruo viarum ambitu, portans ipse cum Episcopis sancta feretra, populo frequentissimo ad venerationem proposuit. commemoratas reliquias omnes collocavit sub nouo magno altari: præter episcopales illas ab ecclesiæ latere dextro ablatas; quas ab eadem parte in extremo ecclesiæ brachio posuit, & altare super eas construxit: nam aptus ad id erat locus; quoniam in opposita ecclesiæ parte aliud è regione simile respondebat; sub quo itidem sancti Matroniani corpus alio loco antea positum, tunc retulit. ac efficiebatur quoque, vt dextri lateris eiusdem ianuam, quam nuper, vt in ceteris ecclesiis claudi iusserat;

serat; nemo posthac, apposti corporis saltem gratia, esset patefacturus. Ratio condendarum reliquiarum qua Carolus usus est, quamque in posterum præscripsit, fuit sane magis quã antiqua, quantum perspicio, & ad conseruationem aptior, & ad memoriam accommodatior; quæ quidem eius editis libris continetur.

De Caroli rebus inclinatis, & profectione ad urbem.

CAP. VII.

Interea contentiones aduersus Carolum susceptæ, totoque hoc temporis spatio continuatæ res eius tantum in discrimen, & inuidiam adduxerant; vt nihil fere amplius actorum eius Romæ defendi posse quibusdam videretur. Incommodis sermonibus, & rebus inuidiose relatis iamdiu completas aures, vix demum Ecclesiæ principes multi sine fastidio Caroli procuratoribus dabant. Eius existimatio, quod ad iudicium, prudentiamque pertineret, suspensa, neque mediocriter apud multos erat extenuata. Importuni rumores spargebantur, Carolum plerisque odio esse in prouincia Mediolanensi; vix ferri posse amplius: immo ferebatur; mandasse Regem legatis suis, vt eum Episcopatu Mediolanensi moueri curarent: Gubernatori vero, vt vi contra eum libere vteretur. vulgatum est eundem Romam breui iturum, neque rediturum: quæ quamuis neque vera essent, neque similia vero; magno tamen cum detrimento rerum Caroli iactabantur. Mediolani nonnulla ex ijs quæ pie is instituerat, iam pene lapsura videbantur: nempe inter alia, rumore quodam studiose per urbem, diocesimque disseminato; chorearum licentia subito loca multa peruasit. eoque res deuenit; vt in vico quodam, Carolo prope inspectante, qui eam diocesis tunc partem illustrabat; nonnulli temerarie cogeret ferme puellas, aliosque; vt ab ecclesia, christianæque doctrinæ schola, discederent ad choreas celebrandas. quod quantum Carolo doloris afferret, facile est conicere.

vel ipsi certe laici, vt erat bonorum omnium sensus, maxime dolebant, eiusmodi impunitatem dari. Omnino ita inclinatum videbatur totum de disciplina restituenta negotium; vt ad felices exitus posthac erigi vniquam posse, plerique desperarent. Cum tatis incommodis Carolus commisceretur; animo quidem in rebus suis agendis minime deficiebat: & se tamen non mediocriter fatigatum interdum fatebatur: de quo Pontifici etiam significari iussit: non id fieri solum contumacia, insectationeue hominum; sed ob eam quoque maxime causam; quod facta sua, si qui repugnarent, quasi iudicium accipiens, litemve persequens, Romæ defendere singula cogeretur. ad retardandum Episcopi animum, qui suam ordinare cuperet ecclesiam, non parum id valere. venire in mentem facile posse; cum id fecisset, quod rectum, piumque videbatur; demonstrasset etiam querenti Pontifici, quid in eo spectasset: tum nihil aliud agere, curareve; remque totam summis iudicibus libere permittere, siue confirmandam, siue rescindendam. prouocationes quidem omnium ecclesiarum pro summa Apostolicæ auctoritatis dignitate, iustitiaque; minime debere contemni; neque eorum, quæ vbi que fierent recognitio reculari: sed ita tamen; vt omisso sæpe iudiciorum more, Episcopo facti sui, præsertim non grauissimi, rationem, in re comperta reddenti, fides haberetur; cui grauissima, omniumque maxima animarum cura credita esset. Specianus igitur, qui solus negotia Mediolanensia tunc Romæ procurabat, & præsens eorum fere animos, quorum in manibus negotia erant, in contrariam partem valde inclinatos cernebat; anxie admodum petebat, vt Carolus ipse Romam iret; cuius præsentia, auctoritate, ac industria, quæ propemodum iacebāt, erigi, confirmarique possent. Carolus,

qui

qui gregi suo affixus antea iurisdictionis causa Romam ire recusaerat; eo tunc periculo motus eundem sibi constituit: ne forte iis, quæ in contentione posita erant rescissis; auctoritate, existimationeque labefactata; præcipuis restitutæ disciplinæ fundamentis euerfis; fructus, multorum annorum laboribus, vigiliisque collecti perirent. habebat præterea, quæ ad vniuersæ prouinciæ commodum pertinerent, cum Pontifice agenda. Itineris consilium, prudenter secretò haberi curauit; ne vehementius ad contentiones suas aduersarii forte concitarentur: donec oblata mense Augusto Dominici Bollani Episcopi Brixienfis grauius ægrotantis, occasione; ignotæ quidem aptum profectio, sed valetudini valde periculosum tempus elegit; ob magnos calores, Romanique cœli naturam, sed eo periculo posthabito; Brixiam statim ex prouincialibus decretis, moreque suo aduolauit: morientem Episcopum assidua præsentia, officioque, quibus rebus oportebat, pie iuuuit: mortuo in funere, & exequiis; in precationibus, & sacrificiis non defuit: populum deinde Brixiensem, in Beatissimæ Virginis eius mensis festo die, Missæ solemnibus celebratis, sanctissima Eucharistia, ad hominum sex millia, religiosissime pavit. Inde Mantuam ob Principis fororis suæ negotia, cum ex charitatis officio se contulisset; Romam direxit iter, sed ut contra aduersarios, atque obtrectatores sese religiosius instrueret; opinioneque de suis actis incommodam, aduersariorum opera multis inlitam, posset conuelleret: omnino ut sibi viam muniret ad ea Romæ perficienda, quæ Ecclesiæ, diuini que honoris causa in animo habebat: ad Deum, diuinaque exercitationes, sacraque, ac diuina loca ex itinere obeunda, mentem, animumque adiecit. Primò igitur se ad Camaldulensem eremum contulit.

ea est inter iuga Apennini quibus, Tusciæ fines ab Æmilia diuiduntur, in monte magnæ altitudinis, difficilisque ascensus. Ibi in vnam ex domunculis sese abdidit, quæ multæ sunt in summi montis planitie, ad singulorum eremitarum vsu; & dies aliquot solus orationi, contemplationique diuinæ dedit. Vir Deo plane deuotus, summaque in Deum fiducia, tali tempore, tali loco, quale sibi, rebusque suis comparauerit præsidium demonstrabit euentus. Monetam, Iuliumque Brunetum, qui ei erat ab epistolis, cum ibi retinuisset, ac reliquos præmisisset; fama in multas partes manauit, eum rebus omnibus relictis, illius loci factum esse eremitam; propterea quod iam intelligeret post varios conatus, nihil se in ijs proficere, quæ proposita multos annos ad christianæ disciplinæ restitutionem habebat. At ille relicta eremo, Aluerniam, aliaque reuisit sancti Francisci monumenta. Deinde venit ad sanctissimam Laurentiædem. iter ad millia passuum circiter viginti sacro loco proximum pedibus confecit. toto autem itinere; quàm ad eum incolæ omnes videndum cupide confluerent, post illud pestis facinus, quotidianaque sanctitatis accessiones; ex eo quod antea fiebat, coniecere licet, vel me tacente, iter faciens vel tacite precabatur, vel psalmos recitabat; aliàs ex sacris litteris aliquid animo tractabat si colloquebatur, eodem sermones referebantur tamen. Quoniam non voluntate hospitium; sed casu, & necessitate, cum tenebræ obstarent itineri, quæcumque illa inciderent, eligebat; in paruo quodam vico euenit, ut cum ulterius progredi non liceret, aliudque hospitium non esset; ad domum presbyteri loci illius, confugere compelleretur. ibi cum solum hominis lectulum vidisset, noluit illi esse incommodo; sed vili, & modico cibo sumpto, in ecclesiam se recepit; vbi tota nocte

Et moratus, modicum temporis somno dedit; reliquum precationi; tum audiendis suis, quos vicissim pios, sacrosque libros iussit legere; ac secum salutariter exerceri. Earum precationum vi factum existimarunt Caroli comites; ut Iulius Homatus bonus presbyter, & eius amanuensis mirabiliter postero die seruaretur, qui ante Carolum de more contentius equitans, de celsa rupe cum forte decidisset; equus quidem, in quo sedebat, precipitatus confractus est; ipse vero precipiti loco magna eorum qui aderant admiratione hærens, nihil offendit. In sacrosancta Virginis ædicula Laureti tota nocte vigilauit. proximo die, qui Natalis Virginis erat, Missæ sacrum ritu celebriore fecit: & in eo concionatus est, eo pietatis ardore, ut omnes præsentés incolæ, ac aduenæ, quis autem aberat, qui quidem adesse posset? vehementer commouerentur. Ita munitus, diuinitusque confirmatus Carolus Romam venit. diceres virum Romæ prorsus contemnendum; aut eo solo honore accipiendum, qui sine manifesta iniuriâ pro dignitate personæ prætermitti non posset: siquidem quo statu essent antea res illius, attenderes. At contra, magna subito facta rerum conuersione, maximis, & inusitatis honoribus, maximaque publicæ lætitiæ significatione exceptus est. tantus fuit populi Romani concursus; tanta eorum multitudo, qui eum, Romæ tamen complures dies futurum, videre statim cupiebant; ut non angustissimam viam mille fere passuum longitudinis à ponte miluio penitus complerent: quasi non Cardinalis vnus, isque humili paucorum comitatu, sed magna pars amplissimi christiani orbis consilij vno tempore aduenisset. Ante omnia mane domo exiens, scalam illam ad Basilicam Lateranensem, quæ merito sancta dicitur, genibus, ut pie sit, obire; beatique

Petri sepulchrum; moxque Pontificem adire constituerat: sed & conuentium collegarum, principumque virorum frequentia prohibuit; & Gregorius anteuertens ad Pontificium palatij hospitium accersiuit: vbi amoris, honorisque præcipua significatione eum apud se detinuit complures dies. Rerum gestarum, itinerisque religiosissimi fructum eiusmodi, tunc largita est diuina benignitas, quæ tum sæpe suos, neque cupientes, neque opinantes, efferre maxime solet, cum maxime videntur abiecti. At vero non potuit eo loco, vbi posita est vicaria Christi Domini potestas, non pro merito accipi egregius, fidelissimusque Christi minister: ijs præsertim rebus, paulo ante gestis, quæ gloriosum quendam triumphum de magnis calamitatibus, de immani pestilentia, deque grauissimis mortis periculis merebantur. neque potuit Roma veritatis mater, non statim fauere veritati.

Tuebatur ille Romæ sua instituta, domusque suæ disciplinam. Cœnaculum in ædibus Sanctæ Praxedis ad similitudinem cœnobotici, parari iussit. mensam ad præscriptum conciliorum Mediolanensium instructam habuit; adhibita sacri libri lectione, sanctissimis locis colendis; diuinisque rebus contemplandis, quæ ad ea pertinerent; dum ibi fuit. pascere animum in primis studuit, ac exaturare. Basilicas insigniores, omnia sacra loca, veterisque pietatis monumenta pedibus obibat; precibusque dum iret; ut antea solitus fuit, operam dabat. Noctæ Saluatoris natalitia, de Pontificia synaxi ad maiorem Sanctæ Mariæ ecclesiam longe profectus, ibi abiectus ad sanctissimum præsepe, precando, diuinisque mysterijs contemplandis vigilauit, donec ad eandem synaxim mane in Vaticanum reuerteretur. Die item ante Sancti Sebastiani festum, cū ad eius ecclesiam notissime

Quæ Romæ egit de legatis Mediolanensis Romæ missis; & de Caroli discessu.

reliq.

religionis, sanctitatisque locum, venisset; ibi tota nocte, mansionis eiusmodi conditionem nihil veritus, in subterraneis locis, vno aut altero comite, martyrum sepulchra veneratus est. At his rebus minime vsitatis; eam tamen diuino beneficio præstitit modestiam, charitatem, & suauitatem; eaque itidem vsus est prudentia: vt etiam qui alieniores videbantur, amicos, beneuolosque sibi redderet, omnibusque satisfaceret. Cardinales, Regij legati, ciuitatis Principes, Præfules, eius consuetudinem, mensam, & disciplinam, non solum ab eo inuitati non defugiebant; sed appetere etiam, magnumque pietatis fructum inde percipere videbantur. Neque vero aditum ad multa pro se, rebusque suis conficienda difficilem habuit, quæ magnis impedimentis ad id tempus suspensa tenebantur. Decreta concilij quarto loco cum Episcopis celebrati; cum vt diximus, iam diu agitentur; ipse rerum singularum rationem ita reddidit; ita quæ sua esset decernendi ratio, quæ causæ: quæ spes exequendi demonstrauit; vt omnia fuerint, & quidem amico plane animo demum comprobata. nec ea solum, sed quæ item in quinto nuper fuerat constituta. qua quidem in re conficienda, rationeque reddenda Antonij Senecæ Mediolanensis ecclesiæ Decani, & in ea disciplina diu exercitati opera multum vsus est. Illud in signe fuit; Gregorium ipsum tanta occupationum Pontificiarum grauitate; Carolo tamen id dedisse, vt omnia quarti concilij decreta ipse legeret, atque recognosceret: eum alia præterea multa audire, iudicareque necesse habuerit; de rebus ciuitatis, & prouinciæ Mediolanensis; de querelis ciuitatis nomine habitis; de administrationis, atque adeo vitæ ipsius ratione. omnia enim publica, & priuata diligenter ad eum Carolus tamquam ad patrem deferebat. Egit etiam

de communibus sacræ iurisdictionis causis, quas Alcannij Marchio, cum aliis adiutoribus ex altera parte agebat; sed res cum esset maioris temporis; multorumque curam, atque operam desideraret; nihil confectum est. Caroli acta Pontifex publicis querelis impugnata, comprobauit. moderatione tamen nonnulla quibusdam in rebus demonstrata. Itaque suspensa, vel intermissa Carolus perfici, renouariue Mediolani, iussit; per Nicolaum Galerium Patauinum canonicum; & iurisconsultum; quo quidem grauibus in negotiis muneribusque, toto ecclesiasticæ administrationis suæ tempore, vsus est. tunc autem generalem suæ potestatis Vicarium dederat; perque Ioannem Fontanam Mutinensem nunc Episcopum Ferrariensem: quem Archipresbyterum ecclesiæ Mediolanensis fecerat, & eo tempore primum suæ gubernationis habebat administrum. Ita de spectaculis edicta rursus proponi; saltationes coerceri; festorum dierum cultum conseruari; ianæ in ecclesiarum lateribus clausæ haberi; alia confirmari, quæ in discrimen adducta erant, magna piorum omnium iucunditate cœperunt. De saltationibus cum legisset Pontifex libellum, ab vno ex Caroli ministris eo tempore conscriptum; constitutionem generalem de ijs vbique festo die penitus interdicens promulgaturus erat; nisi ea iam scripta, nonnulli intercessissent, quibus fidem habere Pontifex in eo rerum genere solebat. At Mediolani cum primum audiuit Gubernator, eiusque consiliarij, quæ antea iacere videbantur, a Carolo Romæ excitari, & non mediocrem fieri voluntatum inclinationem; nitendum sibi vehementius; legatosque tunc ciuitatis nomine mittendos statuit. cumque satis sciret, quod consilium sexaginta virorum ciuitatis ijs de rebus sentiret; tentauerat enim; conuocato consilio tamen, seu quali
quali

quali Decurionum conuentu, missoque magno cancellario, cuius præsentia, verbaque vigerent; ægre, sed perfecit tamen, vt non solum legatio decerneretur; sed ij etiam legati, quos ipse probasset, nobiles tamen, & ornatos viros quibus in re tali recusandi potestas esse non solet. Ita ciues discessere; vt palam multi, magno dolore conquererentur; passimque testarentur, ciuitatem Mediolanensem quæ bonis Archiepiscopis numquam aduersata erat, Caroli autem optimi Patris semper fuerat studiosissima, coactam fecisse; vt contra talem virum legationem Romam decreuisse dici vniquam posset. Cum legati anno M. D. LXXX. ineunte Romam venissent; Carolus, qui perfectis iam rebus, & cum Pontifice constitutis, iam iam discessurus erat, profectionem tamen ideo suam non distulit, tunc omni sit cõsuetum multi temporis officium conueniendi Cardinales, & salutandi: reliquit autem ex suis, qui singillatim vnumquemque adeuntes, omnibus ea de re satisfacerent. Sed vt aduentus antea, sic non caruit discessus egregiis ornamentis suis; nam præter plures Cardinales qui eum comitati sunt; populus Romanus summis laudibus, optimisque precationibus magna frequentia profecutus est exeuntem. Florentiam venit ad magnũ Ducem Franciscum, quocum erat illi, sicuti cum Patre præcipua quædam necessitudo: vt de rebus salutaribus cum eo, magnique momenti nonnullis ageret. Inde Ferrariam, Venetiasque venit: quibus locis grauissima quædam ad Dei honorem, catholicam fidem, sacrorumque immunitatem tuendam, erant ei mandato Pontificis itidem agenda. Quamuis autem ille ad excludendam celebrioris ingressus pompam, ignotis diebus solet aduenire; vix tamen celari poterat aduentus: & in eo tamquam viro excellenti, & Cardinali præstantissimo honorando

Principes, & ciuitates vfitatis honoribus non contentæ, consuetum modum plerumque transibant. Venetijs in Pontificij Internuncij domo, potius quàm in magnificis ædibus a Senatu oblati moratus est; quotidie tamen amplissimis muneribus de publico donatus, quæ viuendi sumptum longe superarent. Cum autem Senatores salutatum domum venissent; eumque ad Ducis palatium comitarentur, vias, plateas, ædium fenestras, tecta ipsa, populi concursu, mirabiliter repleta fuisse narrant, palatium vero ipsum, ita plenum, vt nisi vi adhibita, Dux ipse non posset per gradus obuiam illi descendere. Ibi omne tempus a negotiis vacuum, in visendis, pieque venerandis sanctis corporibus reliquiisque posuit; quas ecclesia Veneta plurimas, insignesque habet: vnde complures particulas ab ædium sacrarum rectoribus acceptas Mediolanum attulit. in quo tamen ex præcipua quadam religione, etiam Summi Pontificis assensum postulauit. Quotidie quidem pij quamplurimi ad eius sacrum conueniebant, vt sanctissimam ab eo Eucharistiam acciperent. Sed maxima omnium ordinum multitudo certa die ei rei dicta, in Ecclesia societatis IESV conuenit. in ea Missa, rogatus a multis, & a Veneto Patriarcha, Nuncioque Apostolico in primis, habuit conacionem; quæ salutare eius diei, temporisque fructus auxit. Præter ea, quæ proposita in primis habebat, alia multa pro sua summa auctoritate, præsentia sua salutariter effecit. nam etiam Ferrariæ, & alibi; sed quid enuero? quacumque demum transiret, in christianis rebus plurimum proficiebat. atque tum ipse attendebat vbi que diligenter, si quid Domino, cui se totum dicauerat, animæque suæ posset amplius quærere: tum alij quoque, si quid esset, quod ad salutem animarum, diuinum honorem, inopiæ subleua-

tio-

tionem, pertineret, auide accurrebant; & mire tamquam patri confidentes suppeditabant: aut vero solo exemplo excitati multa ipsi pie, religioseque faciebant: quod semel dixisse sufficiat. Eius causa clerus Venetus, qui more laico caputis rotundis uti solebat, ea tunc quidem sumpsit, quibus crucis figura formatis, clerici reliqui utuntur. Et eius item monitu, Episcopi, qui circiter sexdecim ad eum quamdiu ibi esset, colendum, sectandumque conueniebant; & pallia clericorum communia adhibere consueuerant; alijs pro dignitate personæ uti cœperunt indumentis. quos etiam ut ad suam quisque ecclesiam, se conferrent, cum diutius multi abessent, Venetiisque fere habitarent; grauius cohortatus est: ac ea de re Pontificis auctoritate moneri, iuberique eos curauit. Eo tempore apud ciuitatis principes actionibus iam viam muniuit, quantum potuit, quæ in Brixienfis ecclesiæ rebus recognoscendis ei suscipiendæ erant. Atque Venetorum res, atque animos eo statu, sibi visus est reperire, ut de ipsa ecclesia; non abs se quidem, qui plus satis negotijs districtus erat; sed ab alio Antistite Apostolica auctoritate lustranda, & recognoscenda cogitare, & cum Pontifice agere cœperit. quod munus postero anno Augustinus Valerius Episcopus Veronenfis, adnente Carolo suscepit.

Mediolanum venit. cultum Dominicæ primæ Quadragesimæ tuetur. Brixiensem ecclesiam inicit recognoscere.

GAL. IX.

Venetijs cum discessisset; Brixiam recta proficisci in animo habebat, & eius ecclesiæ recognoscendæ initium facere; quod necessarijs de causis in id tempus distulerat: Sed erat de Dominicæ illius cultu retinendo sollicitus, quam Mediolanensis Quadragesimæ caput esse, postremò etiam Pontifici probauerat. quo die item solenne illud sacræ communionis conuiuium cum filiis suis cupiebat celebrare. Itaque Mediolanum venit, sexta ante ipsam Dominicam diem se

ria: ubi incredibile est, quantum gaudij, & iucunditatis, inuisus ille dictus, & intolerabilis, aduentu suo excitauerit in vniuersa ciuitate. Hora igitur qua eum ingressurum audierant, frequentes fuere Mediolanenses in vijs, quibus erat transiturus: audito autem campanarum sono, qui eo appropinquante, sacri honoris causa; in omnibus ecclesijs præscriptus erat; repente concursus fuit maximus; ita ut viæ amplæ, & longissimæ ab orientali porta vltima, ad maiorem ecclesiam plane completerentur. immo quamplurimi extra muros prodire obuiam Patri desideratissimo. Et mulier quædam pietati insigniter dedita, moram, ut alij, non ferens, ad passuum duo fere millia progressa; ut Carolo propinqua fuit, muliebri verecundia ommissa, quasi mentis minime compos, sese ad mulæ pedes lachrymans abiecit. Igitur Carolo ingrediente, tum charissimum ab eo salutaris signi beneficium auide excipiebant; tum passim mares, fœminæque præ gaudio lachrymabantur: neque piæ voces continebāt. En venit, iam adest Pastor noster, quem negabant reuersurum. plurimi reuerentia propemodum ex abundantia gaudij, & amoris abiecti; nisi hanc maiorem ducere velimus reuerentiam; minime se à vestimentis, aut iumento saltem tangendo continebant. ut sæpe circa Carolum constipati sese inuicem comprimerent. alij non contenti semel vidisse; crucisque figura paterna manu signatos esse; præcurrebant, & rursus expectabant, ut cumulatiùs explerent desiderium suum: qua specie religionis plenissima, publica que amoris præcipui significatione, neque alij multi, neque Carolus ipse, lachrymas tenere poterat. Recta venit ad ecclesiam maiorem: ibi precatus, ad altare manus ascendit; populo, qui ut in maximis celebratibus templum illud impleuerat, celebriter benedixit; & cum gaudio,

gaudio, paceque dimisit. Honos, & concursus ille, totus amoris, ac pietatis fuit, nihil fuci, nihil ambitionis, aut industriae. ciuitatis rectores: aut principes, viri, si vnum, aut alterum excipias, non affuere; ne displicerent in eo Gubernatori. hæc fere magnatum est miseria: vt humanis de causis, modo hæc, modo illâc impediti, piarum rerum saepe sint expertes. Sed domum postea salutatum magna frequentia, quasi tunc primum venisset, non autem sex tantum menses ab fuisset, sine mora confluerunt omnes; maxime cum ipse quoque Gubernator eiusmodi minime defuisset officio. Multa Carolus, vt solebat Roma gregis suo attulit: nam præter globulos sacre indulgentiæ nomine insignitos: alia cœlestia dona, toti prouinciæ profutura impetrauit: ijs qui concionibus, qui celebriori Missæ, qui vespertinis precationibus festo die interessent: qui signum parochiæ suæ, sacerdotemque sequentes, ordine ad ecclesias, quando opus esset, pie procederent: alia, quæ litteris Pontificijs editis continentur. Die igitur dominico, de quo sollicitus fuerat, summo mane, sanctissimæ Eucharistiæ præbendæ operam dare cepit: & in eo, quamuis adiutoribus adhibitis, continenter perseverauit, donec tribus horis tantum nox abesset. quo tempore ægre quidem, sed tamen innumerabiles fere sine cœlesti illo cibo dimisit; cuius gratia tota die in ecclesia manentes terreno caruerant: at qui eodem tempore in ecclesijs quoque suis parochi eodem munere perfuncti erant. Cum ad eam horam perseverasset; quasi labore neque fractus, neque fessus; Vespertinarum tamen precum officio carere, quod ex veteri ecclesiæ instituto, Pontificialem ritum postulabat, haud concionandi munus omittere noluit. Ita diei celebritas bene; pieque admodum ei procedebat; vt sacris ab aurora ad

noctem perductis; clerus, populusque toto die in templo frequentissimus; plene tempus illud animæ daret, quod penitus solebat tribuere corpori. Sed Carolo concionante, noua turba, tubarum clangor, & strepitus equitum ex propinquo palatio interuenit. constituerat Gubernator quamquam edictum; & poena anathematis statim post factum subeunda, iam Caroli iussu renouata erat, eque strepem ludum eo die omnino committi: rogaueratque multos Mediolanenses; neque impetrauerat. itaque leuis armaturæ equites ex agro Papiensi, homines aduenas, per eorum ducem, minime aduenâ, & quod agebatur plane intelligentem, accersiuit: & ijs adhibitis, quando aliaratione non poterat, ludos fecit. ipse cum filijs spectator fuit. Eam rem vxor pro religioso animo suo molestissime ferens; cum viro persuadere non posset; filijs saltem imperauit, vt omnino abstinerent: ipsa vero eo tempore ad vespertina sacra concessit. Eum postea equitum ducem primo misere victum; & paulo post, cum e carcere aufugisset, miserius de improviso interfectum ciuitas vidit: Carolus in dolore, quem ex tali facto cepit maximum; id solatijs sensit, quod præclarissimam eo die Mediolanenses recti sui sensus, aperitissimamque dederunt significationem. quam ciuitatem voluptatibus, & spectaculis eo tempore, dieque in primis, nullo modo posse carere; & vsque ad seditionem propterea Carolo aduersari velle, etiam atque etiam affirmabant; ea ne regio quidem Gubernatori contra Caroli edictum obsequi voluit: & non modo cibus in Quadragesima vetitis abstinuit; sed ipsum diem totum in ecclesia religiosissime traduxit. quæ quidem laus non plebi tantum, aut sceminis tribuenda est: nam vel in ludis recusandis patritijs, & equites cõmuni patris

religioni pulchre fatifecerunt. neque dubitandum, si ludus ipse postea repetitus fuisset, quin vel ipso exiguo spectatorum numero caruisset. immo, & milites ipsi fortasse, quantum postea perspici potuit, parere libere recusassent. Ad vindicandum eiusmodi sacrae auctoritatis, ut videbatur, contemptum; Carolus qui ludum fecissent, auctoresque faciendi fuissent, generaliter anathemate notatos proposuit. neque enim facile militum nomina haberi poterant, cum eminentia facie cucurrissent: sicuti neque facile poterat probari Gubernatoris, aliorumve iussus. spectatores autem ecclesiae ingressu interdictos ad normam edicti denunciavit. Quicumque spectauerant, qui si consuetos concursus attendamus, pauci fuerunt, factum dolentes, ad Carolum statim, eiusve ministros, veniae causa, etiam ex ipsa Gubernatoris domo omnes conuolarunt: facileque impetrarunt: quod non animo edicti violandi, poenamque ignorantes, tantum ex curiositate quadam accessissent. ex militibus, qui ludum fecerant, multi supplices venerunt: idemque petierunt: quod nonnulli consecuti cum essent: alij enim edictum ignorauerant: alij minis compulsi erant: Gubernator eos in carcerem trudi iussit: immo, & typographum cum eis, qui scriptum denunciationis illius proponendum impresserat: iratus enim dicebatur, quod de suggestu se praesente illud recitauerat concionator. harum vexationum causam, ne res ad iudicium ecclesiasticum reuocaretur, aliam obtendebant. vulgo etiam ferebatur nonnulla Gubernatoris excusatio: illam anathematis sententiam valere non putasse, propter appellationem tempore edicti renouati interpositam: at Lupus mirifico animi ardore concionator Hispanus, & Gubernatorem priuatim reprehendebat; & publice magna libertate voci-

ferabatur: nimis indignum esse, sacramentum parui pendere: palamque ipsi, eiusque consiliarijs, sacraeque eorum confessionis ministris auctoritate diuina minabatur. Non multo post autem, tum qui carcere tenebantur, dimissi sunt: tum quibus opus erant, facultate Iubilei nomine a Gregorio concessa, liberari poenis ecclesiasticis potuerunt. quam concessionem Carolus, statis supplicationibus indictis celebravit. mox Brixiam contendit: eiusque res ecclesiae cognoscere iam tandem instituit. ac ad postremos Quadragesimae sanctos dies, Paschalemque celebritatem cum grege suo, agendam, reuersus, Gubernatorem domi salutauit; ob id in primis, ut hominem de ijs quae commiserat patrio animo moneret, corripereque. Fecit grauius, ut res postulabat: ea oratione homo visus est affici vehementer: & tamquam stupens sublatis oculis, Magnum est, inquit, ea induci in Mediolanensium mores, quae seruantur alio loco nullo. at eodem magis latandum erat, quo religiosius praecipuo Dei munere Mediolanenses, perfectiusque, pro naturae suae bonitate, ardoreque Pastoris viuerent. gratias tamen is Carolo egit; & abeuntem honore etiam maiore, quam solebat profecutus est: cuius aspiciendi potestas ei in posterum futura non erat: etenim multos iam dies haud bene valebat; cordis quodam cruciatu quandoqueangebatur: & nonnumquam viribus, sensibusque destitutus concidebat. febris demum vehemens illum celeriter confecit. de quo morbo paulo post festum Paschatis, Carolo Brixiam reuerso cum nunciato esset; de eo coram iuuando, praesertim, si quo animae vinculo ob superiora facta teneretur, amanter cogitare coepit. cumque nonnullos qui auderamus ea de re consuleret, a tam insigni charitatis officio, minime abducendum existimauimus. ita equis ad cursum

sum dispositis vsus, quoniam summa festinatione opus erat: paucis horis passuum sexaginta millium itinere confecto, Mediolanum venit; rectaque ad hominem iacentem accurrit. eum morti propinquum, nulloque, quod perspicere posset sensu, cum offendisset; mansit ibi tamen. donec efflaret animam: eaque omnia praestitit, quae tali casu ab amantissimo non dicam Episcopo, sed parcho possent expectari. vxori deinde, ob magnam praesertim eius pietatem, & filijs, quantum potuit, nullum a se officium ad leuationem, subsidiumque deesse passus est. mortui animae sanctissimi sacrificij, quod ipse fecit, statarumque precum celebritate vna cum suorum canonicorum collegio in templo Pacis, vbi sepeliendus erat, suffragatus est. in media Missa, cadanere in conspecto posito concionem habuit de morte, deque humanarum rerum conditione: quae officia, & nobilissimo Principi honori, & Carolo magnae laudi fuere.

Carolo Roma profecto, oblatum est rursus Pontifici libellus, in quo querelae omnes ad Carolum actis continebantur; & huc fere tendebant, vt ostenderent, Carolum multis praescriptis, iussisque populum Mediolanensem intoleranter premere: sancti Ambrosij instituta (diem illum primum Quadragesimae significabant) tollere. infamiae, atque adeo impietatis notam inurere ciuitati, cui seruandae tot remedia necessaria viderentur. ad quae breuiter Carolus, modestissimeque singillatim respondit: quae ageret, Mediolanensibus esse facilia; plurimis etiam iucunda: summo studio Ambrosiana instituta sese obseruare, & tueri: vt gregem suum, quod eius optima natura ferebat, postulabatque, optima disciplina institueret, curare: id non dedecori, aut infamiae illi, sed summae laudi esse, ac saluti. omnia idoneis argumen-

tis demonstrauit. Sed Pontifex quoque, tota negotiorum eiusmodi ratione iam bene cognita, ipse pro Carolo, notis manu sua libello appositis, respondit: neque vnumquam ab eo abduci potuit, quod praesente Carolo decreuerat. Cum autem id legati saepe memorarent; res Mediolanenses, aliorum locorum, Romae praesertim similitudine habendas: ea de causa existimatum est; consuetos cursus ad pallium quoddam consequendum; aliosque ludos eiusmodi, qui Romae ante Quadragesimam fiebant, iussu Gregorij tunc esse sublatos. quo etiam tempore Pontifex ipse, dum per eos dies alij voluptati seruirent, staret septem Urbis ecclesias cum multis Cardinalibus religiose visit. Sed litteris ciuitatis nomine Pontifici missis ita Pontifex respondit.

Gregorius Papa XIII. Dilecti filij, salutem. Ex vestris litteris, quas ternas diuersis temporibus accepimus, atque ex sermone oratorum vestrorum, cognouimus ea, quae de decretis dilecti filij nostri Caroli Cardinalis sanctae Praxedis, eiusdemque Pastoris vestri, nos scire voluistis; quaeque exponi vestrae ciuitatis, ac prouinciae multum interesse existimatis. Quod illius innocentiam, integritatem, vigilantiam, Dei gloriae, atque animarum salutis zelum in ecclesiastica disciplina restituenda, & tuenda agnoscitis; recte, sapienterque facitis. sic enim debitum virtuti testimonium tribuitis: dumque talibus factis letamini, vestram quoque pietatem, ac Dei timorem declaratis. Qui timent te, videbunt me, & letabuntur, inquit Propheta, idque magno cum fructu; reddit enim haec letitia vos eiusdem cum Pastore

Pontificis responsum ad Mediolanensem litteras.

Pontifex legatos Mediolanenses dimittit. litteras ciuitatis respondet.

CAP. X.

vestro corona participes. Sic enim Abraham pollicitus est Dominus, *Benedicentibus tibi benedicam, maledicentibus maledicam.* & quamquam vestra, bonorumque omnium opinio non sinebat nos suspicari quicquam à Pastore vestro grauius, aut secus quam par esset, decretum fuisse; tamen querelas expositas bonam in partem accipimus, laudamusque vestrum consilium eas ad nos deferendi, nostroque iudicio standi: sic enim facere decebat filios optimos; atque huic sanctæ Sedi addictissimos, quo nomine semper vos amauimus. Vt igitur vestræ postulationi satisfacere remus, considerauimus omnia quæ diligentissime: & quia rationi maxime consentanea, vobisque ad seruandum salutaria, & fructuosa esse iudicauimus; hortamur vos, vt ea prompto, atque alacri animo amplectamini; ac non modo nihil obsetis, sed vestris etiam studijs, auctoritate, opera, executionem adiuuetis: nos enim Cardinali ipsi in omnibus mentem etiam nostram aperuimus, & declarauimus: Neque vero ignoramus posse decreta ipsa in hoc initio videri nonnullis paulo duriora; sed euadent sua uia, ac facilia, si bona voluntas accesserit, quam debet quisque à Deo postulare, certissimeque expectare: angustia, atque aspera via est, quæ ducit ad vitam; si corruptam scilicet naturam spectemus: at si Dei gratiâ, Iugum meum suaue. Vbi vero ad obediendi voluntatem vsus etiam accesserit; experientur homines leuissima esse ea, quæ initio ducebant grauissima. Maxime autem debet

omnes consolari optima Pastoris voluntas: nihil enim aliud laborat, nisi de gregis sibi à Deo commissi incolumitate, & salute; quam etiam sua ipsius uia semper anteposuit, tanta cum charitate, quantam omnes perspexistis. Committite vos igitur eius manibus, quas vestris commodis, & saluti paratas, atque inservientes grauissimis temporibus experti estis: animumque inducite, talis, tamque. vestri amantis Pastoris decretis acquiescere, inque eo gratissimum vos Deo facere, vestroque officio satis facere existimate; sic enim fruemini ea pace, quam Christus tantopere commendauit.

Ræscriptum legati non reddiderunt: sed exemplum eius cum in consilio ciuitatis Carolus recitari curasset; Decuriones, quibus nihil minus cordi erat; quam ea legatio; quique acta Caroli, pioque conatus non infringi, sed confirmari volebant; neque responsum à legatis exegerant; & Pontificias litteras, vt gratas, & iocundas, quæ decebat reuerentia, & obsequendi voluntate acceperunt.

Erat ea de Philippo Rege Caroli opinio; vt quæcumque à Regijs administris in Mediolanensium moribus, ad Christianæ disciplinæ normam dirigendis impedimenta, difficultatesque incurreret; quascumque contentiones, oppugnationesque sustinerat; ea sibi minime euentura fuisse confideret, si cū Rege ipso nemine intercedente agere potuisset. Si quid durius ab eodem fortasse visum esset emanare, si quid minus potuisset obtineri: id aliorum vitio factum esse, qui res pro turbido suo sensu, animoque perturbato, corrupte referrent: Regisque, & consilij eius animos in Carolum incendere studerent. Vt eiusmodi vitaret incommodum, per

Nun-

Carolus ad Regem mittit, qui de suis, ministrorumque regionum rebus plene doceat. CAP. XI.

Nuncios præsertim Pontificios, sapius, quæ accidebant, quæ ipse sentiret, quæque fieri oportere iudicaret, ad Regem retulerat. sed quoniam publicis internuncijs, alijsve agentibus, qui vilitate modo negotium procurarent, res ipsa, uti erat satis persuaderi non videbatur; & negotia semper ad consilium recidebant, ibique, & civili quodam iudicio plerumque oppressa interibant, diu in animo habuit, sacri ordinis hominem mittere; qui simplici quadam ratione, & à consuetudine ceterorum negotiorum separata, utens, semel veritatem rerum omnium sincere, ac religiose exponeret: Caroli ipsius animum, & consiliorum, studiorumque intimam rationem aperiret; quæ item nominatim referri oporteret, quæ auxilio Regis indigerent, ea proponeret. Id genus agendi, Regi sperabat pro eius bonitate probatum iri. Huiusmodi consilium cum ad eam diem distulisset; fecit Gubernatoris novæ contentio, quæ nimium iam extramodum processerat; ut aliam moram interponere nollet; præsertim quia viri sapientes ita cum eo eensebant. Carolo igitur huius historiae scriptore ad eam rem uti constituit, quem ante Gubernatoris ægrotationem ad id inuitatum; neque mortis tempore plene instructum; post mortem nihilominus misit; quia non huius solius, sed omnium Præsidum etiam futurorum causa, missio illa necessaria videbatur. rem omnem secretò haberi constituit, ne quid contra quisquam moliretur. In finibus Lusitaniz Rex in vrbe, cui Pax Augusta nomen est, morabatur. eò Carolus cum peruenisset, prid. nonis Augusti, Regis adeundi, & alloquendi facultatem quærit: respondetur, nisi magna cum breuitate id fieri non posse; Regem in pos-

Pars III.

sessione Lusitani regni adipiscenda die, nocteque esse occupatum. deum impetrat, ut Regi nunciatur clericum Italum adesse; qui se ad eum litteras, mandataque habere de rebus magni momenti affirmet; petatque ut in eius conspectum modò venire liceat, ibi redditurum, litteras, & à quo, quamque ad rem missus sit; paucis dicturum: de cetero facturum, quod iuberetur. Cum Rex consensisset; tertio post aduentum die, clericus introductus breuiter vnde veniat, & genus mandatorum exponit: à Rege ipso audiri postulat; idque antequam nouus Gubernator provinciz Mediolanensis deligeretur, tradit litteras. capsulam offert, in qua dimidiatum corpus infantis, ex ijs, qui Herodis iussu olim, infantis Christi Domini causa occisi fuerant, Mediolano allatum, decorè continebatur. Sacras reliquias Rex collaudat, flexo genu cum clerico veneratur; vultuque pie admoto tangit, quasi crucem formans. tum clericum gratias agere Carolo iubet de tali munere; & in scriptis, quæ agenda haberet, afferre. Clericus quæ posset scripta, sese allaturum respondit; sed plura etiam fuisse mandata, quæ referret verbis, quæ dedisset lecturum; quæque dicere vellet mox etiam auditorum, benigne admodum Rex pollicetur. post triduum Clericus quæ scribi posse existimauerat, ea ad Regem affert. quibus ille acceptis, iubet etiam dicere. Clericus cur eiusmodi ordinis hominem, & in eo potissimum tempore Cardinalis misisset, aperuit. nullo patrono, vel adiutore, immo nullo conscio, regium ipsum conspectum se recta petijisse: ut ita diuina tantum spectari, Dei causam agi, nihilque esse in toto negotium artium humanarum: satis intelligi posset. nonnulla de Cardinalis mente, consilij, animoque in Deum, in Ecclesiam, in Re-

li 3 gem

gem ipsum commemorauit, tum obsecrauit, vt cum talis causa tali ratione ageretur; ne ad publica consilia, neue ad ciuilibus prudentia homines deferri vellet; sed secum haberet, aut cum religiosis tantum viris iuberet communicari. Addidit, quae hoc modo breuiter perstringi possunt: De iuris, potestatumque controuersijs nihil se dicturum; eas Cardinalem iudici summo relinquere, Romae diri mendas, quibus satisfecit se crederet, cum ecclesiae argumenta, testimoniaque tantum iussisset supeditari. de moribus, de spiritali disciplina, de progressu pietatis populi Mediolanensis, de diuino honore, gloriaque sese acturum. horum causa dolere Cardinalem, & conqueri, cum plurima quotidie magistratus impedimenta rebus ijs afferrent; quae salutariter, singularique adeo virtute Mediolanenses alioqui facere posse, multis argumentis, factisque ipsis clare demonstraretur. Boni plurimum illos disturbasse primo; si non de iurisdictione controuersijs excitandis; quod tamen ipsum episcopalis administrationis vim, cum multorum salute coniunctam, non parum retardauerat, at earundem certe causarum agendarum ratione; tum contentionibus studiose faciendis; omnino ijs committendis, quae ad episcopalem dignitatem, & ecclesiasticam auctoritatem offendendam, sacrasque sententias contemnendas ex se pertinerent: quod quidem vel maximum esset viae salutaris impedimentum. Vi pro iure adhibita, ecclesiae ministro manum iniectisse; inuisitata asperitate publice quassato exilium denunciasse. Terribili edicto promulgato, licet aliud verba spectare viderentur, re ipsa forum ecclesiasticum scribis, notarijs, ministris omnibus spoliatum fuisse. Quas res facientibus immineret anathematis poenae, eas saepius attigisse. eadem affe-

ctos poena; neque consuetudine reliquorum, neque rebus agendis, vt ius, fasque erat, abstinuisse: publicis factis quodammodo professos, non timere se grauissimam Ecclesiae poenam. Multa eiusmodi narrare posse singillatim, quae tamen putaret iam ad regias aures peruenisse. Discere superiorum exemplo nimis facile licentiam, & contempionem eiusmodi, inferiores. ita neque improbos contineri; neque imbecilles animos sustineri posse. Plurima facta suppetere, quibus, vel impedito Praesulis officio, improbis peccandi licentia relicta erat; vel proposito Magistratum exemplo, ex priuatorum audacia, contumaciaque, despecta fuerat, sacrosancta fori ecclesiastici auctoritas; & rebus, personisque sacris vis illata. Sed vel pauca satis, superque esse; prorsus inaudita, & tali tempore, talisque Regis imperio indignissima. Quomodo enim remoto Magistratum exemplo, vel potius auctoritate; pauci clerici tantum animi, atque audaciae sumpsisset, vt Antistiti suo Cardinali publice resisterent; sicarios districtis gladijs obijcerent; detruderent ecclesiam, & pene precipitem agerent: & praeterea etiam publicis scriptis notare auderent? quomodo imbelles homines contra eundem coniurassent; teterimusque apostata tantum facinus suscepisset, vt sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalem, sacris occupatum tormento conaretur transuerberare? vt nihil diceretur de sceleribus, quae nonnulli, presbyteris etiam in ipsa ecclesia cedendis, commississent. Non longe abesse perditos mortales haereticos, immo etiam saepe adesse commercij causa: quibus ecclesiasticam potissimum auctoritatem destruerere propositum esset; vt eo quasi fundamento disturbato, omnis disciplina, pietasque corrueret. Quidnam causa tandem esset, vt tantum con-

ventionis, & pugna iurisdictionis causa susciperetur, non satis intelligi. sed tamen ita esset, vt magistratus videri volebant: quid ad iurisdictionem; nouas semper aduersandi, calumniandique causas querere: sic cum sacro Pastore, patreque, vt cum aduersario, vel hoste fere se habere: regia rei nomen ad remotissima trahere: perturbatisque animi sui motibus semper obtendere; id quod inter alia Cardinalis non mediocriter doleret. Ita iactatum palam; Cardinalem viam sibi latenter parare ad ditionem Mediolanensem occupanda; eum scilicet, qui opibus abiectis, posthabita hominum gratia, totum se Deo dicasset. Suspicionem verbis tantummodo elatam, nimis indignum erat, at ab ipso Praefide provinciae factis fuisse confirmatam. arcem Arouensem propterea Borromeijs ereptam; si delissimamque Regi familiam quodammodo notatam; id vero quale esset, grauisimo Regis ipsius iudicio relinqui. Non absimili nomine priorum hominum societates esse dissipatas; quasi exercitum quendam sibi ex ea pia, imbellique multitudine Cardinalis sibi compararet. quae cum in sacris aedibus ornandis: sacroque cultu honestandis, antea curam, operam, laborem, pecuniam pie poneret; dieque Deo dicatos, bene factis, precationibusque sacris obeundis consumeret: ad otium, gulam, luxuriam, malas omnino artes magna ex parte conuersa, & dilapsa erat. in qua quidem vastitate, cum pijs omnibus dolendum esset vel maxime; dixerunt quidam tamen gaudentes, repertum tandem, quod Cardinalem in corde acriter pungeret: quasi clare aperientes, quod obscurum alioqui magnopere non erat: non quae regio imperio vsui essent, curari; sed quae Cardinali essent iniucunda. Ita choreas, & saltationes quas iam fere sacrorum hominum cura, & labor excluderat,

deleueratque; restitutas, & defensas: vnde rixas, homicidia, turpes amores, quotidie proficisci: non modo vsus doceret; sed Gubernatorum ipsorum edicta demonstrarent; quibus expressa multorum, grauiumque malorum causa, olim ex prohibita fuerant. ita sacros dies, qui ob animae commodum, ac salutem sunt; instituti; corpori, voluptatique datos: matres, foeminaeque innumerabiles à rebus animo fructuosas, ad perniciosas voluptates abstractas. Eò venisse postremum Gubernatorem: vt contra edictum Cardinalis, anathematis sententia munitum, ipso dominico die, & eo, qui caput esse Quadragesimae declaratus erat, ludis equestribus operam dare Mediolanenses curauerit: cum id impetrare non potuisset, induxisse, ac pene coegisse ad id homines externos: ipsum vna cum filijs astitisse. Si haec omnia fortasse publici iuris, potestatisque tuendae speciem aliquam habere viderentur: etiam ad longinquiora multò, indignioraque Principem venissent: quae nullo modo possent consueti nominis integumentis inuolui. Ciuitatis Decuriones nihil eiusmodi cogitantes, & ab ijs contentionibus alienos, sollicitasse, impulisse; vt multa quae Carolus vitiorum reprimendorum, pietatisque augendae gratia fecerat; ad Pontificem deferrent; eaque veluti iniuste, vel sine causa, & cum ciuitatis magno incommodo facta, rescindi postularent. compulsos semel, atque iterum per litteras fecerunt; demum pene coactos, nobilem legationem magno sumptu Romam mittere, cum querelis, vndiq; studiosissime conquisitis. Inuitatos, instigatosque multos, vt querelas contra Carolum, eiusque presbyteros per dioecesim Vicarios afferrent. eorundem actiones examinatas diligenter; inuestigatumque si quid aliquo modo ipsi, aut etiam vrbanis Vicarij of-

fendissent. si ex clero; si ex coenobijs
 etiam muliebribus esset; qui archie-
 piscopi sui præscriptionibus vellet
 contradicere; eius causam prompte
 susceptam; studiose defensam. quæ
 omnia licet regij iuris conseruandi,
 defendendive specie, nullo modo
 possent honestari: quia tamen regio-
 rum ministrorum fuerant consilio
 administrata; studio procurata; pa-
 trocinio defensa; regio nomine acta
 viderentur; adque eò indignius, quò
 regia mens ab ijs omnibus esset alie-
 na; de quo Cardinalis nihil dubita-
 ret. Ne illud quidem prætermis-
 sum; vt concionatores, honore, gratia,
 frequentique conuentu allectos in-
 ducerent; qui recte sensus hominum
 voluptariorum defenderent, Caro-
 lique rebus obrectarent. Ita quan-
 tum in ipsis fuisset, omniū ordinum
 animos ab Episcopo suo auertisse: a-
 cta, conatusque omnes euertisse; nihil
 reliqui fecisse. magnam re ipsa; im-
 becillis animis præsertim, attulisse of-
 fensionem, maximumque detrimen-
 tum. si totius ciuitatis perturbator
 verè fuisset; vti quandoque fuerat ab
 aduersarijs appellatus; durius agi fe-
 re non debuisse. quid simile vniquam
 Cardinalis in eos tanta oppugnatio-
 nis quid culpæ sustineat; eum nesci-
 re; nisi illud vere sciret; ob vitæ suæ
 errata, multò se atrociora; quàm ea
 que Dominus permiserat; commiseris-
 se. quantum quidem perspicere; & a
 Deo assiduis precibus suis; alienisque
 consequi potuisset; id fieri semper;
 eamque ratione omnibus in rebus ad-
 hiberi studuisse, quæ Deo gratior vi-
 deretur. De eius mente, ac volūrate;
 de dominandi, alienive vsurpandi cu-
 piditate; quid post talem, totque anno-
 rum Antistitis vitam, demū ad talem
 Regem opus esset, pluribus. De legiti-
 ma, iustaque agendi ratione suadē af-
 firmare Cardinalem; non pepereisse
 se vniquā sumptibus, vt viros doctos
 & grauissimarum rerum vsu exerci-

tatos, tum pios quoque; id quod posse
 omnes poterat; apud se haberet; quo-
 rum iudicio, & sententia; omnia re-
 cte, casteque gererentur. De modera-
 tione agendi cū magistratibus; alijs-
 que laicis hominibus; de seruādo mo-
 do; ad eos retinendos, conciliandos-
 que accommodato; quantum sibi cō-
 scijs esset, id studiose curasse. at mul-
 ta sæpe non incommodè minus, quàm
 temerè iactari. si quid decerneret
 Cardinalis; si anathematis sententiā
 ferret; si paulo liberius agere videretur;
 id vbique dissipari, prædicari
 augeri sermone; libere nimis, atque
 aultere factum; subito sacra potesta-
 tis gladium districtum. nescire autē
 homines, quæ, quantaque is dissimulasset;
 quid prius priuatim rogasset;
 hortatus esset; etiam, atque etiam monuisset.
 quæ si palam fuissent; diuersam
 opinionem omnino futuram. Enumeraturum se multa, & graui-
 facta, si Rex iuberet, in quibus iniu-
 riam Ecclesiæ Cardinalis dissimulasset;
 hominibusque turbide commo-
 tis condonasset. quotiescumque ec-
 clesiastico gladio vsus esset, eum vi-
 deri sibi fecisse coactum; quia sine
 grauissima culpa ecclesiæ suæ ius nō
 posset deserere; quod tueri etiam
 singillatim Pontificia auctoritate iu-
 beretur. Non ignorare Cardinalem,
 multa molli potius brachio, cohō-
 rationibusque curanda, & efficienda;
 quàm iussis, pœnisque insligendis. at
 ob contumaces, perditosque, qui
 non exiguo numero his temporibus
 vere, pijs, christianisque permitti
 sunt; iustis etiam sæpe, animaduersioni-
 busque agendum. Vnum ei modum
 eum id sedulo cogitaret, tandem vi-
 deri, vnamque rationem satisfacien-
 di magistratibus; pacisque, & quietis,
 vt vulgo putatur, conseruandæ;
 cohortari, obsecrare; si recusaretur,
 cedere; ius suum remittere. quod tamen
 semel factum; iterum paulo
 post, & in re grauiori esset faciendū;

&

Et eodem modo deinceps: ut abiecta demum pastorali virga, celeriter ipsa quoque vox pastoris prorsus contemneretur. De rebus ipsis, quæ is ad populi salutem instituisset; partim, verum quæ fierent ad rem pertinentent, & vere apta essent ad fidelium utilitatem; partim essent ne iuste, legitimeque facta, & iudicata; hæud difficulter existimari posse; primo quidem ex ratione, maiorumque exemplo, si locus daretur; deinde iudicio Pontificis: qui vel ipsis litteris, monitisque ad civitatem datis, satis ostenderat quid sentiret: sæpe etiam ipso regio iudicio, cum vera nunciata sunt. Sed euenta quoque ipsa, & fructus ex aucta populi pietate perceptos, magno esse argumento; quæ quidem mallet Cardinalis Regem alia via cognoscere. Si in tanta Magistratum alienatione, clerus, populusque id profecisset, quod omnium bonorum opinione, prædicationeque ferrebatur; iudicari posse, quid facturus esset ipsæ fauentibus. Non esse inuoluentum silentio, quod plurimorum sententia fuerat existimatum: multos diuino iudicio morte multatos, qui sacrum anathema parumpenderant, vel Ecclesiæ auctoritati studiose fuerant aduersati; quæ quidem existimatio tum numero mortuorum, tum conditione, rationeque mortis confirmaretur. Dictatum etiam à nonnullis qui videri vellent æquiores; Cardinalem, quamuis pijs, salutaribusque institutis, nimis tamen populum vrgeret; & præstantiore, seu ioreque disciplina premere, quam multitudi- ni conveniret, sed in eo genere Cardinalem affirmare, fidemque, ut de re spectata, & bene cognita facere; populum Mediolanensem à voluptatibus, & vitijs ad salutaris exercitatio- nes, & ad alia, quæ nimis exquisita, & perfecta quidam appellarent, tradu- ci posse; idque non modò sine publi- co tumultu, quæ sine causa aduersa-

rijs sæpe commemorassent; sed magna etiam omnium ordinum consensione: si modò ipsi non impedirent, quorum erat officium adiuuare potius; & fauere optime tenere Cardinalem, quid de Mediolanensibus suis posset polliceri. Quod si etiã aliqui se difficiles præberent, quemadmodum pro humana conditione necesse esset: propter paucorum cõtumaciam non esse tamen deserendos omnes: immo conandum, ut ipsi quoque ad sanitatem reducerentur. Cogitari posse, quale illud esset; nolle rectores civitatis, ut populus ultra vilitatum quemdam, communemque modum in christiana disciplina prouehere- tur, si posset, & facile posset. ut in sin- gulis hominibus, ita in singulis po- pulis variam esse posse vitæ ratio- nem, diuersumque virtutis gradum: dedisse Deum Mediolanensibus, quod alijs fortasse non dederat. Episcopi esse necessarium officium, animas sibi commissas velle; studereque virtutis, pietatisque summis ornamentis esse instructissimas. eodem quoque recto- ris laici munus referri; si modò recte pieque res penderetur. Petere Car- dinalem à Regia pietate, clementia- que per Christi Domini cruciatus, ef- fusumque ad salvandas animas inesti- mabilis pretij sanguinem; provide- ret in reliquum tempus, ut non solù non impediretur, oppugnareturve, sed in conatibus, laboribusque ani- marum causa susceptis subleuaretur, id maxime decere tam illustrem tan- ti Regis pietatem: cuius nomine alio quidem loco, in perfidos catholicæ Ecclesiæ perfugas pie, fortiterque bellum geri; alio autem contra Dei ministros, actaque populis saluta- ria pugnari, nimis indignum esset. Mentem suam plane declarare vel- let, eaque mandare; ex quibus recto- res provinciarum, magistratusque intel- ligerent; ad regiam rem, Regis ipsius iu- dicio, minime pertinere; immo con-

era illius esse voluntatem contentio-
nibus eiusmodi; vel quoquo nomine
illæ appellandæ essent, sese dare: ne-
que retinendi tantum imperij, vesti-
galium conseruandorum, iuris di-
cendi se esse ministros; sed morum
etiam regendorum; conseruandæ
pietatis; & augendæ; quantum qui-
dem tum pro sua auctoritate ipsi fa-
cere; tum in reliquis sacerdotis Dei
adiuare, eorumque studijs fauere, ac
inseruire possent. Recordari Cardi-
nalem qua conditione Dominus
suos inuitaret, curas, dimicationes,
perpessiones, sæpe etiam cruciatus
ijs subeundos, seque quod diuinæ o-
pis robur esset, ad id paratum esse. cu-
pere tamen in tali Principis ditione;
& ab eius ministris non sustinere.
quin etiam omnino sibi curandum,
ne per alicuius peccatum ea, vni-
quam sustineret. nemini penitus eum
concedere, qui regiam potestatem,
auctoritatemque in imperio Medio-
lanensi saluam vellet. debere hoc ius-
titia, Deoque; debere iustissimi Re-
gis pietati; debere patriæ; sibi que ip-
si, qui sub illius imperio natus, & ab
eo varie, multumque vna cum patre,
fratreque ornatus; eidem se; quan-
tum per fidem, officiaque summo ter-
ræ, cœlique Imperatori debita lice-
ret; omni tempore gratum præstare
vehementer cupiebat. In moribus
Mediolanensium recte, pieque, vt
quidem voluerat, moderâdis, multò
se magis regiæ rei, dominationique
tribuisse; quam qui minuta quædam
tanto studio in lictorijs obsequijs, ap-
pariturisque ecclesiastici fori sine
caussa persequerentur: qui contra po-
tius tantum ex regijs rebus detrahe-
rent, quantum Dei ministris incom-
modarent. quò magis fideles Chri-
sto Domino, populi forent: eò fide-
liores etiam suo Regi iusto, catholi-
coque fore. Addidit Clericus, ex om-
nibus quæ tetigisset, alia quidem sa-
tis esse, si testata essent apud Regium

animum, vt quid sibi credendum
post hæc, quid respondendum, quid
mandandum esset, in rebus ad eccle-
siam Mediolanensem pertinentibus;
apud se pro pietate, iudicioque suo
statueret: ex quibus, si quid explica-
tius, pleniusve cognoscere vellet, se
præsto futurum; argumenta, scripta-
que suppeditaturum. Alia vero, in
quibus factò opus esset, quæque à Re-
gia benignitate opem expectarent,
separatim descripta, fufusque in ob-
latis libellis explicata iam tradidit
se; vel ab impugnatione, magistra-
tum liberâda: vel eorundem auxilio
perficienda: vel ab ipsis omnino im-
peranda, sese iterum Cardinalis verbis
suppliciter petere, vt ea omnia, con-
silio, iudicio, sapientiaque expende-
ret, ac ponderaret sua: aut certe non
vulgaris sensus, pietatisve homines
adhiberet in consilium. Ea Rex atten-
te cum audiisset; habere se Cardinali
gratiam dixit; quòd ea relata illi esse
voluisset: habiturum se eorum ratio-
nem: quædam plenius cogitaturum;
communicaturum etiam quæ opus
esset, cum idoneis viris: significaturum
postremo, quid Clerico ipsi faci-
endum esset. Post paucos dies nun-
ciari iussit, delectum a se Didacum
Clauisum ordinis Dominicani, qui
ei à sacris confessionibus erat; cuius
opera in propositis rebus plenius co-
gnoscendis, consilioque in earum
deliberatione vteretur: eum clericus
adiret; & cum eo disereret. Dida-
cus pro sua prudentia de vnaquaque
re proposita, cum diligenter dies cõ-
plures egisset; & clericus esset dimit-
tendus: interuenit Regis ægrotatio;
quæ illum multos autumnis dies, ma-
gno cum vitæ discrimine tenuit: vt
victi Antonij, receptæque paulo an-
te Vlyssiponis lætitiâ Dominus mor-
bi dolore, vitæque regiæ periculo
compensare velle videretur. vix mor-
bo liberatus, negotium rursus admi-
serat; diemque dixerat, quo die cle-
ricus

ricus abiturus in eius conspectum veniret. Sed Annæ Reginae casus; quæ cum partu septem mensium obierat, adhuc profectioem clerici impediuit: non enim licebat in luctu, & quidem acerbo adire Regem, commemorandam vero hoc loco arbitror huius Reginae virtutem, quæ quidem in summo periculo; Regis, regieque domus, & ut existimandum est, reipublicæ christianæ charitate adeo commota dicitur; ut sese pro illius incolumitate deuoueret. commemorandus item rei euentus; nam & in vita Regi conseruanda eam Dominus adiuit; & piam ipsius accepit oblationem; quam perpetuæ saluti illi fuisse sperandum est. Cum primum igitur datum fuit, venit Clericus ad Regem; supplexque petit, ut eius voluntate discedere in Italiam liceret. Rex humanissime accepit: Cardinali nunciari iussit; cupere se vehementer eius precationibus assiduis iuari: & magnas ei de tali officio gratias agere: immo & clerico ipsi de eo quod fecisset, egit ipse. Litteris ad Cardinalem datis ea Rex tum respondit, quæ post gratiarum actionem, post eius pietatis commendationem moderationem etiam quandam in conon obscure requirerent. Didacus de moderata regendi ratione fusius litteris suis, doctèque disputauit. Duplex vero cum sit christianæ vitæ publice, priuatimque instituendæ ratio; vna, quæ rebus ad salutem necessarijs contenta est, altera quæ meliora semper, quantum possit, & præstantiora sequitur, illam magis probare plurimi videntur. potius eligenda non negant. quæ præstantiora sunt, sed difficultatem semper, humanamque imbecillitatem opponunt. at hæc pro varietate locorum, hominumque expendenda; varieque iudicanda cum sint: probatorum virorum iudicio, qui præsentibus, vsu præsertim diuturno, omnia cognouerunt, vi-

34.

dentur relinquenda. In voluptatibus licentem iudicandis plurimos vidimus rerum naturam spectare potius, quam vsum; cum sæpe non mala res obperniciosum vsum, ut malæ merito sint reiiciendæ. Confirmauit vero Didacus, capturum Cardinalem magnum illius officij fructum, ea ministris, in posterum danda esse mandata, quæ ei valde probarentur: iam delectum Gubernatorem, qui pietate, ceterisque animi ornamentis gratus admodum ei futurus esset. erat is Metinæ Sidoniæ, optima pietatis opinione Dux; qui postea tamen munus dimisit. ad hæc Didacus, gratum semper Regi fore dixit; quotiescumque vellet, eadem via cum eo Cardinalis agere. Atque re ipsa, præstitum est, quod illius verbis promissum fuerat. nam ex eo tempore satis ex sententia res Carolo successerunt. maxime vero Carolo Aragonio, Duce Terræ nouæ prouinciæ præfecto; pleraque fuerunt, quod ad civilem potestatem attineret, populi Mediolanensis saluti facilius, perfectiusque curandæ non mediocriter accommodata: quod ex sequenti historia perspicere licebit. Multis rebus significauit Rex, lectionem eam sibi gratam fuisse: multisque indicijs, quàm bene de Cardinali sentiret, quantique eum faceret, eo tempore demonstrauit: siquidem adeundi potestate clerico celeriter facta; satis longum eius sermonem, libenter audiuit: negotium multiplex, tali tempore; id quod neque facere solebat, neque fieri posse cubicularius putauerat; in bello, quod ei maxime cordi esse dicebatur; propeque in procinctu, humanissime suscepit. rem suo tantum, ut postulatum erat, & religiosi viri iudicio; qui ad consilium deferre consueuisset; existimauit: nam ita Clericus: re diligenter inuestigata, cõperit esse factum. præterea in maximo sui morbi periculo, cum ea Pacensis ciuitas, morbis, &

22.

DE
VITA ET REBUS GESTIS,
CAROLI CARD.
S. PRAXEDIS,
ARCHIEPISCOPI MEDIOLANI.

Liber Sextus.

De Brixien-
sibus labori-
bus: de reli-
quijs eccle-
siae S. Ste-
phani, & S.
Celsi. & de
sacra Sindo-
ne rursus vi-
sa.

Caput I.

Post Gubernatoris mortem, meritò spes erat, in ecclesia Mediolanensi æquiora omnia, facilioraque fore. defecerat enim in Principe contentionis omnis præcipua vis, & potestas. ac licet manerēt quidam præteritorum certaminum administrari; quamvis magna; non summa tamen ad voluntatem accedebat potentia. Quid in eo genere per Romanam auctoritatem effici posset, summus Pontifex satis ostenderat responso suo. Sanctius Ghevara, Arcis præfectus, & donec Gubernator eligeretur, provinciæ præpositus, homo erat satis pius, & à superioris temporis contentionibus abhorrens. qui quidem illud Caroli cohortatione fecit laudabiliter, ut histriones minime ferret; genus hominum; qui turpibus plerumque fabulis ad spectatorum mores deprauandos accommodatis, sordidum quæstum faciunt; impudicasque fœminas ad alliciendam iuventutem in scenam immittunt. hos Carolus, primo quidem idoneis hominibus constitutis, qui obseruarent, ita corrigere studuit; ut nihil obscœnum, aut christianis alioquin moribus alienum dicerent facerent: vè diebus item festis; ac sexta qua; feria omnino abstinerent. postremo

scriptas fabulas, ad similitudinem librorum, qui eduntur, à se prius probandas statuit. quam darētur: histrionumque libidinosæ criminæ, quæ fori sui essent, persecutus est: ut ij potius abire, quàm ea sustinere vellent. Sed ad rem. Non modica etiam erat expectatio, de eo, quod apud Regē missus in Hispaniam clericus effecisset. Ita vero euentus se habuit, ut spes fuerat. sed non ita subito, tamen aduersariorum conatus concidere: partim enim ex præteritis certaminibus multa renouare per Decuriones, perque Gubernatoris consilium quidam curarunt; quæ minime perfecere: partim etiam nouas contentiones excitarunt. Cū ad res præcipui pauperum Valetudinarij recognoscendas, à Carolo Ioannes Fontana delegatus, rationes administrationis posceret: is autem qui Regis nomine tum loci curatoribus assidebat, rationum libros negaret; munus suum prius exequi non potuit, quàm assessorem anathematis afficeret pœna. qua re ad Apostolicum iudicium statim delata; multa complurium mensum spacio incommode acciderunt: dum assessor plura pro se diceret, vehementerque ageret; ipsamque anathematis sententiam, quod grauius erat, rationibus quibusdam contemneret. Ea de causa, opportuna fuit in Hispanijs, Philippi Segæ Episcopi Placen-

centini, & Apostolici internuncij præsentia; qui pro sua pietate, ac eximio rerum publicarum usu, tum erga Carolum obseruantia, vt alias sæpe, quæ vera essent Regi referret, & ecclesiæ causam tueretur. vir is postea diu agitatus, causam capitis apud eos iudices dixit, quibus se, dum Carolo resisteret, gratificari fortasse summopere putabat; atque demum cum in publico quadam die fuisset; domum reuersus, repente prolapsus concidit; & erepta statim loquendi facultate, amissisque sensibus, paulo post mortuus est. Dû hæc agerentur, Carolus ecclesiam Brixensem diligenter recognoscebat. Sed hic tangendum ante alia de aucta vehementer eius vitæ duritie. qui Roma cum postremo rediisset: ad aquæ usum, relicto penitus vino, deuenire constituit; id quod multos iâ annos paulatim moliebatur. Eius rei tempus erysipelas obtulit, & febris, qua post reditum laborauit; ita vt vino complures dies abstinere medicorum voluntate necesse esset. eo enim quasi aditu patefacto, integram in eo genere abstinentiam ingressus est. neque ea contentus, duos hebdomadæ cuiuslibet dies constituit, quibus pane tantum, & aqua sustentaretur: ac non multo post, tres, quas antiqui legitimas ferias dixerunt, eodem modo sibi traducendas decreuit. item sublato de loco suo consueti lecti apparatus; in angustissimum, secretumque locum cubandi causa se retulit, apud alium similem, precandi causa constitutum; quo intimis tantum aditus erat. cubile fuit paleæ saccus: in quo vestitus cum iaceret; postea Pontificis monitu, quem de vitæ suæ ratione Romæ consuluit; detrahitis sibi vestimentis, linteis cannabini usus est: quæ cum usu, lauacioneque asperitate carere cœperant, noua iubebat adhiberi. nouum autem operimenti genus super lecto ha-

buit, duplicis panni itidem cannabini, palea interposita confuti; quo etiam hyeme utebatur. hæc porro asperitate audita, multi amice, vehementerque cum eo egerunt, ne se tantopere affligeret. Augustinus Episcopus Veronensis pro suo summo in eum amore, ac pietate, per epistolam ei fuis eo de genere scriptam, aquæ potum improbauit: cui Ioannes Paulus Caimus ex bono medico presbyter, & canonicus ecclesiæ maioris factus, respondit; rationes afferens, quibus etiam natura, potus aquæ Carolo videretur conuenire. Ab eo fere tempore, maiorem etiam affabilitatem, suauitatemque quasi perfectæ virtutis maturitatem quandam, adhibens, gratiam suam auxit cumulo non mediocri. vt plerisque passim audiremus prædicantes, id quod erat; eo nihil humanius, nihil dulcius fieri posse. Nunc ad Brixensem ecclesiã; cui Carolus magna Rectorum vrbs obseruantia cultus, operam non minus laboriosam, quam vtilem dedit; multis adiutoribus; sacrorum canonum, disciplinæque ecclesiasticæ peritis. In ea diœcesi cum ad Telinæ vallis hæresi laborantis fines venisset; se minime continuit; quin ad regionis catholicos homines confirmandos, millia passuum duodecim pedes in eam penetrans; nobile beatissimæ Virginis ædem inuiseret; ibique etiam concionaretur; pro sua modestia, religioneque minime fecit Comensis Episcopi, ad quem ea pars pertinebat, assensu. Populum quandam falsis dogmatibus ob hæreticorum consuetudinem iam antea deprauatum, cum in eadem diœcesi studiose iuuare curaret; puellam cuiusdam, insignem pietatem esse admiratus; de qua mihi tacendum esse non existimo. eam auus cum ad patrem hæreticum, qui in Telina valle exulabat, esset missurus; tanta constantia eò se vêturam negauit; vt domo pul-

sa,

sa, potius apud extraneam mulierem duriter sustentari vellet, quam fidei periculum adire. auo mortuo, cum frater rursus vi ad patrem duceret: aufugit illa in itinere, & in siluam sese abdidit; moxque ad mulierem redijt. Carolo demum annos nata circiter decem, supplex se commendauit; isque in Brixia pio quodam pauperum mulierum collegio iussit collocari. Neque prater eundem est ipsorum sicariorum, eiektorumque, quibus Brixienfis regio tunc abundabat erga Carolum reuerentia: cum enim alij, qui incidissent, rebus suis, saepe vita spoliarentur, contra non ipse & Carolus solum; sed eius administri quoque, quibus illi saepe in varijs itineribus occurrerunt, honore potius quam vlla iniuria ab iisdem afficiebantur. Venit quandoque eorum dux, nobilissimo loco natus, toti regioni maxime formidabilis, ad vicum quendam, vt Caroli sacro, concionique interesset. Carolus cu plurima in aede tormenta, telaque conspexisset; sacri loci dedecus minime ferens, ad ducem misit, vt ea exportarentur: qui suis omnibus exire iussis, tormentum quod gestabat, humi posuit; illudque pede comprimens, ad sacrum, concionemque attentus mansit. Martinégum noctu Carolus cum venisset; diuersorium extra castellum ingressus, eodem hominum genere completum offendit; qui maxime illum reueriti; domicilijs etiam, quae iam tenebant, prompto animo cedere. ipse vero suis ad coenam dimissis, infelicissimum vitae genus miseratus, diu cum illis egit, vt ex tantis periculis, miserisque animas, corporaque item sua eriperent; suumque ad eam rem auxilium pollicitus est: quorum nonnullos ita commouit, vt poenitentiam sibi proponerent, innocentemque vitam posthac agendam constituerent. Cum quattuor sanctorum Brixiae Episcoporum, & in-

ter eos sancti Dominatoris corpora in arcis aede sine congruis honoribus, cultuque haberentur, neque pijs hominibus ob arctam loci cultodiam, aditus esset ad venerationem: ea Carolus, etiam rectorum ciuitatis voluntate, in Ecclesiam maiorem celebri admodum apparatu, conuentuque transtulit, mense Nouembri anni M.D.LXXXI. nam ad id tempus in eo negotio Brixienfis; longinquo itinere saepius repetito, perseverauit, anni tempora inter suam, Brixiensemque ecclesiam partitus. In ea ciuitate conuenit Mariam Maximiani Imperatoris olim vxorem; Rodulphique matrem, & Philippi Regis sororem: quae ex Germania in Hispanias iter faciebat. debitum erat officium altissimae Imperatricis dignitati; non minus tamen insigni optimae foeminae pietati: accommodatum vero ad Caroli res in Hispania iuandas. periucundus fuit Reginae Caroli aduentus: atque humanissimae, pieque admodum accepit: Missam, vt coram ea faceret, suisque precibus iuaret, postulauit. Carolus eo tunc salutationis officio contentus, Laude iterum adiuit, vbi eam praecipue honorare cupiebat; quod ea ciuitas prima in Mediolanensi ditione occurrebat. Sed illa Imperatorum, filia, vxor, & mater; praesumo christianae humilitatis studio Carolo dixit; pompam illam personae Imperatoris per scriptam sese ferre quodammodo non posse; in qua ipsa veheretur, clerus vero pedibus praeretur. Itaque omissa pompa ingressa est. Missam Carolus illa praesente fecit. cumque loco minime consecrato fieri necesse fuisset, eam rem, cum inter sacrum verba faceret, noluit Carolus exempli gratia silentio praeterire: quin excusationem afferret, idque sibi alioqui non probari modeste significaret. nonnulla Mariae, nobilissimisque foeminis, quae eam comitabantur, donauit

1581.

re-

religionis gratia: quæ quidem illæ, vt incredibili cupiditate expetierant; ita summo gaudio acceperunt. cum autem de Mediolanensis ecclesiæ rebus eam generatim ipse docuisset; clericum deinde, quem miserat in Hispanias, Genuam versus, eam subsequi iussit; & quæ opus essent, ad ecclesiæ causam defendendam, latius suppeditare. Ad Brixienfium populorum salutem plurima Carolus effecit; auctoritate sine dubio adiutus amplissima; sed in primis sanctitate. Magnus, salutarisq; locis omnibus animorum motus, voluptatum propensio. plurimi tali exemplo, cohortationibusque permoti: ad fugienda vitia, ad emendandos mores, ad augendam pietatem incensi: non mediocriter in salutis negotio profecerunt. multi diuturnis secretim vinculis astricti salutarem libertatem, diuino beneficio, Caroliq; opera consecuti sunt: vt eiusmodi commotiones Carolus videns maximis in laboribus maxime item recrearetur; sæpiusque vero, quod ad acuendum virtutis studium dicendum est, mulierum virilem, excellentemque animum, admirabatur, ad insignia quædam pietatis officia exercenda paratum. Quæ vero pro sua auctoritate decernenda, scriptisque mandanda censuit; ea si respiciamus: plurima item ea ratione, grauissimaque instaurasse, atque egisse videatur, ad Pontificiarum constitutionum, decretorumq; provincialium præscriptum: de cleri disciplina; de cultu ecclesiarum; de rectorum ecclesiasticarum statu; de cœnobiolorum virginalium institutis; demum de ijs omnibus, quæ ad vniuersam ecclesiam illam recte, sancteque ordinandam pertinerent: quæ nimis longum esset enumerare. grauissima quædam ad sacram immunitatem spectantia, quæ quis in ijs regionibus emendari fortasse voluisset;

non neglexit ille quidem: immo cura, diligentia, cohortatione, omniq; officio suo, neque id sine fructu, curauit: sed iudicio persequi, & corrigere, eius arbitrij, potestatisue non fuit. Commemoranda fuit eo loco Hieronymi Luciaci patricij Brixienfis pietas, admirabilisq; in Carolum animus, tum assiduis, prorsusq; inusitatis officijs, quæ præterimus: tum hoc maxime. cum Brixiam Carolus, venit, vt Imperatricem conueniret: quoniam visitationis leges tunc non impediebant: ad eum improviso diuertit. homo incredibili gaudio perfructus: idque in felicitatis loco ponens, cubiculum, quo ille vsus fuerat, cum lecto apparato ea lege conclusit, nunquam conclusum habet, vt eo posthac vquam sit vsurus nemo beatum sese honestissimi vir ordinis dicebat, si per suorum necessarias rationes licuisset in Caroli domo, vel ipsius stabuli foribus exportandis, operam dare. Vno ex ijs temporis interuallis vsus Carolus, quæ Brixie se negotium intermittens dabat ecclesiæ suæ, octauam totius cleri sui synodum habuit: in qua mirificam illam vim ad clericos commouendos, vt antea, magno animorum fructu præstitit. eaq; vsus opportunitate, populo suo sacrorum corporum ecclesiæ sancti Stephani translatione, quod celebrior, adiuncto diœcesis clero, splendidiorque esset, exhibuit. cum enim ob ædiculam sancti Vincentij in ipsa ecclesia instaurandam, ex reliquiæ mouendæ essent; suæ consuetudine vsus: populi erga beatos illos pietatem translatione celebranda, studuit excitare. dies translationis fuit XIIX. Cal. Maij. Reliquiæ fuerunt sanctorum Leonis, & Marini martyrum, & Arfatij Episcopi: quæ in eodem loco, sed ad honorem decentius, & ad diuturnam cōseruatione cautius, collocatæ sunt. Atq; eodem mēse post dies quinq; reliquias mouit

movit sanctorum Cirini, Naboris, & Basilidis; quæ in altari sancti Celsi in capite sinistrae navis, ut appellant, posito, recondita erant: quod altare, ob minime congruum locum tollendum erat. celebritatem, pompamve eius rei nullam instituendam censuit; cum pauca tantum ossa, ante conspexisset. ea priuatim reposita sunt, mox in aptiorem locum referenda. Consuetum eius anni tempus dabat Carolus ecclesiis dioecesis suæ lustrandis: cum ad venerandas sancti Eusebii eius vrbis Episcopi reliquias, Vercellas venit: quarum translationem Ioannes Franciscus eius successor parabat longe celeberrimam; ob insignem optimi sacerdotis, & patroni difficillimo Ecclesiae tempore præstitam pietatem, constantiam, animique magnitudinem: quæ translatio tamen quibusdam impedimentis dilata, numquam habita est. nam Ioannes Franciscus sanctæ Sedis Apostolicæ internūcius, apud exterarum nationum moratus est usque ad mortem. Vercellis Carolus Masinum profectus est ad Carolum Emanuelem novum Sabaudia Ducem: decesserat enim ante menses circiter decem eius pater. Carolus autem per Franciscum Adornum tantummodo filium consolatus, paternisque admonitionibus profectus, adhuc eum non viderat. tunc vero libenter sumpsit oblatum tempus; ut adolescentem iam etiam ad omnem regiam virtutem, pietatemque incitatum, pro suo eximio amore; pro patris fiducia, & spe; pro ipsius studio; deditaque admodum voluntate, coram confirmaret; & consilii, præceptisque suis quantum posset, adiuveret. Adueniens princeps passus amplius ducentos pedes obitâ processit. Tum Caroli sermonum, actionumque fructu maxime lætatus; vehementer etiam ab eo petiit, ut Taurinum ad viendam iterum Sindonem redire vellet. quo profectus Carolus, in longin-

Pars III.

quiores inde suæ dioecesis partes discessit. atque ad Virginis sacra natalitia Mediolanum reuersus; Reginae Hispaniarum antea mortuæ, non animæ solum funebribus officiis, sacrificiisque summo splendore in ecclesia maiore celebratis, suffragatus est; sed laudibus quoque satis ornata concione habita, quæ edita est, tantum tribuit, quantum eius præclara virtus deposcebat.

Duo Carolus instituit primis in sequentis anni M. D. LXXXII. mensibus ad populi sui disciplinam, salutemque valde vtilia, sibi que admodum iucunda. primò quidem festos dies integre tutatus est, non solum a ludis equestribus; sed etiam a personis, & laruis; quod antea factum non erat. hunc virtutis progressum, quæ fuit, nõ dicam populi; is enim semper obtemperasset; sed principum etiam virorum obseruantia; facile consecutus est; cum suum de spectaculis edictum ad id genus quoque pertinere tantum declarasset. Deinde cum ad sanctos illos dies ventum esset, quibus Eucharistia christiano cuique canonicis sanctionibus sumenda est: præcipua cura, diligentiaque inquiri iussit; qui publice in-christianam disciplinam peccarent; ut eos ad sacramentum admitti minime permetteret. quæ res ad animas erigendas, quæ sordidæ iaceret, magnopere valuit. multi enim, si non immortalis sacramenti beneficio; saltem notæ, infamiaeque timore permoti; & ea necessitate etiam adiuti; ex publicis malis, offensionibusque tamquam è luto emerferunt. & sacri homines, siue ad confessiones audientias, siue ad regendas parochias delicti; quorum negligentia, vel infirmitate vitia sæpius aluntur; à Carolo grauius moniti, quod certorum hominum publica, vel etiam inueterata peccata, sicut ipse reperiebat inquirendo tolerarent; ad officium suum, grauisimum quidem, maximi que

Provinciæ
concilium
sexto ha-
bet. Tran-
slationem
corporum
S. Simpli-
ciani, alio-
rumque be-
torum ce-
lebrat.
CAP. IX.

K k mo-

momenti redditi sunt attentiores. in ea causa fuerunt primarij quidam; qui posthabita salutis, & exultationis quoque cura; turpem, & contaminatam vitam agebant: qui quidem summa omnium bonorum approbatione, libere fuerunt a Carolo correcti. Post Pascha vero duas illustres actiones sibi obeundas parauerat: sextum prouinciæ concilium; & pulcherrimam sacrarum reliquiarum translationem. Ac translationem quidem; cum antea posset haberi; reiecit in illud tempus; vt Episcoporum conuentu magnificentior euaderet. nam superiore anno monachi Casinenses ecclesiam; præscis quidem temporibus Mariæ; cæterisque beatis Virginibus dicatam; postea vero sancti Simpliciani nomine appellatam; instauraturi; altaris locum alium designarunt: quod mouendum cum esset; mouendæ necessariò erant reliquiæ; quas continebat. Carolus igitur; cuius auctoritate id faciendum erat; eò venit III. Cal. Aprilis inuenimus arcas plumbeas; vna Sifinii; Martirii; & Alexandrini martyrum; & item sancti Benigni Archiepiscopi Mediolanensis ossa habebat: caput tamen vnum; quod Benigni fuisse creditum est: martyrum vero capita Tridenti fuisse relicta; vnde ea corpora transportata fuerant; credibile videtur: quin etiam non pauca eorum ossa deesse animaduertimus. Capsa altera duorum beatorum Præfulum itidem Mediolanensium ossa continebat; Ampelii; & eius; quem hilare admodum; & qua possum ueneratione commemoro; Geruntii: traditur enim ex familia fuisse; cui a Basiliæ Petri nomen est. In tertia; Sancti Simpliciani itidem Mediolanensis Archiepiscopi ossa; & ex omnibus pulcherrimum caput; condita erant. Ex capsâ; quemadmodum inscriptum erat; & senes quidam memoria tenebant; eo loco condita fuerant anno salutis M. D. X. V. II. quo anno mona-

chi ecclesiam obtinuerant: alia quoque ossa ibi sunt reperta; quæ Sancti Antonini itidem Archiepiscopi fuisse existimata sunt; in illa enim ecclesia ea esse; memoria proditum est; neque alius eorum demonstratur locus. Capsæ rursus clausæ in ecclesiæ facello collocatae sunt; donec rite transferri; & cõstituto loco recondi possent. Habuerat igitur Carolus Episcoporum suorum cõcilium; in quo præter consueta ornamenta; ad magnificentiam ecclesiasticam comparata; tunc primum in loco vbi Episcopi congregabantur; imagines sanctorum; qui vt patroni ab singulis ecclesiis prouinciæ inuocantur; apponi iussit. Plura de more variis de rebus; ad disciplinam ecclesiasticam restituendam; decreta fuerant; quamquam paruo satis volumine. continenter vero ad translationem ventum est; V. I. Cal. Iunii; die dominico post Ascensionis solennia; quæ vno fere Simpliciani nomine vbiq; promulgata est; quia illi præcipue honos habebatur; propterea; quod non sanctitate solum; sed doctrina quoq; præstantissimus vir ille fuit; quamuis nulla eius scripta extant: & quod plurimi faciendum videtur; non solum a Sancto Augustino valde obseruatus; sed ab ipso etiam S. Ambrosio patris loco habitus est. omnium; quæ Mediolani quidæ celebratæ sunt; ornatissima; apparatusq; hæc translatio fuit. præter cõciliū Episcopos; alii quoque multi; in primis vero Gabriel Paleotus Cardinalis; affuere. litteræ ad vniuersam prouinciā datæ; quibus omnium pietas erga beatos; optimosque illos Ecclesiæ Mediolanensis patres; in primisque erga illum quodammodo patrum ipsorum patrem; excitabatur. libelli psalmorum; precepcionumque editi; cum hymnis multis; carminibusque; tunc ad beatorum illorum honorem Mediolani; Romæque compositis. ieiunium quartæ; sextæque feriæ; tum sabbato quoque; præ-

precedente hebdomada passim seruatim pluribus ante diebus in tota provincia, festus campanarum sonus. pridie diei translationis, nocturna lumina ad publicę lætitię maius indicium ex vnaquaque domo prolata. qua sacra reliquię portandę erant, ad passuum millia circiter quattuor, egregius viarum apparatus. peristylia pluribus locis, portęque triumphales ad Archiepiscopale palatium, omnium Antistitiũ Mediolanensium, quotquot vniquam fuerunt, imagines affixę. insignis porta ad locum, vbi ciuitatis consilium haberi solet; cum victoria depicta, quam Mediolanenses olim, trium martyrum illorum auxilio, contra Fridericum Imperatorem pugnares sunt consecuti. vbiq; vero ęlogia, & inscriptiones ad sanctorũ illorum, ipsiusque sanctorum creatoris honorem posita. Clerus vniuersus cum splendidiorib; indumentis, cereisq; qui etiam longe ex vicis, & castellis ad duodecim millia passuum conuenerat: post illum Episcopi: deinde reliqui, quas in quattuor feretra distributa ferebant Abbates Cassinenses, sacris indumentis, mitraque insigniti. Simpliciani vero caput argenteo capite inclusum duo Cardinales, duoq; Episcopi portabant. cerei maximi vtrinque accensi. super singulas arcas vmbracula a viris honestissimis sustentata. tanta conuenit multitudo, vt vię circiter millia passuum decem ab vrbe plena: conspicerentur. at ex multis quoque provincię partibus plurimi aduenerunt. vt tot, tantisq; rebus accedentibus, ea celebritas longe maxima sit effecta. Carolus sacris feretris ad eandem ecclesiam relatis, pontificale sacrum fecit, & in eo concionatus est: idq; ea facie, quod a multis est obseruatum, vt si portando, & impetum multitudinis, quę videndi, tangendiq; causa tota via concurrebat, per multas horas sustinendo; nihil laboris sensisset; cum alii tamen Pręsu-

les vultu satis manifeste defatigationem non mediocrem prę se ferrent. In ędibus monachorum, vt commoditatis gratia constitutum erat, Pręsules mansere: sed priusquam ipsi accumberent, duodecim pauperibus accumbentibus stantes ministrarunt; interim eos salutaribus verbis cohortantes; spiritualemque cibum corporeo adiungentes. Cum denique ipsi quoque cibum caperent, eumque minore, quã pauperibus suppeditatum fuerat, copia, ex prouincialis decreti moderatione: venia, Carolus inquit, dari potuit inopum gratia, si pręscriptum cibi modum transuimus; nostri verõ causa, non item.

Post concilii, translationisq; labores ę sacrorum munerum, operumq; functiones obeundę Carolo inciderrunt; quas, ad eius virtutem ante oculos ponendam, ordine semel recensere, non alienum puto: vnde fieri facile poterit reliqui temporis coniectura: nam frequenter sese offerunt, si persequi vellemus, huiusmodi continuationes. statim igitur occurrerunt triduanę supplicationes illę, quas excellenti cultu, præcipuoq; labore corporis Ambrosiana celebrat Ecclesia. nam a nocte fere media, duodecim ipsas horas, atque amplius singulis diebus continuantur; dum per ecclesias ex antiquo ritu, intra, extraque vrbs moenia vniuersus clerus sacris precibus insistit: has neque ob superiores labores, neque ob id, quod Cardinalem, aliosque Episcopos hospites domi haberet, omisit Carolus; sed nocte post translationem proxima, sumpto vix duarum horarum spatio ad somnum capiendum, affuit in maiore ecclesia, ad sacrũ cinerem capitibus omnium qui conuenerant, more maiorũ imponendum. supplicationum deinceps totũ triduum, pane, & aqua tantummodo se reficiens, religiosissime coluit. Primo die cum ex tam longa via redisset; quietis loco, illud addi-

Transfere corpus S. Ioboni. Synodum diocesis habet. rursus in Taurinos, deinde Romam proficiscitur. CAP. III.

dit, vt ad reliquias iam translatas de more recondendas, Sancti Simpliciani Basilicam adiret. altero die itidem reuersus, in parua, & pene ruino fa aede Sancti Michaelis, quæ maiori templo subest, reliquias Sancti Ioannis Archiepiscopi, cognomento boni, aperuit, collegitq; postea in ipsum templum transferendas; quod etiam parochiæ titulum, iusq; transfulerat. tertio vero die vespertinarum precum solemnibus in eadem ecclesia celebratis, eas in capsâ stannea, consueto ritu, diligentiaque recondidit; capite referuato, vt argêto tegetur. ac postero die vna cum Cardinali Paleoto, cleroque vniuerso transtulit, collocauit autem in altari, quod extruxerat ad dexteram templi partem, vbi alteram ianuam occluserat. Proxima Dominica, Sanctissimæ Penthecostes solemnitati, Pontificalibus officiis operâ dedit. postridie supplicationi, quæ plena proposita indulgentia, cum vniuerso clero habetur ad Sancti Gregorij locû extra urbem: tertio eius celebratis die festo, sacramento confirmationis administrando, vt tali tēpore solebat, vna cum Paleoto fuit occupatus. Cumque clerum totius diœcesis ad eam diem conuocasset; quarta, & duabus consequentibus feriis synodum habuit; concionesque, vt consueuerat ad clerum. Cardinalem Paleotum interea urbis ecclesias, earumq; sacras res pie visentem, passim audiebamus, Caroli singularem pietatis ardorem, intolerabilesque labores continuos summa cum admiratione extollentem, atque obstupescentem. Impetrauit ab hoc optimo Præsule Carolus, vt in synodo ipso quoque concionem, eamq; latino sermone, quod illi per facile est, ad clerum haberet. cuius concionis locum in proxima synodo ipse pro sua singulari modestia, ad clerum in concione attulit, diuinitusque tractauit. is autem erat de eo, quod Israeliticus populus, dum post

captiuitatem Babilonicam templum instauraret, varie sentiebat: alij namque præsentem ædificationem videntes, flebant recordatione longe pulcherrimi veteris Templi: alij vehementer gaudebant, instauracionem ex superioribus ruinis contemplantibus. quæ res ad præsens tempus erat valde accommodata: erat enim, si præteritas corruptelas quis cōsideraret, valde gaudendum, ob ea, quæ in diuino cultu, ecclesiasticaque disciplina restituta erant: sed dolendum etiam maxime, quod omnis instauratio à vetere cultu, disciplinaque longissime adhuc abesset. Post ea quæ commemorauimus, cum iterum Carolus Taurinum petere cuperet, & sacrosanctam Sindonem visere; delegit tempus illud, vt cum Paleoto Cardinali vna proficiscerentur. ea re latus est Dux vehementer; & sanctissimum Christi corpus iam tunc a Carolo sumere constituit, in proximo eius solemnibus festo. iter fuit piarum exercitationum plenum. in locis vbi manendum esset, primò Cardinales ad ecclesiam veniebant, ibique litaniam cum inuocatione sanctorum ex ecclesiastico ritu habebant. mane post sacrum in viam se dabant. in itinere de rebus salutaribus sermones, cogitationesque omnium erant. singulis enim curribus sacerdos erat præfectus; qui certa capita sociis ex euangelio traderet, dum iretur, meditanda. Nouariæ, Verceilisq; concionibus, sacrisque aliis actionibus populorum pietatem adiuuarunt: qui quidem licet Antistites, vt principes amplissimos honorarent; vt seruos Dei, sanctosque viros etiam obseruabant, & venerabantur. armati, qui ex vicis honoris causa de more obuiam prodibant, noua militum specie, humi positus genibus tormentis, vt consuevit, sonum efficiebant. mira delectatione, gaudioque pulpita, dum Præsules amplissimi concionarentur,

tar, insueta purpura collucentia, pij omnes contemplabantur; & temporum foelicitatem vicissim gratulabantur. Quæ Taurini, multitudinis infinitæ concursu, etiam ex corruptæ fidei locis, pie, sancteque acta sint; in sanctissima Sindone aspicienda, publice ostendenda, publiceque adoranda; in precatione quadraginta horarum, ab vniuersis ciuitatis ordinibus per stationes de more continuanda; in sacris concionibus ab ipsis Cardinalibus, ab Episcopis, qui conuenerant; a sacerdotibus aliis, tum per singulas stationes, tum alias quoque, ad eorum populorum salutem habendis: in Domini corpore, pompa magnificentissima per urbem rite ferendo; eiusque festo die celebrando; hæc omnia ex iis, quæ alias in hoc genere facta narrauimus, existimari possunt. Inde vero per Padum discessere Cardinales. Paleotus lógus delatus est, Bononiam versus. Carolus in Casalensi diœcesi nauis egressus, parœciam suam oppido propinquam recognouit. inde ad montana loca profectus, vsque ad Septembrem rebus sacris ordinandis, populisq; ad salutem iuuandis operam dedit. Romam hoc eodem anno redire Carolus constituit: tum quia eius rei tempus ex ecclesiastica norma, post triênium recurrerat: tum etiam quòd multarum rerum causa, quæ ad Ecclesiæ statum pertinebant, eius virtus a multis ibi desiderabatur; & erant quotidie, qui instarent. maturius autem profectus est, quàm putarat; ob gravissimum morbum Camillæ sororis. de quo cum accepisset pridie natalis Virginis festi; ea ipsa nocte, dispositis ad cursum equis, Vastallam contendit. sed eò cum peruenisset, offendit mortuam: cum paucos ante menses Anna quoque ex hac vita migrasset. Commodum igitur ita arbitratu, inde Romam petere statuit: cum professionis causam prius tamen ab Episcopo Dertonensi, utpote cæteris pro-

Pars III.

uinciarum Episcopis antiquiore, probari ad præscriptum decretorum prouincialium curasset. Romæ de iuuandis inter alia vicinis populis hæresi contaminatis, egit; de quo latius postea explicabimus. sacras Ecclesiæ sanctæ cœremonias, a certis Cardinalibus; viris doctis ad consultationem adhibitis, auctoritate Pontificia constituenda curauit: opusque iam cœptum vidit, antequam discederet. alia permulta, quæ necesse non est enumerare. Seminario suo duas Caruagienses Præposituras, quæ Humiliati ordinis fuerat, impetrauit: Abbatiam vero Secedanam in agro Alexandrino congregationi Oblatorum. In eunte anno M. D. LXXXIII. Roma rediens ad grauissimam controuersiam inter duos Italos Duces componendam, iussu Pontificis venit. quam rem complexus, ita deinde, tamque foeliciter non multo tempore confecit; ut & Pontifici ipsi, & vtrique parti satisfaceret. Mediolanum cum rediisset, tribus diebus consueto ritu, cum vniuersis ordinibus supplicationes obiit ad statas ecclesias, ob Didaci Hispaniarum principis obitum: ita enim Philippus pater, omiſſis funebrium precum officiis, pro decem annorum puero, faciendum pie iudicauit.

Hinc ad vicinas gentes, hæresi, malisque aliis afflictas, iuuandas, Carolus animum adiecit. Plurima fecerat ob eam causam antea; quemadmodum demonstratum est. Multis populis, plurimis etiam hominibus separatum, varia ratione sæpius ad salutem subueuerat. Fecerat Carolus non solum, ut illis opem ferret; sed ut eodẽ etiam tempore ecclesiæ suæ, atque adeo ipsi Italiæ caueret; cui magnum ab ea parte periculum, videbat imminere. licet enim variis decretis prouidisset; ne, quod propter varia negotia quotidie accidit, vel externi venientes in prouinciam suam, quidquam sanctæ fidei, disciplinæq; detri-

Vicinarum gentium fidem, salutemque sibi curandam suscipit.

CAP. IIII.

kk ; menti

menti possent afferre; vel sui ad loca deprauata euntes, contaminarentur; & si quid ipsi labis cōtraxissent, cum patria communicarent: multò cautiùs tamen, tutiusque fore animaduer tebat, vicinam partem, si fieri posset sanare; quàm ne quid proximè corrumperetur, eniti. Vicinam partem intelligo non Heluetios solum; & qui primam Rhetiam incolere putantur, Grifones appellatos: sed multò magis Italos populos, neque exiguos; neque ignobiles; qui citra ipsum qua si Italia vallum, Alpes dico, ditionis Mediolanensis fines attingunt: & sub earù gentium imperium, ceciderunt. Heluetiorum quidem certos pagos scimus rectam apud se fidem, & in suis citra alpes adhuc conseruare. sed ea tamen in rebus ecclesiasticis disciplina vtuntur; vt maiora sint ijs pericula pertimescenda. nam ceteri, post amissam disciplinæ integritatem etiam diuinæ veritatis lucem perdiderunt; miserisque sunt errorum tenebris circumfusi: tum sua in eos, quibus imperant, mala deriuarūt. at eiusmodi pericula item, vitiaq; quantum posset, tollere Carolus in animo habebat. Rhetia vero illata semel a Zuin glo hæresi, ante annos circiter sexaginta; Episcoporum Curienſium primò negligentia; deinde infirmitate, negligentiaque simul; ad eam enim ecclesiam pertinent; in eum denique statù venire, vt ex tribus pagis, quas ligas appellant, quibus tota Rhetorum ciuitas continetur; duæ magna ex parte hæretica peste corruptæ sint; tertia, qua genti nomen dedit, cum Grisia vocetur, & maioris videtur auctoritatis, dimidia tantum ex parte sequi videatur catholicâ fidem. Cum vero non exiguas etiam citra alpes regiones occupent; quæ natura, & lingua Italica sunt; & prouinciæ Mediolanensis antea fuerunt; eandem ad illas calamitatem transfuderunt. Eiusmodi vallis est, quæ Mefaucina

dicitur, a Mefaucis populis, in qua caſtellum hodie quoque, paulum corrupto nomine, Mefocum appellatur. Eiusmodi Pefclauium cum agro, & valle, quæ ad illud pertinet. qui quidem populi, Rhetici popularis dominati sunt participes. Sed est alia vallis lōge maxima, & multarum rerum copijs abundans; quæ hominum ad centum millia, cum nobilibus familijs, varijs castellis, vicisque dicitur continere. Telina illa est. eius longitudo sine passuum circiter sexaginta millium, Abdua fluens, demum Larium lacum ingreditur; vel potius illum efficit. est & alia minor, Larium, medio quodam alio lacu pariter attingens, quæ ab Castello Clauenna nominatur; cui vallis alia sancti Iacobi nomine dicta coniungitur. Harum vallium populi, dominati minime participes, tali sub imperio, si tantummodo essent; tolerabile videretur: sed ea dominati ratione a iudicibus plerumque hæreticis premuntur; vt hæresis pestem in dies magis, magisque recipere quodam modo cogantur. quæ ex re, qui non multos ante annos incorrupta fide viuiebant, nunc ex parte non modica sunt iniquitati: atque ita serpit malum, quotidieque manat; vt nisi Deo miserante, quis occurrat; breui (quod auertat Deus) populos vniuersos, qui tamen Itali sunt, occipatur penitus videatur. vnde non paruum reliquæ Italiae periculum imineat: præter illud præfens, grauissimumque detrimentum; quod nefariae libertatis causa, eò tamquam in tutum locum, mira facilitate, ob nimiam locorum propinquitatem, sese recipiunt Itali omnes, quotquot ordines religiosos, fidemve ipsam impie, pernicioseque deserere statuant. His igitur regionibus, populisque omnibus, cum ab se Carolus, quantum fieri posset, totis viribus subuendum statuisset: re ad Pontificem Romanæ delata; Heluetiæ, Rhetiaque, Vi-

manatio
-a multoq;
-alia, quæ
-sunt præter
-substanti
-negligentia
-III. 3. 30

ſtatoris Apoſtolicæ nomine, magna cum poteſtate præfectus eſt. Roma reuerſus, neque laboribus, neque ſumptibus ullis parcendum ſibi ſtatuit, vt miſeris ſubueniat: omnes vias circumſpicit, exploratque, quibus vijs tantis malis poſſit remedium afferre. Caroli deſiderio illud erat adiuuenti; quod aduentu Ducis Terræ nouæ, eccleſiæ Mediolanenſis adminiſtratio facilior videbatur: & contentiõnis aduerſæ loco, rebus ſalutaribus auxiliam ab eo expectabatur. cuius rei indicia multa ſtatim iſi dederat: hoc in primis; quod adminiſtrationis initio ſuperiora edicta de more renouaturus, & ea omiſit, reiecitve, quæ populi pietatem antea magnopere turbauerant; & alia promulgauit, quæ Carolus cupiebat; quæque iam a Rege ipſo per Clericum poſtulauerat. præterea ſeſe rebus omnibus eam rationem initurũ pollicebatur; quæ a controuerſia, contentioneq; maxime eſſet aliena. quod Carolus etiam ſperabat; pietate principis adductus antea ſibi perſpecta. Audouem Ludouicum præterea Anglum; nunc Episcopum Caſſanenſem; adminiſtrationis ſuæ primarium Vicarium relinquebat; cuius fidei, virtutique confidebat plurimum. Hæ res ob firmam ſpem publicæ quietis, rectæque gubernationis, locum Carolo dabant, vt extorũ ſaluti operam dare facilius poſſet. Ciſalpinos igitur cum in primis ſibi tentandos, iuuandosque ob propinquius periculum conſtituiſſet; Meſaucos ex his primos ſibi petendos exiſtimauit; quod primarijs quibusdam regionis viris auxilium petentibus, multitudine ad id parata, proficiendi ſpes erat non mediocriſ. Eſt ea vallis longitudinis millium circiter viginti, & mortalium ad millia vn decim continet. Cnm autem Meſauci eſſent in adminiſtratione, & imperijs Rhætorum conſortes, & Griſiæ gentis pars, quæ grauior eſſet, & a recta

fide minus aliena; ſecurius ibi agi poſſe videbatur; ſi forte ob renouatum pietatis cultum, ijs reliqui vellent aliquid negotij ſacceſſere. Accedebat, quod publico vicorum conſilio nonnulli ex valle ad Carolum venerant; iudicemque petierant, qui apud eos maleficas, ſtrigeſq; inquireret. quod quidem ob veteri eorum more, ad Archiepiſcopum Mediolanenſem ſimiles ob cauſas confugiendi, non abhorrebat. Eò igitur Carolus præmiſit Franciſcum Borſatum Mâtuanum clari nominis iuriſconſultum, qui ad clericalem ordinem nuper tranſierat: vt de maleficis quæreret, iudiciumque ferret; & Caroli officijs quodammodo viam pararet. Iſ profectus, conuocato totius vallis conſilio; ſic acceptus eſt; vt magnas ſe Carolo, ipſiq; Franciſco gratias habere de huiusmodi charitatis officio incolæ reſponderent. Ille igitur ea omnia ſtudioſe ſuſcepit, quæ mandata erant; & totam vallem perlustraui: donec Carolus aduenit ipſe. qui ſummo gaudio exceptus; & quibus potuit in locis ſilueſtribus, ab eiufmodi hominum genere, maximis honoris ſignificationibus acceptus fuit. Antequam vallem ingrederetur; ſuis omnibus conuocatis, oſtendit quantam rem ſuſciperet; quàm acres, aſtutæque Dæmonum concertiones expectandæ eſſent. proinde tum aſſidua, & ardenti preceſione cum ieiunio, ſalutariq; aliarum rerum patientia coniuncta, opus oſſe; tum magna quoque cautione; ne quidquam ab aliquo fieret, dicereturve, quod ex ea gente quiſquam in malam partem poſſet, vel ob iudicij infirmitatem accipere. quod vbiq; ex chriſtiana pietate cauendum erat, id ijs locis præcipuo ſtudio fugiendum. Quo die Roboretum peruenit (præcipuum illud eſt in vallis prima parte caſtellum) magno incolarum concurſu, Pontificali habitu venit ad eccleſiã: vbi ſumpto concionis argumento ex ſacra Iose-

phi historia, quem pater miserat, vt fratres quæreret; & quomodo ipsi, gregesq; se haberent, patri referret: missum se dixit ad fratres suos a summo Romano patre. missionis causam, suumque erga illos amorem, & ipsorum conditionem, statumque sic explicauit; vt pie admodum multitudo commoueretur, & fletet. Hæc Roboreti agebantur. summo mane Franciscus Panicalola nunc Episcopus Astensis, verba faciebat ad gentem catholicis dogmatibus instituendam, accomodata: Carolus postea Missæ sacrum faciebat; concione altera populum pie cohortabatur. Achilles Galliardus ex societate I E S V vespere christianæ fidei prima dogmata accurate docebat: deinde multitudo litaniam, eiusdemque modi sacris preceationibus exercebatur. sacræ confessiones quotidie audiebantur; qua in re magna erat a Carolo impetrata sacerdotibus ad animas expiandas auctoritas. Ad conciones, ad diuina officia, ad sacrosanctam communionem, mares, & foeminae, cuiusvis ætatis; gregibus pascendis, operibusque victus causa faciendis addictum vulgus; quotidie conueniebant, vt si dies illi singuli festi fuissent: idque eximio quodam salutis desiderio, miroque in Carolum vti patrem amantissimum, amore, & obseruantia faciebant; vt ferme nascentis ecclesiæ imaginem quandam cognoscere liceret. Carolus interim quotidiano ieiunio sese exercens, pane, & aqua tantummodo sustentabatur, festis exceptis diebus. comites, quoniam sacri dies Aduentus erant, quæ dragesimæ cibis utebantur: quæ quidem abstinentia ob multarum rerum inopiam iis locis erat incommoda valde, magnique sumptus. Roboreti plures cum dies moratus esset; & in ea vallis priore parte plurima gessisset; ad extremam transit; qua parte præcipuum castellum alterum est Melauca, a quo tota vallis nominatur. duo

enim vallis rectores in iis duobus locis sedem habent. Eadem ibi ratione se gessit; similemque tulit laborum suorum fructum. Regionis mala ipse quidem, non vt iudex; sed vt quilibet sacerdos, Dei que minister fere persecutus est. ipsis tantummodo gentis legibus est usus; quibus eam quisque fidem sequi permittitur, quam velit; & ita catholicis pariter, & hæreticis proprios per leges licet habere sacerdotes, & doctores, quamquam re ipsa per omnem hæreticorum conditionem; maxime autem in deditiis: magna fit in eo genere catholicis iniuria. cum enim hæretici passim, quos volunt, etiam exteros, ignotosque sacerdotes, religiosorumque ordinum apostatas recipiant: catholicis contra leges prohibetur, alterius regionis presbyteros, concionatoresve adducere; si modo rectoribus plerumque hæreticis non placeant. ij vero fictis nominibus, calumniisque, siue publicæ quietis turbata; siue maledicti in aduersarios prolati, pro arbitrio vtuntur, vt bonos quosque presbyteros diuexent, atque eiiciant. malos, licet catholicos, ferunt facilius; quod eorum vitia sibi ad hæresim propagandam vsui esse perspiciunt. quin etiam Episcopi sui subsidia inique prohibere solent: vt prohibito Pastore, facilius grex diripiatur. Ita miseri, cum aliquo sacrorum ministro care non possint; dum alii non suppetunt, sæpe improbos homines, nonnumquam etiam impios sibi doctores asciscere coguntur. atque interdum fuit, qui detestando scelere multitudinem fallens, nullius sacri ordinis homo, sacra omnia aliquo loco conficeret. Igitur ardenti amoris, & charitatis officio Carolus hæreticos circiter viginti ad Ecclesiam catholicam conuertit. pauci enim præ reliqua multitudine corrupta fide erant; ac si loca extrema quædam detraheres, quæ aliorum populorum propinqu-

quitate, licet asperis interpositis montibus, frequentiore hæresis pestem contraxerunt; recti, catholicique sensus erant fere omnes. Duos cœnobitas, qui fœminas secum, filiosque ex eis habebant; & non minus inopem, ac miseram, quàm sceleratam vitam agebant, inflexit, vt ad suos ordines, religiosamque vitam redirent. ea in re summa, incredibiliq; vsus est benignitate, amantissime cohortando, pœnasque meritas minuendo; immo illas sibi adscribendo: tum fœminis quoque, & natis sua cura, sumptuque collocandis, & sustentandis. presbyteros à concubinis, quas palam habebant, abstraxit: minime aptos exclusit: malos puniuit. in iis saltem ecclesiis bonos collocauit; quarum esset structura decens. sacerdotes è societate I E S V eo accersuit; qui non fide solum, & moribus christianis omnes; sed pueros etiam literis erudirent: cum Rhætia fere tota magistris paulo saltem eruditioribus careret. eis amplas ædes rectorum consensu tradidit, quas Triuulij olim Mesajci Marchiones obtinuisse dicuntur: vt eorum collegium summa incolarum voluntate constitueret. plurimos præterea, qui vel ob clandestina, graduque prohibito contracta matrimonia, peccati sordibus hærebant: vel ob praua lucra, & iniqua fœnora Dæmonum laqueis constricti tenebantur; variis modis excitauit; atque ab eiusmodi miseria, animæque vinculis, pro sua auctoritate liberauit: tum a peccandi licentia in posterum reuocauit. omnino circiter viginti dierum opera, Carolus ita res iis locis immutauit; vt alia prope gens videretur; omnesque ad optimum pietatis cultum ex præterita corruptione sese excitatos ostenderent. Iudicium de artibus maleficis, Dæmonumque nefario cultu, Borfatus ita peregit; vt decem fœminæ, quas sceleris non pœnitebat, dam-

nata, sæculari, vt vocant, brachio traderentur: quarum etiam pars post paucos dies iussu magistratum igni necata est: aliæ plurimæ impietatem detestata, veniaque petita puniæ sunt. neque tamen impii flagitii matres expertes erant: immo, quod horribile est, ipse Præpositus Ecclesiæ Sancti Victoris Roboreti, quæ in tota valle præcipua est, dux eius, & caput fuit; sacrisque rebus in eo nefarie abutebatur. is autem gradu sacro deiectus, magistratibus itidem dimissus est, vt iuris erat, puniendus. Eius loco Ioannem Petrum Stupanium Theologum in gentis imperio natum, Carolus ecclesiæ illi præfecit; qui adhuc locum tenet; pieque populos pro virili parte iuuat. Scelus illud huiusmodi esse ex reis repertum est. certis diebus in loca siluestria nullo labore, vel incommodo ferebantur. ibi demoni, qui principem locum tenebat, cum primò quis accederet, sese tradebat; & sacrosanctam crucem conculcare iubebatur. eo loco saltationibus, choreisque vacabant. carnes a dæmone acceptas edebant. omni libidinum, turpitudinumque genere sese contaminabant. quæ omnia tamen specie tantum, quadam, & quasi per somnium miserorum animos afficiebant; ita vt cibi, resque aliæ inane quoddam tantummodo, vanumque afferrent oblectamentum. quæ res saltem, infelices mortales à scelere debuerat alienare. sed eo vinculo constricti erant; vt non solum non respicerent; sed studerent etiam maxime societati quam plurimos alios aggregare. puellas cum vix nubiles essent, erat, qui per insidias ad id incitaret: quin ipsæ matres impellebant. nonnulli erant, qui tota ætate, iam senes ea ratione turpitudini, atque impietati seruiant. immo erant familiæ, in quibus iam plures ætates, à maioribus, quasi iure quodam hæreditatis id flagitii posteris tradebatur.

huic

huic sceleri addicti hæreticorum nomine vulgo appellabantur; cum hæretici ipsi nouæ religionis homines dicerentur. Id malum, eumque Diaboli dominatum, quo maximus numerus continebatur, Carolus diuino munere disturbauit; peneque extinxit; plebisque alijs approbantibus, & summopere gaudentibus. nam præter reliquam perniciem, multorum valetudini, Diaboli mancipia illa suis malis artibus vehementer nocebant; & vitam ipsam nonnumquam videbantur exipere. Discessit Carolus magnum sui desiderium relinquens; non solum apud vallis incolas; sed apud alios quoque finitimos; etiam hæreticos. cum enim Bernardinum Morram iurisconsultum Casalensem, qui nunc in ecclesia Mediolanensi generalis Vicarij munere magna cum laude fungitur; tunc autem Carolum non multo ante, relicto ciuili magistratu, clericali; habitu sumpto, secutus erat; per eos dies Curiam, vbi totius gentis conuentus agebatur, negotiorum eiusmodi Rhetoricorum causa misisset; populi eius tractus omnis Carolum aduenire existimantes, cupide expectabant; deq; eo honorifice excipiendo studiose agebant. Curientes ipsi maxima ex parte hæretici eadem esse voluntate videbantur. Sed ille Bitionem venit Heluetiorum ditionis castellum citra Alpes; non hæresi illud quidem; sed prauis, damnatisque contractibus; ecclesiasticæ auctoritatis vsurpatione; matrimoniorum execrabili licentia, ita contaminatum; vt summopere Caroli auxilio; beneficio que indigeret. quod ille consueta benignitate, clementiaque cum tribuisset; magnum animarum numerum paucis diebus passim liberauit; quæ varijs sacræ censuræ laqueis irretitæ tenebantur. Ipsi quoque loci rectores, vt expiatione impetrarent, publico scripto polliciti sunt, fore, vt factis eiusmodi, canonum iure prohibitis, in po-

sterum abstineretur. His gestis Carolus Mediolanum reuertit.

Quod in Mesaucis, Deo in primis bene iuuante, salutariter actum fuerat; id Diabolus dissoluere per Prædicantes, vt appellant, statim conatus est. hi sunt hæresis doctores; qui non errore solum, sed seruitute etiam quadam ob doctrinæ auctoritatem miserarum nationes oppressas tenent. impietatem, frequenter concionando, docendoq; multitudinis imperitæ mentibus inferere, tuerique student. quæ ad gentis libertatem, auctoritatemq; conseruandam pertinent, ea se nosse, vehementerque curare profitentur. dominis, optimatibusq; assentantur: eorum gratiam omni ratione colligunt, & conseruant. si quid excitari impietatem, eorumque licentiam sentiunt, quod quidem attente obseruant; conueniunt statim; & de communibus rationibus vna consultant: tum omni astutia, & dolo pios conatus omnes infringere; bonaque rerum initia penitus delere student. per eos hæc in primis efficiunt, qui rerum potiuntur; quibus ante omnia suspicionem de imperio, auctoritate, stipendijs amittendis iniiciunt: & indoctis, auarisque hominibus, quæ volunt facile persuadent. Sacrilegi igitur cum audissent, quæ in Mesaucis facta erant; sibi, auctoritati suæ, commodisque, talibus ex initijs valde timentes; Curiam in totius nationis comitijs, quod ad sexaginta (tanta est hominum pestis) conuenerant; post Morræ discessum, gentis principibus suspicionem de suis summis rebus mouent: vociferantur vehementer; rem esse minime dissimulandam; immo graui poena dignum facinus: Mesaucos Inquisitorem hæresis contra leges accersiuisse: Cardinalem principem virum recepisse: ædificia tradidisse, quæ munita esse arcis loco possent. foedus, quod cum Gallorum Rege esset, ea via frangendum; nouum autem cum Hispaniæ

Conat^{us} prædicatum in Mesaucos reprimi, alia auxilia populis afficitis suppedirat. CAP. V.

Rege

Rege faciendum curari. initia illa esse principatus, libertatisque amittenda. Vanissimis argumentis coerum illum permouent; ut iudices ex singulis pagis dentur, qui propter eam causam in Mesaucos agant. erat enim coetus hereticus ex maiore parte. & tum in vniuersum tota natio; tum multi priuatim, stipendia Gallici Regis accipiebant. Legatus item, quem Rex idem apud eos habere solet, rebus catholicis, ut debebat, fauere pollicitus; Mesaucorum, & ipsius fidei causam deseruit. actum est vehementer: nonnulli ex primarijs Mesaucis sese in vincula dare coacti sunt. sed per legationem Helueticorum, perque Grisiõrum contentionem, qui iudicium illud suis tantum principibus vindicabãt; quoniam vallis ad eos proprie pertinebat; Carolo studiose agente, Deoque in primis volente, effectum est, ut Grisiõrum ipsorum sententia Mesauci liberarentur; Carolique facta conseruarentur. nam & ipsi populi in eo, quod sibi proposuerant constanter permanentes; seque in posterum semper sanctae ecclesiae addictos fore confirmantes; paratos sese ostenderunt, ad religionem vna cum libertate armis tuendam; vitamque pro fide catholica etiam profundendam. Carolus postero anno, qui nobis eius vita finem acerbissimum attulit, minime dimisit susceptum munus: immo omni studio, ac pietate exequi, atque vrgere non desistit; ut aliqua ratione fidei causam ab hereticorum manifestis iniurijs vindicaret. in quo illud consequi tunc quidem satis habebat, quod iustissimum est, & gentis legibus, ut diximus, consentaneum; ut quando unicuique fidei, religionisque arbitrium lege conceditur; neque catholici pios sacerdotes, etiam externos, & cuiusvis ordinis probatos habere, sacramentorum, doctrinæque gratia prohiberentur: & neutri improbos, sacrilegosque; perfugas; quod

passim ab hereticis fieret: neminemque omnino, absque idonei testimonij fide, possent recipere. Ita enim & catholicae fidei consulebatur; cui non ad conseruationem solum, sed ad propagationem quoque ministros idoneos suppeditasset; & proximum per fugium intercludebatur perditis hominibus; qui vel ab Ecclesia Romana, vel a religiosis ordinibus, vel omnino a recto, & honesto per Italiam vel lent desciscescere. At praeterea quid ille sibi in hoc genere toto proposuisset; quid ageret, aut aggredi vellet; hoc loco non est opus explicare. Sed non vnam inierat rationem; quae magnam religionis citra alpes in primis restituendae, spem ostendebat; erat certe ad id aptissima: nisi insperata morte Deus omnia disturbari, propter obscuras nobis causas permisisset. Interim vero dum grauiora pararet, susciperetque; tum varios populos in vniuersum, tum homines separatim plurimos reliquo tempore, rebus ad salutem necessarijs, assidue iuuuit. Franciscum Adornum societatis IESV saepius commemoratum, & Dominicum Bouerium Congregationis Sancti Pauli Clauennam misit: eundem postea Dominicum, Pefclauii catholicis auxilium postulantibus concessit; vbi diutius moratus, pijs dogmatibus explicandis, contrariisque confutandis, tum alijs sacris officijs; rebus catholicis magno fuit adiuumento: donec aduersarii, qui eum ferre diutius, suis rationibus rem valde contrariam putabant; raris de more confectis nominibus illum accusarunt: effeceruntque, ut ei dum in muneri sui functione perseueraret, vincula de improviso iniiceretur; neque alia conditione, quam sponsione facta, ni abiret intra certum tempus; dimitteretur. Commemorandum est in hac fidei causa, totius fere catholicae gentis Helueticæ factum: qui non difficile Caroli opera sunt adducti; ut publi-

co consilio, legatos ad Rhætorū conuentum mitterent; de integra religio nis libertate populis dedititiis restituenta. qui etiam publice testarentur; si quemadmodum iustum erat, & fœderis legibus continebatur, Rhæti non fecissent; nolle se eiusdem fœderis iure, si quid ijs aduersi accidisset; teneri; subsidiumve aliquod ferre. Quæ legatio magni sine dubio ponderis, plurimum catholicis valuisset, si cætera quoque teneri potuissent. His omnibus Caroli officiis, conatibusque, simul fortitudine Mesaucorum, mire catholici earum regionum omnes sunt excitati. languet permulti quidem in studio tuendæ salutis, fideique tum conseruandæ, tum propæ gandæ; siue quia in vitis sæpe iacentes fide sunt infirma; siue quia tales dominos timent; nullo præsertim parato defensore. Sed in vniuersum tamen ad fidei libertatem recuperandam; & ad grauissima quoque pericula ob eam causam subeunda, sese per id tempus erecto animo, paratos præstiterunt. quæ res fecit, vt quidam fidei negotium, quod Carolus vnū agebat, ad rem suam, cupiditatemque accommodantes; cum ducem aliquem tantummodo, paucosque armatos populis Teling vallis deesse ad arma contra Rhætos capiendæ existimarent; militum manum ad eos ducere, mortuo Carolo nulla auctoritate publica conarentur. cuius rei auctores Mediolanensis Gubernator puniuit. Verum is ardor, alacritasque omnis, quæ ab Caroli auctoritate, liberalitateq; plurimū pendere videbatur, ab eius obitu vereor, ne penitus sit debilitata. quæ tamen, speremus, vt aliquando Dei munere, in spem religionis integre colendæ restituatur. At interim Italici populi in totius præpotentis Italix, & maximorum christianorum Principum conspectu, hæreticorum dominorum iniuria, qui potentissimi tamen non sunt, percussi iacent. Dei

cultus, sacrorumq; administratio friget; & in dies minuitur, contaminaturque magis. augetur quotidie numerus hæreticorum. Italia pars, terrima hæresis pestilentia paulatim conficitur, & contabescit. Quæ mala vtinam Dei misericordia ij quandoque respiciant, qui remedium afferre possunt.

Peruenimus ad postremas Caroli actiones: quas tamen postremas fore credebat nemo. nonnulli quidem in eo, vltimis præsertim mensibus, obseruabant aliquid insuetæ imbecillitatis, & maciei. sed tamen, vt sæpe accidit in excellentibus viris, eò longiore vita fore plerique existimabant, quò christiani rebus eam videbant vtiliorem. Imbecillitatis causa putabatur, corporis sui tractandi ratio, quam in summis, assiduisque laboribus tenebat. cum enim in superioris anni Quadragesima tota, pane, & aqua tantummodo se reficere semel in die cepisset, Dominicis diebus exceptis; quibus tamen pisces non gustabat: in eo genere adeo progressus est; vt iam reliqui etiam temporis maiori parte eadem in corpus suum duritia vteretur: cumque ad sequentem peruenisset Quadragesimam huius anni M. D. LXXXIIII. adhuc asperitatem augens, certis diebus ipso quoque pane relicto, ficus aridas tantum, & aquam sumebat. atque vltima hebdomada, quæ sanctius colitur; ficis omisis, lupinis vti constituerat. Cruda legumina puto imitatione Patrum voluisse adhibere, inter quæ vnum lupinum egenis vsui esse aqua maceratum, hoc tempore videre potuit. Verum ob eam causam abstinuit, de qua nunc referam. Non multos ante dies erysipelas in crure rursus apparuerat, vlcusque fecerat: cuius curandæ causa, medicis parens, iacuerat complures dies. cum minime sanaretur; concessere Medici, vt surgeret, motusque beneficio frueretur. ita tum sa

Eius vitæ actio postremis annis; & extremæ temporis actiones quædam. CAP. VI.

cras

eras ordinationes initio Quadragesimæ habuerat; tum alia gesserat, quæ opus erant: neque crure amplius laborauit: ac dum surgendi facultatem peteret; affirmaretque ex natura corporis sui bene cognita, sese ex ea re conualescere posse; medici autem primò quidem non concederent: quidam ex familiaribus, existimans Carolum cum vitæ discrimine medicis minime pariturum; idque animo suo dolens; litteris Romam ad Caroli necessarios datis; eum grauer ægrotare scripsit; neque velle medicorum curationem admittere. Ibi de re consultant. efficiunt denique vt ad eum scribat Pontifex in hanc sententiam: sese ægre admodum ferre, quòd curationem pati nollet: monere autem, vt sanctos viros animi virtute imitaretur; corpus eatenus affigeret, quatenus vires, æquitate seruata, ferre possent. Postremo etiam grauer imperat, vt in vita moderanda medicorum consilia sequatur. Carolus, qui tum se valere sentiebat; sibi que conficius erat, in proximo morbo nihil se eisse contra medicorum præscripta: qui de falso item nuncio, vnde litteræ aperte pendebant; & omnino vnde fluxerat tota res, satis compertum habebat: qui denique sciebat, omnem vitæ suæ rationem Pontifici, cum eum proxime fuerat allocutus, retulisse; & quæ is improbasset, dimisisse: nihil in re tanta, tali loco, & tempore sibi temere faciendū statuit: sed Pontifici scribendum; vt is cognita veritate, sententiam suam aperiret. sed interim tamen medicos accersit; de vita spiritali, atque Episcopali medicinæ legibus astringenda quærit: aliqua de asperitate suscepta remittit. Primo igitur, quæ de proxima ægrotatione se accepisse Pontifex ostendebat; ea falsa esse litteris demonstrat. Addit se de tota valetudinis, vitæque suæ ratione, iam nunc Patri sanctis-

simo quæ vera esse existimaret, exponitur: facturum deinde diligenter, quod is iuberet. Sese antea, quod Pontifex ipse recordari poterat, dum medicorum præscripta sequeretur, infirma semper fuisse valetudine: demum etiam ita sese habuisse, vt ad modicum tempus existimaretur vitam posse producere. ante annos circiter duodecim, piorum, prudentumque virorum consilio, mutasse viuendi rationem; a præscriptionibus medicorum discessisse: adeo foeliciter euenisse; vt quæ valetudo studiosa obseruatione, cura que sustentari non potuerat: ea vulgari viuendi modo optime confirmaretur; vitæque longioris spem afferret. si tunc demum post diuturnam consuetudinem, cum annū ætatis ageret quadragesimum sextum, sese ad medicos referre voluisset; neque sine muneris sui graui impedimento, & cum manifesto vitæ discrimine id futurum. At tamen artem se medicorum nullo modo aspernari; ne latum quidem vnguem ab eorum præscriptis discedere, cum ægrotaret: alias etiam eorum consilia requirere. at ea semper sequi, eorumque se obseruationibus addictum præstare; id vero neque menti eius sanctissimæ; neque vitæ Episcopali videri consentaneum: quod vel medicus ipse fateretur, ab eo proxime consultus. veterum Patrum, & Sancti Ambrosij in primis, hanc esse sententiam: diuinæ cognitioni contraria esse præcepta medicinæ; à ieiunio reuocare; à lucubrationibus, & ab omni intentione mentis abducere; eum qui se medicis daret, seipsum sibi abnegare; omnino cura corporis huius auerti neminem a studio disciplinæ debere. Pontificis ipsius exemplo ita doceri, qui medicas obseruationes in vitæ suæ ratione minime seruaret. hæc ita cum se haberent, qui pontificio iussu medicorum consiliis addictus esset; eum certe perpetuis conscientia

stimu-

stimulis, atque angoribus necessario cruciandum. Quod existimaretur ea corporis asperitate vti, quæ vires superaret: hoc vere affirmare posse; neque se eam, quæcunque esset, valetudini se habere contrariam; & ad munera sacerdotalia facilius obeunda accommodatam. omnino eum se modum minime transire, quem superiore anno, cum ad eius iudicium omnia sua detulisset, Pontifex ipse comprobasset. si etiam continentia, & corporis afflictione paulò magis progredereetur, quam vulgo alij multi solerent; minime videri improbandum; tum ad delenda peccata; tum ad sanctorum virorum; immo ad ipsius, qui sanctorum est auctor, actiones aliquo modo imitandas: idque maxime, quod eius ipse ordinis, hoc est Episcoporum esset; quibus non animi virtute solum, sed exercitatione item corporis; ex Gregorij Nazianzeni, aliorumque Patrum doctrina; reliquos omnes longe post se relinquere studendum esset. Quod autem ea vitæ ratio futuris temporibus, coniectura quadam sibi nocere posset: incertæ offensionis metu, certos salutarium operum fructus negligendos non videri; neque tam longe cauendum: alioqui corporis afflictionem, pœnitentiæque officia homini christiano necessaria, quis vnquam suscepisset? Si etiam animo in res salutare intento, Episcopus in eiusmodi exercitatione præter voluntatem aliquid corpori suo noceret; quod sanctis plerisque legeretur euenisse; non esse id tamen damnum. merito patres existimasse, sacerdotes ab ipso Christo Domino salii; & lumini ob id quoque comparatos; quia illud dum condit cibos, liquefit; hoc dum ardet, & diffunditur, oleum sibi consumit. confidere se, ea omnia summo Patri probanda. at vero quidquid significasset, ei se omnino prompto animo pariturum. Cardinali autem Comen-
no qui Pontificis erat negotiorum præ-

cipuus administer, Pontificisque epistolis præfectus; & litteras ipse quoque ad Carolum ea de re dederat, respondens; addidit, si Pontifex in ea perstaret sententia, quam litteræ præ se ferrent: nulla alia ratione se posse conquirere; cum illius iussu vi, ac timore sollicitari perpetuo necesse esset; nisi vt dimisso Archiepiscopatu Romam demigraret; ibique in conspectu Pontificis viueret; qui eius vitæ rationem quotidie cognoscens, eum ab conscientia aculeis, quotidianisque moribus liberare potuisset. sed is rescripsit, nolle Pontificem Carolo vinculum iniicere; sed eius arbitrio permittere, quando medicorum consilio sibi vtendum esset. Factum huiusmodi fecit; quoniam in iis epistolis scribendis nostra opera vti voluit; vt de eius vita, sensuque plenius cognosceremus, certiusque scriberemus. optandum erat fortasse, vt saltem durissima quædam in tempore nominatim interdicerentur; si virtutis illius, vitæque fructum ita forte potuissent diutius percipere. nam medicorum præceptis hæere semper quomodo posset tali consuetudine, tali occupatione Præsul? Verum illud potius existimandum est; in hoc Dei seruo, quem admodum in aliis multis, de quibus nominatim agere longum esset, diuina benignitate factum: vt ad exitum vitæ huius appropinquans, clariori sanctitatis luce splenderet; quod illi expeditius esset ad beatitudinem consequendam; ceterisque ad virtutis imitationem illustrius. neque vero nouum est; sanctos viros, vt optimos cursores, hisce viuendi spatiis, eò se magis incitare, quò propius accedunt ad metam: licet eos sæpe quidam hæsisse dicant in cursu, quos oculis corporeis ad metâ peruenisse non vident. ego enim ita sentio; multos Deo deuotos viros, non quò extremo tempore durius vixerint, longius vitam non potuisse producere: sed quos

quod a fine vitæ propius abessent; ijs Deum dedisse durioris vitæ beneficium. Finem vero vitæ prælagiens Carolus dicebat; de maiore annorum numero, se omnium minime sollicitum esse debere; qui mirabiliter quodammodo, quantum ex priore imbecillitate iudicari poterat, ad eam ætatem perductus esset. quæ quidem ætas esset fere familiæ suæ. Gibertum patrem mortuum; dum annum XLVII. ageret: fratrem Federicum multo iuniorē: sorores quatuor ante illam ætatem vita excessisse; duās prope adolefcentes. quid sibi reliqui tandē existimaret; nisi forte paucos annos in doloribus, cruciatibusque corporis esse traducendos? Cum Franciscus Adornus ad eum per idem tempus venisset; huius generis nonnulla locutus, Patrem quodam quasi ioco interrogavit, quæ ætate esset; cumque audisset, si recte memini, esse circiter quinquaginta annorum; heus, inquit Pater, num adhuc in vita manendum est? quæ quidem erant itidem obitus sui proximi prædictiones quædam. Post Paschæ celebritatem cum crucis festum appropinquaret, inuitavit Augustinum Valerium Episcopum Veronensem, qui paulo ante creatus erat Cardinalis; ad illa sua sacrosancti clauis solemnia: propter quæ Duci Mantuano se tum excusauit, ne ad eius filij nuptias iret. ita cupiebat optimi Antistitis, quem plurimi semper fecerant, & amplissimo honore dignum iudicauerat, spiritali cōsuetudine paulum frui. Sed paucis ante festum diebus ei nunciatum est de grauisimo Ioannis Delsini Episcopi Brixienfis morbo: cumque tota die Dominica in diuinis officiis de more fuisset; nocte Brixiam summa celeritate venit. mane cohortatione, sacrisque necessatio tempore hominem magno pereiuuat: mortuo funus curat; celebri Missæ officio suffragatur; pia concione cohonestat: his omnibus Brixien-

xium pietatem magna cum iuuentate iuuat, demum ad Crucis festum, quod feria quinta celebrandum erat, citatis equis, quoniam ita ob temporis breuitatem necesse erat, noctis festum præcedentis hora octaua Mediolanum peruenit. tanti momenti putabat, pijs populi studiis, officioque suo, cum vsu veniret, non deesse. tum viatoris vestibus statim positis, quasi ad illam horam commode quieuisset, ijs meditando, quæ in concione postero die dicturus erat, reliquo noctis tempore operam dedit: nocturnis, matutinisque sacris interfuit; Pontificali more Missam fecit; concionatus est; clauum consueto viarum ambitu, sacris ordinibus cunctis productis, portauit; reliquum diei in vespertinis sacris, aliisque de more diuinis exercitationibus integre posuit. Ab Augustino autem, vt alias, sic eo die impetrauit, vt piam vespere concionem ad Mediolanenses haberet. Reliquos anni menses consumpsit in consuetis laboribus: quos quidem, & extremo omnino illius facta, ne minime nimis a me descripta, prudentiores quidam iudicati sint, non nihil vereor. sed nihil dicturum me confido, quod iure superuacuum videatur, aut leue: religiosioribus certe mentibus plerisque gratificaturum me, profuturumque scio. Visendis ecclesiis diocesis suæ ea ætate se exercuit: idque magis quam autem fructuose. denunciarum enim vnoquoque loco ante iubeat aduentum suum; & amplum indulgentiæ beneficium iis proponi, qui peccata confessi communicassent. Sacerdotes præmittebat magna auctoritate sacramenti poenitentiae administratos. ipse cū venerat, sanctissimum Eucharistiæ cibum præbebat. magnus vbique constabat sacræ poenitentiae, ac salutaris expiationis fructus. nam plerique negotijs omisis, ea præclara dona cupide admodum a charissimo Patre accipiebant. Modetiam ve

mit; vbi nostram sanctæ Mariæ ecclesiam tribus cum altaribus cum dedicasset, xvij. Cal. Iulij; in collegio, quod semper, vt opus suum, amaue- rat, mira quadã abiectione solus man- sit; ad Nouitios rogatus a nobis, ver- ba fecit amantissime, de perfectæ vi- tæ institutis. At vero libenter alioqui per id tempus frequentiam fugiebat; & in remotiora loca discedebat, ne- gotiorum se molestiis subtrahens; vt sacris studiis, diuinisque contempla- tionibus vacaret. quod gubernationis, actionisque omnis iam iam depo- nenda, diuinæq; contemplationis in- tegre suscipiendæ, omne quoddam vi- deri posset. Sed Mediolanum tum ad præcipua festorum solemnia redijt, vt solebat semper; tum ad consecra- tionem primo Albensis, deinde Alex- andrini Episcopi electi. nam & ipse sacris eiusmodi officiis delectabatur; & pii viri sibi a tanto Antistite manus imponi cupiebant; a quo præterea di- scedebant optimis ecclesiasticæ disci- plinæ præceptis locupletati. Atque Octauium Parauicinum Alexandri- num, nunc Cardinalem cum conse- crasset; eduxit etiam secum ad eccle- siarum lustrandarum munus. nam, & ipse optima noui Episcopi voluntate, virtuteque delectabatur; & ille anti- quam religionem magni, & episcopa- li munere diu gloriose perfuncti An- tistitis, singulariter obseruabat.

Exeret fe-
se in monte
salutariter.
iter facit æ-
grotans.
CAP. VII.

Celebraturus erat sacra, quæ dici- mus, Septembris mēsis tempora; cum accepit, Franciscum Bossium Noua- riæ Episcopum ita ægrotare, vt mor- ti propinquus iudicaretur. iusserat au- tem ille Carolum certiozem fieri, & suo nomine tantummodo postulari, vt sibi benediceret morituro. Caro- lus autem statum illius temporis ordi- nationum munus Francisco Cittadi- no Episcopo cum mandasset; paucis horis post nuncium allatum moratus, nocte ipsa Nouariam contendit, quæ triginta passuum millia Mediolano di-

stat. mortuum Episcopum inuenit; consueta pietatis suffragia tribuit; in concione populum cohortatus est; quæ tali tempore conueniebat. eccle- siæ ministros monuit, quid facerent, dum Episcopus a Pontifice daretur. Nouaria Guido Cardinalis Vercellen- sis, eum ad Messerani Marchionem communem cognatum adduxit; vt in mortifero morbo hominem consola- retur, & iuaret; quod vtiliter admo- dum effecit: nam Marchio sacramen- to pœnitentiæ expiatus, & Euchari- stia sanctissima munitus, pie mortem obiit. Vercellis aliquot dies fuit; vbi in componendis illius ecclesiæ rebus, cū Episcopus apud Imperatorem Sc- dis Apostolicæ nuncius abesset, versa- tus est. Constituerat eo tempore sese diutius salutariter colligere; quibus in rebus a multis mensibus peccasset, & suis defuisset officiis, attente perui- dere; errata confiteri; veniamque a Deo postulare: tum per diuinas etiam contemplationes ad pietatem, vitæq; sanctitatem acrius sese incitare: & ad negotia præterea, quæ tum illi erant in manibus, pie, & feliciter gerenda, diuinam opem enixe implorare. qui- bus rebus solitudine opus erat. Eius- modi exercitatio cum aliàs ei cordi esset vehementer; tum eo tempore erat optatissima, ob mentem magis, quàm antea diuinarum cōtemplatio- num cupidam; earum præsertim, quæ de cruciatibus, morteque Christi Do- mini essent: quas per ea tempora stu- diosissime, ardentiq; animo frequen- ter tractabat; articulatim ordinabat; litterisq; mandabat. qua quidem men- te, studiisque clementissimus Deus, id quod demum post factum clarius apparuit; sacerdotem suum iam iam ex hac vita migraturū ad æterna præ- mia præparare videbatur. Varallum vbi alias simili de causa fuerat, tunc etiam ad eam rem delegit. vico id no- men est, qui Nouaria, & Vercellis æquo spatio distat, ad passuum millia

cir-

circiter viginti quinque; ibi mos, quoniam fere sub alpihus est locus, ex piorum hominum, etiam longinquo ru vocis, & omnino religionis causa frequenter visitur. nam religiosus vir ordinis minorum, ex Mediolanensi nobili familia Caima ante annos fere centum: cum ex Iudæa, sanctissimo Christi Domini sepulchro religiose inspecto, redisset; eius imaginem aliquo loco ponere constituit; quæ pijs hominibus, cum Iudeam petere non possent, ad pietatem, venerationemque; erga sepulchrum, sanctaque Hierosolymæ loca exercendam, aliquo modo valeret. ac eo loco, monteque; delecto: ecclesiam monasteriumque sui ordinis piorum hominum sumptu ædificauit: & sepulchri speciem decore collocauit. ea res adeo feliciter euenit; vt locus maxime celebris euaserit; & varijs temporibus ædicularum multæ fuerint constructæ; vbi pulchris imaginibus, ac statuis, ea in primis referuntur, quæ in affligendo, morteque afficiendo Salvatore, acta sunt; tum aliæ quoque res ex diuinis historijs ad nostram salutem pertinentes. Ita iam in summo monte, quasi sacer quidam vicus plurimarum ædium factus est; quas ordine, certisque vijs frequentes peregrini salutaribus cogitationibus, supplicationibusque intenti adeant, & religiose contemplantur. Eo se Carolus igitur conferre statuit, & ob eam rem Fræcisum Adornum accersiuit: quæ piarum exercitationum adhiberet adiutorem. Sed ante misit Dux Sabaudia Vercellas, qui illum eius nomine rogatum Taurinum adducerent, officium Duci Carolus, vt charissimo filio non negauit; quod vel sponte libenter suscepisset, ad sacrosanctam Sindonem postremo visendam, & venerandam. Dux vero magnum cepit, si vniquam antea, Caroli presentia, consiliorumque fructum: visusque est maxime ad pietatem commo-

Pars III.

ueri; & eundem etiam in discessu prosequi lachrymis. Ad montem cum venisset; monasterij cellula, in qua moraretur, electa; ibi corpus incommodè admodum, & seuerè tractare cepit. in ligneis tabulis somnum capiebat lodice tantum intratis. consueto utebatur panis, & aquæ alimento. durius, quam antea corpus flagellabat; id quod ex interula deinde, flagellisque sanguine aspersis apparuit; licet ipse studiose occultasset. sacrae confessioni parandæ, sacraeque meditationi sese dedit. ad hanc meditandi exercitationem suos admisit, quamquam spatij, occupationisque longe minoris: sed distincta ad meditandum rerum capita quotidie tradebantur: quibus cogitandis, & contemplantis, certis diei, noctisque horis, ea se quisque ædicularum, & coram ijs imaginibus exerceret; que ad animi sui fructum sentiret aptiora. certum item tempus constitutum erat, quo simul conuenientes inter se, quæ animo senserant, quæque erant meditati communicabant. Carolus primis diebus sex horas, partim diurnas, partim nocturnas sibi finierat; quibus horis contemplationi, præcibusque vacaret, reliquum tempus confessioni dabat; tum necessitati quoque corporis, quam angustissime tamen circumscriptæ; & si quid negotij esset, quod non posset omitti. Iucunda prorsus species, & pietate plenissima. conspiciebatur nocte amplissimus Antistes, nullo comite, paruulam laternam sub pallio tenens, per vias illas summi montis, petere quam sibi iudicasset, opportuniorem ædiculam; vt in ea quæ admodum sibi præscripserat, sese exerceret. quarto ab aduentu die peccata sua confessus est, tanta pietate, dolore, ac lachrymis; vt qui confessionem audiebat, itidem in fletum adduceretur. postero die, tantis exercitationibus tam beatè occupatus, non neglexit officium tamen; neque recu-

II lauit

fauit Aronam ad Cardinalem Ver-
cellensē venire: sed prius nocte pro-
xima, circiter octo horas cōtemplan-
do, Deumque orando, in diuinis re-
bus ita mansit; vt flexis genibus, tan-
to spatio, nulla corporis parte cui-
quam rei inniteretur: quin etiam ad
extremū, eum subaccusare visus est,
qui horologium curabat, quasi tem-
pus studiose contraxisset. Post diem
reuerfus, in suam se retulit solitudi-
nem. quo loco, & ex ijs quæ cū alijs
cōferebat, & ex alijs sermonibus, in-
dicijsq; perspexerūt, & Pater, & alijs
eum minime v̄sitata, prorsusq; singu-
lari ratione diuinitus commotum, &
eo præsertim lumine illustratum, ea-
que mente confirmatum, quæ rebus
humanis, vitaque ipsa omnino post-
habita, Deum solum petit; eique in-
tima voluntate, totaque mente peni-
tus coniungitur. quibus rebus nihil
ad propinquam mortem erat accom-
modatius: maxime, si delectationem
addas, quam ex sermonibus, medita-
tionibusque de morte; & sepultura
Domini; & ex eius sepulchri imagi-
ne in primis visenda, contemplanda-
que capiebat. cui rei satis consensit
etiam sacra Sindon visa prius, & cul-
ta; tum duo principes viri, Episco-
pus, & Marchio extremis sacra-
mentorum, funerumque officijs adiu-
ti. Non multos in monte manserat
dies, eū in febrim incidit: cuius impe-
tus cū tulisset tantus; eaq; tertio die
redijisset; Patri demū significauit. id-
que fere præter consuetudinem: nā
alias etiam quinquies reuersam ne-
mini indicauit: veniſi obiter postea
quandoq; alicui significasset, id rescī-
uisset nemo. Adductus est a Patre, vt
asperitatē corporis nonnihil minue-
ret: quamquam quid fuit tandem,
palearum aliquid, in quibus cubaret
recipere, & in aqua coctum panem,
nullo tamen condimento, admitte-
re? mentis item exercitationes ali-
quo modo moderatus est: ita vt ali-

quid temporis alijs quibusdam con-
sultationibus daret; præsertim de æ-
diculis illis melius disponendis. Fe-
bris autem inuasit eū tertio: ac quan-
tū corpori firmitudinis decedebat,
tantum animo diuini luminis, cœle-
stisque virtutis accedere videbatur.
Triduo tantum aberat sanctorū om-
nium cultu insignis dies; quem Caro-
lus de more cum populo suo Medio-
lani, consuetis munerum functioni-
bus, agere studebat. erat ei quoque
negotium ab Apostolica Sede māda-
tum, de collegio ex testamento pij
viri in vico Ascona instituendo; vbi
pueri pietate erudirentur, & literis;
cuius negotij causa ad locum ipsum
eundum erat: neque id sine magno
damno differri poterat. Dum igitur
hiscē de causis a monte discederet;
ita rursus sese in locum Dominici se-
pulchri abdidit; vt comites, cum fe-
re descendissent, tum demum Caro-
lum deesse animaduertentes, in eo
loco inuenerint. Aronam eo die veni-
nit montosa, difficilique via millia-
rium decem & octo. Ibi studio cele-
ritatis tertia noctis hora nauem con-
scendit; vt per Verbanum lacū Asco-
nam contenderet, quæ aberat ad mil-
lia passuū circiter triginta quattuor.
In quo itinere plurima fecit, & locu-
tus est; quæ tum sanctitatis officia,
tum proxima mortis indicia cumu-
larent; & ideo minime videantur præ-
termittenda. hæc plerique agunt,
dum in lecto iacent: de humanarum
rerum despicientia; de bestæ vitæ
desiderio loquuntur; suis salutaria
præcepta tradunt. Sed Carolus, qui
in laboribus assidue vixerat; pro
quiete, semper laborem elegerat;
suam etiam in morte præstitit con-
suetudinem; suamque itinere facien-
do; incommodisque, & laboribus to-
lerandis, agrotationem traduxit. phi-
losophabatur de animo sic in hac vi-
ta conformando; vt humana omnia,
præ ijs, quæ Dei sūt, pro nihilo pro-

sus habeat. oportere hominem sese
 omni tempore ita expeditum præsta-
 re: vt Dei nutu prompto animo sem-
 per ex hac vita possit demigrare. ip-
 sas etiam Dei causa susceptas res,
 quæ quidem quandiu tempus datur,
 omni diligentia, studioque agenda
 sunt; ita tamen esse curandas; vt, ijs li-
 cet imperfectis, nihil animo tamen
 afferatur impedimenti, vel moræ;
 quin liber hinc, omninoque solutus
 euolet. plures ecclesiæ suæ re exem-
 plo proponebat; quas licet valde vti-
 les, ac necessarias; & magno item a
 se studio, laboreq; ad id tempus cu-
 ratas; nullo modo tamen adeo vale-
 re æquum erat; vt si vita deceden-
 dum esset; animum quidquam mora-
 rentur; quin ad Dei voluntatem exe-
 quendam prorsus expedite sese con-
 uerteret, ac hilariter, atque vt, quod
 sermones eius spectarent clarius ap-
 pareret: breuē cognatorum suorum
 vitam rursus in ore habebat; & Gi-
 berti patris, qui eadem, qua tunc ipse
 erat ætate, vita cessisset, mentionem
 repetebat, quæ quamuis ille frequen-
 ter loqueretur; de eius tamen impē-
 dente morte, tunc quidem nemo sus-
 picabatur. Cum Arona quemadmo-
 dum modo dicebam, soluisset; in ge-
 nua procubuit; & cum suis statas iti-
 peris preces habuit, addidit psalmos
 nonnullos, vt mortuis suffragaretur.
 tum conuersus ad nautas; omittitis
 ne precari, inquit, fratres cum solui-
 tis? at mihi hoc dabitur posthac, vt
 dominicam Orationem, salutatio-
 nem Angelicam, symbolum Aposto-
 lorum pie & semper recitetis. cuius
 consuetudinis initium tunc faciens,
 vna cum illis mira humanitate, ad
 verbum ea pronunciauit. mox saluta-
 ri sermone omnes, qui aderant, fru-
 ctuose cohortatus; in culcitra recu-
 buit vesticus ad nonam noctis ho-
 ram. tum surrexit nocturnasque sta-
 tas preces obiit vna cum suis, geni-
 bus more suo nixus. mēte deinde pre-

cari non destitit, donec hora duo-
 decima Canobiū appelleret, eo loco
 sacrum facturus. In Præpositi illius
 ecclesiæ ædibus permansit, Deum o-
 rans, donec illuxisset. tum re diuina
 confecta; valetudinarioque cibo, si-
 cuti vesperi, sumpto; nauem conscē-
 dit; Alconam, quæ circiter millia pas-
 suum decem distabat, venit: eodem
 die negotium confecit ad quod ve-
 nerat; nauigationemque repetijt.
 Constituerat postero die, qui om-
 nium Sanctorum festum antecede-
 bat, Mediolanum peruenire. sed cum
 Alconæ quartam febris accessionem
 sensisset, Canobij subsedit eo die ne-
 cessario. recubuit primò sine culci-
 tra, atq; adeo sine palea: mox familia-
 rium rogatu, vique morbi adductus,
 sese in culcitra collocauit, morbo af-
 flictus Capucinos iussit accersiri, quo-
 rum pijs verbis, consolationeq; sub-
 leuaretur; quos de sancti Francisci e-
 xēplis, rebusq; celestibus aliquid in-
 cipiētes, subsequēbatur ipse fufius,
 diuinaq; multa proferebat. quibus ex
 sermonibus in Pij Quinti mentionē
 delapsus, eius pontificis plurimas lau-
 des diu, suauiterq; percēssit. cū nox
 esset, ipseq; sibi integer videretur; cō-
 sulto medico Aronam ea nocte saltē
 proficisci volebat, Orant autem fa-
 miliares Octavianus Forerius cano-
 nicus Med. in primis; sibi parcat; præ-
 terita nocte breui spatio quieuisse;
 magnum periculum esse, ne tanto in
 commodo morbus ingrauesceret;
 præsertim si Mediolani ad proximā
 celebritatem adesse conaretur. omni-
 no verisimile non fieri, vt vires ad so-
 lemnes sacrorum munerum functio-
 nes obeundas suppeterent. eorum vi-
 ctus precibus, ea nocte cōmode quie-
 uit. mane autem post statas preces, sa-
 crificiumque, Aronam petit, omisso
 cibo, quoniam erat ieiunij dies, neq;
 inualetudinis excusationē sibi vten-
 dū putabat. In nauī genua ponit, pre-
 cationem iter facienti præscripta, &

litaniam, primo quidam Ambrosiano ritu cum suis; deinde aliam Romano more cum nautis habet; quod in Aronenses erant, ubi ritus est Romanus. postea sedens sacrum sermonem de celebri festo illo instituit. quo habito, distinctas quasdam conceptiones auditoribus tradidit, in quarum meditatione, contemplationeque taciti versarentur. Id cum horæ spatio factum esset, singillatim interrogauit, quid cogitassent. Deinde negotijs operam dedit: Forerium in Melfaucos dimisit, ut ibi de salute multum ageret: & per homines recte sentientes; quæ de Calendario Gregoriano, proximis Rhætorum comitijs recipiendo, posset, diligenter curaret. tū litteris, & supplicibus libellis perlegēdis sese dedit: etenim si Rhætici excipias, negotijs fere superioribus diebus abstinerat, ne animæ exercitationes, & fructus impedirentur. In conspectum Aronæ cum venisset, litaniam repetijt. in oppido mansit in ædibus sodalitatæ I E S V. Renato Comiti se excusauit; quod ægrotus apud religiosos viros rectius esset; ubi si quid accideret, propiora esset salutis adiumenta. Ibi igitur relictis tenuiter pro ægroti modo viribus, ut superioribus diebus fecerat, in lecto quieuit ad septimam noctis horam. mox cum surrexisset, tum diuinis contemplationibus, tum itatis nocturnis precepcionibus operam dedit, usque ad lucem. Missæ sacrum ad omnium sanctorum cultum fecit: in eo non solum nouitiæ domus illius iuuentuti, sed alijs incolis multis, qui conuenerant, sacrosanctam Eucharistiam præbuit. tum sese in lectum retulit quintò febrim expectans, quæ quidem grauior fuit; quam solebat. atq; cum ex medicorum præcepto febrili consistente, aquam cum hordeo coctam, calidam sumpsisset; moxque somno se dedisset; acrius inflamatus, adeo laborare cœpit, ut numquam

postea integrum corpus habuerit. nihilominus postero die mane, quo mortuorum suffragia celebrantur, in uitatus nauigandi commoditate, Mediolanum petere constituit. itaque stas quidem horarum preces obit; Missæ autem, quoniam tum demum facere nullo modo poterat, in ecclesia interest: lectoque in nauis parato; lacu, mox Ticino flumine, indeque aqueductu, Mediolanum eodie vehitur.

Ibi medicis statim accersitis, sese curandum tradidit. altare in cubiculo collocari, sepulturæ Domini imaginem apponi; eiusque similem super conopei fulcra statui iussit; ut quotiescumque oculos tolleret, eam posset contemplari. aliam non dissimilem, Domini precantis, sanguineumque sudorem cum morti appropinquaret, effluentis, eidem fulcris appendi mandauit, quam directo videret obtutu: ut priora illa signa continuari facile quisque cognosceret. quamquam eiusmodi imagines, quotiescumque ægrotaret, ad solatium suum requirebat. Mane cum adhuc horarias preces, quemadmodum ad id tempus religiose fecerat, recitare vellet; Patris Adorni suasu, satis habuit alium recitantem audire. cupiebat item, si febris remitteret, in sacellum se conferre, ibique sanctissimum recipere sacramentum; alioqui saltem ad altare cubiculi sui: sed neutrum licuit. cumque Pater suaderet, ut in cubiculo Missæ fieri pateretur, non consentit, ne quis forte sequi vellet exemplum. Post meridiem febris increfcere, sextaque accessio obscure fieri ita cœpit, ut somnum quendam videretur inducere. Audieram eum quandoque narrantem de Egidio Murinensi Episcopo, quem plurimi fecerat: cum mors immineret: quiescēti sese, ac penè dormienti similem præstitisse: qui cum sapius in terpellaretur, finite me, inquit, tandem

Obitus.
CAP. VIII.

sem quiescere, & cum Deo esse. Id cum eo tempore venisset in mentem; dixi subneri me, ne Mutinensem Episcopum imitaretur: quod ille subridens ita negare visus est; ut verum tamen ex parte crederes. veniunt medici; inspiciant. ita timent, ut morbum diuturnum, neque eum sine aliquo vitæ periculo prænuuncient. at cum habita inter se consultatione, paulo post ad illum redeunt; motumque in brachio rursus obseruant; tum vires ad exitum præcipitare, iamque interituras, præsentibus renunciant. Subitus, minimeque omnium expectatus casus, quam vehementer nec opinantes percusserit, non est cur explicare conemur. alij alijs significant: tacite simul lamentantur; intimo dolore afficiuntur. nactitur statim, ut sacrosancta Eucharistia proposita, supplicationes in maiore, alijsque ecclesijs instituuntur. Accedit Pater lachrymas; quis enim se poterat continere? euocari eum ait ex hac vita: vltima sacrorum subsidia non videri differenda. Adeo præcipiti lapsu vires deficiebant; ut ipsa loquendi facultas vix relinqueretur. casum tamen æquo profus animo accipiens, de sacramentis respondit, instare se maxime. Dum hæc pararentur ad aurem supplex petij; dicere illud vellet, quod sanctus Martinus sub mortem dixisse legitur, Domine si ad huc populo tuo sum necessarius non recuso laborem: nam & ante annos duodecim, cum grauissime ægrotares, illud idem audieram vsurpasse. an secum dixerit, ignoro: sed apertis illico oculis, meque intuens, consuetam omnino visus est obtutu saltem præstare benignitatem: quam quam idem vitæ ipsius, qui sancti Martini, tum euentus fuit. recte vero ille ad sancti illius Episcopi imitationem tunc inuitari potuit; cui tum in vita, tum in morte multa habuit similia. vtrum suum, ut Marti-

Pars III.

nus præsenferit obitum, affirmare non audemus: quæ ante euenerunt, quæque nouimus, simplici narratione modò protulimus. Sed Martinus quoque paulo ante mortem ecclesiastici negotij causa profectus, viribus corporis, ut Seuerus narrat, cœpit repente destitui: & aliquot dies vi febrium afflictus, non solum orationes, vigiliisque intermittere noluit, sed ne vilia quidem stramenta iacenti sibi supponi passus est: iacebat autem in cinere, & cilicio. Sanctissima igitur hostia celebriter allata, capite, brachijs, toto denique corpore Carolus nitebatur, ut assurgeret: sed nobis adiuuantibus sese ita saltem extulit, ut linea veste, ac stola collo inducta, religiose sacrosanctum viaticum acciperet: quod extrema vinctio rite adhibita statim secuta est. quibus in sacris officijs ipse, cum ritus postulabat, vna cum alijs sacerdoti respondere conabatur. reliquum tempus consumptum est in legendis diuinis scriptis de passione Domini, alijsque quibus anima tali tempore iuari, Deoque commendari solene est. cum autem sensus paulatim restinguerentur, Annibal Altemsius Comes eius affinis vna cum filio genibus positus supplex sibi petijt benedicij, quod idem fecere omnes, qui aderant. manum ille mouit quidem, sed nisi alio adiuuante tollere non potuit, ut de more crucis signo benediceret. cilicium illi cum sacro cinere imposuimus, ex instituto veteri; quod ille in libro rituum ecclesiæ suæ renouari iusserat: ac merito quidem vel ad eius asperitatem vitæ significandam id erat adhibendum. continuerunt liberiores fletum familiares, quando ille aliquid sentire visus est: at cum animam agere cœpit: quæ res, & ad modicum tempus durauit; & parum præ se tulit difficultatis: tunc vero gemitus, lamenta, atque adeo euius latus eruperunt. hic vniuersæ christia-

Ll 3 næ

na reipublicæ iacturam: ille Mediolanensis ecclesiæ casum, & orbitatem: alius susceptorum ad Dei gloriam munerum dissolutionem: nonnulli priuata detrimenta, miserabiliter flebant. Circum cubile locum, ex intimis quisq; , morienti Patri quam potuit proximum, initio cœperat. id vsui etiam fuit; vt rem aliquam ab eius corpore sumeret, amoris, religionisque gratia. hic namque cerenamagni imaginem è collo pendentem; coronam ille, qua precari solebat; alius caput iolum; alij alia pie raperunt. quidam celeriter ad res alibi repositas venerunt: ex quibus pretiosissima sibi contigisse sunt lætati, qui flagellum, ex Varalli verberatione tinctum sanguine; atque interulam itidem sanguineis guttis aspersam inuenerunt. idem adeo studium in plerisque postea viguit; vt cilicium, tum illud quod imposuimus, tum aliud, quo vti solebat in infinitas particulas diuisum plurimis enixe postulantibus, sit distributum. alię res, libri, imagines, velles, omnibus vijs quaesitæ, & inter res charissimas habitæ. aliquid pælearum in quibus iacuerat, si aliud non daretur, quædam lóginquæ virgines postularunt. Periculi fama per ciuitatem vniuersam subito diffusa, cunctos commouerat, vbique ciues in vijs, vbique luminas; passim circulari; anxio animo inter se interrogare; inter se factum narrare cum lachrymis. coacti subito longi ordines marium, fœminarumque omnis ætatis, cruce prælata, per vias procedebant, litaniarumque habebant: quorum stata verba, alta flebilique voce prolata; admirabile est, quantum dolorem, fletumque omnium auerent. Plurimi in ecclesias supplicatum confluerunt. alij ad eum visendum concurrerunt; vt palatium Archiepiscopale, cubiculumque ipsum omnium fere ordinum multitudinem statim comple-

tur. ipse etiam prouinciæ Gubernator statim accurrit. Neque vero casu fortassis euenit, vt magni Antistitis obitum tot hominum generam dolerent. Principes viri, magistratus; milites; paritij; plebei: non Itali solum, sed Hispani, Germani, Heluetij, Angli. viri ecclesiastici cuiuscumque propemodum generis, atque ordinis. erat ea certe iactura communis. virgines in monasterijs, cum eò quoque celeriter nuncius penetrasset, itidem commotæ, statim ad precandum sese dederunt: ac tota fere nocte quadam in supplicatione permanserunt. ita circiter tertiam noctis horam III. non. Nouemb. die sabbati, nos optimus Pater reliquit. cumque charissimam animam hinc euolasse, facie propius admota experientes, cognouissemus; clausimus, quoniam eramus à latere, relictis corporis oculos.

Audita morte, is luctus, atque merror fuit; vt in rerum omnium desperatione versari ciuitas videretur. eos equidem libere, ac effuse flere vidi, quos à fletu penitus alienos, vel ob charissimorum mortem, quisque facile iudicasset. neque vero subito dolor, aut paucis, vt fieri solet, diebus desijt; immo auctus potius videtur in dies: sciteque dixere quidam; hunc dolorem, non vt alij, tempore minuendum, sed potius augendum; quod quotidie magis perspiceretur iacturæ magnitudo. Rite curatum est corpus inter familiarium oscula. quod quidem macie sua maiorem etiam in spectantibus doloris sensum efficiebat: videbatur enim propemodum ossibus, pelleque tantum constare: vt de eo fere, quod de sancto Basilio, dici posset; cuius vitam is commemorare frequenter, sibi que proponere solebat: quemadmodum charta laternæ circumdatur; ita pelle prope arida reliquum fuisse corporis circumamictum. addebatur, quod, vt

Exequiæ, ac
sepultura.
CAP. IX.

qui-

quibusdam visum est, adhuc signi aliquid in dorso manebat, quod nefarii illius ictus memoriam renouaret. colloatum postremò est in palatij sacello, vestitum pontificijs indumentis albi coloris: & cum mira esset populi cupiditas visendi illius: timebaturq; ne immensæ multitudinis concursus, atque impetus, satis moderari posset: non solum nocte ipsa, quæ non multum habuit quietis; sed die item insequenti clausæ habitæ sunt fores. At cum diutius teneri populi desiderium non posset: corpore cancellis circummunito; quibus multitudinis impetus, vehemensque plurimorum studium cohiberetur; aditus omnibus apertus est liber. tantus omnium ordinum toto biduo concursus fuit, vt per amplas palatij scallas, dum confertissimi alij descenderent, alij ascendere conarentur; seseque mutuo premerent; multi ferrentur præcipientes; nonnulli pene opprimerentur. ipsius sacelli non exigui tamen, parietes rumpere, multitudinique exitum patefacere, necesse fuit. diuturnior concursus fuisset sine dubio; exterique aduenissent, si amplius dilata fuisset sepultura. augebatur vero populi conuenientis dolor; quòd tangere, atque osculari chari patris corpus per cancellos nõ possent; neq; ob perpetuò confluentem multitudinem, morari saltem permittebatur, vt paululum eam intueri faciem, contemplariq; possent, quam visuri amplius non erant. in qua quidem nouus quidam decor, præcipuaque tunc sanctitatis, & benignitatis signa quædam elucebant. Aliud solatium denegabatur, quod nonnulli tamen obtinebãt furtim; vt globulorum coronæ, quas magna cupiditate offerebant, corpõri admouerentur; quibus religiosius ob eius contactum yterentur in posterum: & inter res chariores asseruarent. Dum ibi corpus fuit, clerici semper astite-

runt, pie precantes; horis distributis, vt alij alijs succederent: canonici maioris ecclesiæ; alia clericorum vrbis collegia; eius item familiares. feria quarta elatum est corpus, funusque ductum, vniuersis vtriusque cleri, tũpiarum sodalitatum ordinibus comitibus. vnusquisq; autem accensum manu cereũ tenebat. secuti sunt pontificio habitu ex Episcopis prouinciæ nonnulli; Nicolaus in primis Cardinalis; qui pro suo eximio in Carolũ amore Cremona statim accurrit. Prouinciæ Præses, Senatus, Magistratus; populique multitudo; quanta longissimis viarum spatijs potuit cõtineri. nõ iudicijs omisis, relictis negotijs clausis officinis, etiam ex agris longe cõuenerunt. quorum fletus vere memorabilis, tum Antistitis sanctitatẽ, insigneque laudes, tum populi amorem, gratumque animum, satis se prædicabat. neque se continuerunt, quin aliquando vocẽ simul tollẽtes, non sine multorum terrore; misericordiam, conclamarent; quasi ciuitatis exitum aliquod instaret. Funeri statim successere funebria sacra, quæ Cardinalis idem celebrauit. quibus & sacri homines, & quotquot ecclesia maiore contineri poterant, interfuerunt. concionem habuit Franciscus Panicarola; qui de quacumq; re apud quoslibet dixisset, summa videdi permouisset omnium animos: nunc de tãto Antistite, ad auditores tam dolenter affectos; ipse lacrymis frequenter oborientibus, quid effecerit; facile cõijci potest. Fuerat corpus in amplâ structura alte collocatũ; atq; ita cõmunitũ, vt cupida multitudo minime posset perrumpere. Sed factis exequijs, necesse fuit eum tutiore loco inter ferrea clathra ponere. nam summo studio, atque impetu irruerant plurimi, vt corpus tangerent; siue religione, amoreque inuitati; siue etiam sanitatis adipiscendæ desiderio incitati. Multi prauis dæ-

monibus occupati adducebatur, qui clamoribus, magnisque agitationibus sese perpetuo commotos ostenderunt, tum in funere ducendo, tum in diuinis faciendis, tum die ipso toto; quo ad populi solatium sine intermissione confluentis, intra septa illa corpus relictum est; vt proxima nocte sepeliretur. Delegerat sibi ipse in testamento sepultura locum, ad primos gradus, quibus altare versus ascenditur; ante ipsum additum; vt ingredientium; ac prateruentium pedibuteri necesse sit. Eo, cum interim des fossam, atque edificatum subterraneum sepulchrum esset; corpus in arca plumbea inclusum; nomine ac tempore insculpto, intulimus. Lapis impositus est cum epitaphio, quod in testamento ipse conscribi iusserat his verbis, Carolus Cardinalis tit. S. Praxedis, Archiepiscopus Mediolani, frequentioribus cleri, populi que, ac deuoti foeminei sexus precibus se commendatum cupiens: hoc loco sibi monumentum viuens elegit. Testamentum fecerat ante annos octo, cum pestilentia urbem inuaderet, vt diximus. ac hereditatem quidem sua reliquit praecipuo pauperum valetudinario. sed a maioribus accepta bona, qua fidei commissa iure manere in familia necesse erat, Francisco Borromeo Comiti patruo reliquit, eique patruales suos Comites subtinuit, Renatum, & Federicum; qui quidem Francisco ante Carolum mortuo, ei successerunt; & merito quidem, non ob propinquitatem solum, sed ob eorum in Carolum obseruantiam ac pietatem: Federici praesertim; qui clericalem a prima adolescentia vitam amplexus, eius virtutes, moribus, & disciplina quotidie magis expressit; quem Deus, vt esset expressior, atque illustrior imitatio, voluit anno gratiae suae XXII. creari Cardinalem; ita Carolum quamuis mortui suffragantibus in sanctam Ecclesiam

meritis; vt ex proprijs tamen virtutibus omnium iudicio dignissimus habeatur. In eodem testamento religiose liberaliterque legauit multa. Sacra, precesque anniuersarias ad maiorum, animaeque suae subsidium constituit. pro se quotannis obitus die fieri iussit; cauitque, si mors in diem illum incideret, quo die pro Archiepiscopis mortuis sacra fieri decreto constituerat; differrentur in proximum. ac quasi id prauidisset; ita euenit, vt sese habebat conditio. Ecclesiasticam suppellectile fere omnem, magni pretij ecclesiae maiori legauit. Scripta ad conciones pertinentia Ioan. Francisco Episcopo Vercellensi. Familiaribus annuas pensiones, ex auitis fere bonis soluendas; religiosis collegijs; amicisque alijs varia reliquit. Dedit eodem testamento erga filios id specimen amoris sui; vt quocumque loco moreretur, cadauer tamen Mediolanum afferri, atque ibi sepeliri vellet. Non videtur omittendum; quoniam & haec signa ad rem facere exemplis didicimus; ijs mensibus qui hanc iacturam nostram antecesserunt, fulmina inusitato prorsus numero, per dioecesim Mediolanensem erupisse; in ecclesias praesertim; quarum vna fuit nostra. Modoetienfis, quamuis nullam ruinam passa. imo, quod precipuum est, in ipsam quoque maiorem ecclesiam Mediolani irrupit fulgur; & altaris maioris umbraculum non nihil laesit. In Vrbe vero malus in Adriani mole alte eminens. cui Pontificia signa quaedam, solent apponi; cum de caelo tactus esset; postridie accepto, dum adhuc lignum conflagraret, de Caroli morte nuncio, eam rem significatam multi existimarunt: quamquam alij, retulerunt ad Gregorij Pontificis mortem, qui post menses circiter quinque diem suum obiit. sacris per ecclesias passim celebriter peractis, suam ciuitas erga tantum

Patrem pietatem ostendit. Pia honestaque mulieres multę, quasi pro vniuerso sexu, cui se ille in epitaphio commendauerat, satisfactes; tum funebria iusta, in eadem ecclesia maiore suis sumptibus fieri curarunt; tum facto agmine septem stas ecclesias, toto itinere supplicantes, crucifixi imagine prælata, cum Caroli insignibus, adierunt. quod idem primo quoque cuiuslibet mensis Dominico die postea seruauerunt: vt illud vulgò Cardinalis sodalitiū appellatum sit. Signa mœstitię, ac doloris etiã in longinquis christiani orbis regionibus edita sunt. Gregorius ipse Pontifex, eius audita morte, quemadmodum viri grauissimi nobis narraunt, illud pronunciauit, Extincta est lucerna in Israel. In Heluetijs, ac Rhætis in primis, quantum impij gauisi sunt, grauissimum sibi aduersariū sublatum; tantum luxere pij acerrimum defensore. quamquam dolere visi sunt ex ijs quoque multi qui minore adducti malitia sequuntur impietate. De morte narrationes: tū laudationes multę, versu, solutaque oratione conscriptę, inque varias linguas conuersę, per orbem disseminatę sunt. Ioan. Franciscus olim, antequam Vercellensis Episcopus crearetur; latinum poema de Carolo cõdiderat: quod hæc scribens editum audiui. poemati laus debetur; fides item historię, si poetica inuolucra detraxeris: quę quidem indigna fortasse sacris historijs existimans, auctor opus edi nolebat, quemadmodū nobis affirmauit. At suos in morte quoq; Carolus habuit obrectatores cœnobitici ordinis homo; cuius mores penę intolerabiles Carolus diu non solum tulerat, sed officijs, & mira benignitate moderandos susceperat: incredibili odio Carolo mortuo maledicebat; eiusque nomen, ac memoriam insectabatur: neque ferre poterat, vt ei vitę sanctitas a quoquã

tribueretur, at is nõ multo post quorundam criminum reus factus, Romamque vocatus, morte pœnam vitę huius effugit. Alius ordinis eiusdem, scriptor imperitus, & leuis, historia quadam edita, Caroli famam inepta quadam dissimulatione, acriter, & maledice vellicauit. ea de re cum Romam relatum esset; inspecto libro, volumina omnia e bibliothecis auferri iusserunt summi iudices. homo paucos post menses interijt. Magna omnium animis memoria, veneratioque eius sanctitatis perseuerauit. imaginis habendę, quę aliquo modo eum refert, tanta cupiditas fuit; vt inaudito studio quouis operis, & artificij genere, innumerabiles effectę sint; passimq; a nostris, & ab exteris expetitę: tū ad Principes, & Reges in longinquas partes præclari muneris loco missę. videre licet in prouincia Mediolanensi, per domos, per officinas, priuatim, & publice, passim affixam, imo pie, ac religiose collocatam eius effigiem; vt eo aspectu nemo carere potuisse videatur. quamquam incommode accidit, vt ex tot artificibus nemo fere, vere, vt erat, expresserit. nam vt pingi se vitens pateretur, ne petere quidem ab eo quisquam ausus esset. furtim vnus, aut alter, quod scia, conatus est; idq; satis feliciter. Anno ab eius morte elapso, ipso obitus die, conuenerunt, qui doctrinę christianę scholis sese exercent, & alię item pię societates: atque agmine maximo ad stas septē ecclesias eius memorię gratię supplicatum ierunt. dumque ita pius populus toto pene die pluuio tēpore supplicationi vacans urbem peragraret; plurimi ad sepulchrū venientes sese abijcerent, saxumq; flentes oscularentur; ipsa incredibilis detrimenti recordatio, cum tali publicę pietatis, & amoris argumento coniuncta: ciuitatis luctum instaurauit. At libentius maxima pars eius

eius laudes diuinis officijs concelebrasset: seque potius illi commendasset, vt apud Deum iuaretur; quod priuatim faciunt plurimi: quàm orarent pro illo Deum; quod plerique inuiti quodammodo, propter spem de eius beatitudine firmiter conceptam, facere sibi videntur. plurimi eius auxilium in suis difficultatibus, & angustijs implorant: multi vota faciunt, & persoluunt; cereis etiam ex ecclesiastico ritu allatis; qui honoris, & religionis gratia ad eius sepulchrum incenduntur. ex Heluetijs nonnulli Mediolanum miserunt, qui vota persoluerent. vir charissimus eiusdem gentis, primò quidem ad

Varallium montem; inde ad Caroli sepulchrum pietatis ergò pedibus profectus est. cumque agrotasset; se tamen iussit adhuc imbecillum ad idem sepulchrum rursus portari. Multi etiam beneficia diuinitus per eum à Deo accepta prædicant: atque pridie eius diei; quo hæc scribebamus; funale ad sepulchrum allatum est ab eo qui diceret, sese cum Carolum inuocasset, & votum fecisset,

ex morbo quodam conua-

luisse. Quibus de re-

bus alias, vt spe-

ro, fusius

ex-

plicabitur.

D E
V I T A E T R E B V S G E S T I S ,
CAROLI CARD.
S. PRAXEDIS,
ARCHIEPISCOPI MEDIOLANI.

Liber Septimus.

Statura, &
effigies Ca-
roli.
CAP. I.

Multa sūt ex Caro-
li factis, quę cum
historię filo du-
ci commode non
potuerint, mini-
me tamen existi-
mamus omitten-
da. Vno etiam in
in loco eius naturam, consuetudi-
nem, disciplinam; ac animi imagi-
nem quandam exprimere; huius vi-
detur esse scriptio. nam vt in cor-
pore toto diffusum sanguinem pro-
priam tamen obtinere sedem vide-
mus; ita Caroli moribus, licet vniuer-
sa rerum gestarum narratione di-
persis; proprius etiam locus recte
videtur assignari. Ex his igitur nunc
aptam operi conabimur addere qua-
si coronidem. atque omnia ad certa
capita redigentes, prius quę patent
sensibus, quęque in ipso fuerunt; de-
inde quę ad alios priuatim, publice-
que referuntur; ordine quantum fie-
ri poterit contexere studebimus; ec-
clesięque administrationem; quę
que ei factę sunt salutare accessio-
nes, generatim comprehendemus.
Statura fuit Carolus, quę commu-
nem non nihil superaret: cui mem-
brorum quoque magnitudo, ossibus
saltem, respondebat; nam carnis tan-
tum fuit, quantum ieiunij permisit
assiduitas. magni oculi, cęruleique
nasus grandior; rugis laxioribus ab

eo ad mentum deductis, capillus sub-
niger, subrufa barba, & incompta,
quamdiu non rasit. Auctoritas vero,
grauitasque multa, toto vultu palli-
do, & macilentio; veterum sacerdo-
tum sanctitatem maxime referret.
Robustum natura corpus idoneis si-
gnis multi iudicauerunt: sed curis pri-
mo familiaribus, dein ecclesiasticis,
semper ætatem præcurrentibus; stu-
dijs litterarum; laboribus demum,
vigilijsque episcopalibus, & varia
corporis vexatione debilitatum.

Corpus vt tractarit; quibusve qua-
si gradibus ad summam vitę asperi-
tatem venerit; pluribus locis supra
demonstratum est. quam ad rem v-
sus est, Deo concedente, duobus ma-
gnis adiumentis. alterum, quod nihil
subito durius suscipiebat; sed sensim
progrediens, tum vires experiebat;
tum sese paulatim assuefaciebat;
in quo magnum salutaris progressio-
nis momentum esse merito existima-
tur; ne vel se quis cito conficiat; vel
defatigatus subsistat, aut de via de-
clinat. Ita sese in aquę vsu habuit;
ad quem annorum cursu ita perue-
nit, vt vinum paulatim minuendo,
aquam vero addendo; stomachus de-
mum aqua sola contentus esset. Ita
in ieiunio; quod multis annis, die-
rum numerum per hebdomadas pau-
latim augendo, fecit quotidianum;
illudque prandij solius, nihil vespe-

Vitus, &
somnia e-
iusdem.
CAP. II.

ri prorsus admittēs. Ita in omni fere obfoni genere reiiciendo; vt primò carnem, mox oua, ceteraque sensim dimittens; ad panē solum cum aqua, cibus denique redigeretur: quamquā mors anteuertēs fecit, vt aliquot dies, puta tres in hebdomada restarēt, quibus lacte potissimum, sed pomis etiā, & herbis, similibusq; adhuc utebatur. simili vsus in Quadragesima ratione gradatim in angustias sese sicuum aridarum, lupinorumque deducere curauit. Alterum adiumentū fuit; quod quæ semel susceperat, ita constanter tenebat; vt neque labore, neque incōmoditate; neque humano diabolicoue impulsu ab ijs deduci posset. plurimi enim parū progressus adcirco habere videntur in via salutis; quòd leuiter ab instituto defleūt; quotidieq; noua ordiētes, nihil ad exitum perducunt. omnino mirauerat, his præsertim temporibus, patientia inedia, vigilia, assidui laboris; omnium denique, corpori quæ sunt incōmoda: vt demum, non pro eius appetitu, & ne pro vsu quidem necessario; sed pro occupationum opportunitate, & pro suo denique arbitratu, corpori satisfacere videretur. Cibus, si officium diuinum, vel humanum ita postularēt; quod eueniebat frequentissime; tam facile differebat in horas plures; quàm alius rem quamlibet leuissimam. at contra, etiam officij causa tempus consuetum præueniebat; amicorum flagitantium gratia vinum, carnemque admittebat; bis in die quandoq; edebat: quamquam non ita facile extremo vitæ tempore: tum enim grauari se vehementer, & quasi febri tentari sentiebat, si amicis in eo genere obsequi conaretur. Sed Brixia vidimus, cum ad eum hospes vir princeps venisset, bis in die cum eo accumbere; cibumque promiscuum, etiam vesperi sumere; cum tamen longe post meridiem negotiorum com-

modo pranderet. Quibus diebus panem solum adhibebat, quoniam egremandentem diutius detineri necesse erat; edens supplices libellos, aut epistolas inspiciebat, ac subnotabat; vel alia legebat, & meditabatur. Cū rogaretur, vt quam biberet, eius aq̄ naturam saltem aliquo modo vellet temperari; delicias respondit in exercitatione patientiæ minime quærendas. sese vino potius vsurum. Cibus, & potū ita sumebat, vt nihil gustare videretur; nec quereretur vquam, vel datum aliquid quod nollet, vel secus factum ac vellet; nisi quid forte melius esse sentiret, quàm ferret sibi proposita durities. Ad ea quæ legebantur edenti, tum ipse fuit attentus maxime; tum exteros quoq; cum eo accumbentes attentos facere solitus est; de eo quod audiebat identidem aliquid dicens, ad pietatem excitandam. de cibo vero, vel potu nullum penitus vquam verbum. Corpus non exercebat: nisi quantum muneris, pietatisve ratio postularēt; in quo non valetudinis modum respiciebat; sed rerum diuinarum ardenti studio ferebatur. Somno quinque horas dabat in lectulo illo suo paleato, & cannabino; sæpe etiam, si opus erat, breuius spatium; nonnumquam breuissimum, & in sella aliqua collocatus: qui alijs tamen humanissimus Pater indulgebat, si essent imbecilliores; vt octo, vel etiam nouem darent. cumque eius familiaris narraret; cuiusdam non ignobilis rerum spiritualium magistri sententia, septem horas sano corpori concedi posse: de Episcopis, inquit, non puto locutum. Ante lucem surgebat semper. ad somnum utebatur nonnumquam tempore, quod itineri dare necesse erat: & nihil de iumentis celeritate remittens, vt poterat, aliqua ex parte satis necessitati faciebat. dormitabat sæpe tamen interdum, natura etiam molle exigente, quod ei de-

bitum

bitum erat: sed ita modice, vt omnia quæ dicerentur audiret. dixisses in consultationibus quandoque, nihil omnino percepisse eorum, quæ dicta fuerant; cum ille sententias aliorum repetens, optime omnia iudicabat. cū in sacris precationibus, psalmodiaque arcto somno teneri videretur, promptum se tamen præstabat absque vllius admonitu, vt si semper vigilasset, quotiescumque surgendum, caput aperiendum, aliudve ex ritu agendum esset. Admonitus aliquando, fatius esse naturæ quod necesse erat concedere; quàm alieno tempore, & loco dormientis speciẽ publice præbere: naturæ id esse vitium affirmabat suę: cui nullum somni tempus satis erat ad eiusmodi dormitationem vitandam; qua se vel medicis curationibus etiam expedire curauerat. Hanc vitæ duritiem, ex clero, populoque imitati sunt multi. qui vino, cibisque melioribus, pro modo quisque sibi proposito, abstinentes, aut etiam in tabulis cubantes, commune lautitiæ studium valde temperauerunt.

Patiẽtia frigoris, & aliorum incommodorum.
CAP. III.

Omnia captabat in quotidianis rebus durioris vitæ momenta, quæ plurimi vitare potius solent: in quo magnam vim meritorum, occulto quodam studio colligeret; & non medio critere ad perfectam vitam iuuaretur. Non paruum illud fuit incommodum, vel potius cruciamentum: neque die, neque nocte vñquam ignis beneficium in regione valde frigida recipere, hominem interdum male vestitum, noctu vix contactum; palea subtus, supraque afflictum corpus fouente; vt non immerito dixisse videatur in oratione sua Franciscus Panicarola, nihil amplius Carolum vsu suis, quam canem domini facultatibus; qui quidem pane, aqua, paleaque modica contentus est. At etiam, quasi humanis commodis illudens, Iulio Petrutio religioso ad-

modum seni, qui intimis obsequijs ei infertuebat, nonnihil eiusmodi acerbitatem quodam tempore querenti, eam esse rationem dixit, quæ hyeme lintea minime frigida cubans sentiat, qui ignem ijs adhibere nolit: frigere adeo, dum in ijs se collocat, vt præ membris suis lintea minime frigida videantur. Stans legebat, scribebatque semper, tabulæ in nixus altiori. at foris paratas ad vsu sedentium tantum mensas reprensens, genua ponebat in solo. opinio fuit, salutaris patientiæ causa eam quoque rem ab eo susceptam. cumque sepius multi sacra biblia, quæ frequenter in manibus habebat, ita collocatum perlegere vidissent: diuinos libros reuerentiæ gratia flexis genibus ab eo semper legi consuesse prædicarunt. captabat ille qui dem omni studio incommodorum, perpeffionumque occasiones. eximiaque erat erga diuinos libros reuerentiæ; vt meritò, ita sit existimatum. sed aperuit nobis quandoque, dolens vitæ suæ asperitatem nimium prædicari, atque amplificari, quod filere non debeo; id se facere valetudinis gratia, cum eum sibi fitum vsui esse ad quædam corpori necessaria cognosceret. id quatenus eiusmodi causæ tribuendum sit, alij viderint. Ita vero angusto loco in suis ædibus consistebat; vt angustiore religiosi viri nulli vtantur: tum ætate caloribus ita subiecto; vt pari propemodum patiẽtia, ad calorem, frigusque opus esse videretur. Foris item, cum necessariæ occupationis gratia morabatur, ne forte oblectationis gratia secedere quis putaret; eodem modo incommoda eligebat loca; eaque interdum eiusmodi, vt omnes eius misererentur conditionem; cum præsertim vbi consisterat, siue in algida, siue in ætiosa loca incidisset, constanter maneret; neque dolens vñquam, neque aliquod

Ieuamentū quærens. si aquæ, hortiuue
essent; ne aspiciebat quidem, nedum
inambularet vñquam. cū essemus in
ecclesie Mediolanensis villa Cuprel-
liana, & vna Franciscus Adornus ec-
clesiasticarum consultationum gra-
tia; ad fluminis Aduæ ripam semel
post cibum cum processisset; in insi-
gnis cuiusdam iucunditatis loco id
ponere visus est, quas propter nos
suscepisset; quamquam alioqui non
sine causa locum visit. Cum tot an-
nis ad ædes S. Barnabæ Mediolani
ventitaret; semel, aut iterum tantum-
modo, idque adductus Cardinalium
hospitum causa, hortos ingressus
est. postremo vero tempore, cum sua
niorem sese omnibus præbere stude-
bat; eo semel nullius gratia ingresso;
adeo mirabile visum est, vt inter se
Patres quasi rem inauditam narra-
rent; magno præsertim accedente cu-
mulo, quod manu sua pomum arbo-
ri detraxerat. Cum in eiusmodi reli-
giosis locis edebat; vel solus, vel vno
ministro contentus erat; nihilque si-
bi præter cæteros volebat apponi;
quamquam postremis annis commu-
nis cæterorum modus, si tamen illum
admisisset, pro lautitia illi esse pote-
rat. paululum autem post cibum pie-
cum sacerdotibus collocutus, satis
relaxationi datum dicens, ad opera
se reuocabat: nam vel modicum
post cibum recreationis, quotidiana
eius consuetudo non admittebat: ni-
si per ætatem quieti potius aliquid,
quàm somno, interdum ex necessita-
te daret. eam esse demum in hoc ge-
nere veram virtutem dicebat; non
solum cupiditatibus resistere; sed eas
persequi; sensibusque, non ea tantum
negare, quæ vitiosam haberent vo-
luptatem: sed studiosè detrahere iu-
cunda; molesta vero propinare. Iti-
nera tum equis, tum pedibus durissi-
me confecta non vno in loco narra-
uimus. sed iter faciebat, tum magna
festinatione semper, vt domestica iu-

menta non diu labori resisterent;
tum cursu etiam, quotiescumque cha-
ritas postulabat animarum. idque eo
labore, quem extenuatum, debilita-
tumque corpus ferre necesse erat:
quemque sibi propemodum intole-
rabilem esse, quandoque fassus est.
Cremonense iter millium quinquaginta,
cum vsu venit, & alia similia,
vno die conficere solitus fuit: plu-
uias, tempestates, nocturnum tem-
pus, præcipitia montium; fluminum,
lacuum, latronumque pericula; hos-
pitia incommoda, frigora, calores,
contemnebat. quibus de rebus nemo
est familiaris, qui paratas nõ habeat
narrationes admiratione dignas.
hic Verbanus lacus vndas; ille Apenni-
ni tempestatem, & turbines; alius Al-
pium rupes præruptas, & earum
diurna, nocturna que pericula recor-
datur. mirum vero omnino; tot,
tantisque periculis, & casibus quo-
que multis, neque ei, neque comi-
tum cuiquam mali aliquid euenisse.
puluerem ætate ab ore non desij-
ciebat: vestitas numquam habebat
manus; vt hieme: præsertim si loca
montana, asperioraque obiret; tumi-
da perpetuò, plena que vlcibus ap-
parerent. neminem ad hospitia præ-
mitteri, præsertim ieiunij diebus, pa-
tiebatur; vt subito adueniens, ali-
quid semper addere suis posset in-
commodorum thesauris. Pedibus, si
tamen hoc inter Caroli labores nu-
merare conuenit, per urbem ibat: ni-
si hospitum Præsulum causa equos
interdum adhiberet. currus neque
in vrbe, neque in itinere admittebat;
quod non ita decore Antistes in ijs
esse videbatur; neque crux præferri
satis decenter posset. Romæ tamen
cæterorum morem in eo sequebatur;
nam & ibi forma esse videbantur de-
centiore. nostratibus interdum vsus
est hospitum Cardinalium causa;
quorum commodis, præsertim si es-
sent imbecilli, amantissime seruiebat.

Teſticam, ſi vehiculum Præſuli adhibendum eſſet, ob decorum; & legendi commoditatem, in primis probauit: ipſeque poſtremo tempore tum hoſpitem in vrbe, tum ſui, ſuorumque commodo in itinere adhibuit.

Morbos, & dolores corporis vt tolerauerit.

CAP. I V.

Præſcripta medicorum, cum ijs ſe ſe curandum tradiderat, ita ſeruauit; vt nihil præter eorum iuſſum, vel quod vehementer expeteret, quamuis minimū, reciperet; vel quod maxime horreret, recuſaret vñquam. ſed quæ in eo genere ferenda eſſent, ea prompto animo ad exercitacionem aſterioris vitæ referebat. cūque ſæpe moroſitas quædam, atque ſalutiduum ſoleat ægrotis, etiam religioſis condonari; non erat in eo quod ferretur ægrotante, magis quàm in valente. quin etiam dicere ſolebat, in cuiuſdam voluptatis loco morbum ſe habere: cum eo tempore ſemotis curis quieſcere, ſeque ipſum liberius daretur attendere. ſi quãdo medicis ægrotum alium parere nõlle cognouerit; reprehendebat; & vt faceret, grauiter hortabatur. Cum ad Dei miſericordiam peſtilentię cauſa implorandam, vna cum clero, & populo ad celebriora vrbis loca, ſeu compitaſupplicatum iret, ſantumque clauum ferret; pedem nudum clathro ferro, quo ſubterranea ſellę fenestra muniēbatur. impegit; atque vñguē maioris digiti ita ſummouit, vt tota via, quæ multa reſtābat, abunde ſanguinem funderet, neque tamen ob doloris ſenſum, qui ea parte vehemens eſſe ſolet, de inceſſu quidquam remiſit. narrat medicus; ſupplicacione demum peracta, cum accerſitus eſſet; inſpecto vulnere, tolerantiam viri ſe eſſe admiratum, cumquē dixiſſet, eſſe vñguem neceſſario abſcindendum: Carolum, qui ſibi poſt abſciſſionem neceſſario quieſcendum eſſe verēbatur; quaſi nihil moribi, doloriſque vim æſtimaret; ſibi reſpondiſſe; in aliam diem id eſſe dif-

ferendum, donec in eccleſia, quaſdam ſacrorum munerum functiones obijſſet, obligaret tunc quidem vulnus aptiori quo poterat modo. tertio die medicus vocatus, id exequi iuſſus eſt, quod ad curationem neceſſe erat. ibi vero Caroli mirificam patientiam ſe obſtupiſſe teſtatur: ei enim grandē vñguem, vulueris acerbitate recrudescēte, ita excidiſſe; vt cum ipſe in eo genere exercitatus perhorreſceret; neque corpore ille, neque voce, neque ſpiritu vñlo modo commoueri videretur. neque vero ob id diu quieuit; aut labori, vel viæ pro quotidiano eccleſiæ vñu pepercit: vt ex eo potius noui cruciatus, ac patientiæ naſceretur occaſio. nam infirmo pede lapſus, os manus loco ſuo mouit. id reponere quidam conatus, cum minime aſſecutus eſſet; medicus idem, ingraueſcente admodum dolore reſtituit, prorsus ita ſe habente Carolo; quemadmodum is loquitur; ac ſi permulſiſſet integram manum.

Incredibilem laborum tolerantiam, occupationumque infinitam prope continuationem, ſuperius attigimus: vñde facile fuerit totius agnoſcere vitæ conſuetudinem: nam alioqui actorum eius diurnum, non leui argumento conſici potuiſſet; quod audio ex eius domeſticis quosdam, pro ea temporis parte ſaltē feciſſe, qua fuerunt apud eum; motos admiratione laborum, quos ab eo quotidie ſuſtinere videbant. Eiuſmodi laborum cauſas, quibus interdum Episcopi nonnulli carere ſibi videntur; tum admirabile ſtudium, pariēbat eſſe in eccleſiæ in omnes partes veteris diſciplinæ cogitatione conformandæ; gregiſque ad cœleſtia bona, continua progrefſione ducendū; quod quidem negotium nullis agendi terminis cōtinetur: tum vero animi Deo penitus dediti, diuina quædam inflammatio; qui nulla diligentia, nullo vñ-

Labores, & occupationes.
CAP. V.

quam

quam labore contentus; numquam facis suo iudicio perpeffus; neq; pro infinitis tanti Domini meritis; neq; pro suis, fuorumque peccatis, sibi vi detur vniquam posse satisfacere. maxime item, vt in omnibus, S. Ambrosij exemplo mouebatur, de quo Paulinus scribit, in diuinorum munerum functione tum magnos consueuiffe labores excipere; vt quæ officia erga eos, qui saluari lauacro ablundi essent, solus obibat; ijs post eius obitum vix Episcopi sufficeret quinque. quod idem merito de Caroli laboribus dici potest. Hinc diurna, nocturna que in meditando, scribendo que occupatio; hinc longissimæ consultationes: assiduitas respõdendi ijs, qui consulere, opemve implorare necesse haberent; diurnæ supplicationes; sacramentorum administratio, sæpe vsque ad noctem ducta; labor assiduus concionum, visitationum, aliarum rerum, quæ sexcentæ singulis horis, propeque momentis occurrerant. Cum Episcopus ad eum scribens forte significasset, sibi parum esse negotij. eam vocem, vt Episcopo prorsus indignam, & turpem, grauius ad eum litteris datis, acriter, lateque reprehendit. Cum Nouariæ Francisci Episcopi exequias celebrasset; quidam eius mortis causam dolentes, laboribus tribuebant; quibus in lustrandis suæ diocæsis ecclesijs eo anno non mediocris vigilantia sacerdos perfunctus erat. at ista ipsa, inquit Carolus, de causa, & isthuc ipsum agentem, hoc est pro ecclesia sua laborantem, Episcopum decet mortem oppetere. Dicere solebat, tantum esse Episcopo negotij, quantum ipse velit: hoc est pro eius studio, vel negligentia. item, Nullum Episcopum muneri suo posse satisfacere, si valetudini parcat: & earum rerum obseruationibus teneatur, quæ nocere corpori, prodesseve possint. Quod populi parum ad salu-

tem proficiant, maiori ex parte culpam esse Antistitum affirmabat; qui non assidue curant, atque vrgent eorum progressiones.

Qui corpus tam dure habuerit, nullum quoque penitus cultum adhibuisse, vel nobis tacentibus, licet conijcere; nisi quatenus munditiæ, vel dignitatis causa necesse putaret. Nullum sericum adhibuit indumentum: sed eius generis tamen, quæ personæ cõuenient. posteriorem tunicæ partem, quam solent sacri Præsules magis demissam humi trahere, libenter æqualem reliquæ recipiebat. vestimentis, omnibus quidem diutius utebatur, ac tritis; sed quæ in conspectu non erant, in primis refarciri non semel iubebat. Opera suorum exuendi, vestiendive corporis causa fere non utebatur; idque sæpe ob alienum, & incommodum ijs cubandi, surgendive tempus. eorum vero, qui sacris essent initiati, nihil ad corpus suum obsequij paulò vilioris admittebat. episcopali veste linea, humerorumque amictu etiam domi semper indutus erat, ad personæ dignitatem seruandam. nam & domicilium suum, locum publicum ducebat; suosque ibi volebat, vt in publico, versari. Itaque mane antequam ea indumenta sumpsisset, neque in exterorum conspectum veniebat; & neminem nisi intimum patiebatur intromitti. Ac quoniam ab oratione, & sacræ aquæ aspersione diei antecedentis, vsque ad Missæ sacrum postero die factum, nihil, quantum fieri posset, ob rei diuinæ reuerentiam loquebatur: publicum vestitum differebat, donec ad sacrum prodire vellet. ibi cubiculo vero priuatim pullam quadam, & rudi veste utebatur; quam suam appellabat; cum personæ suæ reliquas esse diceret. Exquisitam adhibebat in omnibus ecclesiastici decori seruandam. in ipsis caligis, & calceamentis; ac in omni vestitus parte; tum in

Vite cultus,
CAP. VI

omni

omni vestitus parte; tum in omni officio, ac gestu; quid sacrum virum deceret, attendebat. ut nullum penitus elegantiae, venustatisve, nedum leuitatis profanae vestigium apparet; nihilque a dignitatis gravitate, sanctitateque; alienum videretur. quae quidem minute persequens, gratum facerem fortasse multis; plerisque ve reor ne molestum accideret. Sunt qui animi virtutibus intenti, haec ut leuiores negligunt: ipse vero; id quod perfectius, multoque melius esse constat; cum ea quae grauiora essent, in primis curaret; tum haec etiam sibi iudicabat minime praetermittenda. Commemorabat interdum S. Ambrosij factum, qui in clericorum numerum admittere quandam recusauit, cum eum sese ingressu leuiter, & indecore habere animaduertisset. Aderamus in cubiculo cum Episcopi caligas, deducta veste; & earum constringendarum rationem comiter inspexit, reprehenditque; quoniam ea in re profanam consuetudinem imitaretur. E se nostra nihil in via umquam; quidquid ibi audiretur, spectauit. loco nullo inambulauit. vulgo iudicari posse, opinor, putauit; his actionibus aliquid inesse, quod ad curiositatem, otium, curamue corporis nimiam pertineret. In ea vero decori parte, quae valeret ad obscenitatem, & omnem turpitudinis odorem vitandum, praecipuam adhibuit diligentiam. nam ipsam pudicitiae virtutem a puero coluit religiosissime, sicuti iam tetigimus. ab omni verbo, in quo aliquid non solum obscenitatis, sed licentiae, vel deformitatis appareret, diligenter cauit. in causis aliquando, vbi de matrimonio, & eius impedimentis ageretur, laborabat magnopere loquens, ac pene torquebatur; vocabulaque a re ipsa quam remotissima expiscabatur, vel adhibebat latina. ephobos in domum non admittit. cum foemina numquam locutus

Pars III.

est; quin ex grauioribus domesticis vnus, plerumque adessent. Domum nulla parte pictam esse voluit; nisi viridem parui cubiculi sui tincturam visus gratia quaesitam, picturae loco numeraueris. atque initio quidem cum Mediolanum esset venturus, aedesque Archiepiscopales iussisset instaurari; coeperunt lacunaria quaedam pingere, atque ornare: quod ipse statim prohibuit; pictaque inducto albario deleri iussit; id quod hodie quoque perspicitur. totas vero aedes, amplas tamen, modesto, vulgarique opere perfici iussit. Suppellectile in domo ad ipsam quotidiani vsus necessitatem redactam habuit, nihil omnino fuit post egregiam illam inter pauperes partitionem ad parietes, ostiaue contegenda. hospitum vero causa tua saepe multa sumere necesse erat. Equile mandauerat aedificari, quod vetus, noua coenaculi, locorumque adiectorum aedificatione diruendum esset. praepositorum imprudentia magno id sumptu factum est. Carolus cum demum re pene perfecta, audisset; neque enim alias, quam sacras fabricas inspicere solebat; vehementer doluit, ministroque reprehendit; tum diu inuestigauit, licet frustra, num vsui sacro fortasse, vel omnino digniori aedificium destinari posset. Quamuis magno numero, hoc est circiter centum, eius domestici essent; exibat plerumque; tamen paucis comitatus; alijs alio genere occupationis ecclesiae causa utiliter impeditis. ipse vero neque numerum maiorem respuebat; neque etiam paucitatem grauius accipiebat; quam pertinere ad christianam modestiam intelligeret. in quo non occupationis solum necessitatem; sed negligentiam quoque saepe ferebat; quae dissimulatione, patientiaque sepe alitur. quod in Caroli priuatis rebus argumentis non paucis cognoui: nam familiares nonnulli in eius corpore incom-

M n mode,

mode, duriterque habendo, mirifice cum Carolo consentiebant: & ei commoda sua negligentia, negligentia ipsa diligenter inferuiebant: vt verissime dixerit quispiam; qui res incommodas, acerbis que sequatur; vel abiectioe, patientiaque exerceri velit; eum plurimos inuenire passim adiutores. At erant, qui, tum exiguum saepe comitatum; tum alia que dam in Carolo ad-christianæ humilitatis virtutem pertinentia reprehenderent; & summam dignitatem aliquo modo ita imminui quererentur. res etiam ad ipsum Pontificem Pium Quintum quandoq; relata est: cui Carolus ita facti sui rationem reddidit, vt nihil haberet optim^o Pater, quod improbaret. Eorum qui Dei ministri essent, dignitatem, ac existimationem, dicebat, non in humanis ornamentis; quæ tamen ad certum modum pluribus de causis essent adhibenda; sed in religiosis virtutibus consistere. Res ipsa declarauit, & superius narrata demonstrant; Caroli abiectioem, morum grauitate, sanctitateq; coniunctam, summis, atque infimis tanto semper in honore fuisse: quantum nulla terreni splendoris ornamenta consequi potuissent.

Humanas
opes vt con-
templaret,
consumpsit
que.
CAP. VII.

Religiosam paupertatem Carolus amauit; & eius officia pie coluit. eius victus, vitæque cultus satis ostendit. si quid in mensa, & omnino in domestico sumptu paulò copiosius, largiusue fieri animaduerneret, solebat statim corrigere. id vero tam celsi animi vir, qui omnes alioqui de re familiari curas, minutas, & cogitatione sua indignas iudicabat; virtutis causa obseruabat diligenter. Poma tantum, aut eiusmodi munuscula solebat accipere; eaque fere religiosi viris: quæ ipsa item, vt eleemosynam pietatis gratia datam, recipere videbatur. Quam vero parcus in ijs erat, quæ ad sui corporis commodum, domesticamue affluentiam pertinere,

posse viderentur; tam erat in ceteris omnibus, quæ pietati conducerent, liberalis; prorsusque opum magnanimus contemptor humanarum. quid amplius in hoc genere commorem, post maximas pecunias religionis ergo donatas; amplissimas facultates dimissas; exhaultam magnifica, & pulcherrima supellectili domum; administrationis, officiaque honestissima, cum fructibus, & vectigalibus vberrimis relicta; post ea denique pietatis causa contempta, que summi saepe viri studiose quærunt; eademque tanta munificentia donata; vt nisi christiana, diuinaque liberalitas ea fuisset: dissolutam prorsus effusionem esse necesse fuerit. Sed aliquid etiam superest minime spernendum. quam daret ex facultatibus que remanserant eleemosynam, non opus est explicare. hoc sufficit; quidquid suo; familiæque necessario sumptui supererat, totum pie, ac religiose donabat. Egentium sacerdotum postulationes benigne tribuens, alias superauit, alias præuenit, ijs qui apud eum ecclesiæ operam dederant, imo & propinquorum eorum necessitatibus moderate subueniebat, si veras esse necessitates videret: de cetero largiri Episcopum non debere aiebat; sed omnia pauperibus, ecclesiæque; sue reseruare; cum tanta semper ad gregem pro debito officio iuuandum offerantur; vt vel maximæ facultates non sufficiant. cum ad eum retulisset, qui familiæ præerat; a pedibus hominem esse, qui iam minime aptus labori, ideoque dimittendus videretur: eandem ei mercedem, atq; adeo maiorem tribui; tum e consuetis laboribus eximi iussit. Sumas fructum suorum, expensarumque rationes satis habebat generatim, eatenusque cognoscere, quatenus negligentie in fructibus ecclesiasticis erogandis condemnari non posset, cauereque, ne sumptu nimio æs alienum contrahens, creditoribus

ditoribus esset detrimento . quamquã accepti, & expensi plerumque rationem cum omitteret, sumptus autem pijs de causis large mandaret; ne hoc quidem satis poterat cauere semper, tantumque aberat, vt ex reditibus quidquam vllò anno superesset; vt sepe antecedentis anni sumptus, in fructibus insequentis non modica ex parte niterentur. Nummorum genera, quantiue essent, minime nouerat; ac eos vel aspicerè ægre videbatur. Cum aureorum quadraginta millia ex ijs, quæ in regno Neapolitano vendiderat, allata essent ad eum in cubiculum, vbi acceptæ pecuniæ testimonium, ipsa præsentè pecunia conficiendum erat: ita exhorrescere visus est, vt si anguis esset oblatus; cubiculoque relicto, vix perficiendi actus necessitate reuersus est. tum vero statim auferrè iussit; & Præposito dom⁹ Cæsare Speciano accerlito; de quo sæpe mentio facta est; ad vsus pios dilargiendam totam distribuit, sic, vt aliquot addere aureorum millia necesse fuerit. eius Oeconomus inter alios fuit vir bonus, valdeque industrius, & ei ceteroqui charus; sed tanto facultatum Archiepiscopaliu augendi studio; vt prædiola, vel agellos addere prædijs ecclesiæ perpetuò studeret. quo in genere studioque aliquid eorum fere committere oportebat, quod profani homines facere solent; qui egenorum sæpe necessitate, ad suum quæstum, res eorum emendo, abutuntur: ex cupiditate emunt maiora, quam vt possint præsentè pecuniâ satisfacere: vt semper debeant, aliaq; semper cogantur referuare pecunias. minoris interdum emunt, quàm res valeat, de redimèdare paciscentes; idq; ad maiorem integritatem pecuniæ fructum. quæ quidè sepiissime sunt auaris, atque improbiturpissimi quæstus integumenta; vixque multis assignatis conditionibus, a iuris sacri peritis possunt laqueis im-

probitatis expediri: semper vero suspicionem nõ solum cupiditatis; sed etiam flagitij meritò mouent. Eius igitur generis negotia, cum ab ministro suo gesta Carolus rescisisset; & ex emptionibus quibusdã adhuc multum deberi, quod tenues homines exigendo defatigarentur: quamquã nihil improbe contractum argui poterat; summo tamen dolore affectus, hominem vocat: multis præsentibus; quoniam se inconsulto, ac omnino contra eius sententiã, ac voluntatem ea facta esse patefieri oportebat; acer rime si alium vllò tẽpore, increpat; an eiusmodi essent, studijs suis, & omaino episcoporum, clericorumque officio digna: quantam infirmis præsertim animis, ansam datam esse, ad suspicandũ de mente Pastoris sui; quantã malis ad obrectandum: quoniam ore populum ad cupiditatem rerum humanarum fugiendam, terrenaque contemnenda hortaretur, cuius minister augendæ rei cupiditati tantopere visus esset inferuire: nexibus eiusmodi, tricis, inuolucris, ita enim appellabat, in discrimen vocatam fidem, existimationemq; suã; & vna cum ea, quod in primis dolebat, populi sui religiosas progressiones, ad id tempus, tanto studio, tantisque laboribus comparatas: quiduis perpeti se, aut amittere maluisse, quàm eiusmodi compendia facere: si alia ratione pretium emptorum bonorum creditoribus solui non posset; vendi se iubere quamprimum alias ecclesiæ possessiones. quod re ipsa perfici quamprimum per Lanfrancum Regnam iuriconsultum, & canonicum Med. in eo munere substitutum, curauit; cum ex increpationis dolore, vt existimatum est, ille in morbum incidisset; mortemque non multò post angore confectus obiisset. Domui Præpositus postremis annis Antonius Seneca, sumptus magnitudinem respiciens, inter alia

conquerebatur; ex familiaribus quēdam a se nulla facta potestate, cellis penarijs omnibus afferre manus, & effundere largiter. Carolus autem ita sinere iussit; cum elemosynis tribuendis ille præfectus esset. Lis illata erat eius nomine Cardinali, primis Pij Quinti annis, de nobili Abbatia aureorum annuorum circiter duodecim millium; cumque accepisset, sacros Rotæ Romanæ iudices nō nulla iudicasse, quibus facile, vel potius sine dubio sese causam obtenturum speraret; sponte cessit, ac præter omnium opinionē remisit, quidquid ea in re posset consequi motus, ut aiebat, quod neque negotijs eiusmodi volebat suum a rebus diuinis animum distrahi; neque cum collega iudicio disceptare: omnino, quod litem nullam, quæ ad se priuatim pertineret; in qua esset actor, prosequi apud se cōstitutum habebat. nō enim eam sibi satisfacere rationem; quod posthabita omni diligentia, ne dum perturbatione; iudicibus rem totam posset permittere: respiciendum nāque esse quomodo posset ille, videri peteretur, ex actione commoueri; cuius animum remittendo sedare, & ad amorem allicere in sua manu esse videret. factum mire collaudauit Pontifex; collegæ, alijque omnes: magnūque boni reliqui ex eo lætitiæ fructum, propter illustris, religioſique exempli vtilitatem, perceperunt. Scimus alias etiam de priuato iure suo non semel eum insigniter remisisse, tantum nequid ex litibus in aliorum animis offensionis oriretur. Mercedes, & pretia rerum suarum, si creditores cum eo forte conquererentur, familiare sue ipsi consulerent, ita iudicauit; ut non æquitatem solū expleret; sed expectationem quoque petentium, liberalitate vinceret. quibus de reb⁹ hoc loco breuitatis causa non explicamus. Cum ad locum diœcesis quendam venisset, vltimis

vite suæ annis; mulæ, & equi omnes, quibus ipse, comitatusque vehebatur, hospitis vel domesticorum eius culpa incendio necati sunt. at nihilominus hospes incensi stabuli sui damnum refarciri a Carolo petijt, facileque impetrauit. Quandiū summū sacra pœnitentiæ magistratum tenuit, nulla vniquam munia ad eum pertinentia vendi permisit; cumque modica inde percipi emolumenta nunciaretur; tantum abest, ut doleteret; ut lætitia potius afficeretur. Cum Aronæ arcem Gubernator, ut ante diximus, occupasset; adduci nūquam potuit, ut de restitutione quidquam ageret, aut suo nomine agi pateretur a Borromeijs; qui tamen aliquot post annis eam a Philippo Rege receperunt. immo cum eadē re nuncio Romam allato, Gregorius Pontifex grauius ferens, de ea restituenda suo nomine agi cum Rege iussisset; gratias egit ille quidem Pontifici: sed rogauit, ut ea omnia cura, rebus ecclesiæ suę potius perfecte consulere pergeret: de ijs reuera se vehementer sollicitum esse. atque vtiā dicebat, in arcē Aronæ recidant, quęcumque possunt in ecclesiā committi. qua in re non rerum tantummodo humanarum contemptio nem; sed charitatem quoque insignē Ecclesiæ Carolus ostendebat; cuius rationes alijs vtilitatibus omnibus semper voluit anteferri.

Ad hunc locum ædificia referri possunt: quæ foris, & in vrbe magnis sumptibus ad publicam vtilitatem Carolus varijs temporibus extruxit. mitto profana, quæ Bononiæ, ac alibi quoque visuntur. Archiepiscopales, canonicalesque ædes eo loco ædificauit; quem a Ioanne Galeatio Sfortia Mediolani Duce Vidus Antonius Arcimboldus Archiepiscopus olim ad suam, canonicorumque habitacionem obtinuerat. Cum enim ecclesiæ maioris ædificande causa, ædes ecclesiæ

De eius ædificationib⁹.
CAP. VIII.

Ecclesie dirute essent; neq; vniquam,
 vt promissum erat, siue Ducis sum-
 ptu, siue facultatibus ad ecclesie fa-
 bricam destinatis, restituta: tandem
 Arcimbolus, veteribus, & amplis
 aedificijs a Duce prope maiorem ec-
 clesiam impetratis, eorum quidem
 partem ad habitationem suam instau-
 rari curauit; sed tum opus ipsum im-
 perfectum; tum canonicorum domi-
 cilia nondum erant inchoata: Duce-
 que, ac deinde prouinciae Rectores
 partem canonicis attributam, quod
 Regis propior esset, sordidis vrbibus
 occupabat. Carolus igitur, ijs omni-
 bus, Philippo Rege facile cedente, re-
 cuperatis; & ab iniusto, indignoque
 vsu vindicatis; tum Archiepiscopale
 palatium perfecit; & non modica
 parte vsq; a fundamentis fabricata,
 ad maximu familiarium, hospitumq;
 numerum accommodauit: tum cano-
 nicales item contiguas maxima ex
 parte, certis attributis ex ijs quas
 possidebat, facultatibus; aedificauit:
 & magnas lapideas porticus adiun-
 xit. quibus aedibus circiter triginta
 domicilia continentur, quae singula
 canonici familiam commode, atque
 honorifice capiunt. Domum, inter-
 posita licet via, his adiecit, in qua
 xenodochium senum habebatur; vt
 ibi maiorum eiusdem ecclesie pres-
 byterorum domicilia ex iisdem fa-
 cultatibus aedificarentur: cum xeno-
 dochium ad Othatiana aedificia, de
 quibus superius attigimus, transfu-
 lit. In ecclesiarum, collegiorumque
 plurimas aedificationes magnam co-
 piam liberaliter contulit: de quibus
 narrare singillatim nimis longum es-
 set. Ticinensis collegij fabricam pri-
 mo suorum honorum tempore, ma-
 gnifico plane, regioque sumptu coe-
 perat; atque ita amplam, vt ma-
 gnum nobilium adolescentum nume-
 rum caperet, qui varijs scientijs ope-
 ram darent. sed postea tantam speci-
 em submoleste ferens; & religio-

Par. III.

ra spectans, quam disciplinarum hu-
 manarum studia, laicorum fere ho-
 minum ciuiles progressus videretur;
 tum fabricae ornamenta, vt potuit
 temperauit; tum saepe de tota re cum
 amplis fructibus annuis, in alium v-
 sum conuertenda, qui diuinis, ec-
 clesiasticisque rebus magis conduce-
 ret, saepe cogitauit. sed Comite Fe-
 derico suo demu, cum aliorum ado-
 lescentum no paruo numero ibi col-
 locato; qui habitationis, tum disci-
 plinae in primis fundamenta quaedam
 iaceret; institutam loci rationem te-
 neri passus est; quam Federicus dein
 de optimis legibus constituit. Ades-
 ad ecclesiam S. Ioannis, vbi clericor-
 um constituit seminarium, magno
 sumptu aedificauit: alias itidem ad
 alteram eiusdem sancti ecclesiam, v-
 bi nobiles adolescentulos educabat.
 In ecclesijs, quas tenuit, quarumve
 fructus accepit, Romae atque alibi
 non vulgaria reliquit religiosae libe-
 ralitatis suae vestigia. ecclesiam vero
 S. Praxedis, cuius titulum post duos
 alios nactus retinuit semper carum-
 que habuit; omni licet emolumento
 nudam, pro eximia loci sanctitate,
 necessitateque, magno sumptu vna
 cum aedibus instaurauit in primis, &
 ornauit. Non praetereunda fabrica
 Crupelliana in agro Mediolanensi:
 nam licet parochus alius satis pro-
 pinquus esset; ecclesiae tamen colonis,
 quamuis non ita magno numero, pre-
 cipue dandum existimauit, vt com-
 modissima salutis haberent adiu-
 menta. itaq; ecclesiam, domumq; suo in-
 signi sumptu fabricauit, parochi e-
 tiam stipendia constituturus, nisi mors
 anteuertisset. Ibi quoq; posuerat do-
 mus Archiepiscopalis fundamenta;
 & ne amplius aedificaretur, mors iti-
 dem impediuit. ad eam enim posses-
 sionem millia passuum viginti distan-
 tem, cum necessitas occupationum
 postulabat, libenter consueuerat coe-
 dere; opportunitate inuitatus, quod

M m 3 sub-

subuehi naui per riuum poterat, qui à flumine Adua Mediolanum decurrit; & ita itineris tempus etiam legendo, scribendoq; vtiliter consume- re. Ibidem in decliui ripa fluminis, cuius altitudinem prærupti lapides tenent, loca designauerat domui con- iungenda; quibus abte distinctis, sacrisque imaginibus instructis, ad di- uinas contemplationes quibus tan- topere postremis annis erat intentus vteretur. Ac licet alià castella, pos- sessiones, & villas, præsertim ad Ver- banum lacum, & in ipso lacu, pluri- mum haberent non dicam amoenita- tis, quam mi nime curabat, sed ad di- uina contemplanda commoditatis: neque tamen ibi quidquam sibi ædi- ficandum cogitauit; neque adiuuit vni- quam; nisi vt loca in sua dioccesi ne- cessario sibi visenda.

Vt res gesse-
rit.
CAP. IX.

In eius rerum gerendarum ratio- ne, duo pene vulgari iudicio pugnan- tia videbantur. ex altera parte si spe- ctaueras; totam rem admirabili qua- dam fiducia diuinæ prouidentia ita commissam videbas, vt nihil spei pe- nitus in humanæ diligentia officijs relictum videretur: ex altera vero, cum nullum officij, studij, curæ, in- dustræ munus, tempusve præternit- teretur: nihil in diuina ope positum propemodum arbitrabare. In nego- tijs suis mentem, animumque in pri- mis perturbacionibus vacuum; in id firmiter intendebat; quod optimum, rectissimum, Deoque gratissimum vi- debatur. ea studiose Deo, plurimis deprecatoribus, publicisque suppli- cationibus adhibitis, commendabat; quemadmodum historie cursu non semel indicatum est. tum, vt erat acri ingenio, iudicioque, omnia circum- spiciebat; commoda, atque incommo- da ponderabat; quibus vijs detrimen- tum importari posset; quibus reme- dium afferri, diligenter inuestigabat: calamo etiam difficultates, remedia, argumenta, cautiones; & omnino

quicquid in re tota esset, distincte; ordineque notabat; ne quid elabere- tur; aut imprudenter, permixte ve- fieret. alienum præterea, consilium pro- lixe, ac patienter exquirebat. cum- que plena quadam cognitione, perfe- ctioneque omnibus in rebus delecta- retur; tam diu fixo animo vni rei infi- stebat; donec ipsa negotij, vt ita di- cam, viscera diligenter inspexisset; quidque potius, meliusve esset ad e- ligendum cognouisset. quam ad rem subsidio erat capitis firmitudo eiu- modi, vt cum multas horas, puta sex, aut septem vni rei dedisset; tum e- tiam minime defatigatum, peneque integrum sese præberet. vetus pro- uerbum sequebatur, Age quod agis. ita enim perfecte agitur, quamquam ille pro natura quodam vicio sibi fe- re tribuebat, quod fixe adeo in ope- re proposito perseveraret. Res in omnes partes versata, pleneque di- scussa videbatur; cum ille adhuc plu- rima inueniebat; que merito adde- ret, moneret, contradiceret. Scri- ptum; ab alijs intelligentibus perle- ctum; & emendatum; nam consuetu- dine sua multorum iudicium adhi- bebatur; pluribus tamen locis merito corrigendum demonstrabat; ipseque mutabat; limabatque diligenter pro negotij grauitate, vt molestim sape esset; quibus tam perfecta rerum spe- cies proposita non esset; tam diu in- morari; ac non tandem probare, mo- dumque ponere. Ac diuturna qui- dem in dubijs rebus utebatur delibe- ratione; diu si spatium esset, secum habebat; sæpius alienum consilium exquirebat. cum vero constitisset; celeriter; fortissimeque exequabatur, sic, vt plerisque persuasum esset, ne- quidquam, nisi per auctoritatem for- tasse maiorem, repugnari. Ad ita præ- stabatur; vt etiam granissimas res faci- le; ac nullo pene negotio facere vi- deretur; neque enim vel insuetus mo- tus apparebat, vel plura loquebatur,

quàm necessitas ferret. eam virtutem diuina vi sustentatam, prudentes homines nonnulli, consuetudini tribuebant, antea maximarum rerum vsu in administratione Pontificia, confirmata, dicebant enim; vt ij, qui primò discentes, litteris magnis pingendis assuescunt; cum ad communem formam redeunt, magna vtuntur manus celeritate: ita Carolo maximis gerendis rebus Romæ assuesceto, Mediolanésia negotia facilia, leuiaque videri, quod vt aliqua ex parte verum sit, præstantiora tamen illa sunt; quàm vt ea possit vis eiusmodi consuetudinis consequi. Quid supplicationes, fiducia, perturbatione liber animus, summa diligentia illi valeret ad rem gerendam; tum vniuersæ administrationis euentus satis docuit; tum certa negotia multa, non semel res eius vniuersæ; sæpe etiam singule quædam, in eum locum erant adductæ; vt ad extrema ventum esse videretur, at repente commutatione facta, in optimum statum, tanquam in lumen ex tenebris restituebant. quæ res erat eius sensui consentanea dicebat enim, qui Deo vere seruiret, ei tunc maxime in rebus suis bene sperandum, cum extenuata maxime spes humano iudicio putaretur. Causæ suppetunt grauissimæ; in quibus cum virorum, doctrina, vsque præstantium sententia immo valde piorum impulsu ad iudicandum vrgeretur; ipse redintegratis supplicationibus, diu cunctatus est; donec contra penitus ac alij putabant, rem se habere, cunctis admirantibus apparuit: exploratumque fuit, nisi ille distulisset, rursusque ad preces confugisset, incommoda maxima exitura fuisse; grauissimas inimicitias; honoris, atque adeo quorundam vitæ iacturam: vt Carolum præcipuo quodam mentis lumine diuinitus illustratum prædicarent omnes, quibus de causis hoc tempore nobis minime videtur

explicandum. Humanam prudentiam rebus diuinis feliciter peragentis valde prædicabat aduersari, quod pius, religiosusque esset, etiam contra communes hominum sensus, constanter sequendum affirmabat. sed prudentia nihilominus, & etiam artificio laudabili quodam, ad ea quæ recta, piaque essent, consequenda, utebatur. cuiusmodi Romæ, rebus ejus in magnam inuidiam, ac non mediocre discrimen adductis, adhibuit. omni enim pietatis officio, sicuti suo loco narratum est, prius adhibito; prudentia mox alienissimos homines sibi conciliauit, in primis vero vnum, cui dicitur Carolus ludibrio, & despectui adeo fuisse; vt ab eo palam stultus quidam spiritalis appellaretur. patientia enim, & dissimulatione; tum earum quoque rerum commendatione: quæ vere laudabiles in amplissimo viro erant, eum ita sibi leniter placauit; vt magni demum iudicij vir, valdeque sapiens ab eo diceretur: aduersarijque magnum suæ causæ patronum sibi tam præter opinionem ereptum, valde quidem dolerent, magis tamen mirarentur. Profanarum rerum controuersias à principibus viris ad eius arbitrium quandoque delatas, recusauit. de contrahendis matrimonijs agere, si rogaretur; negare solitus fuit.

Cum autem ea, quam exposuimus, præparatione rem suscepisset; vt cumque illa procederet, constanter perseuerabat; inuictam mentem, animique metus expertem præstabat. certum illi erat, magna sibi ad propositum tenendum, vel dæmonum insidijs, vel hominum errore, rebus omnibus fore impedimenta; maximas sibi, omnibusque Dei ministris paratas esse difficultates: quæ Dei clementia posset, soleretque in salutarum animarum fructus vertere. hæc cum ita proposita, prouisaque haberet; minus mirabatur, aut commoue-

Vt negotiorum euentus, & pericula tulerit.
CAP. X.

batur, si quid accidebat aduersi; & dure licet conflictatus, ab instituto non desistebat. Defatigatis interdū, fractisq; bonorum virorum animis, qui in causa non erāt, spectatorumque tantum, vt ita dicam, officio fungebantur; ipse rerum omnium actor sese integrum, erectumque omni tēpore præbebat; resque suas agebat, vt si non multum esset negotij. omnino in prosperis, & in aduersis eundem se præstabat semper; neque lætitia effert; neq; dolore vquam abijci videbatur: eundem vultum, eundem statum ita retinebat; vt animi affectus, quo moueri omnes natura necesse est, cognosceret fere nemo. In grauisimis imminentium periculorum rumoribus, cum ex principibus ciuitatis nonnulli clam adirent; magno conatu grauisima pericula nūciarent; non aliorum sermone relatas, sed auditas à se minas aperirent; sibi diligenter cauere monerent; Carolus nihil mouebatur, ac potius subridens contra monebat, ne quid timerent, Deoque confiderent. de periculis huiusmodi quandoque inuitatus à religiosis viris, ita fere loquebatur; vt de leuibus, aut iucundis rebus; eamque mentem præ se ferebat. vt si quid grauius in eum accidisset, nihil sibi timendum magis, quàm inanis gloriæ sensum existimaret. Quod ad sua priuatim pericula, dolore sive pertineret; ferre se dicebat acerbius, si presbyter, aut clericus vitio aliquo transuersus ageretur, clericiq; disciplinam turbaret; quàm si principes viros multos haberet insensos. Magnū in primis erat eius equabilitati, ac cōstantiæ ad omnes casus firmitas; diuina voluntas & prouidentia; in qua sibi conuiescendū constituebat; immo certa spe nitebatur, ex omni enentu, quicumque esset, Dei benignitate boni aliquid extiturum. exēpla fortitudinis, ac humanorū periculorum despicientiæ; in primis

vero singularis Dei fiduciæ; quæ veræ, solidæque fortitudinis parens est, & alitrix; superioribus libris plura, & grauisima cōtinentur. quæ qui dem hic repetere non oportet. sed aliud hic afferemus, Triremes nonnullæ ad litus Sabbatium, seu Saouense appulerant, quidam in eis victus nobili genere, Episcopo accersito indicat; consilium de occidendo Carolo initum, immo data iam mandata. verum ne id esset, an conflictum, nouit Deus homo certe non indignus, cui fides haberetur, neque libertatem, neque aliud sibi ex ea re querere ostendit; multaque protulit nominatim, quæ rem probabilem facerent. Episcopus celeriter ad Carolū quidquid audierat, scribit. ipsius indicis litteras alligat, quibus de toto negotio plenius explicabatur. vtraq; Mediolanū mittit ad Hieronymū Vicecomitem equitem nobilissimū, Borromeijs affinitate coniunctū; cui de negotio item breuius scribit, & tamen generatim periculum demonstrat. Eques orta vix luce; litteras enim noctu acceperat; Carolus adit. cum difficilis aditus esset tali hora, Carolo nondum ad Missæ sacrum parato; par esse arbitratus, vt officium; reuerentiaque cederet rei grauitati; per se ingreditur; litteras offert, statimque, opinor excusationis causa, quid ijs contineretur, ostendit. Carolus re audita, lumen postulat; quo allato, litteras obsignatas comburit. tum conuersus ad equitem, mirantem, & prope subindignantem. omnino, inquit, præsidia, custodiæve mihi adhibendæ non erant; neque meis pro Ecclesia muneribus; ob huiusmodi suspiciones abstinentum; quid proderat alicuius peccatum nosse, vel quemquam habere suspectū; quæ quidē odij, iudicijve de alio temere faciendi; tum aliarum sunt offensionū inuitamenta; factius est Deo rem totam permittere,

cuius

eiisque sola misericordia sustentari, ita discessit eques. Carolus vero nullum penitus verbum de re, præterea fecit. Similem adhibebat alijs omnibus ferendis constantiam, ac fortitudinem; quæ quidem in hac vita possunt infeliciter accidere.

Litterarum
studia.

CAP. XI.

Litterarum studijs deditus, fuit a pueritia. hanc rem demonstravit morbus, in quem ex assiduo eius generis labore delapsus est adolescens: tum horum incommoda, ac nocturna, auunculo viuento, inter ipsa orbis negotia, litterarijs exercitationibus data; de quo superius commemoratam est. præterea vero successiva tempora, quæ inter grauissimas pastoralis curæ occupationes, nunc scribendis ad salutem sui gregis opusculis; nunc satis decretis ad certioram, facilioremque usum, nouo ordine sibi, suisque distribuendis; aut vero parando concionum argumento consumebat. At rerum agendarum necessitate semper cum exercitatione litterarum coniunctas cursum tenere non potuit, nisi impeditum, interruptumque studiorum, desiderijque sui. quæ in re cum se ipse vicisset, atque infregisset; tum alios quoque docebat, tantum litteras amare, quantum muneris ratio pateretur; tempusque illud tantummodo capere studiorum, quod ipsa commissa administrationis necessitas relinqueret. Usitaram iurisconsultorum scientiam, qua fuerat occupatus adolescens, minime ad se pertinere arbitratus; Theologica, & canonica tantum nouit, quantum Cardinali magnam ecclesiam regenti efficere posse concessum est. ex Theologia, scripturas diuinas potissimum legebatur; tum veteres Patres, interpretesque illos, qui solidiorem sensum amplectuntur. Canonum ea scientia periuicunda erat; que Patrum mores, & acta representans; ecclesiæ componendæ, atque ordinandæ ratio-

nem continet. dolens autem eos communi consuetudine tantummodo canones ad interpretandum seligi; qui ad lites, iudiciaque valent: constituit ipse, qui ijs declarandis præfesset, unde sacra maiorum instituta, & ritus; optimumque ecclesiæ administrandæ genus hauriretur. quos vero eiusmodi cognitioni deditos nactus erat, eorum studijs, iam inde ab illis Sirleti initijs, benigne fauit: vt quod etiam Romæ postea eiusdem generis studiū excitatum est, ei non exigua ex parte videatur adscribendum. placuit ei latinus sermo; neque ipse incommode locutus est; vt nonnumquam orationibus honoris gratia coram eo habitis latine responderet; Episcoposque valde hortaretur, vt in consultationibus concilij tempore latine loqui vellent. decreta, ceteraque sua curauit eleganter scribi; etiam ea, quæ Italicam huius temporis linguam requirerent. at reiectis flosculis, inanique ornatu, locutiones eas, verbaque probauit, quæ decorum ecclesiasticum quoddam tenerent. multo magis autem sensum personis, rebusque sacris accommodatum quaesuit. Cum hac exigua quoque facultate nostra usus, scripta quædam emendanda perlegeret; nobisque forte excidisset, dolere, quod non ita modicum tempus olim stylo dedissemus: melius collocatum fuisse respondit, quam in ea quæ diu nos occupatos tenuerat, iuris peritorum facultate. copiosa ipse oratione scribendo usus est; periodosque multis sententijs refertas, longiusque ductas adhibuit. quæ scribi iusserat, ad ea emendanda, quicumque scriptores essent, ac re, prudensque iudicium adhibuit. libellum scripsit, ipse, vbi religiosa monita plurima, facili quadam ratione, ad quotidianum populi usum complexus est; pro domestico cuiusque officio separatim distincta. alium item sublata pestis calamitate,

ad memoriam diuinæ animaduersionis conseruandam; vt ea populus vitaret in posterum, quorum causa pgnas eiusmodi dedisset. Omitto litteras tum ad publicam ecclesiæ commonitionem; tum de grauissimis alio cui rebus ab eo sapius conscriptas. de concionibus quæ scripserit, alio loco dicemus. Bibliothecam insignem habuit, quam collegio reliquit canonicorum suorum. ac decreto prouinciali constituit, in omnibus prouinciæ ciuitatibus ab eiusdem generis collegijs bibliothecas communes esse comparandas: quas singulas canonicus diligendus conseruari curaret, ac augeri. Viros eruditos amauit, & in honore habuit semper; tum re, opera, commendatione, ad vitæ sustentationem, ad studiorum adiumentum, ad honoris amplificationem inuit liberaliter. tales apud se habere studuit; multosque habuit, Romæ præsertim; cum Italiæ pene florem in eo genere sibi, & Accademiæ suæ adiunxerat. Multa vero componi, & ad communem salutem edi curauit. De arte rhetorica librum eius hortatu scripsit Augustinus Episcopus Veronenis ad ecclesiasticam rationem accommodatè: de Episcopo item: & in sacrosanctis Euangelia homilias ad Ambrosianæ ecclesiæ vsum, minime adhuc editas. librum alium Silnius Antonianus de christiana liberorum educatione. alios ab eo postulatos, scio, qui fortassis edentur.

Peccata omnia vt vitentur.
CAP. XII.

Labes animæ, vel minimas exquirit vitabat. ne quid offenderet; etiã modici temporis otiosam amicorũ consuetudinem, & superuacuos sermones omnes studiosissime fugiebat: vel si vna esse, ac alloqui ob viorum dignitatem necesse esset; attentissime ad vsum, & ad pias utilitates omnia conuertebat. ipsum temporis otiose tractati peccatum ita cauebat; vt etiã dum tonsorem adhiberet; vel salutari cogitatione; vel le-

gendo, legentemve audiendo vitæ detineretur. quam diligenter autem maiora peccata; & omnes offensiones deuittarit; tum ex hoc facile conijci poterit, vel me tacente; tum eius ceteri mores descripti clare demonstrant. omnino mos eius fuit, curaque perpetua; vt omne peccatum, eiusque periculum, ac speciem quam longissimo interuallo declinaret, quod autem vitare non posset, qualecumque erat, quotidie solebat subiectissime, magnaque diligentia sacerdoti confiteri. Si quid incideret, in facultate sibi impetranda, in venijs obtinendis, ampliora semper poscebat, vt sibi tutius consulere. Si quid illi remitteretur, vt eius animæ periculo esset; vel recusabat, si posset; vel miram adhibebat cautionem. quod agendum erat, in quo recte ne fieret, dubitatio oriretur; Mediolani, Romæ, eorum, qui doctissimi ac peritissimi haberentur, consilium semper exquirebat. In vitijs superandis, virtutibusque comparandis fixa illi erat ea cura, quæ omnibus perfectum vitæ statum cupientibus propõta esse debet; vt ex Apostolico præcepto, ijs quæ fecisset, adeptusve esset, minime contentus, ad maiora semper intenderet animum. quod eius quotidiana fere incrementa superius suis locis notata demonstrant. omnino iudicabat, animarum Pastorem satis officio suo in alijs iuuandis facere non posse; nisi se ipse salutariter exercens, progressiones suas semper vrgeret.

Summa diligentia vsus est, vt rite, recte, ac religiose sacra omnia obiret: id quod etiam ante cogitando, meditando, sese assuefaciendo, conseruari studebat. si quis ministrorum erraret; grauitè corriperebat. distribuenti sanctissimam Eucharistiã Brixie, nescio cuius fortuito successu, vas pene exeidit; particulæ certe multæ in pannum delapsæ. ea re tantope

vt se gesserit in sacris obeundis.
Cap. XIII.

re doluit, vt vix teneremus, ne ab se pœnas alieni errati repeteret; quæ sacris decretis eius generis magnæ negligentia statuantur. Missæ sacrum facere numquam omisit, nisi morbi necessitate, eaque non quauis, sed summa coactus. eiusmodi consuetudini plurimi, ex vulgo ad res diuinas attentiores, sic erant assueri; vt cum Episcopum, alterius sacerdotis Missæ frequenter interfuisse, femina vidisset; percunctaretur, idque serio, num Episcopus ille Missa facienda esset interdicitus. Nisi aliter necesse esset, sacello Archiepiscopalis palatii omisso; in ecclesiam ad altare suum subterranæum, vel omnino ad ecclesias, sacri faciendi causa, ob eximiam sanctissimi mysterij dignitatem, accedebat. Solebat ille quidem, vt diximus, mane, antequam sacrum obijisset, neminem admittere: cum autem in via prohibere non posset, tantum respõdebat, quantum ipsa modo necessitas postularet; sed in ecclesia aditum dare solebat; nemini, & omnino cum eo venerat; procul omnia iubebat esse. Cum in omni actione, tum in rebus diuinis præsertim, quid deceret, exquisitissime obseruabat. oculos, manus, omnem motionem atque gestum ita moderabatur, vt sacrorum dignitati, sanctitati que prorsus conuenirent; neque tamen eorum esset conspicua cura. excreandi etiam, spumendi que tempus opportunum, ac modum tenebat. verè, quidquid ageret, exemplar dices ecclesiastici decoris, ac sanctitatis. in Missa tamè haud nimis longum temporis spatium ponebat: ob eam quam dixi dignitatem, alienissimus semper fuit à sacellis, in priuatis ædibus quacumque de causa permittendis: vbi Missa fieri posset. eam rem tum decreto prouinciali sanxit: tum seuerius vsu firmanit perpetuo. Canonicarum horarum sacerdotales preces, & que ad beatissimam Virginem habentur, quotidie humi-

positis genibus obibat. Quocumque loco esset etiam luto so, publicum audiens Angelicæ salutationis signum, genua ponebat in solo. Festis diebus in ecclesia diuinis officijs omnibus assistebat: cum ceteris alte recitabat, seu canebat; sacerdotisque celebrantis, seu chorum ducentis partes semper agebat ipse: dumque ex ritu standum erat, manus etiam ad Deum semper tendebat supplices. plerumque autem eueniebat; vt ab antelucanis officijs in ecclesia permaneret, donec omnibus peractis, ad corpus reficiendum discedendum erat. quod enim Missæ sacro, concioni, ceterisque diuinis rebus supererat, id temporis in subterraneo sacello consumebat secum orans, affirmabat, & re ipsa, ita esse perspiciebatur; quamdiu esset in ecclesia, quiescere se, & iucundæ admodum animi relaxationis instar, eam occupationem ducere. itaque mirabatur, sacra munera, etiam si longo essent spatio temporis obeunda, ceteris sæpe grauia videri. dolebat diuinorum officiorum disciplinam delicatam hominum consuetudini plerumque aptari: cum contra conandum esset, vt homines ad veterem se disciplinam, licet paulo magis laboriosam, accommodarent. id fieri posse docebat exemplo populi sui; quem integros pene dies varijs rerum sacrarum exercitationibus intentum, suauiter in ecclesia retinebat. Cum ab eo missi ad principem vrbem ad vrbem approquinquantem, paulo post essemus ad eam reuersi; in cœnobij virginis ad eam sacrum faciebat. expectamus donec distributa virginibus Eucharistia, Missa finem faciat. cum ad sedem redijisset, indumenta que deposuisset; ad sedentem mittimus, vt adire liceat. ipse vero quamquam causa erat, cur nos adire cito studeret; atque adeo cur putaret celeriter consulendum; aditum minime concedens, alia sumptis indi-

menta; quibus sacrum vestitum traderet nouitæ virgini. rem conficit: concionem habet ad sacrum cœtum: demum post duas, op inor, horas, cū exisset; vocat, negotiumq; admittit. res ita se habuit, vt opportuna fuerit ea dilatio. eundē se præstitit, cum in ædibus seminarij in re nō ita magni momenti, sed sacra occupatus esset; nunciusque Roma, quem magno desiderio expectabat, ob negotium grauiissimum aduenisset. nisi enim re perfecta, quam in manibus habebat; nuncio aditum non dedit. Indecorum iudicabat rebus sacris interponere, sacrove loco admittere quidquam externum: sed simul etiā voluntate, ac desiderio reprimendo se exercebat; in quo studio, licet de re non magni momenti agatur, magnū tamen ad virtutem esse momentum existimatur. si de sacris reliquijs, alijve rebus eiusmodi, vt sæpe fit, aliquando dubium aliquod incidere; in eam partem semper propendebat, quæ religiosior videretur, & magis pia. Antiquitati, maiorumque consuetudini plurimum tribuebat. Si ecclesiam videret religionis gratia; quoniam sunt loca sæpe, vel sacella plura, quibus varijs de causis vulgo cultus adhibetur; adibat omnia diligenter, & vel rudiorum hominum piam consuetudinem in eo imitabatur.

Huius studiū
contemplationis, pre-
cationisq;
CAP. XIV.

Deum orandi, diuinaq; meditandi studiofissimus fuit. cui studio cum se tradiderat, ita mente atque animo solebat hærrere, atque ita si tempus daretur, in intimas rerum spiritualium cogitationes sese conieiebat; vt ab alijs omnibus, vir incredibiliter occupatus, sese abstractum præberet. id ipsi partim etiā ob vehementis applicationis, occupationisque in omni genere consuetudinem eueniebat; de quo iam attigimus. cum interdum negotijs distineretur; nocturnum tempus ad orandum sumebat. cum-

que magni momenti res incidebant; ipsas noctes precando consumebar. locum ad eum vsum sibi parauerat, vsitato sibi cubiculo proximum; ita remotum, vt aliquis familiarium tamen sæpe gemitus exaudiret. Præter has quotidianas exercitationes; tum extraordinarias quoque multas, quæ præcipuum studium, spatiumque longius requirebant: bis in anno saltem ab vrbe discedebat, seque in remotis, solitarijsve locis colligens, plures dies totos ab omni alia occupatione liber, tum superioris temporis errata dolebat; tum sese spiritualibus, diuinisque contemplationibus ad maiorem sanctitatem incitabat. quæ de re supra non semel attigimus. Inde autem cœlesti pabulo refectis animi viribus, ad sua curricula recens, alacrisque descendebat. Præterea vero, quod perpetuæ supplicationis genus existimatur; quascumque res ageret; ita se comparabat, vt neque diuinæ præsentia memoriam, neque motuum animi sui custodiam desereret: cum idem tamen, quæ essent in manibus, tam perfecte tractaret; ac in omnes cuiusque rei partes tam acriter, vt diximus, acie mentis penetraret; vt nihil fieri posse videretur accuratius videbatur autem, si quis attenderet, in ipsa rerum tractatione interdum modico spatio, ab ijs quæ agebat, mente abstrahi; alias subito commoueri, speciem flentis nonnumquam præ se ferre. Ex eadem vigilantia, suiq; ipsius custodia fiebat; vt quidquid ad eum quis afferret, paratum animo semper, semper cautum inueniret; ne vlla re, vel nimis commoueretur, vel offenderet aliquo modo. Episcopo, dicebat, vtpote rebus sacris administrandis assidue occupato, eam maxime custodiam conuenire: ne actio à spirituali meditatione penitus vniquæ distraheretur. Itineris tēpus ita cōtinebat, vt nisi quis

quis interim audiendus, vel cum aliquo esset colloquendum; in rebus diuinis semper animum defigeret; atque ita raperetur, vt pene sensuum intermitterentur officia. In Deciana via, cum iter noctu, densissimis tenebris faceret, & in foueas quasdam delapsus esset; mula super eum iacente, comitibus visus est, & in primis Cæsari Speciano, qui nobis postea Episcopus narrauit, ita permanisse in meditatione sua; vt ne de exitu quidem cogitaret; donec comites accensis facibus regressi, eum nihil querentem, aut dicentem, extraherent. madidus vero, ac lutulentus nihilominus hilari vultu Mediolanum venit. interdum ita mula offendebat, vt procumberet. ipse vero, nisi corrueret penitus, nihil plerumque animaduvertebat. A rebus nouis nunciandis, vel audiendis abhorrebat: præcipuum importari dicebat ex ea curiositate, spirituales vitam agentibus detrimentum. si quid ab amicis absentibus nunciaretur, noui quod ad munus suum minime putaret pertinere; nihil, aut quantum officio seruando solum necesse esset, respondebat. quod satis docent eiusmodi litterarum responsiones eius breuissimæ. si quis quacumque dignitate adiret salutandi causa; & de rebus eiusmodi vel percunctaretur, vt vulgo fit, aut referret; ipse vel tacebat, vel alium, eumque vtilem sermonem inferebat. Ita se a rebus humanis auerteat; vt frequenter dies, & pene menses, qui agebantur, ignoraret. Sed vitæ postremo tempore multo magis incitatus, ita sacris cogitationibus, contemplationibusque delectus erat; vt aliquid etiam operæ necessariæ, suæ subtrahere videretur administrationi; illius operæ salutem, quæ ministris, alijsque audientibus, qui consulerent, danda erat. omnino ab eiusmodi studio nullo modo videbatur posse diuelli. quo tem-

pore, quæ Christus Dominus pertulit, ea diligenter ad meditandum per particulas distribuisset, viamque, & rationem meditandi, precandique composuisse commemorauimus. De cetero ita contemplationem coluit, vt actionem semper, salutemque mortalium respiceret. itaque si qui a rebus publicis abstinere; quieti se tradere; sibi que tantum, licet sanctè, viuere vellent; his haud facile concedebat. ægreque adducebatur, vt cuiquam manus imponeret, si privati spiritualis fructus tantum gratia id peteret, ac non certæ ecclesiæ, certoque muneri vellet addici, cuiusque diuino publice operam dare. ad eam rem tum sacris legibus in primis mouebatur; tum sensu quoque suo; qui sacros homines prodire; in negotijs sacris versari; de plurimis ad salutem benemereri; ad Antistitis iussus paratos se, facilesque præbere: neque otium, neque spirituales quietem, ac ne illa quidem, quæ ad victum necessaria essent, respicere: incommoda, & difficultates: locorum, munerumque mutationes pati, omnes volebat, atque hortabatur: eos maxime, quos licet probos, & diuinarum rerum studiosos: sibi tamen libenter parcere: arbitrij sui, potestatisque ius studiose cõseruare: ipsi, quæ ipsi sentirent adhaerescere, alijs vero difficile assentire, videret. Cum ita ipse affectus, animoque paratus esset: ad eandem sententiam maxime conformari cupiebat clericos suos: & eos cū se offerret occasio singulari quodam ad id studio erudiebat.

Domesticos suos, vel clericos elegit, vel eos, qui essent in clericorum instituta, disciplinamque propensi. omnino autem eos, qui virtute, officijs, consuetudineque quotidiana, Deo dicatis viris essent, quàm aulicis similiores. curabat eam rem, cum aliquem recepturus erat, per hominum probatæ fidei testimonia: sed

Familia, &
in ægrotos
misericordia.

CAP. XV.

ipse

ipse quoque; cum in aliquem defixisset oculos; pro humana facultate ad sensus, mentemque cognoscendam valde penetrabat. Multi locum apud eum cupide quærebant: atque nescio, vtrum etiam aliquis illud postremo loco spectaret; quod Carolo probatam operam dedisse, spectata vitæ graue testimonium, bonorum existimatione putabatur. illud itæ constabat, si quis moribus doctrinaque; valuisset, ei sine dubio Caroli beneficia sponte, administratio nesque; pro virtute mandatorum; quamquam nullo modo tamquam operæ, obsequijve præmia; nam id cauebat diligenter, & certa cunctis alioqui stipendia tribuebat. sed vt hominibus, qui digniores occurrerent, vacantes ministris ecclesias, vel munera, ipsi pariter, atque alijs concedebat. At hoc minime spectare poterant, qui a facultatibus alioqui, honoribusque parati, omnia relinquentes, ad eum veniebant, tamquam ad religiosarum virtutum mercaturam. quos quidem hoc loco multos posse numerare. hique vel oblata beneficia recusabant; vel ita recipiebant, vt diuina causa tantum mouerentur. ex eius episcopali certe domo, atque disciplina, varijs temporibus multi, præter eos, quorum mentio iam in historiarum seriem incidit, tamquam in aciem quandam ecclesiasticam prodire, Præsules, grauibisque alijs Ecclesiarum muneribus ac administrationibus præfetti: quorum alij aliud; plurima vniuersi, præclaraque; in communem Ecclesiarum usum ex Carolo schola contulerunt. quamquam suos & ipse habuit degeneres alumnos. Vestitu clericali, etiam qui clerici non essent, nisi ratio muneris, eo videretur indigna, omnes vt iussit. qui non vterentur, nigra tamen indumenta, eaque; modestissima, & a profana consuetudine remota, omnes ad vnum adhibere. nõ serica solum; sed magna ex

parte etiam, quæ proxime accedunt, ijs prohibita fuerunt. Nobiliores, quos addictos sibi famulos, sed clericos fere apud se habere iussit; quibus inferuendi cura ita incuberet, vt etiam litterarij studijs, sacrarumque; exercitationum tempus daretur. Qui familiaris toti præfesset, eum presbyterum elegit; neque; vulgari nomine, sed Prepositum domus appellauit. Oeconomum adiunxit, qui possessionum, fructuumque omnium curam gereret. Vicarium item, qui domi quotidiana quædam, minutioraque; curaret. Cubicularios, magnam partem, presbyteros habuit, eosque fere in doctoris gradu positos, siue canonum, siue Theologiae. in ijs duos esse studuit spectatissimæ vitæ, quales vnicuique sacrorum Antistiti esse debere dicebat, actionum omnium diurnos, nocturnosque testes. Domestica munera ita distribuit, vt vnusquisque; plura sustineret: nam & ipsos cubicularios, vel certis ecclesiarum administrandæ officijs præfectos habuit, vel alijs sacris rebus occupatos; vt eis quam minimum vacui temporis relinquere tur: neque frustra limina terendo, tempus consumerent. ex eo fiebat, vt ad ostia, cubiculave assisterent, tum foris etiam ij tantum comitarentur, qui necessarij erant; si modo vel ipsi quoque necessitati sæpe aliquid non subtraheretur. suos non sibi, sed ecclesiarum suarum velle dicebat inferuire: ac re vera nemo erat, vel ecclesiarum, vel episcopali personarum non necessarius. valebat vero id, tum ad numerum, & officia religiose constituenda. tum ad hominum mentes, pro pietatis ratione rectius, fructuosiusque dirigendas. Homines nobilitate, scientia, vel spe aliqua inflatos recipere non solebat: neque; illos, qui alibi, nisi forte apud religionem præstantes Antistites, prius essent exercitati. receptos autem, ne quid elationis forte lateret, ijs ministeris exercebat, quæ

quæ humilia, viliaque putantur. illustri genere orti; Comitibus, aut doctoris dignitate insigniti, epistolis alijsque rebus transcribendis sæpe operam dabant: posteriorem vestis partem, cum prodibat Carolus, tollebant, in itinere sarcinas ferebant: crucem præferebant, quamquam hoc inter digniora volebat officia numerari. hac de causa plerisque sine certo munere assignato primum recipiebant; eosque gradatim postea prouehabat, pro virtute, ac habilitate perspecta; idque nisi spectata iam in rebus, ac muneribus ecclesiasticis virtutis, ac existimationis essent. Durior videbatur eorum conditio, qui Carolo operam dabant, ob labores, vigilias, plurimamque alia incommoda; & re vera erat. sed eam iam notam omnibus non imponebat ipse, sed ipsi suscipiebant. neque vero fieri potest, vt ducis summa vigilantia, & labor, delicati, vel remissi militis operam ferat. Ac tamen si robustos, præsertim iuniores, varijs incommodis ferendis exerceret; magna tamen humanitate parcebat imbecillis: quod tum de alijs, tum de me ipso vere possum, ac largiter affirmare. Præter eos, qui domesticis muneribus proprie destinati erant, alios multos, si modo alioqui probati essent, facile recipiebant; siue aduenas, vt eorum periculum faceret; siue etiam ex clero suo. quam ob causam, quantum in ædibus amplissimis capi posset, tantum domi alere numerum solebat; vt vno tempore tum clericis subueniret; tum ministros pararet ecclesie suæ. omnes autem interim habebat, vel familiaribus, vel ecclesiasticis negotijs, vel diuinarum rerum administratione occupatos. omnesque tenebantur institutis domesticæ disciplinæ. Eorum fere qui sacerdotes essent, institutum erat, quotidie Missam facere. reliquis sacramentorum confessionis, & Eu-

charistiæ certa tempora, eaque frequentia præscripta erant; cuius rei testimonium vnusquisque afferebat. alia diuini cultus officia varia, concionum, supplicationum, & eiusmodi colere suo tempore illos oportebat. omnino, ne minutiora singillatim perfequer; non solum communi quadam probitate; sed præcipuis pie religiosæque vitæ institutis, atque exemplis, studebat populo familiam suam præluere. Ad eam rem quotidiana suppeditabat adiumenta. erat etiam spiritualis disciplinæ præfectus; qui quotidie alijs ex Euangelio, vel sacris omnino, diuinisque rebus, articulatim tradebat, quæ ad salutem suam cogitarent, ac meditarentur. quæ inter se deinde certo tempore conferebant, ac suum, intelligens quisque, ceteris, cogitationis fructum communicabant. ea plerumque Carolus tradebat ipse, præeratque sæpe, dum communicarentur. Horarum statarum breuiores preces, quæ Virgini tribuuntur, clerici, alijsque quibusdam præcipuis muneribus minime occupati, ad certa signa in sacellum conuenientes, obibant. Doctrinæ christianæ rudimentis rudiores instituebantur. Non deerat ijs; qui egerent, grammaticæ magister. Vesperis antequam cubitum irent, vniuersi, ad excutiendam factorum diei conscientiam, accipiendamque sacræ aquæ aspersionem, conueniebant, quo eodem tempore tum capita, quæ commemorauimus pie cogitanda tradi solebant; tum statim etiam diebus, Caroli exemplo inuitati, flagella sibi ad veniam peccatorum impetrandam, flagellationisq; Christi Domini memoriam renouandam, plerique pie adhibebant. Cum vno loco, mensis circum dispositis cœnobitico more accumberent omnes; erat etiam edito loco, qui de salutari libro legebat: a quo quidam munere vix ipsi causarum iudices, & Vi
carij

carij propter occupationes excusabantur. Cibus religioso item, & cœnobitico modo fere dabatur. vno cōstabat obsonio, & iurulento ferculo; cum pomotum, vel simili additamento, altero ante, altero post reliquum cibum. omnia vero vulgaria: nihil prorsus delicatum, vel exquisitum. atque huiusmodi mensæ vniuersi accumbebant, summi, & infimi: nā cuiquam cibum priuatim in proprio domicilio sumendum dari, erat interdictum: eademq; lege Vicarios tene ri cōstitutum erat. Quemadmodum antequam assiderēt, statim bene precandi formulam adhibebat, qui primum ibi locum ex presbyteris tenebat; ita post cibum sumptum, eodem præeunte, gratiæ agebantur: & ordine omnes ex triclinio in facellū ibāt; vbi litania cum inuocatione sanctorum consueta, precibusq; adiunctis habebatur. Valetudinarium erat cōstitutum, quod ægroti saltem humiliores curabantur; salutaribus rebus iuuabantur; ab ipso Carolo interdū visebantur; certo præfecto ei muneri constituto. Omnes familiæ leges antea breuiter, summamque notatas, postremo describi iusserat copiosius; quamquā minime potuit opus absolui. eas vero seruari præcipuo quodam studio curabat, ministros sæpius interrogando, & monendo; tum certis temporibus etiam eosdē cum alijs religiosis viris conuocando; vt de rebus omnibus plenius cōsultaretur. quo loco recordor inter alia iussim ab eo frequenter, & inculcatum; ne quid ægrotis, imbecillis, hospitibusque deesset: sibi numquam ministros satisfacere posse; donec id plene, cumulateque perfecissent. hæc tantopere in ægrotos officia illi hærebant in visceribus: vt ex summis rebus, quas animo quotidie agitabat. ad ea, quamuis etiam tenuissima, frequenter respiceret. cum pene moribundus Mediolanum venisset;

dum per gradus ædium ascendens sustentaretur, tanto studio quendam ex suis præfecto commendauit, qui ægrotus itidē venerat, vt de illo multo magis quàm de se ipso sollicitus videretur. Cum apud eum Brixiensem ecclesiā visitantem, in morbum incidissemus; benignus pater inuisens, pannum quo operiebamur suis manibus tentat, leuiorem existimans, quàm opus esset, aptiorem lecto suo detrahi iubet, atque afferri; vt incommodo suo nobis commodaret. Externis itē ægrotis christianæ charitatis officia libentissime tribuit. declarauit, se libenter iturum; si quis ægrotans ab eo sibi priusquam moreretur benedici cuperet. immo vt eis subueniret cumulatius, sui que Pastoris accersendi desiderium excitaret, plenariæ indulgentiæ ijs tali tempore tribuendæ, obtinuit a Pontifice perpetuam facultatem: neque id sibi solum, sed prouinciæ totius Episcopis; vt eos quoque ad idem piæ benignitatis opus incitaret: quæ quidem plenius in litteris Pontificijs editis explicantur. ægros autem sæpe cū adiret ipse; sacerdotes suos etiā quandoq; mittebat, qui eius nomine benedicerent, indulgentiamque largirentur. Sed postremis annis, cum ad sanctitatis opinionem plurimum accessisset; increbuisse etiam, per eum esse redditam quibusdam sanitatem; ideoque iam ab nonnullis ad ægrotos desperatos accerseretur: multò cautius eundem sibi christianæ humilitatis studio, constituit; atque etiam recusauit. Carolo Emanueli in primis Duci Sabaudie peruulgatum est ab eo beneficium eiusmodi tributum esse: quem nulla pene vitæ spe Vercellis iacentem cū adisset; suis, populique supplicationibus magno studio adhibitis, discedens eo periculo liberatum reliquit. quæ res & magnam multis admirationem; & summam pijs, publi-

æque tranquillitatis studiosis lætiti-
 am attulit. Homines sibi charos,
 immò qui magno etiam essent eccle-
 siæ vsui, benigne ille quidem cõple-
 ãbatur, dum manebant; omniq; ra-
 tione studebat retinere: sed si quan-
 do ab eo discedere contigit; nihil fe-
 re visus est commoueri. eorum item
 si aliquis peccasset; minime dissimula-
 bat; nisi æquum alioqui christianum
 que parcere existimaret: id quod li-
 benter ijs tribuebat, qui erratum a-
 gnoscentes, & ex animo dolentes,
 veniam peterent. Cum ijs, qui do-
 mesticis ministerijs addicti erant, mi-
 nime solebat sermonem conferre:
 quæ enim opus erant cum ipso dom-
 præfecto agere satis habebat. nullius
 item facetias, lepore sive admittere
 vumquam. serijs de rebus semper erat
 sermo. quidquid otiosum esset, indig-
 num Episcopo vensebat. Qui cum
 eo familiariter versabantur, ijs num-
 quam aditum apertum esse volebat,
 ad remittendam eam; quæ personæ
 deberetur, reuerentiam. quæ cum
 alioqui familiaritate, vetustateque
 sæpe obsolescat; teneri, vigereque
 semper æquum, decorumque puta-
 bat; tum ad disciplinam conseruan-
 dam admodum utile.

Coluit non mediocriter officium,
 virtutemque illam, quæ in hospiti-
 bus benigne accipiendis posita est.
 peregrinos omnes, sacros præfer-
 tim, & probatos; principes item vi-
 ros pie accepit, ac liberaliter. Stu-
 diose id faciebat, & libentissime; tum
 quia christianæ consuetudinis ea be-
 neficentia fuit semper; tum quia mul-
 tis ad salutem iuuandis aditus ea via
 sibi videbat aperiri ardebat namque
 desiderio in omni actione, in omni
 sermone, omni tempore curandæ,
 iuuandæque alienæ salutis. exteros
 in primis earum regionum, quæ cor-
 ruptæ fidei miseria premuntur, omni
 officio, ac benignitate complecteba-
 tur: humanissime alloquebatur: ex-

Pars I I I.

traordinarijs honoris significationi-
 bus, si venientibus, occurreret, si ab-
 euntes prosequeretur, si cum ijs es-
 set, semper accipiebat: nihil præter-
 mittebat, quo eos in recta fide, atque
 integra confirmaret; catholicæque
 Romanæ ecclesiæ magis, ac magis eo-
 rum studia, pietatemque conciliaret.
 vt omnes tantam humanitatem, cum
 sanctitate coniunctam, abeuntes in-
 finitis laudibus extollerent. Cum
 Heluetijs, & Rhætis, qui frequentes
 rerum salutarium causa orthodoxi
 ad eum veniebant, hilare more na-
 tionis agebat, ac familiariter: ma-
 num prehendebat: accumbebat co-
 miter cum illis: atque licet discipli-
 næ suæ modum teneret; nonnulla ta-
 men concedebat: bibentium propi-
 nationes non respuebat, ab suo ta-
 meo modo, & ab aqua sua parû, aus
 nihil potius discedens. Præsules ad
 ecclesias sacrasq; res insigniores vi-
 sendas inuitabat; ipse etiam, si Car-
 dinales, primarijve Episcopi præfer-
 tim exteri essent; comes accedebat.
 in collegijs religiosioribus, loco re-
 creationis animorum, cum ijs erat.
 quo tempore de seueritate sua mul-
 tum remittere humanitatis gratia
 solitus fuit; seque ad hospitum mo-
 res, voluntatemque non mediocri-
 ter conformare. eosdem accipiebat
 in collegijs clericorum suorum: lo-
 corum communicabat instituta; di-
 sputationes, orationes coram ijs-
 dem haberi iubebat. Principibus vi-
 ris laicis, sermonibus ad eorum do-
 cumentum aptis; sacra lectione mē-
 sæ adhibita; libellis optimis dono
 datis, prodesse quamplurimum stu-
 debat. eosdem ad vespertinam do-
 mus suæ precationem, spiritualem-
 que scholam inuitabat: vbi siue bel-
 latores essent, siue alijs vitæ institu-
 tis addicti, dicebat ipse ad cuius-
 que salutis rationem accommoda-
 tē. erant nonnumquam, qui omis-
 sam multo iam tempore sacram

N n con-

Hospitali-
 tas.
 CAP. XVI.

Amor
 esse
 tenet
 de
 qd
 qd

confessionem dolentes: & vitæ præ-
 teritæ mala detestantes, superioris
 tēporis omnis peccata; prius quàm
 abirent, confiterentur; melioremque
 sibi vitæ rationem constituerent. ac
 quemadmodum ad rem aggredien-
 dam cohortatione; ita Pontificia fa-
 cultate, quæ ampla numquam ei de-
 erat, si ob grauiora peccata necesse
 esset, subueniebat ad perficiendum.
 Tanta erat hospitem frequentia; vt
 vel ipsi publicorum vectigalium con-
 ductores, portarumque custodes, Ca-
 roli nomine res tantas absque porto-
 rio quotidie victus causa mirantes
 importari: eidemve alias adscribi;
 fraudemque suspicantes, Caroli pro-
 curatores adierint: incredibile sibi
 videri, tantum comæatus in Caroli
 domo cōsumi, diligenter vellent ani-
 maduertere; ne qua in re sacræ immu-
 nitatis nomine fortasse fraudaretur;
 & aliqui ad quæstum suum nomine
 Cardinalis abuterentur. qui vt homi-
 nibus ijs satisfacerent, rerum, hospi-
 tumque summa facta, tercentos vno
 mense receptos hospites, qui vario
 temporis spatio morati essent, repe-
 rerunt. Tam magni sumptus, rebus
 domesticis præfecti verebantur, vt
 Caroli facultatibus essent tolerabi-
 les: cumque non semel monuissent:
 ille pluribus in consilium adhibitis,
 ea de re deliberavit, cum essemus
 in ædibus nostris Cernusculanis: &
 hospitij pio, salutarique fructu pro-
 posito, contraque rei familiaris ad-
 sumptum sustinendum inopia; quæ-
 sivit, quid magis è re christiana esse
 iudicarent: se, ne talis fructus eripe-
 retur, vel id mendicitatis multorum
 causa non fugere; si sic expedire
 putarent; vt arcam certo loco consti-
 tueret, qua elemosynæ subsidij ab
 hospitibus, qui dare vellent, collige-
 retur. in eam sententiam ventum est;
 vt ne hospitium intermitteretur: sed
 satis haberet, cum antea vniuersam
 comitatum, equos, & alia iumenta,

vel inuitis dominis, in domum acci-
 peret, principes ipsos nonnullis pro-
 dignitate additis comitibus, suscipere;
 ceteros autem in cauponis relin-
 quere. famulorum causa disciplinae
 ordinem valde perturbari; inde au-
 tem ipsos referre, vtilitatis parum:
 ex ijs, & iumentis simul, magnam
 sumptus partem existere. ita fore, vt &
 propositum sibi, ex iuuandis ad sa-
 lutem multis, principibus præsertim,
 fructum perciperet; neque quidquã
 temere committeret, vnde ære alieno
 immoderate grauaretur. ceterum
 nihil dubitandum, quin ad tam pios
 sumptus diuina benignitas, quæ o-
 pus essent, suppeditaret. Hospitum
 mensa domestica finibus minime
 continebatur: sed propria quadam
 moderatione concilij prouinciæ de-
 creto sancita constabat: sic tamen, vt
 qualis, quantusque cibis appone-
 tur, etiam summos viros non pœni-
 teret. Verum postremo tempore ho-
 spitalitatis officium insigniter auge-
 ri constituerat: iamque paulo ante-
 quam moreretur, Præposito domus
 iusserat, vt ad omnes totius diocesis
 clericos excipiendos, quibus ad vr-
 bem rerum suarum causa veniendū
 esse, & diem partem instrueret: hospi-
 tio sacerdos præficeretur; cui non
 hospitium solum commodas essent,
 sed mores etiam curæ; quique ope-
 ram daret, vt ijs per certas exercita-
 tiones in ecclesiastica disciplina pro-
 ficere. ita etiam fore, vt neque leui-
 bus de causis clerici ab suis ecclesijs
 abessent, neque nimis diu.

Religiosi animi viros vehemen-
 ter diligebat, & magna voluntate
 complectebatur; vt licet necessitudi-
 nis, amorisve alia causa intercede-
 ret nulla; essetque homo alioqui
 ignotus; studio faueret, ac re iuuaret
 amicissime; non solum si rogare-
 tur; sed sua sponte, si veniret in men-
 tem. eiusmodi ad probitatem, reli-
 giososque mores propensio, tanta
 erat;

Animus eius
 erga bonos
 religiosos
 que viros.
 Cap xvij.

erat; vel specie ipsa interdum videre
 tur commoueri; hominesque recipe-
 re, quorum bonitas eius gratia non
 responderet æqualiter. Sed ipse quã-
 plurimis egens administris, interdum
 quorundam operam ecclesiæ suæ ne-
 cessariam, & in præsentia vtilem cau-
 te adhibebat; neque interim valde
 laborabat, vere ne ac omnino ij ta-
 les essent, quales specie videbantur;
 illud Apostoli, vt quandoque audiui-
 mus, vsurpans, Dum omni modo si-
 ne per occasionem, siue per verita-
 tem Christus annuncietur. Ecclesiæ
 Præsules, maxime si perfectæ disci-
 plinæ desiderium in eis perspiceret,
 singulari quodã, non amore solum,
 sed suauitate, ac delectatione tene-
 bat amplexos: nihil officij prætermi-
 tebat: de communi munere, atque of-
 ficijs attente communicabat; & su-
 um, alienumque ecclesiæ optime ad-
 ministrandæ studium conabatur a-
 cuere. hac in primis de causâ, mutu-
 um Præsulibus congressum, expeten-
 dum dicebat; vt alterius sermone iu-
 uaretur; & si qua parte religiosus ani-
 mi ardor deferbuisset, ea quasi exer-
 citatione, diuino affante spiritu, re-
 calesceret. Episcopos omnes præter
 multorum consuetudinem, honora-
 uit; plurimiq; se facere semper osten-
 dit: ad res ecclesiasticas bene geren-
 das studiose iuuat: reuerendissimos
 in epistolis appellauit: quod licet alij
 quoque Cardinales prius facerent;
 alij tamen eius exemplum secuti sũt.
 Consuetum honoris officium in eos-
 dem venientes, & abeuntes supera-
 uit. Atque à magno quodam prin-
 cipe hospitio in itinere acceptus;
 cum esset vna; Episcopus ciuitatis ne-
 mine præmisso venit; doluit Caro-
 lus, quod ei occurrere non potuif-
 set. Sed discedetem ipso relicto Prin-
 cipe, cui sciebat id molestum fore,
 ex consuetudine sua comitatus est,
 vt suũ de dignitate episcopali colen-
 da iudicium ostēderet. Quorum vir-

tus olim in Ecclesia floruiſſet; eorum
 instituta didicit; scripra: conquiſiuit;
 ministros accerſiuit, ipsam vultus
 imaginem sibi comparauit; vt ob o-
 culos collocata; viam virtutis epi-
 scopalis memoriam, ad imitationis
 studium, in eo conseruaret. huiusmo-
 di fecit in primis erga Gibertum Ve-
 ronensem Episcopum. Roffensem
 quoque, qui Christi causa sangui-
 nem, in Anglia, vitamque profudit,
 ante se pictum habuit, vna cum S.
 Ambrosij effigie; quam, omnibus a-
 lijs inspectis, quæcumque antiquio-
 res haberentur, curauerat exprimi,
 Regulares viros cuiuscumque ordi-
 nis essent, quos sacræ disciplinæ stu-
 diosos nouerat, ita beneuolentia pro-
 sequebatur, & honore; vt nemini
 prorsus cederet. eorum quoque ope-
 ra, quibus rebus idonei essent, liben-
 ter vsus est. res item vitæ necessarias
 supeditauit. id cum faciebat, ad cœ-
 nobij mittebat Præfectum; homi-
 nēq; tantummodo, cuius causa mo-
 uebatur, iubebat, in eius necessarijs
 rebus commendari. contra, si aduer-
 sus instituta sua facere; si disciplinā
 negligere; si populi licentiam alere;
 si christianæ disciplinæ restitutionē,
 aut progressum impedire; cognosce-
 ret; eos corrigendos maxime cura-
 bat: monebat præfectos; ipsosve Car-
 dinales ordini præpositos. ipse præ-
 cipua in eo genere præter Tridenti-
 num decretum, Apostolica auctori-
 tate vtens: haud quidem facile; sed
 cū erat opus, vt eorum, ceterorumq;
 salutem cōluleret; in eos animaduerte-
 bat. ea res faciebat, vt in diocesi
 Mediolanensem ordinum præfecti
 bonos, quantum fieri posset, mitten-
 dos curarent. obseruarunt quidam;
 Carolum, cum regularis ordinis qui-
 spiam in via ipsi honorem tribueret;
 si comitem videret, vt disciplinæ cœ-
 nobiticæ leges ferunt; & benedicere
 manu solitum fuisse & etiam paulū
 tollendo galero honoris significatio

nem dare: verum si solus esset, præterijisse, quasi nullū vidisset. vix causā necessitatis adducebatur, vt eos ad parochias suas custodiendas admitteret. verebatur enim; cum animarū charitatem perspectam nō haberet; vt alijs curandis esset idoneus; qui se ipsum ita non custodiret, vt assignatum diuinitus locum posset tenere: Pārurorum cœnobiorum, quæ in vicijs sunt, vbi exigua vel nulla vigere solet disciplina; cōtra vero datur delinquendi locus; ita rationem haberi cupiebat, vt & ordini confuleretur, & populis. qua de re cum Pontifice Gregorio non multō ante mortē cū egisset; eius iussu Præfectis omnibus vocatis, numerari cœnobia curauerat; & ad se referri, quem numerū solet, eorum cœnobiorum quodque continere; ad alia progressurus: si vita longior contigisset. Ipsam hominum Deo penitus addictorum regulam, ac statum tanti fecit; vt quemadmodum animo præclare fecerat; ita quotidie studeret institutis domesticis imitari. eadē cum in collegia clericorum suorum induceret; fiebat sæpe numero, vt ex ijs ad cœnobiticos ordines aliqui transire vellent. quod ille, cum vehemēti regularium ipsorum cohortatione; vel quōd eos feruoris disciplinae taderet, euenire sæpe suspicaretur; cumque necessitatem ecclesie suæ quotidie magis perspiceret; prius eorum voluntatē, consiliumque diu curabat, ac diligenter examinari; quàm ea de re consentiret. quin etiam, Apostolica interposita auctoritate, prouidit; ne ad eorum ordinem, quorum domestica opera regebantur, & litteris erudiebantur, seminarij clericis aditus pateret; nisi quadriennio essent extra seminariū morati: ceterum si diuino spiritu vere agi quæ viderat; facile dimisit; & ad perficiendū iuuit. si quis etiam, regulari vita prius sibi proposita, mutato deinde consilio, quod euenit sē-

pius, vellet animum ad eius disciplinā, Oblatorumve regulam adijcere; nisi illi, sibi que, Theologis cōsultis, studiose cauisset; non recepit.

Poterat vere de religiosijs viris cū Dño dicere, hi sunt fratres mei. nam erga propinquos ita se habuit, vt eos potius sibi cauendos, quàm amplectendos statuisse videretur. tamen autē illi, quātōpere ex tanto viro auferentur, satis agnoscerent; erant aliqui tamen qui talē in eo suorū quasi despicientiā, vt sunt humani sensus, ægre quandoque ferrent; non nihilque expostularent: Borromeiam gentem ex eo sperasse semper dignitatis amplitudinisque accessionē: at contra prorsus accidere: cum ea, quæ adhuc tenuerat, eius causā potius amitteret. Ille vero sacrā disciplinam, & res diuinas, quibus addictus erat, ecclesieque iura, non posse, aiebat, non curare, omnibusque viribus tueri. si ex ea cura detrimētū aliquid familiæ afferretur: aliorū esse culpam: contra suam id fieri voluntatem ex Dei benignitate tamen multō plura sperarent, quàm ea, quæ vel amitterent, vel ab eo, si ei rei studeret, possent adipisci: se tamquam Deo, diuinisque obsequijs penitus traditum, ab eorū familia translātū putarent. quod quidem & re, & nomine paulō post Aronæ arcem ereptam, effici curauit. nā Iubilei causā Romam profectus, cōsulto prius Pontifice, non se post hæc Borromeium scripsit, aut scribi voluit: sed sanctæ Præcedis Cardinalē; illud Prophetæ amplexus, Extraneus factus sum fratribus meis, & peregrinus filijs matris meæ. Sed antea quoque, cum in summis porticibus ædificata canonicalium architectus insignia Borromeia in sculpi iussisset; præteriens forte Carolus, & cœptū opus suspiciens: cum in posterum faciendā prohibuit: cum facta iussit excidi: quæ tamen curante nemine, Carolo que amplius non aduertente, in ipso operis,

Vt se gessit in propinquos.
CA. XVIII

operis principio remanserunt. Atta-
men charitatem propinquorum re-
cinuisse illum dubitare nemo debet;
quatenus vel naturæ, vel christianæ
disciplinæ ratio postulat. itaque a-
mantissimi cognati officia, cum opus
fuit, in suos cumulate præstitit; fuit;
tutatus est. quid fororibus dederit,
non commemoro. viri principis hu-
manis opibus florentis potius, quam
Antistitis religiosissimi illa fuerunt
officia. sed ipsas sorores consilio, stu-
dio, opera sua semper amantissime
iuvit. propinquis multis magna no-
bilitate, parique inopia foeminis; do-
tes largitus est, nobilitati non om-
nino impares. Alios item egenos nõ
deseruit, modo à flagitijs abessent.
Ceterum tatum aberat, vt suis quid-
quam largiretur, vt potius rebus eo-
rum vteretur sæpissime. Ac pateruã
quidem bona per fidei cõmissum re-
lictã, Comiti Iulio Cæsari patruo di-
misit: sed ea pactione, vt intègros eo-
rum fructus quotannis perceperit.
Illud autem sibi cauendum existima-
uit; ne forte animo ita in eo genere
flesteretur, vt officia Deo, ecclesiæ,
gregique suo debita aliqua ex parte
prætermitteret, quibus humanas cha-
ritates omnes cedere debere, nemõ
negauerit. Cum ei de Hortensia so-
roris obitu nunciatum esset; non au-
si nos quidem, cum præsentem esse-
mus, consolari tantum virũ; cum ali-
quid tamen tangeremus; non nega-
uit, parũ se suorum morte commoue-
ri solitum: verum id naturæ potius,
quàm virtutis esse, modeste dicebat.
ac multa tunc quidem ex eo sermo-
ne intulit; quàm diligenter ecclesia-
sticos homines, cum cognatis suis cõ-
glutinationem animi quandam caue-
re oporteret: quorum misericordia,
precibus, suauitate facillime infle-
sti; & à vitæ huius contemptu, à sa-
cris laboribus, à iuuantis liberaliter
egenis, auocari possent: tum adduci
quoque, vt multa sæpe Deo minime

Par. III.

grata facerent, perrmittere, cum
eorum offensione, quibus optima
semper ad imitationem exempla
proponere debent. quò facilius id
fieri posset, abstinendum monebat
ab eorum consuetudine: deque se ip-
so tali viro affirmabat; nunquam se
cognatorum suorum domum adire;
adibat autem perquam raro; quia
aliquo modo diuinarum rerum stu-
dia, atque desideria retardari animo
suo sentiret. Federicum suum pro-
pter optimæ naturæ specimen, atq;
adeo singularem ecclesiasticæ pro-
bitatis indolem, à prima ætate dile-
xit plurimum. sed amorem ita coer-
cuit; vt neque apud se habere volue-
rit; neq; vultu, neq; verbis, neque re
aliqua fere quidquam in eum præci-
puè voluntatis demonstrarit. cum an-
nos XIII. natum doctrinæ causa Bo-
noniam dimitteret; nonnullaque per
nos ei vitæ præcepta daret: amplexu
illum esse vitam clericalem, gau-
denti sane animo nobis aperuit:
quamquam nihil eiusmodi palam
præ se tulit. ac nos tunc quidem exi-
stimauimus, Federicum de ea re cum
eo communicasse: postea vero per-
mirum visum est; cum idem Federi-
cus Cardinalis nobis affirmauit, neq;
tum se aliquid eiusmodi præ se tulif-
se, & à clericali vita eo tempore fuis-
se alienum. Propinquos per alios li-
bentius, quàm per se ipsos, aliquid
petentes audiebat. omnino caute au-
diendos esse dicebat, animoq; non-
nulla suspicione occupato, ne quid
minus iustum, probatumve postula-
rent: tum parato etiam ad negandum
si minus id rectum appareret: ne vi-
forte coniunctionis, ad aliquid mi-
nus iustum concedendum impellere-
tur; qua remollefcere fortis quoque
animus facilis solet, ac leniri. Cum
alij fere propinquitatis causa, mul-
ta tribuere, atque indulgere soleant;
contra ille coniunctionis vinculo v-
tebatur, quantum poterat; vt eo con-

Na 3 stri-

stricti cognati rebus omnibus magis, quam alij continerentur; ne ceteris exemplo quidquam nocerent; imo potius prodesse. Agebatur quandoq; de episcopatu in prouincia Mediolanensi mandando cuidam eius affini: cuius doctrinam; alia fortasse nonnulla ad episcopatum gerendum necessaria cum desideraret; eum excludendum curauit. qua de re cum is, alijque coniuncti quererentur; liberè causas aperuit, quibus eam rem ipse probare non posset; imo sibi iudicaret impediendam. Ioan. Iacobi Medicis cadauer, iussu Pij quarti eius fratris in eleganti, ac magnifico marmoreo sepulchro collocatum in ecclesia maiori Med. nihilominus deponi, atq; sub terram conijci iussit; licet exceptum monumentum, in decretis eo de genere scriptis intelligi posset. Cui adhuc auunculo uiuente, per Ormanetum collocationis loca in monasterijs ad uirginalis pudoris normam conformaret; in ipso monasterio in primis, ubi non soror eius tantum, sed etiam Pontificis ipsius forores erant, id effecit.

Amicos alij
quid petentes,
ut audierit
CAP. XIX.

Amicorum gratiæ tantum tribuit; ut omnes tamen intelligerent, nihil ab eo impetrari posse, nisi iustum, rectumque esset penitus; & suæ ecclesiæ institutis, atque utilitatibus; tum uero uniuersæ ecclesiasticæ disciplinæ consentaneum. sæpe euenit, ut quæ alij leuiora putassent, vel principibus uiris, Cardinalibusque ipsis denegaret; quia ecclesiæ suæ disciplinam aliquo modo per ea laedi, fructumve ex parte aliqua impediri cognoscebat; ynde maiora deinceps sibi detrimenta expectanda essent. Inter eius familiares, nemo fuit, qui uere posset insigniter apud eum equaliter omnes amabat; & pro eo, quantum unusquisq; aptus esse estimabat, atque utebatur. qui plus fortasse posse uidebatur, is nihil solebat alicuius gratiæ postulare; neque

omnino quidquam alia de causa proponere; quam quod ita rectum esse iudicaret, & instituta disciplinæ accommodatum. Ea maxime recusabat Carolus, quæ contra sacra decreta peterentur. timebat enim in administratione sua uniuersa uehementer, indulgentiæ genus eiusmodi: ægreque admodum committebat; ut quæpiam lege aliqua solueret aliquando: cum ex diuturna experientia documentum caperet; si quid ex modica parte, vel specie sola relaxatum esset; quam facile tempore procedente, plena consequeretur dissolutio. quemadmodum aggeris sublata particula, sensim ea uia facile tota uis erumpit fluminis. Ea re fiebat, ut interdum nonnullis uideretur canonum sacra uincula constricta nimis habere. Sed ipse nullius gratiæ, potentiaue addictus; & momenta rerum, ab eo quod in posterum euenire facile posset, & ad diuinam uoluntatem diligenter perpendens, præscriptis suis religiosissime sibi hærendum statuebat. nam & simili constantia in ijs tenendis legibus utebatur, quas semel sibi priuatim constituisset. longum esset enarrare, quanto illi usui fuerit in proposito tenendo, decretisque tuendis accurata stabilitas. At in denegando, cum permagni interfit, qualem se quisque præbeat; multosque non tam recusatio ipsa perturbet, quam insuauis recusandi ratio: tam scite Carolus id facere, atque amabiliter solebat; ut non uoluntatem, sed iustam causam, rationemue impedimento esse petentes agnoscerent. Roganti primariæ matronæ; in principio suæ administrationis, nondum constricta recentibus decretis disciplinæ; ut filiam liberet in conuobio uisere grauiter ægrotantem; respondit Carolus, Breue tibi, inquit, hoc erit solacium; at tibi tanta nobilitate, atque auctoritate, si denegari patiaris; quod te ue-

hemca-

hementer rogo; mihi nunc claustrorum religioſas leges renouanti, magnam præſidium attuleris; vt tui exemplo propoſito, cæteris me poſſim excuſare. quibus verbis illa facile placateque repulſam tulit. Si quid à Principibus viris ipſe petere rogatus eſt; libenter, promptoque animo ſuſcepit; modo gloria Dei, hominumve ſaluti in eo poſſet inſeruire. De magiſtratu obtinendò non rogabat, niſi rectè, iureque peti cognoſceret; plerumq; teſtimonium tantummodo dabat; hominem, quantum ipſe noſſet, aut à probis viris accepiſſet, ſibi idoneum videri: cui, ſi magis idoneus non occurreret, mandari poſſet. Narrabat in ipſis amplitudinis ſuæ initijs, aliquid rogantibus, quod à Pontifice concedendum eſſe non putabat; ita reſpondiſſe tamen ſemper; vt verba ſpeciem promiſſionis, vt ſit, præ ſe ferrent: mox id minus ingenuum, dolique genus quoddam cum exiſt imaret; eam conſuetudinem tenuiſſe, vt ſi concedendum non arbitraretur, aperte profferret, ſæpe etiam moneret, vt à propoſito petentes declinarent; immo facturum ſe denunciaret; quominus Pontifex aliorum precibus in eo ſteçeretur. Ita factum eſſe, vt qui iuſta quærerent, fidem promiſſis haberet; quod antea pauci faciebant: cæteri moniti ab incepta re deſiſterent. ſuum canònum tuendorum ſtudio; libertatemque id reſuſcandi, quod ab eis alienum videret; illuſtri declarauit exemplo, quod hoc loco ſubijcere operæ prætium exiſtimamus. Sebaſtiano Luſitaniæ Rege abſque ſiſijs mortuo, creatus eſt Rex Hæricus S. R. E. Cardinalis eius patruus; què vehementer rogatum, regni optima tes, Præſules, populiq; exorauerunt, vt vxorem vellet ducere: ſperabant enim ex eo, quamuis ætate conſecta, procreandum in imperio qui ſuccederet. præter vniuerſi regni ſolatiũ,

Jiloo

pietati, religionique valde conſentaneum eſſe; diſcordijs, bellis, calamitatibus occurrere, quæ Henrico mortuo, nullo regiæ domus relicto ſucceſſore, propemodum neceſſe erat exiſtere. Henricus; vt Epicoſopus, religione ſolui, vxoriſque ducendæ facultatem à Geegorio Pontifice ſibi concedi, poſtulat. eodem tempore Mediolanum ad Carolum dat litteras: adductum ſe à Luſitanis ſuis, vt coniugio conſentiret; quo tamquam vnico remedio tranquillitati pro uinciæ poſſet conſuli; graue admodum ſibi eſſe, ducereque id cuiuſdam loco ſacrificij, in quo ſe ipſum pro ſuorum ſalute immolaret: ſed publicæ quieti cedendum iudicaſſe. vehementer igitur rogare, vt quantum ieniti poſſet, ad eam conſeſſionem Pontificem perducere conaretur. idem viri principes alij maiorem in modum à Carolo poſtulant; negotiumque eius auctoritati commendant. Carolus amiçiſſimi, optimique Regis poſtulationi, non quod is velle videretur, ſed quæ ſancta Eccleſiæ putaret conducere, reſpondet: Magni quidem intereſſe videri; quærerere Luſitanis, qui ei ſine controuerſia legitime poſſet in re gno ſuccedere. ſed tali Antiftiti poteſtatem facere coniugij, rem omnium videri grauiffimam; neque vllò vumquam tempore conſeſſam. Perſonæ Deo dicatæ, in alio genere, factam quandoque dici poteſtatem nuptiarum: quod nullo tamen ſatis certi, probatique auctoris teſtimonio fere confirmaretur. omnino exoptatos eiufmodi nuptiarum, vel publicæ quietis, vel ſucceſſionis euentus minime contigiffe. maxima etiam inde publice, ac priuatim extiſſe incommoda; vnde magnæ utilitates expectarentur. probandam magis; atque imitandam quorundam Regum continentiam; qui matrimonio coniuncti, cum rectè, ac legitime filios poſſent ſuſcipere: nulla ta-

N n 4 men

Polſſent
- in re gno
- ha collat
- ad iudic
- ſim ſi ei
- ſi
- X X 543

men heredis, successorisve habitas ratione, singulari castimonie studio, tali matrimonij; vsu abstinuerunt: quanto magis, qui cœlibem vitam professi, sine singulari quadam venia sese ad connubium referre non poterant, quæ dixerat, exemplis allatis confirmavit. postremo in re tanta, tamque difficili, nihil se aliud probare posse dixit; quam, ut quibus de causis ea facultas postulanda videretur, ex ea causa summo Pontifici candidè, nulloque studio referrentur. quod is pro summa auctoritate, diuinoque afflatu iudicasset, æquo animo, voluntateque acciperetur. De re grante ad Pontificem scripsit, quid sibi maxime probaretur indicavit. euentus qualis fuerit, ignorat nemo. Cum autem aliquid sibi petendum, aut persuadendum Carolus statuisset, id faciebat vi quadam singulari, non is quidem contenta voce, vel corporis motu, neque dicendi facultate, quæ modica erat; sed optimis argumentis, ijsque ita explicatis, ut ratione tantum, veritateque; non studio, vel desiderio suo, nedum perturbatione duci satis intelligeretur. neque vero ad responsiones hæsitabat, aut respondentis asperitate, vel importunitate commovebatur: sed tum acute, tum sedate semper replicabat: ut plurimi prædicarent, inuictum ab illo abire posse neminem, quem vincere is statuisset persuadendo, sicuti contra, a nemine illum vinci, fictive posse, cum ita rectum esse, animo statuisset.

Monendi officium ut ex-
ga alios ad-
hibuerit, ac
in se tulerit.

CAP. I X.

Monendi officium, quod amicis, christianique in primis animi est; ne scioque verum magis, utile; vel neglectum; in quo publice opus esse cognouit, aut priuatim, minime prætermissit. Episcopis, Cardinalibus, principibus viris, suis ipsius aduersarijs, in eo genere non defuit. quod quidem; cum non minus amanter, quàm libere faceret; non potuit ei non

feliciter, fructuoseque; si non statim, at aliquando tamen, euenire. Vir amplissimus quidam quandoque fertur, eiusmodi officium æcerbe admodum tulisse; qui diu post gratias egit, magnumque inde fructum percepisse, Carolo ipsi modestissime testatus est. At se quoque mira modestia ipse passus est, ab alijs moneri, cui opus fuit; submisitque, vel suarum actionum rationem reddidit, vel fecit quod moneretur. neque solum erga viros atque, atque auctoritate graues ita se gessit: sed alios quoque monere ausus sic prorsus audiuit, ut par omnino erat, si eos ille monuisset. Fuere tamen, quibus videretur. Carolus in modo publicæ, priuatæque disciplinæ tenendo, non satis alienas quandoque curasse monitiones, qua de re commemoratum est supra. Verum, si quando non obtemperauit, monitione nullo modo videtur contempsisse, sed ita rectius, Deoque gratius, iudicasse. enimvero omnium sequi consilia, etiam si boni, prudentesque videantur; solidæ, præstantisque virtutis non est. alijs alia proposita sunt. quidam animi infirmitate male iudicant: multi mediocritate quadam contenti, vitæ, morumque communem quendam modum minime transire student. pauci ad perfectæ virtutis præstantiam incitati feruntur. horum omnium sensus, animusque, infirma fere necesse est vulgarique consilia pariat. At præcipuis quibusdam diuini spiritus donis, viri excellentes affecti, proprijsque; diuinitus illustrati luminibus: quorum vita perpetuo quodam choro virtutum, ita sibi constat; ut cum alia recte procedant, alia non claudicent; ijs, inquam, neque communibus consiliorum terminis sese continent; neque consuetis virtutum gradibus consistunt: sed longius multo progrediuntur, atque euolant altius; quos enim quisquam est ex summis, diuinisque viris, quos colit.

colit Ecclesia Dei; cuius vita communibus præceptis contineatur; qui quidem singulari quodam diuini amoris ardore inflammati, ad maiora semper ita rapiebantur; vt in cursu charitatis infinito modum sibi satis definire non possent: ad eamque demum excellentiam peruenirent; quæ ceteris eos mortalibus proposuit; vt per sanctissimo exemplo ante oculos posite; neque illud desperent, quod alij diuina ope sunt assecuti, & quò maiori studio summa sequuntur, eò magis sese remoueat ab infimis. Non id mihi arrogo, vt inter sanctos eiusmodi viros Carolum esse reponendum ego pronuncie. id viderint alij, sed quibus præcipuum illud lumen, vniq; largitur Deus; ijs eundem arbitror præcipuum quoq; largiri munus; quo, neq; alienum cõsiliu, monitionemve contemnant; & cursum ab omni errore suum, constanti quodam, & certo conscientie lumine confirmati, tueantur.

Vt eos qui adirent acceperit, alieque vitia tolerauerit.

CAP. XXI.

Mansuetudine, atque humanitate utebatur in omnes qui adirent; sed insigniter in eos, quos christianis esse moribus, religiosisque deditis operibus nouerat; libentissimeque si pauperes essent: cum alioqui granitatem personæ semper cum primarijs, principibusque viris, dignitatemque egregie, tueretur. nunc humilem aliquem christianorum elementorum magistrum summa humanitate, ac propemodum abiectio accipiebat: paulo post cum amplissimo magistratu agens, nihil de summa sui gradus auctoritate remittebat: at enim minuta officiorum, quæ in quotidiana consuetudine versantur, momenta, pro cuiusque loco, atque ordine cognita habebat exquise; noueratque omnes honoris tribuendi, benigneque accipiendi vias: vt cum dignitatis sue locum teneret, tum nihil etiam prætermitteret in quemquam officij, vel humanitatis.

itaque tum passim prædicabatur officiosissimus, & liberalis; tum mirabatur multi tantæ sanctitatis Antistite, tamque cœlestium contemplationi deditum, quotidianis officijs, cum opus esset, sese tam intentum præstare. Morosos, ineptos, immodestos, aut etiam insolentes homines, si qui adirent, æquo animo ita ferebat; vt neque increparet, neque abire iuberet; neq; omnino quidquam faceret, vnde perturbatus videretur. quod iustum esset, tantum respõdebat; aut vero etiam modeste monebat. eundem se præbebat in omnes alios, quibuscum res illi esset, difficiles licet, iniustos, imperitos. quamlibet enim iustam offensionis, indignationisve causam, vt vno verbo dicam, eius virtus superabat. Quosdam in consultationibus, importune rectis institutis, decretisque contradicentes, & difficile acquiescentes, æquo animo semper argumentis refellebat; omnem iracundiæ, atque obiurgationis impetum comprimebat; omnes ineptias, imperitias, perversitates deuorabat: & ea patientia, demum quod volebat facilius consequebatur. huius rei frequentissima potuerunt ab ijs exempla obseruari, qui illi assistebant. Hominem in ecclesia maiore festis diebus concionantem diu sustulit, qui se præsentem, nominatimque sepe reprehendebat. neque solù permisit, vt concionari pergeret; sed ipse quoque frequens erat eius adiutor: cumque alios audiens dormire videretur, ei se præbebat attentissimum; neque vel inter suos accusabat vmquam. demum, cum ita expedire ceterorum causa iudicaret, eum missum fieri placide curauit. Neque vero non inter domesticos etiã suos; siue operæ causa, quæ vsui ecclesiæ esset; siue ad exercendam patientiã, similem aliquem tolerauit. mitto incuriam, & indiligentiam, quotidiana domesticorum errata; quæ licet leuia

leuia sint, ob frequentiam tamen, & quoddam rerum familiarum communi ne fastidium, & quo animo tolerata, præcipua cuiusdam virtutis præbet iudicium: ad quæ sese Carolus animo sedatum, pacificumque præbuit semper. Euenit interdum vt ad ipsa sacra obeunda Carolo parato, negligentia ministrorum aliquid deesset; quod ille insigni temporis spatio, in ipso loco sacro, tam quiete, tamque sine vlllo motu expectauit, vt tamquam exemplar patientiæ astantes omnes eum intuerentur. Sed vnum ex familiaribus in primis pertulit plane molestum, odiosum, impotentem; qui nemini parceret, quotiescumque iracundia, vel perturbatione aliqua efferuesceret: qui vel in ipsum Carolum maledictis nesciret abstinere; eidem saepe insigni contumacia contradiceret, atque resisteret. quo quidem vel vnius hominis vitio, singularis Caroli patientia mirifice apud omnes illustrata est; diurnæque fuit multis tum admiratio, tum documêto. At excusabat etiã Carolus, vitioque naturæ insito, magis quam voluntati tribuebat: omnia vero morum grauitate sustentatus, sine aliqua dignitatis imminutione patiebatur.

Aduersarios, & obreptatores vt tulerit.
CAP. XXII.

Plurimos Carolus aduersarios expertus; neque illos tamen suorum studiorum, sanctitatisque imitatores; tantum abest, vt accusandi vniquam, detrahendive studium præ se tulerit; vt si quid vere dici ad eorum excusationem posset, id libenter enuntiaret. cumque interdum eos in se acriter experiretur, quos antea maioribus ornauerat beneficijs, quos equidem plures possem numerare; neque accusabât, neque beneficiorum mentionem vlllo tempore faciebat, siue maledicto impugnatione; atque adeo telo ipse peteretur; siue ministri violarentur; siue iudicia ecclesiastica disturbarentur: licet aduer-

sarios perturbate agere, omniaque in peiorem partem trahere videret: nihil, quod perspicere possit, indignatione, vel odio mouebatur; modestie, grauitatisque suæ locum tenebat; tranquille rebus suis operam dabat: vt nescio quid homine maius in eo quandoque offerretur intuendum. misericordiam potius turbatis, agitatique animis tribuere cognoscebatur. cuiusque sacris precibus semper staderet eis benefacere; manifesta quoque opera, si locus daretur, libenter eorum saluti, commodisque consulebat: vsque eo ab omni vlciscendi desiderio aberat. exempla suppeditante narrata superius; ibique latius apparet, quam patienter ac beneuole repetitis officijs, eos placare semper, sanareve studuerit; qui sibi acriter, & inique aduersabantur: quantis incommodis suis eorundem viuorum, mortuorumque salutem curauerit; quid pro ijs ipsis liberandis fecerit; qui in eius vitam coniuerauerant. Sanctissima mansuetudinis exempla in eius elucet scriptis; quibus de aduersarijs loquens, eisve respondens; cū ipse non obscure pertinax, imprudens, superbus, dæmonis etiam arte illusus, furenter ab eis appellaretur; illius imitatione cui se totum addixerat, quæ tantum oporteret ad causæ veritatem demonstrandam, resque factas tuendas, mirifica patientia, modestiaque proferebat. Dum multa publicis dissidijs agitarentur; venit ex familiaribus quidam, scriptumque affert loco publico detractum; in quo multa in Carolum erant maledicta: quod vix aspectum Carolus, nullo facto verbo, reiecit vt combureretur. Amicus quidam Roma veniens, Carolo nonnulla narrabat: inter alia, nuper ibi actum de longinqua, grauissimaque legatione ipsi danda: hominem vero magna auctoritatis maximis olim beneficijs à Carolo auctum, & ornatum obstitisse; & eum

Et balbutientem improbasse. cum Carolus placide statim; vere, inquit, locutus est: vt amicus admirans obmutesceret. Eandem moderationem multo facilius in eos seruauit, quibus in eius causis aliqua potestas erat; quidquid ijs statuissent, contra quam vellet, expedire vel iudicaret ecclesie suae grauitate saepe dolebant eius, minime stulti procuratores; multa querebantur. ipse vero non solum non incendebatur; sed suorum agendi modum potius temperabat. Nunc ad ecclesie administrationem propius est accedendum.

Singulare quoddam diuini cultus, & humane salutis studium Carolus insitum sibi semper ostendit; ex quo de medio prosperitatis humane cursum, ad meliorem statum diuino munere reuocatus est. cumque Tridentini concilij decreto, ne Cardinales quidem excusari vidisset, quin residerent in ecclesijs suis; ideoque in sede sua Mediolanensi perpetuo sibi manendum constituisset; quotidie magis ad commissi gregis commoda, salutaresque progressiones affectus; & incensus; in eo custodiendo; atque omnibus rebus iuuando, mirificam adhibuit attentionem, vigilantiam, ac laborem. Quae in re naturali facultate quadam non medio critereum iuuari concessit Deo: vt quibus in rebus sibi elaborandum constituisset, ijs se rebus penitus, totumque daret. Ita certe se totum ad ecclesie suae curam retulit; ita ei sese mancipauit; vt eius gratia, & commodo amplissima donauerit; propter eam administrationibus se omnibus exoluerit; ipsum praclarissimum Cardinalatus gradum, si ita oporteret, ob eandem causam dimittere; quod temere non dico, paratus fuerit. in ea denique cura omnia studia, omnes animi, corporisque vires posuerit; & consumpsit; vsque ad mortem. Cumque

videret quantum ex praesenti Pastoris ipsius custodia grex ad vberes Domino fructus ferendos, iuuaretur; praesentiam ipsam, residendumque in suis ecclesijs continuum studium summopere semper extulit; ac Episcopis omnibus toto animo persuadere conatus est, qua commendatione, ac cohortatione profecit in multis: qui eius sententiam secuti; vel sese ad ecclesias suas retulerunt; vtilitateque perspecta, gratias egerunt: vel, si residere nollent, munere ipso se abdicarunt. quibus Carolus ex animo gratulari solebat, & absentiam a grege suam adeo non tulissent; vt pastorale munus potius sibi renunciandum existimarent. at Pontificia quoque auctoritate iuberi, quos opus esse viderat, in primisque suae prouinciae Episcopos curauit; vt ecclesias suas praesentes administrarent. Cardinalem cum esset cohortatus, vt in ecclesia sua resideret; ille vero sese excusasset, quod non magnam ecclesiam habens, eam potius deberet aliena opera, custodiaque administrare; respondit, ne dum multa millia, vel animam solam amplissimi cuiusvis Antistitis praesenti custodia dignam. Cum Subalpinæ regionis ecclesias visitandas audisset sibi destinari; omni ratione onus a se auertit, ecclesie suae necessitates excusans. at non eodem modo, de prouinciae Mediolanensis ecclesijs; quae ob coniunctam metropolis administrationem, iusque metropoliticum in eas, ad eius curam aliquo modo, pertinebant. In Heluetios sibi, Rhetosque eundem, ac tantopere de eorum salute, vt narratum est, ideo sibi laborandum putauit; ne mala eorum propinqua possent ad ecclesiam suam peruenire. De cetero absentiam ab ecclesia sua diligenter vitauit. ne ipsa quidem de iurisdictione ecclesiastica controuersie, poterunt eum a grege suo paulum auellere.

Ecclesie
sue coram
custodiendae,
ac iuuantium
animarum
cura.
GA. XXIII.

in
-ndad
-sibit
-vix
-sag

ueller. Quando autem, vel creandi Pontificis causa; vel ad Apostolica limina visenda, Romam proficiscatur; quam citissime posset, redire maturabat: nisi, quod semel, atque iterum euenit, iussu Pontificis mens aliquot moraretur; ad aliquid instituendum, quod toti prodesset Ecclesie. Quod nisi ita sensisset, fecisset que; tanto profecto, neque in publicis ecclesie gubernandae rationibus, neque in priuata sanctitatis disciplina, consequi potuisset. dicebat enim ad utramque rem valde se incitari; cum eo se loco esse vnum sentiebat, quod spectarent reliqui omnes; & vnde virtutis exemplum sibi quisque petere deberet. commouerique vehementer, quod suis quotidie oculis aspiceret filiorum necessitates; tum vero animum eorum, ac voluntatem tantum in via salutari progredi paratam; quantum patris amore studioque iuuaretur. Animarum charitate sic flagrabat, vt dignitatis suae quodammodo oblitus, eorum presbyterorum conditionem quandoque toto corde videretur expetere; qui agrestibus, asperisque locis parochias habentes; inopem, laboriosamque vitam in curatione animarum agebant. ibi demum charitatem ostendi posse, cui nihil humani desiderij, commodive esset admistum. Hanc suorum oblatores precipuam esse virtutem cupiens, docebat eos frequenter; quam vehementer eam queri, colique ab ijs conueniret, qui se Dei ministros profiterentur. Memoria teneo, cum in aedibus esset, quae Canonice nomine appellantur; quotidie certa hora multos eius collegij clericos, qui nomen in Oblatorum societatem dederant, aduocasse; sententias ex Euangelio selectas, quae ad eam rem maxime valerent, tradidisse, ac diligenter explicasse: de quibus altero die, cum interim eas meditati essent, singillatim interrogabat, quid

sensissent. quam quidem exercitacionem miro studio, ac etiam abiectiōne obiuit complures dies. quod cum aliquando faceret, praecipuo quodam affectus ardore, ad nos conuersus, Quam libenter, inquit, nisi hoc essem loco, eam amplecterer conditionem; vt bono Episcopo deditus, nulloque stipendio, certoque hospitio nixus, huc illuc animarum causa mitterer, nulla cuiusuis incommodi, vel laboris habita ratione. Eorum ille quidem res minime cognoscere studebat, qui suae curae non essent; neque operae aliquid suis subtrahendum putabat, vt alijs tribueret: cumque aliquando quospiam suaderet, vt pro Cardinalatus officio, eam personam suscipere vellet, quae ad vniuersam spectaret Ecclesiam; vt quid vbiq; opus esset ad pietatem recte colendam, & nosset, & prouideri curaret: ei rei se assentire non posse dicebat; propterea quod ante omnia sibi ecclesiam suam curandam ex sacris legibus agnosceret; cui ne totis quidem viribus suis, totoque vitae curriculo posset satisfacere. Sed quia tamen multa nunciabantur, multi ad eum confugiebant; & omnino de rebus externis multa cognoscere erat; officijs, admonitione, consilio, etiam longinquis saepe subuenit. De ecclesijs, prouincijsque subleuandis, aut componendis; de legatis mittendis, visitationeque mandanda, ad Pontificem saepe retulit. maxime vero frequenti supplicationum publicarum exercitacione, res Ecclesiae totius Deo curabat commendari. De regularium quoque disciplina monebat quos oportet. omni officio, studioque regulares ordines, iuuabat. Sed ita tamen, vt in ecclesia sua administranda interim desuadere desisteret.

Concionandi munus, quod praecipuum Episcopi esset Tridentinae synodi constitutione iudicatum viderat, studiose

In concionibus habendis studium.

CAP. XIV.

studiose in primis suscepit. ac primo Romæ, ut est demonstratum, remotioribus locis sese in exercuit. Mediolani deinde sedens ad altare, neque admodum frequenter, verba fecit, donec calamitosissimo pestis tempore in suggestum ascendere; frequentiusque ad populum necessitate pene coactus, cœpit concionari. Institutum semper deinceps tenuit: & quod initio difficilimum experiebatur, vsu paulatim facile admodum sibi reddidit. Cum in priuatis sermonibus ex præcipiti quadam pronuntiatione, verba frequenter min⁹ expressa proferret: mirum in modum id vitij publice dicens temperauit. At aliud item erat impedimentum quodammodo contrariū; quod ægre verba inueniebat, quibus animi sui conceptiones explicaret: idque ea fere de causa, quia verborum momenta singulari quodam iudicio ponderabat; non solum, ut quod volebat proprie significarent; quod quidem magis commune est; sed etiam ut decorum quoddam haberent homine sacro, & Antistite dignum; de quo non in locutione solum, sed in alijs omnibus limatus ipse, quam alij plerique, solebat iudicare. exigentia quoque temporis ad legendum, meditandumque dati, erat impedimento. neque enim poterat ab occupationibus tot, tantisque districtus, maius, quam antecedentis fere notis spatium ad id sibi sumere. In hisce difficultatibus & naturæ, & muneris, sibi tamen committendum minime existimauit, ut tam graues partes suas relinqueret: quod sacri nonnulli homines interdum suaferunt. At vero cum ad se concionem tantum pertinere iudicaret, quantum & Tridentina constitutio, & ratio, diuinaque confirmaret auctoritas: habitas etiam tanta erat; tantum personæ grauitas; & in vultu, motuque omni sanctitas, paternusque animus elucens,

efficiebat; tantum res ab eo sanctissime ac prudentissime dictæ valebant; ut ad eum licet crebro concionantem magna concurreret multitudo, quæ dicentem attentissime audiret. non multi quidem nobiles; sed ij, quorum debebat salus esse charissima. In eo genere, sicuti alias semper, facultati suæ minus etiam tribuens, quam ipsa res pateretur; eam sibi in dicendo tenuitatem vsui esse contra elationem animi, nimumque erga se ipsum amorem; & propterea gratam dicebat: quoniamque fructum eorum, quantum luscumque esset, nolebat deperdi; qui curioso doctrinæ, ornatæve orationis studio, conciones cura, & vigilijs elaboratas quærunt: concionatores eorum item causa curabat in eo genere excellentes haberi. Ipse alijs contentus, satis interim suo muneri, pioque plurimorum desiderio faciebat; & saluari multitudinis fructu potiebatur. At enim diuino quodam spiritu, præter morem, interdum etiam præter meditata, sic ferebatur; ut omnes commoueret vehementer. Ad ecclesiasticos autem homines verba faciens; cum ipse cœlesti quodam ardore inflammaretur, diuinas etiam quasdam dicendi faces animis auditorum videbatur admouere: dum grauissima presbyterorum, altissimaque munera commemoras; ex altera parte, quam lente, quam oscitanter, quam foedè nonnunquam, ab ijs administrarentur; diuinitus ostendebat. de me ipso affirmo: cum ad eum audiendum, ut alias sæpius, in synodo esse pro modestia sua iussisset; si quid in rebus, voce, gestu obseruarem, de quo moneri illum oporteret: occulta quadam verborum illius vi, mentem meam subito ab ea obseruandi attentione abductam; ad diuinas sententias, quæ loquebatur, ita conuersam, atque adeo raptam fuisse; ut quæ ob causam eò vocatus essem, oblitus, toto animo

in eius oratione defixus tenerer: tū, quasi aliquid rebus humanis maius viderer aspicerē, atque audire; mecum, quotquot vbiq; sacri diuinatum rerū administri essent, ibi adesse optarem: demumque ad satis longæ concionis exitum nimis celeriter me adductum, cum dolore sentirem. Commemoratus antea in toto clero synodi tempore animorū motus, satis idem confirmat. Porro res ipsæ, materiesque concionis, iudicij semper, & ingenij; in primis vero pietatis cuiusdam exquisitæ lumen præferebant. eadem materies plerumque diuinarum litterarum locis nitebatur: ijs enim libris perlegendis, & meditandis fere consumebat, quidquid ad eam rem dabatur otij. Prophetis maxime studebat: qui loci aptissimi essent ad huius temporis vsu, eos habebat in promptu, tractabatque accurate ad eam rem, tum ad vniuersa, quæ inciderent concionando, Ludonici Granatensis scriptis utebatur plurimum: cuius hominis alioqui penitus ignoti, religionem, iudicium, doctrinamque multis libris declaratam, adeo amauit, & obseruauit; vt familiariter, amicissimeque per litteras salutaret. neque ipse solum, quàm eius labores sibi grati essent, sæpius significauit; sed vt Põtifex Gregorius litteris suis idem publice testaretur, effecit. immo curasse scimus, vt in Cardinalium collegium ille cooptaretur. optimus vero senex eum contra ob singularem virtutem, religionemque colebat obseruantia singulari, mirumq; in modum eius eximijs virtutibus, rebusque gestis latebatur: de quibus vt scriberemas, sæpius vrgendo nos appellauit; & ad rem perficiendâ suis precibus, viuens, & vt spero post mortem, amanter iuuuit. Postremo vero Carolus amplam sibi ipse locorum, sententiarumque siluam comparabat, ex diuinis scriptis in pri-

mis; sed ex alijs quoque sacris libris: tum ex probatis etiam sanctorum virorum historijs, salutarium copiam exemplorum: quibus omnibus distincte, ordineque sepositis, ad diuersas conciones vti posset, quotiescumque vsu veniret; cum præsertim propter occupationes, spatium minime daretur singillatim conquirendi. Varia genera mente comprehendebat, de quibus sibi essent verba ad populum faciendâ. tum diuinos libros attente legens; quod in quoq; genus conueniebat, illud notabat diligenter; ac distincte describi iubebat. ad varios vsus siluam conformabat suam: sed elaborauerat in primis in ijs colligendis, quæ ad sacrorum hominum cuiusuis ordinis officia, pertinerent: plenamque eorum, dẽsamque fyluam effecerat. eam rectius dirigendam, colendam, atque dilatandam post eius mortem. à Ioanne Francisco Episcopo Vercellensi susceperat Franciscus Adornus; qui quidem singularem, reconditamque doctrinam, cum exquisito christiana disciplinæ, religionisque studio coniunctam, ad opus efficiendum afferre poterat. Sed Carolus, vt præfenserat, non multò post secutus est. præsensit Franciscus obitum suum hoc modo; quemadmodum, vel de suggestu ipse publice testatus est. narrabat Caroli effigiem pulcherrimam ei per quietem obiectam. admiranti, percunctantique, quid sibi vellet tanta pulchritudo, illum respondisse, Bene mecum agitur, tu quoq; breui accerferis. verum ille visum credidit: neque ita multò post expectatam Genuæ mortem obiit in patria sua; magni consilij, magnaq; virtutis sacerdos; dignusque cui ad maximas res pro Ecclesia Dei gerendas, ingens aperiretur campus. has demum, aliasque lucubrationes idẽ Episcopus Vercellensis sibi legatas, optimis Cardinalibus reliquit, Augustino

gustino Valerio, & Federico Borromeo; quibus opus nemo curare melius posset, ac diligentius. Concionandi munus in Episcopo, atq; adeo in presbyteris omnibus magni Carolus faciebat; indignum iudicans, quorum illud proprium, præcipuumque esset, ab ijs negligi; alijs vero, hoc est regularibus totum relinqui; qui tantum missi essent subsidij loco. ac quamuis propter occupationes ecclesiæ administrandæ, illi æque instructi ad dicendum venire non possent; cum regulares viri in ea re vna omnem ætatem sæpe consumant; paternam monita, pastoremque vocem non esse tamen suis subtrahendū prædicabat, quæ plus sæpe multò ad docendum, cohortandumque valeret, quàm dicendi facultas, & industria. itaque vrgebat parochos, vt non solum festis diebus, ex Tridentino decreto verba facerent ad populū suū; sed ter etiam singula hebdomada, dū Quadragesima erat. idoneos ad id viros, quantum poterat in parochijs collocabat. quos educabat clericos, in eo genere exerceri iubebat a pueris. alios quosque, qui habiles viderentur, ad id incitabat. ex concilijs, sacrisq; libris alijs, ac rhetoricis quoque, multa colligi iussit, libellumque edi; quo ad sacræ prædicationis munus rite, decorè, fructuoseque obeundum, vitiaque multa fugienda, concionator monetur. ob eandem causam Valerij, Granatensisque de arte rhetorica libros ad ecclesiasticam rationem formatos, a suis adhiberi iussit; & eiusdem Granatensis conciones Mediolanensibus typis imprimi; vt eas vnusquisque parochus in primis, tum alij quoque facilius sibi compararent. nam in eis auctor, ad omnia concionum genera studiose locos suppeditauit. Episcopos etiam, quotiescumque se occasio offerret, hortari non desisteat: & cum ad eū Mediolanum venirent, contendeat

maxime; vt sanctis cohortationibus de suggestu populū ad studia pietatis excitarent. ac rarò quidem, nisi manifesta essent naturæ, doctrinæue impedimenta; quamuis sæpe resisterent, & pene moleste ferrent; datur facultas elabendi, quod quidem minime consequi potuisset, si, vt quidam suadebāt, desisset ipse; ne si quidem minus ipse fuisset in eo genere frequens. Itaque festis diebus semper concionabatur; interdum nō mane solum, sed etiam vespere. in Quadragesima vero, partitis equaliter cū alio concionatore diebus; nisi, quod infrequentiores fere sibi ipse reseruabat. In omni quoque Pontificio munere obeundo: nam siue homines initiandi essent, siue dedicanda ecclesia, vel altare; siue ænea vasa ad populum conuocandum consecranda; velanda virgo, eiusue sacra professio recipienda; sacramentum aliquod administrandum; publicæ supplicationes habendæ; ecclesia recognoscenda: concionem addebat semper; idq; ad mysteria, quæ tractaret declaranda; ad populum pro eo quod in præsentia opus erat, commouendum; omnino ad fructum astantium salutarè. Cum ad concionandi munus duo sibi necessaria iudicaret preces, & lectiōnem; si forte; quod sæpius euenit, angustia tēporis; & ad precandū, & ad libros euoluendos spatium non daretur; precationem præferbat lectiōni. meminique, cum ad collegiū virginum verba faceret, eum opportunè narrasse; sibi eo die valde occupato in dubium venisse; vtra re paululū quod erat temporis, consumeret, legendo, an orando; & eam voluntatem, vt dēmonis dolum repudiasset, quæ ad libros potius incitabat. Quoniam vero. Pastoris vox ad omnia loca peruenire non potest; vt eius tamen monita quamplurimi non solū in vrbe, sed etiam in agro facilius acciperent; litteris vsus est, quas pastores

rales appellant: quæ quidem, exemplis typorum arte multiplicatis, per ecclesias promulgarentur, & per loca omnia disseminarentur. his vtebatur cum grauis inciderat causa, quâ obrem populi monendi, docendive essent, quod ad communem salutem pertineret.

In catholica fide tuenda, & Apostolica Sede solenda.
CAP. XXV.

Quæ ad catholicam fidem tuendam pertinerent, summo studio curauit semper. decreta ipsa iu hoc genere sancita per se loquuntur; gesta que per eum, in Rhæris, Helueticisq; tum alibi quoque, sicuti narrauimus, demonstrant. sed causarum, quæ ad fidem pertinentes, vel Mediolani essent, vel Romana auctoritate illi mandarentur, accuratissima tractatio itidem declarauit. libris importandis, edendisue, ne quid periculi fidei, vel moribus afferretur; religiosi, doctique hominis assidua cura prouidebat. Consultationibus earundem causarum ipse intererat: diligenter Romam, quæcumq; in eo genere opus essent, sua plerumque manu perscribebat. Præterea in vrbe Mediolano, tamquam in sublimi quadam specula collocatus, totam hanc Italiæ regionem alpibus viciniorem singulari vigilantia custodiebat. locus vero est ob proxima pluribus ex partibus pericula, satis opportunus: nam & Romani Imperatores hanc urbem quasi Italiæ propugnaculum, contra nationes transalpinas quandoque habuerunt. Ad Subalpinæ regionis custodiam, quantum eius consilia, atque actiones valuerint, huius loci, vel temporis non est explicare. Si quid vbique toto hoc tractu oriretur huius generis incommodi; prouidebat; Romam nunciabat. nam pij, & religiosi viri ex omni parte ad eum potissimum, quæcumque acciderent, tamquam ad rerum diuinarum, salutariumque vigilantissimum custodem, procuratoremq; diligentissimum omnia deferebant.

Cum militum Germanorum cohortes nonnullæ, donec alio vocaretur, essent in diocesi collocatæ: multorû impietatem ex publicis factis quibusdam odoratus, eò venit ipse; licentiam repressit; Gubernatorem monuit; litteras ad Philippum Regem dedit; malum auersum est. Apostolicam Romanam Sedem summo semper honore veneratus; eius dignitatem, auctoritatemque religiosissime tueri studiuit, & propagare. Apostolicis mandatis suscipiendis, promulgandis, exequendis; nihil apud se unquam ad honorem, atq; reuerentiam summæ sedi debitam deesse voluit. neque si opus fuit, fortitudinem suam passus est in hoc genere desiderari. ac litteras quidem Apostolicas cum acciperet, aperto prius capite, venerans osculabatur. Quidquid in priuatis, publicisque rebus non satis certum incidebat, considerandum, iudicandumque Romam deferrebat semper. Quæ illi, vt tali ecclesiæ Antistiti veniebant in mentem, quæ ad meliorem rerum statum Romæ fieri oportere putaret; ea modestissime supeditabat. pij homines plurimi, si quid rectius publice faciendum existimarent; ad eum referebant: quorum si quis immoderato seruiore commotus, paulum modestiæ fines transiret, grauitè reprehendebat: neque enim æquum iudicabat; vt vel ipso nimio pietatis ardore debita Principibus Ecclesiæ reuerentia pelleretur.

Ritus, & cœremonias ecclesiasticas exquisite cognoscere, seruareq; studuit: quo de genere certum sacerdotum numerum delegit, qui consultarent, cum dubitationis aliquid afferretur. nec vero grauabatur conrationi præesse, diligenterque de ijs quoque diu disquirere, quæ leuia sæpe vulgo putantur. nihil enim ad diuinum cultum pertinens, non dignum arbitrabatur, in quo curam, diligentiamque collocaret suam.

In ritibus, & cœremoniis obseruandis.
CAP. XXV.

Cœremoniarum magistrum, honestis tributis stipendijs in ecclesiã maiore constituit. Romæ, quod antea tetigimus, idem studium iuuit, consultationemque Cardinalium ad id constitui curauit: quos ipse in primis cõsulere solebat frequentissime. Huiusmodi cognitione curabat clericos omnes, eos præsertim, qui in seminario alebantur diligenter institui. ac ea quidem peritia solebat in ecclesijs Mediolanensibus, præsertim in ecclesiã maioris sacris officijs, magno fructu pietatis, elucere. In ipsis laicis non vulgaris sæpe cognoscebatur huius generis obseruatio. Cũ Episcopus aduena post Caroli mortem, Missæ solemniter agens, mitram, ab altari ad thronum rediens deposuisset, Gubernatoris salutandi gratia, qui erat extra cancellos, mulier erratum notãs, ne vultus quidem significatione, mitratum Carolum dixit, quemquam extra cancellos salutasse. Quoties minus visitatum aliquid agendum esset in ecclesiã; tunc in primis consulebat, quæ ipsi in eo genere agenda, vel cauenda essent: ad ea libris allatis, ritu omni considerato, experientia adhibita, sese diligenter parabat. Ita plene, perfecteque curabat instituta sacra, omnia exequi; vt eo ipso die, quo ex hac vita abiit, tãtulo allato cibo, preces ad eam rem clericis præscriptas, ante, & post integras obiret: quibus psalmũ quinquagesimũ ex Ambrosiano ritu inferere semper solebat. cum iussisset ob magnã in eo genere plurimorum ignorationem, omnes ante sacram cõfessionem symbolum Apostolorum, Decalogumque cum Dominicæ oratione, salutationeque Angelica recitare; ipse quò cæteri facilius facerent: eadem prius quotidianæ suæ cœpit præponere cõfessionem.

Ecclesię suę proprios ritus studio se cõseruauit; ea præcipua, vt di-

Pars III.

cebat, ratione: quòd non Mediolanenses solum; sed auctoritate, atque approbatione Romani esset, & Apostolici. Cum ad corrigenda librorum ecclesiasticorum menda, quæ superiorum temporum vitio irrepserant, aggrediretur; quæ quidem fuit eius nõ postrema cura; fuere qui suaderent, vt eo labore omisso, Romanos potius eligeret, & in ecclesiã suam induceret. quod ille sibi in tantæ antiquitatis, auctoritatisque institutis, neque ex toto, neque ex parte faciendum; neque aptam eiusmodi Ecclesiæ varietatem, quam sancti Patres probassent, sibi tollendam cõstituit. nam proposuerunt etiam quidam, vt quia primam Quadragesimæ Dominicam restitueret, quatuor quoque alios dies ex communi consuetudine curaret addi; ille vero ritus ecclesiæ suæ restituendos, non autem mutandos affirmabat. Quidam prouincia Gubernator à Pontifice, summo postulauerat; vt ei liceret, vbicumque Missæ interesse vellet, Romani ritus sacrum adhibere; quod Carolus cum audiisset, Pontifici persuasit, vt negaret. Ira sentiebat; quoniam ritus ecclesiæ Mediolanensis iam inde ab antiquis temporibus consensu Apostolico probarentur; expedire quoque, eos quantum fieri posset, integre seruari; neque diuersa ratione, confundi. quotiescumque autem sibi aliquid in hoc genere defendendum esset; accurate admodum, litterisque sua manu scriptis, id faciebat. Breuiarium emendatum edidit. Missale cũ esset in manibus, mors intercessit. sed tamen omnem ante rationem libello ediderat, quæ clericus inseruiret Missæ. Sacramentale, sic enim appellant, descriptum quidem, sed nondum à se plene recognitum cum reliquisset, nuper editum est. in quo præter ritus ecclesiæ Ambrosianæ proprios, quamplurima ex decretis conciliorum, & ex diuturno

O o vsu,

Ambrosiani ritus, & reliquiarũ cõseruatio. Cap. xxvij.

usu, describi iussit, ad sacramenta pie, decenterque quocumque ritu administranda. In Rogationibus triduanis, quas sancte admodum inter alias ecclesias, Mediolanensis retinuit; cum nonnulla corrupte introducta correxisset; librum quoque diuinarum precationum, quæ per varias ecclesias, certo ordine diebus ijs habentur, instaurauit. Præter festum Protasij, Geruasijq; sanctissimorum martyrum, patronorumq; diem, vt tetigimus, restitutum; vt tota quoque prouincia S. Ambrosij dies, qui est VII. id. Dec. festus ageretur: immo eiusdem memoria, quotidiana commemoratione; statis horis publice coleretur, prouinciali decreto curauit. quod idem diei sancti Barnabe Apostoli tribuit, vt ecclesie Mediolanensis fundatoris. Quemadmodum sanctorum reliquias religiosissime coluit: ita quas habet ecclesia Mediolanensis plurimas, tum coli sanctius, tum conseruari, ac augeri diligentius curauit: id quod ab eo celebratæ translationes; & quam in ijs recondendis adhibuit, adhiberique decretis prouincialibus constituit, exquisita diligentia, satis demonstrat. harum cognitioni, curationiq; certum sacerdotem præesse iussit. At illud etiam decreto ea de re sancito curauit; vt nemo priuatim eas haberet; sed in sacris locis omnes relinquerentur. Cû autem prouidere vellet, ne illæ ab ecclesia sua vmquam auferrentur; neq; prouincia Mediolanensis, quantum fieri posset, tali vmquam præsidio spoliaretur; præter id quod in concilio decreuit ipse; Pontificias etiam litteras obtinuit; quibus anathematis adiecta pœna, prohibetur; ne quis reliquias extra prouinciam ferat; neque quæ in ecclesia quauis locata sunt, ab ea possint auferri.

De reſu ſacerarum cultu, ſacrisque nonnullis inſtitutis.
Cap. xxix.

De Sanctissimis Sacramentis, rebusque sacris omnibus, quæ constituerit, effeceritque; huius loci non est

explicite narrare: alioqui decreta, præscripta, monita, quæ multis eo de genere conscriptis libris continentur, oporteret huc transferre. Verû sacramentorum administrationem ad animarum fructum, decentiamque sacram sancte conformauit. canonicarum precum ritum, ac dignitatem restituit. diuina munera, officiaque omnia rectius ordinauit. Pontificias celebritates, & munera imitatione veterum instaurauit. sacri chori disciplinam, silentium, reuerentiam, ordinem, apta indumenta; censuram item erratorum, constituit. non risus eo loco, non collocutio, non somnus. intra cancellos laicus nullus, quacumque is esset dignitate. cumque rumoris non nihil esset Philippum Regem Mediolanum venturum percunctanti, quid tandem putaret, si Rex venisset; num & ipsum recusasset in eum locum recipere, pro suo eximio disciplinæ ecclesiasticæ studio Carolus respondit; sperare se, ne ipsum quidem Regem, vt eius erat egregia pietas, eò peruenturum; maxime cum argumenta sua cognouisset. Qui musice canerent in ecclesijs, eos clericos, si fieri posset; alioqui tunica clericorum simili, & lineæ veste saltem indutos, & certo loco separatos, constituit, qua consuetudine etiã ipsius Gubernatoris cantores, si ad ecclesias adducerentur, contineri volebat. Regulares viros non ita libenter in eorum numerum admittebat; præsertim si regulæ seueriori addicti essent; nam & omnino musicam ab eorum ecclesijs alienam putabat. Quæ canerentur, ea non solum sacra, sed ad præsens officium accommodata, esse iussit; cantumque ita temperari, vt verba intelligerentur. Altaria eius præscripto decore munita fuerunt, & instructa; sapimentum ab omni parte; certi gradus; tegumen alte superimpensum; ad instruendum, ornandumque vestis, & supellex varia,

&

& decora, clericus plerumque; cum superpe lliceo certe, quicumque esset, sacrificantis administer. sacraria ipsa nitida, & ab omni importuno hominum ingressu libera. supellex non integra solum, & munda; sed apte, decoreque collocata, & pro temporum, dierumque varietate plene comparata. Imagines, & inscriptiones probari voluit prius ab eo quem ei rei praefecerat, quam in ecclesias admitteretur. Sedes in ecclesijs praecipua cautione praescriptae, quibus ad maiorem modestiam, interposita tabula presbyteri foeminarum confessiones ita audirent, ut impediretur aspectus. Sellas altiores, summas quibusdam viris exceptis, ob sacrorum reuerentiam adhibere permisit neminem. Magistratibus tamen sedes a multitudine separatas constituit. Missae sacro, vtroque posito genu, semper, si tempus excipias euangelij recitandi, omnes interesse docuit: ut non minus rarum postea fuerit, stantem, nedum sedentem videre, quam antea genibus nixum. in ecclesijs mares a foeminis, etiam tabulatis interpositis, ut iam commemorauimus, distingui iussit: foeminas autem ipsas caput velo cōtectum habere; quamquam difficilium ob ornamentorum corruptelam id videbatur. Quae in ecclesiarum lateribus essent, ianuas clausit; vbi commoditate inuitati homines, per eas indecore, quasi per vias, neglecta sacrorum reuerentia; transire possent. quae res ad separationem quoque foeminarum melius tenendam valebat. Cadauera in sacris locis sublimia: si magnaue militaria sepulchris apposita, in suis, alienisque ecclesijs, quas visitauit, sustulit; licet clarissimorum Ducum suorum eiusmodi monimenta studiose ciuitates retinere cuperent. Ecclesiae omnes, quotquot in die censi tota numerantur, eius iussu, ope raque restitutae sunt; atque ornatae: multae de integro, veteribus dirutis,

aedificatae. omnium formas in ecclesia tabularia iussit afferri: ut quid factum esset opus, cum vsu veniret, facile posset iudicari. nihil autem aedificari, dirui, mutari licuit, primarijs eius adiutoribus inconsultis; quamquam pleraque cognoscebat ipse, & magna etiam ex parte memoria tenebat vniuscuiusque ecclesiae formam. Vt autem & ipsa aedificia sacra, & earum supellex decenter vbi que haberetur, libellum de fabrica; & supellectili ecclesiastica edidit; in quo vniuscuiusque loci, instrumenti, indumentique ecclesiastici genus, formam, mensuram, numerum diligentissime praescripsit: quarum quidem praescriptionum, omnisque diligentiae, quae ad fabricam, supellectilemque sacram pertineret, Ludouicus Moneca praecipuus administer, consiliariusque fuit. Huiusmodi studium fecit, ut sacri homines, qui Archiepiscopi auctoritate non continentur, communi quadam incitatione ducti, suas item ecclesias ecclesiasticasque res reficere, ac ornare; tum diuina etiam munera decentius obire curarent. Insignis ecclesia Raudensis Virgindicata eius iussu confluentisque multitudinis liberalitate, coepta est edificari; cum anno M. D. XXCII. in remota vici aedícula, ad eius imaginem inuocata virgine, multa mirabiliter impetrata essent: quae nos legitimis testimonijs confirmata, vera esse comperimus. Instauratio quoque basilicae S. Laurentij; cuius amplissima testudo rotunda corruerat, eius iussu ita inchoata est; ut ab eo etiam de suggestu praedictum affirmante eius parochiae viri graues; magnum subsidiū illud, quod eo mortuo, Virginis munere simili, a nobis itidem comprobato, concessum vidimus. His rebus omnibus etiam ipsa vrbis artificia incrementum acceperere non mediocre: quae in ecclesijs aedificandis, caedendis lapidibus, vasis fabri-

candis, vestibus sacerdotalibus efficiendis, opere vario, ac multiplici versantur. De septem ecclesijs, totiusq; anni stationibus, supra diximus; ad Romanarum similitudinem in vrbe constitutis. Quotidianam precationem instituit; quam indulgentia proposita populus vniversus haberet; certo sub noctem exaudito campanarum sono. Fests diebus in parochiis ecclesijs certas supplicationes pro publicis rebus, temporumq; difficultatibus pium populum habere curauit. In vnaquaque parochia sancti die; cuius nomine ecclesia dedicata est, honore præcipuo colere vicinos iussit: tum ieiunium quoque pridie feruare cohortatus est. sacras exercitationes nullo tempore passus est deficere; ad augendam semper populi pietatem. mane; ac vesperi frequentes conciones; crebræ varijs de causis sacrae celebritates: magna semper in ecclesijs populi frequentia ad officia pietatis alacritas: celebris vbique sanctissimorum sacramentorum administratio. festi dies ab omni mercandi opere, præter necessarium; tum a profanis spectaculis, choreisque fere ex toto vindicti ieiunia restituta. sed de his hætenus: salutaria enim instituta, corruptelaq; diuini honoris gratia sublata, infinitū prope esset enumerare.

Sacra munera quæ obibat.
Cap. xxix.

Omnia Pontificalia munera magna voluntate obibat ipse. excurrere longius, cum opus erat ad ecclesiam, altare, campanam, & eiusmodi alia consecranda. huiusmodi administrationis gratia; neque laboribus, neq; incommodis parcebat vllis: neque tempestate, vijsve etiam deterrimis vnquam retardabatur. Ea vero tam ad se pertinere secum statuerat; vt licet aliquando, de Vicario generali recipiendo, qui episcopalis ordinis erat, ageretur; denunciauert tamen, nolle se in eâ eiusmodi munerum aliquid transferre. Ac

his minime contentus, ad alia ite veniebat, quibus ad conficiendum Pontificia dignitas necessaria non esset: veluti vestitus est sacrarum virginū, ac professio. Sic officium suum Deo præstabat, gregique sibi commissum cumulatius; sacris functionibus maiorem conciliabat auctoritatem: tum res ipse, ad actionis decus sanctius, & ad euentū fructuosius ministrabantur. ijs eò plus honoris tribuere hoc tempore cōuenire iudicabat, quò magis hæretici detrahere conantur. Sacramenta, quorum est etiā presbyterorum administratio, sapius ipse tamen obibat; baptismū, festo tempore Paschali; ad similitudinem antiqui ritus; quò tempore ciuitatis infantes iubebat ad id referuari; præterea quòtiescumque rogatus, pietati viri principis alicuius ea in re satisfaciendum putabat. Eucharistiæ præbendæ labores, iam pluribus attigimus locis: erat enim in eo genere frequens. Penitentiam interdum ministrare, ab Episcopi officio alienum non putauit: & Episcopos laudauit Nicolaum Cremonensem, Hieronimum Bergomensem, Franciscum Vercellensem, cum id quandoque fecissent. seque idem velle demonstrauit; licet, quod sciam nunquam perfecerit. Vactionem extremam tribuit pestilentia tempore, sicuti narratum est, matrimonium sæpius sacro ministerio suo celebrauit; quòd libenter primarijs viris eò cedebat: vt ea via sponfos ad matrimonium sancte contrahendum adduceret; immoderataque cohiberet nuptiarum voluptates.

Eius erat non dissimile studium in munerum functionibus exquisite requirendis; quæ ad inferiores clericorum gradus attinent; quibus singulis quid assignaretur officij distincte declarauit; & vnumquemque iussit singillatim obire, dum per eos gradus prouheretur. viri graues, etiam di-

Clericali
munerum
functiones.
CAP. xxx.

dignitate, genereve præstantes; quæque confirmata, interdum etiam pro uecta ætate, ad ecclesiasticum ordinem transibant, humilis tamen cleri ci munia exequabantur; nunc custodienda, mundandave ecclesia; nunc ære conuocationis gratia pulsando; alias vasculum thuris ministrando aliàs presbyteris sacrum facientibus vel Eucharistiam distribuentibus inseruendo: quæ quidem ad populi documentum, ad sacrorum dignitatem, ad fructum eorum qui faciebant, mirum quiddam valebant, neque uero quemquam ad superiorem ordinis gradum admittebat; cuius de inferioris functione adhibita testimonium non uideret: id quod etiam prouinciali decreto sancierat.

De initiandis, & recipiendis ad munera ecclesiastica. Cap. xxxj.

Cum permagni referat in Ecclesia: quæ de hominibus in sacrum ordinem recipiendis, vel ad sacra munera admittendis disquisitio habeatur; de qua grauer veteribus Ecclesie decretis, recentibusq; præceptum est: tum de moribus, tum de literis periculum fieri diligenter iubeat: siue quis ordinandus; siue ecclesiastico muneri perpetuo deligendus; siue ad cõfessiones audiendas, cõcionelue habendas admittendus esset, qua in re nimis exquisitam interdum interrogandi diligentiam questos esse nonnullos audiuius. Carolo quidẽ ea res cordi uehemẽter erat unde populorũ salus magna ex parte pendere uideretur. satis erat illi tamẽ, quãtum rei grauitas posceret, tantum in ea poni sedulitatis. At erat ab eo quoq; alienus, ut cuiquam in eo genere parceret: licet ob doctrinam, auctoritatemue quibusdam paulò durius uideretur, communem experimenti conditionem subire. his uero de caussis Carolus faciebat; quod opinionioni, ac famæ sæpe ueritas nõ respõdet; quod alioqui doctissimus, ea quandoque negligit, de quibus agitur: omnino, quod, si est idoneus, su-

Part III.

missionis christianæ gratia, homo Christo consecrandus, uel iam sacer, illud fructuose pati potest: si uero minus idoneus; merito probandus offertur, ut possit repelli. præterea, uero, quia sacrorum canonũ accurata custodia, quæ illi summo opere proposita erat, ita uideretur postulare: ne qua parte disciplinæ sacre, quasi rimas negligens: forte ruinæ periculum adiret. Interrogandi rationem unicuiq; ordini cõuenientẽ decretis prouincialibus expressit. Subdiaconos creandos præcipua statuerat esse probandos diligentia; quod eo gradu diuinis sese perpetuo manciparent officijs; perpetuaq; castitatis lege deuincent. Ab ijs qui essent initiandi, certo die coram se uocatis, testimonia multa exigebat, de natalibus, de uitæ ratione, de sacramentorum usu, de diuinis officijs, de promulgatione nominis, de patrimonio si de subdiaconatu ageretur, de approbatione doctrinæ; alijsq; de quibus hoc loco mihi explicandum nõ arbitror; cum ea decretis ad concilij Trid. normã descriptis contineantur, quæ sunt in promptu. Ibi uero ipse cuiq; uultum compositione, uestitum diligenter cõsiderabat, si ordini ecclesiastico essent accõmodata. Subdiaconos, presbyterosq; designatos, certis ante ordinationem diebus in remotum locum venire, ibique relictis omnibus, apto aliquo sacerdote duce, salutari contẽplatione sese exercere iubebat cuius adiumento ad meliorẽ, sanctioremq; uitam, suscipiendiq; muneris plenam cognitionem, adducerentur. ad eam rationem tradendam a societate I E S V primò ductam, multos de mũ presbyteros plane aptos ipse habuit. locũ ad eam exercitationem accõmodatum, multis cubiculis distinctam, ædificauit, in hortis ecclesie, quæ Canonicę nomine appellatur; & Asceteriũ congruenter nominauit. Ad alios Episcopos, huiusmodi sacra-

O o 3 menti

menti suscipiendi gratia, fere suos non dimisit, ne vel ex eo se labore eximeret; vel aliqua consueta diligentia pars in eis approbandis omitteretur.

Cleri disciplina.
Cap. xxxij.

Adhibita in ijs diligentia, qui clericali se ordini darent, multum valuit ad cleri mores sanctitatis studio conformandos. Sed alia quoque cura, multiplicique disciplina Carolus eum in officio continere studuit. omnes alioqui non addictos, ecclesie certae iussit assignari, ubi festis saltem diebus diuinorum officiorum se se praebent adiutores. Quam frequenter peccata confiterentur, & Eucharistiam sanctissimam acciperent, obseruauit: certos ex religiosioribus, sed magno tamen numero, sacrae confessionis ministros assignauit: litteras discere, qui per ingenium, & aetatem possent, curauit. liberam consuetudinem, vagationemque per praefectos coercuit: ut neque cum laicis, nisi iusta de causa essent; neque in ianuis, vel vicinorum tabernis sederent otiosi. ubi, & quibuscum habitarent, singillatim nouit; habitationisque locum inspici iussit interdum; si arma essent; si libri, imagines; aliaue ab ecclesiastico decoro aliena. nam arma ne in itinere quidem vlla concessit. Ex agro Mediolanum venientes in certum diuersorium ad id institutum omnes conuenire iussit; quod laici non reciperentur clerici vero ipsi certis legibus ad ecclesiasticam disciplinam accommodatis haberentur. Discessum ab ecclesijs, itinera, peregrinationes, nisi ex facultate praescripta, non permisit. Statum cuiusvis clerici, conditionemque certo libro distincta, subtiliterque notatam habuit; ordinis gradus, beneficia, studia, cognatos, habitationem, ministerium; & si quid aliud nosse interesset. eam notationem, quoniam mutari aliqua semper necesse erat, certo tempore, vocatis

omnibus singillatim recognouit, & quibus rebus opus esset, renouauit. ex eo libro subito poterat de vnoquoque clerico suo plene omnia cognoscere. At alias etiam fuit magis reconditus libellus: in quo de vniuscuiusque moribus notatio breuis continebatur: ut cum de aliquo esset statuendum, quid ei committi posset, peruideret. Foeminas apud se habere vel nullas passus est; vel eas, si necessitas cogeret, quae senectute, sanguinis coniunctione, moribus, ab omni suspicione essent alienae. Canonicos, quantum potuit, in eorum aedes, plebisque locis coenobij cuiusdam instar apud ecclesiam fabricatas, compulit: neque laicorum contubernia, nisi salua disciplina tolerauit. Parochis, & eorum muneri valde fauit: quippe suis in animarum curatione praecipuis adiutoribus, quibus etiam proprium tradidit magna grauitatis indumentum. eorum Missas, ecclesiasque frequentari, auctoritatem, officiaque conseruari; & ab omni aliorum impedimento defendi, studiose curauit. Vestitum clericalem synodalibus decretis constituit, pro cuiusque loco, ac dignitate distinctum; idque ad eam fere rationem, qua clerici veteres utebantur; Monitaque vna cum socijs S. sepulchri cultoribus sancte retinebat. Cum episcopum ad clericorum collegia visenda Caroli iussu essemus comitati; factus est postremo, rector, praefectos, ministros clericos, quos ibi vidisset, ex modesto, religiosoque habitu regulares putasse, donec secus admoneretur. Eundem vidimus admirantem; quod in ecclesijs, aut in via, ne vnum quidem ex infimis clericis, male, ne dum sordide vestitum vidisset. si publicis in gymnasijs canonica doctrina causa clericos morari permitteret; frequens Episcopi, Vicarijve vrbis illius testimonium requirebat, de vita modesto, religiosoque acta.

In laicorum familia, quacumque dignitate illi essent, neminem, maxime presbyterum, ita esse permisit; quod saepe antea non sine magno sacræ dignitatis contemptu fiebat; vt vllō modo in famulatu esse videretur. Hæc attigisse breuiter sufficiat; vt huius generis speciem saltem quandam exhiberemus. Quæ quidem disciplina, litteris adiunctis, alijsque nonnullis tuendæ dignitatis adiumentis, de quibus exponemus; ad existimationem, grauitatemque cleri pene abiectam erigendâ magnopere valuit; qui quidem non exiguus fuit inter alios Caroli laborum fructus; ex quo multa populis salutaria extiterunt, nam, vt in officio clericos cōtinuit; iusteque puniuit delinquentes; ita bonis benignissime fauit; & vniuersi ordinis existimationem studiose defendit. Honoris insignia libenter tribuit. cappas, vt dicimus, rubeas canonicorum ecclesiæ maioris confirmari curauit; ceteris canonicis, quas appellat Almutias, Præpositisque alias cappas tribuit. Prothonotarios, quod non ita passim creandos existimauit, tum ad eandem pertinuit dignitatem; tum etiam ad imane studium honoris in quibusdam compri mendum. Facultates etiam, vt ad vitæ clericalis decentiam cuique pro loci conditione essent, attente curauit.

Collegia
Medielani
constituta.
Cap. xxxij.

Collegia constituit plura, quæ virtutū essent, q̄ ecclesiæ; immo & reipublicæ ipsius seminaria: vbi vitæ more cœnobiorum ageretur, probe namq; nouerat, quid valeret educatio. diximus de collegio nationum finitimarum. de nobilium adolescentum alio tetigimus; quos litteris, christianiisque moribus, accuratissime instituendos curabat; vt ex ijs probos, litteratosque viros reipublicę subministraret: quod quidem exteri multi, nobilissimique adolescentes cupide mittebantur. quos, quoniam sicut

sua Carolus commendatos sciebat; & spectatissimos sacerdotes eorum gubernationi præficiebat; & ciues optimos rerum familiarium curatum ipse sæpius inuisens, accurate de rebus omnibus percunctabatur; omnia cognoscebat; Eucharistia, vrbis diuinis pascebat. Sed de collegijs dicamus cleri sui. In ecclesiæ suæ seminario proprie appellato, quod iam vsque ab initio per Ormanetum constituerat; clericos Mediolanenses ad centum quadraginta solebat alere: & ecclesiastica disciplina; tum litteris, & humanioribus, & philosophicis, & diuinis, pro cuiusque captu instituire. ad tantum numerum sustentandum, paulatim idoneas facultates beneficiorum, quæ simplicia dicuntur, prout possessoribus vacarent, ex varijs locis, vbi eæ minime essent necessarię, varijs temporibus attribuit; & alias Apostolica in primis auctoritate comparauit, ad aureorū numerum circiter sex millia annua. facilius litteris domi erudiri; grauiorum vero studiorum causa Braidentis collegij magistros adire constituit: quorum scholas, vel ad hanc rem vnā fundauerat. Quæ ad conformandos mores; ad mentem religione, sanctitateque imbuendam; sacrorum disciplinam discendam; administrandæ ecclesiæ facultatem comparandam, valebant; ijs exerceri iussit. clerici nihil facultate non impetrata facere; ne abire quidem e conspectu; binos exire domo: ordine, modesteque ire; tum vestitu nulla parte sordido, vel indecoro. probati homines sacri, die nocteque suo quisque muneri, assidere: domo simul exeuntes comitari: Præfectus litterarum perpetuo doctrinæ studia, progressionisque vrgere; disputationibus, concertationibusque litterarijs occupatos habere: Rector loci, grauius presbyter omnia moderari; sacramentorum vsū, frequentiamque cura-

re; frequenti exercitatione, communicationeque rerum spiritualium, diuinarumque, ad solidam religionis præstantiam, sensusque sanctissimos perducere. Carolus ipse sæpe numero adibat: audiebat pie declamantes: intererat disputationibus: aderat diuinas res inter se conferentibus: singillatim cognoscebat vniuscuiusque mores, litterarumque progressiones. Statim præsertim temporibus erat, præfens, eum de eruditione periculum fieri; & vniuscuiusque conditione, moribusque diligenter examinatis; qui ecclesie vsui esse possint, diiudicari solet. Huius disciplinae instituta fuisse descripta, nondum plene recognouerat, probaueratve, cum ex hac vita migravit. Clericos indole atque ingenio ad ecclesiastica munera, quantum fieri posset, aptissimos recipi curabat ætate vero annorum circiter XVIII. ne vel propter maiorem ætatem, ad scientiarum integra studia minus apti; vel ob minorem, loco diutius oneri essent. facile quoque ex vicis, locisque, vbi litterarum magistri fere non haberentur, quæ ita tenebat, vt iusta de causa tamen sententiam sæpe mutandam putaret. Vt quisque, eiusve parentes essent à facultatibus instructi; ita quod in annos singulos penderent sumptus causa, conluebat. qui sumptum integrum non soluerent, eos adhibere sponsorem iubebat; qui quod ob inopiã remissum esset, soluere promitteret; si clericus ecclesie Mediolanensis postea noluisset inseruire, exteros fere non admittit; aut ita, si sumptui integre satisfacerent. Hæc primo collegia, clericorum societatis IESV cura, operaque instituit. postea cum Mediolanenses clerici multi eis succreuisissent, alij quoque eadẽ disciplina instituti essent; eos adhibuit. Qui clerici vel ætate iam confirmata, vel hebeti ingenio ad statum disciplinarum cursum minime apti videbantur; eos alio loco latinis litteris.

doctrina sacramentorum, & ea facultate, quæ in cognitione peccatorum, castaque tuenda conscientia versatur, instituit erudiri, numero fere sexaginta. Sed aliud collegium itidem quasi parochorum feminarium habuit; in quo minori numero, homines ætate media, propiori ad parochias administrandas studio instituerentur.

His collegijs, adiuncta Oblatorum sodalitate, magnum sibi Carolus ecclesie administrandæ subsidium comparauit. Ex eiusmodi enim seminarijs, quasi arbores pubescentes, alias, alio transferens, vt opus esse animaduertat; agrum suum bene consistum, vberemque reddebat. extra collegia quoque, multi Braidensis gymnasij bono vtentes, Theologi euasere. exteri præterea eadem commoditate vsi; optimaque deinde Caroli administratione, tum auctoritate etiam inuitati, sese ecclesie Mediolanensi addixerunt. Ex omnibus item partibus ille studiose homines adducere solebat doctrina, moribusque probatis; quos in ecclesia sua varie; pro eo quod opus esse videretur, disponebat: eum in suis retinendis contra, vel tenacitate quandã adhiberet. Ita fecerat, vt in præcipuis diocesis locis, aut ecclesijs insignioribus, viros graues Theologos, vel iuriscanonicos peritos plurimos; & in canonicorum singulis collegijs, Tridentini præsertim canonis auctoritate secutus, Theologos haberet. Regulares quoque homines quamplurimos adiutores quærebat. Societatis IESV constituit cœnobia duo primũ ad ecclesiam S. Fidelis, alterum collegium fuit Braidense; eã conditione in perpetuum firmata; vt in eo logica, philosophia, theologicæ, rhetoriq; grammatice, linguarum græcæ, & hebraicæ scholas apertas haberent, ad totius iuuentutis prouinciæ Mediolanensis, & clericorum in primis honestissimum fructum. ad eã rem; loco, vt superior

De incrementis cleri, studijque eiusdem litterarijs.
Cap. xxxiv.

apud
Mediolanensem
ecclesiam

etigimus, Gregorio Pontifice demum impetrato; suam societati contulit Aronensem Abbatiam; ut nouitiorum domus Aronz constitueretur; & Mediolani magistri, alijque magno numero, pro eo quod opus erat, facilius sustentarentur. Quæ quidem collegia docendo, concionando, sacris confessionibus audiendis virtutum christianarum exemplis, magnos ecclesie sue videbat esse usus ad salutem allatura. Clericos alios regulares à Paulo I V. institutos in urbem deduxit. quorum vita religiosissima; tum assiduus in peccatis diiudicandis; viaque salutis tradenda labor, gregis fructum valde cumlaret. Alijs ordinibus querebat locum; si quid salutis suorum inde afferri posse videret adiumenti. In ea vero, quæ iam erant monasteria viros doctrina, religioneque probatos mitti curabat; quibus uti posset. omnino mirum ministrorum, adiutorumque desiderium gregis charitas in eum immiserat: cuius salutari progressioni quamplurima videbat esse necessaria. ac reuera, etiam numero multo maiori, nullam reliquisset otij facultatem: tanta erat rerum multitudo, quas curari, effici, recognosci assidue oportebat; tamque in omnibus rebus religiose componendis progrediebatur in dies. Alias litterarias exercitationes ad cleri usum induxerat; tum proprias quandoque alicuius urbane regionis; tum communes omnium. nam in suis ædibus delegerat, qui certis diebus doctrinam de peccatis publice traderet: quo iubebat ecclesiasticos homines, etiam parochos ad audiendum conuenire. Ut autem quæ semel didicissent, tenerent firmiter; congregationes mensuras in vnaquaque urbis, & agri regione instituerat; quod ex ea regione tota certis diebus illi conuenientes, varijs propositis questionibus, de sacramentorum administratione, de animarum vinculis

soluendis, disputationem haberent. etiamque ei rei accessionem fieri iubebat, sacra pro mortuis communi-ter celebrata. cuius instituit rationem libello fusius comprehensam edidit. Sed propria etiam cura parochos urbanos ad conciones iuuari curabat: quibus hebdomadis singulis, quod proximo festo legendum ex Euangelio in ecclesia erat, prius exponi quædoque iussit; & quasi concionum materiam explicatam tradi. quos etiam interdum, ut quid possent, efficeretque, melius cognosceret; scriptas ad se iubebat conciones afferre. Præterea veteres canones à Gratiano collectos, uti diximus. interpretati iussit. quo in studio, quamuis summa fuerit Caroli voluntas, paucis tamen id persuasit: trahuntur enim facile omnes ceterorum exemplo; eaque libenter sequuntur, quæ plurimorum iudicio, & usum afferunt, & nomen: qualis est vulgaris canonum peritia, scolasticique Theologie progressus at veteris ecclesie ratio bene cognita, solidæ utilitatis est, arma contra hæreticorum impugnationes suppeditat: & ad ecclesiam ordinandam, constituendamque magnum præbet adiumentum. His institutis, mutata prorsus ecclesie specie; ubi presbyteri indocti, sæpe etiam fordidi erant; doctos habuit, & religiosos, qui populos salutariter docere, regereque possent, & quæ Carolus in dies ad meliorem rerum omnium conditionem efficiendam præscriberet, diligenter exequerentur. ex quo etiam populi ad debitam sacerdotibus reuerentiam, obedientiamque salutariter excitati, magis in salutis via proficerent. Ac litteraria quidem cleri studia, vel ipsi maiores multo, quam alioqui solerent esse, bibliopolarum quæstus, ostendebat.

Beneficia omnia sic mandauit, ut amicitie, gratie, propinquitatisve causa nihil moueretur. Si quem-

De benefici-
orum distribu-
tione
Cap. xxxv.

piam

piam alicuius commendatione, gratiave uti, vel omnino ambitiose querere animaduertisset; ea ipsa de causa indignū iudicabat. ipse vero suos nouerat; omniumque actiones, vitam, studia, per se, ac per ministros obseruabat; & cum locus daretur; nullius officio interposito, vocabat ipse nec opinantes, sacerdotiaque mandabat. vnum vero satis esse cuique beneficium, nisi aliter necessariū fieri deberet, omnium maxime volebat. ac illud in Carolo multis admirationi fuit; quod etiam de facie suos fere omnes vel infimos clericos agnoscere videbatur. optima temporum conditio; ad honores, ceteraque virtutis præmia, gratiæ, audaciæ, ambitioni aditus esse interclusos: prohibiti vero, doctrinæque sic apertos; ut vltro etiam inuitaretur, nobilitati fauebat libenter, modo cum virtute coniuncte: sed humiles sæpe probos, doctosq; eō vocabat, quod numquam ipsi, vel ambitionis fortasse stimulis incitati, ausi fuissent aspirare. quæ quidem ratio, tum ad virtutum, optimarumq; disciplinarum studia; tum ad ecclesiæ dignitatem, populorumque salutem vehementer valuit. ac licet ob humanæ mentis latebras, pro virtute aliquid sese interdum insinuaret hypocrisis; simulatio tamen non conuenientibus oculis, vel perlucidum est, vel certe minime diurnum malitiæ velum. omnino tolerabilius iudicabat, virtutis veste vitiū aliquando latere, virtuti que seruire; quam apertum, cognitumque palam recipi. interim sibi cauendum nouerat; ne cuiquam non plene probato per se aditus esset ad peccandum liber. Eundem sensum præstabat, si de beneficio, honore, facultatibusve ecclesiasticis alicui impetrandis rogaretur. cum eiusmodi aliquid tentari posse perspiceret; maxime si de episcopatu ageretur; hominem, si probaret, tantum proponebat; testimo-

nium dabat, quod teste conscientia poterat: rogabat vero numquam, ne dum vrgeret; nisi id se officij Deo, & Ecclesiæ debere, manifeste vidisset. rationem suam quibusdam interdum ita probauit: si nemine vrgente quis dignitatem susceperet; clarius esse diuinæ voluntatis indicium. Federico suo, neque puero ex ecclesiasticis facultatibus, quidquam vel contulit, vel ad maiorem ætatem reseruauit, neque postea tanta indole adolescenti quæ fuit vnumquam. ipsam Aronensem Abbatiam dudum in familia sua retentam, non conquieuit; donec à se, atque à familia repelleret; ne quid forte oleret hæreditarium. Nobilis vir, oblata beneficij occasione, in ecclesiasticum ordinem, se dare nomē velle significauit; Carolique auxiliū implorauit. cui negauit ille; minimeque probare respondit, hominem vitæ clericalis alioqui non studiosum, beneficij gratia clericum fieri velle. Si de augendis Præsulis alicuius inopis facultatibus rogaretur; suadebat, ut paucis contentus esset. at nihilo secius adiuuabat, vbi animum cognouerat neque auaritia, neque inani splendore captum; sed sacri muneris perfecte administrandi studiosum. Episcopo consulenti, vtrū ob tenues facultates, contraheret æs alienum, an dimisso episcopatu alio quodam loco viueret, vbi in sumptum plura subministrarentur; neutrum respondit sibi placere. assilire gregi suo sacerdotem debere; nisi aliter qui potest, iuberet. abdicare sese episcopatu; si quid offerretur difficultatis; eius non esse, qui integre, casteq; vocatus iniisset. sumptui pro facultate modum ponendum; veterum maxime Præsulum imitatione, qui & facultatum subsidio, cum suppetere, sancte vsi erant; & eo destituti, sancte tamen episcopatum administrauerant. Annuam pensionem Carolo soluebat Episcopus. ei vehementer po-

postulanti, vt illud sibi iuris remitteret; & reficiendæ ecclesiæ necessitatem, tenuesque fructus excusantis; libere respondit; nullo modo ei se velle cõdonare, qui episcopatum, etiam adiecta pensionis conditione, quæ si erat, facturum tamen, vt ea pecunia quotannis in ecclesiam illam reficiendam: vel ornandam aliorum operam infunderetur. ita omnino concedendum quod petierat, si modo ecclesiæ ea usq̃ vere postulasset. Fructus suos vniciuque ecclesiæ; presbyterisque singulis, integros relinquere curauit vehementer, & effecit. eo namq; primum ecclesiam capefcente; vel magna ex parte, vel toti, alienis hominibus erant referuati: ex quo fiebat, vt qui essent aliquo numero presbyteri, sacerdotia recusarent; quorum facultatibus, pro dignitate, vitæ cultum minime possent conseruare. qui vero accipiebant, parui pretij homines, neque doctrina, neque auctoritate satis muneri suo facere valebāt: vt præter sacerdotis, vt tempora sūt, ex ea re contemptum; neque sacra supellex pro decoro parari; neque refici, vel ornari ecclesias; neque facta tecta haberi possent. Igitur neque pensionis onus vel minimum cuiquã ecclesiæ imposuit vmquam; & si quis forte per auctoritatem superiorem obtinere vellet, contra totis viribus pugnavit. cum ex satis magnis Præposituræ facultatibus, ex suis quidam, quo plurimum utebatur, annuã pensionem sibi fere impetrasset; ea Carolus vt auferretur, statim effecit. neque alius postea vmquam conari aliquid simile ausus est. Sacerdoti tantum pensionem concessam scio. is cum ecclesiæ diu vtilem sane operam pro doctrina, virtuteque sua nauasset, demum multi laboris parochiam habens, infirmaque valetudine confectus, cum eam relinquere cogere-
tur; neque aliunde haberet vitæ sumptum; moderatam pensionem ex ec-

clesia sua, quæ erat ex locupletioribus, à Carolo accepit. Quoniam vero ecclesijs, sacerdotijsque plerisque licet integræ, tenues erant tamen facultates, quibus id opus fuit vel parochiæ administrandæ, vel Theologiæ docendæ, vel omnino necessaria de causa; alias adiunxit, ex ijs, quæ simplicia vocant beneficia, quibus nulum fere munus cõiunctum est. quod genus alioqui nemini vmquam, vel ipse contulit; vel passus est conferri. ac ex ijs beneficijs vnum, cum ex domesticis quidam, cuius opera Carolo valde utilis erat, sibi, Carolo ipso insciente, comparasset; hominem, vt alijs esset exemplo, missum fecit. tũ suis omnibus conuocatis, denunciavit; qui ei, vel potius sacra administrationi suæ inseruire vellet; suo contentus stipendio, nihil eiusmodi vmquam, neque omnino quidquam ex ecclesiarum suarum fructibus speraret; nisi quis à se idoneus iudicatus, vocatusque, cum adiuncto munere, atque opera beneficium accepisset.

Cum totius ipsius gubernationis auctor, tanta per se obiret, efficeretque, quanta vnus, modo hominis, viribus tolerabilia, non videbantur: multum tamen eguit Vicarijs, & ministris. Ac ea quidem quæ ad forum, iudiciaque pertinent, fere non attingit; nisi quatenus ad iudices constitutos in officio continendos, corrigendosve necesse esset; vt non tam iurifconsultorum libris ad iudicandum; quam prudentia, pietate, animi lumine, sãctorum patrum decretis, exemplisque opus esset. de decreto, spiritualia in primis sibi suscipienda statuerat: quibus administrandis, ob rerum agendarum multitudinem, plures sibi necesse fuit adiutores asciscere. Primò igitur iurisdictionem, gubernationemque ecclesiæ suæ ita distribuit. Tres constituit præcipuos Vicarios, vnum, qui de rerum controuersijs, litibusque, alium qui de crimi-

Eius Vicarij ac præfecti.
Cap. xxxvj.

minibus cognosceret. priuatim vero, ac generalem, qui omnibus iudicijs, totique præflet gubernationi, ac disciplinæ. Auditoris nomine aliū delegit: qui ditionis ecclesiæ res tum alia quoq; cognosceret; & Vicarios alioqui maxime occupatos subleuaret. quos omnes vna cum fisci procuratore, quātum fieri posset, fide, probitate, doctrina spectatos iurisconsultos elegit: Vicarium vero generalem in primis grauem, pietateque, & religione præstantem; tum præterea disciplinæ sacræ studio incensum sacerdotem. Hos adhibere externos solebat; ne forte amicitia, propinquitate, gratia, aut vero metu adducti, ius aliquo modo quandoque violarent; minusve libere dicerent. eosdem certo constituto stipendio, domi suæ alebat. cumq; honoraria omnia, in causis quidem suæ diocesis prohibuisset: in externis exigua constituisset: penitus etiam interdixit, ne vel minimam rem vllam à quodam dono acciperent. nam vel de se ipso affirmabat; si munusculum à quoquam accepisset; aliquam in eum ea de causa voluntatis inclinationem sentire sibi videri. si forte gratiæ, pecuniæve iudex seruiret, quod attentissime iubebat obseruari; confestim missum faciebat. suis vero reliquis iusserat, ne causam, hominemve quemquam ijs vnumquam commendarent. De litijs est memorabile; notarijs, scribifque fori, Caroli tempore accidisse; vt peritiam earum litijs, quæ de beneficijs alibi tam frequentes inter clericos esse solent, pene dediscerēt. nulla enim eo viuente lis erat eiusmodi. vocatus quisque nihil agitans, ne cogitans fere quidem, beneficium accipiebat; sine controuersia retinebat; sine auctoritate sui Antistitis nō dimittebat, aut parmutabat. De criminibus; iustam vnumquemque subire delicti poenam volebat, si res in iudicium deduceretur. si vero quis pec-

catum dolens, tempestiue, atque ingenue fateretur; tantopere commoueri se dicebat, vt ipsius misericordix modum vix teneret. Aliquos etiam, si res ita ferret, prius semel, atque iterum monebat, antequam in iudicium vocarentur. Mitius egit postremo suæ administrationis tempore. ac initio quidem, ob magnam, inueteratamque licentiam, seueritate opus fuit. postea vel disciplina, vel metu facilius in officio clerus retinebatur. Clericorum mores corruptos qui tamen ad crimina legum poenis digna non peruenirent, ita quandoque puniebat; vt homines non vsitato carcere, sed suarum ædium cubiculo certis diebus contineret; quibus eorum petulantiam ieiunio, custodiaque castigaret; & piorum quoque virorum oratione reuocaret ad sanitatem. Hominem vètri deditum, cum illud quoque nosset committere; vt æstiuo tempore vinum sacrificij causa paratum aqua gelida iuberet refrigerari; complures dies inclusum ita tenuit; vt aqua illi tantummodo, eaque ad id in sole tepescita, potus causa præberetur. Multas res irrogatas in pios vsus, præcipue vero in pauperum ecclesiastica collegia iussit infumi. Qui ex clero iuris essent periti; eos ex forensi quæstu studuit ad religiosiora studia reuocare; quamquam eorum facultate multis alioqui rebus vsus est. ex his, alijsque, quos domi plures semper habuit iurisconsultos, alios alijs muneribus præfecit: Iudices ab Romana Sede dando ijs qui prouocarent, in synodo elegit: pauperum aduocatos; reorum, qui essent in carcere, communem patronum; alium qui pia legata solui curaret; Visitatores, aliosque, de quibus postea dicemus. Cancellarium ecclesiæ; quo munere laicus anteaungebatur; clericum, eoque maioris templi canonicum, imitatione veterum elegit. Quoniam ex

decre-

decretis plurima scripto concedi va-
rijs de causis necesse erat; gratis fere
dari omnia cōstituit. si qua de re aut,
ad notariorū mercedem, refūve scri-
bendarum copiā, exigi aliquid oport-
teret; id modicum, aut etiā intra mo-
dū cōstituit. quibus de rebus; alijsq;
multis in libello explicatum est, quē
hoc de genere forensi cōscribi; ediq;
iussit. Urbis singulas regiones, quā
sex habentur singulis probatis, pri-
marijsque sacerdotibus assignavit;
qui Visitatorum auctoritate clerico-
rum omniū in mōres, vitamq; specu-
larentur; ecclesiarum cultum; & diu-
nā munera obseruarent; omnem de-
nique disciplinam; & cānonica præ-
scripta custodirent: quā oporteret,
ad Vicarium generalem quotiescū-
que opus erat referrent; tum certis
diebus ad eundem cōuenientes; de
statu rerum suā quisque regionis,
plene docerent; & quā providenda;
vel ordinanda viderētur, ex eius sen-
tentia constituerunt. omnia vero Ca-
roli nutu administrabantur: vel epim
intererat; vel de grauioribus saltē
rebus, Vicarios, regionū præfectos,
alios ministros audiebat.

Diocesis ad ministratio
Cap. xxxvii.

Diocesis Mediolanensis in cer-
tas regiones, quas appellant plebes;
diuiditur: in vnāquaque regione,
præcipua ecclesia est; eaque in vico
fere, aut castello, quod est, antea
fuit regionis præcipuum. ecclesijs ip-
sis presbyteri præsunt; Præpositi di-
gnitate insigniti; & quantum ex anti-
quis vestigijs perspicitur, collegia
cānonicorum adiuncta erant; quo-
rum aliqua nunc etiam manent. Ius
quoddam ecclesiæ, Præpositoq; fuisse
videtur in tota plebe, quā multa-
rum est parochiarum; non dissimili,
quibusdam in rebus, veterum Core-
piscoporū instituto. Illud iuris,
præcipui, præter nomen, vestigium
est: quod Baptisteria sunt insignia;
hoc est sacella fatis ampla, separatim
fabricata, vbi aqua baptismi stato tē-

posse consecraretur; & vt puto, to-
tius regionis infantes antiquitus sa-
cro baptismo abluerentur. hanc di-
uisionem, ordinationemque secutus
Carolus; presbyterum, certa manda-
ta iurisdictione, ac potestate, in sin-
gulis regionibus constituit; qui Vica-
rij nomine, alijs presbyteris, cleri-
cis, ecclesijsque præset; Præposi-
tum quidem ipsum, si videretur ido-
neus; alioqui alium a quo posset ar-
bitratu suo potestatem in alium trās-
ferre. sunt hi Vicarij circiter quin-
quaginta: & quod in vrbe Præfecti,
hoc ij fere sunt in agro. horū ad quē
que gubernatio regionis cum refera-
tur; ipsi ad arbitrium Vicariorum vr-
bis, generalis præsertim reguntur; &
ad eum de regionis suæ rebus, singu-
lis mensibus, vel prout opus est, scri-
bere solent. Sed commodioris admi-
nistrations gratia, duos ex prima-
rijs sacerdotibus in Vrbe delegerat,
Visitatoresque generales appellaue-
rat; quorum alter rerum Urbanarū;
reliquarū alter, vt generalis Vicarij
adiutores, curam gererent. Ita cum
diocēsani Vicarij de regionis suæ sta-
tu tum alijs vijs, tum ex parochorū
menstruis congregationibus cogno-
scant, Mediolanumque scribant: vr-
bis autem præfecti frequenter itidē,
vt dictum est, de rebus Urbanis refe-
rant; quo modo se res in tota diocesi
habeant, singulis mensibus Archiepi-
scopus scire potest. At plures etiam,
puta sex, siue ex ecclesijs, siue ex do-
mo sua delegerat; qui diocēsim cer-
tis temporibus, in sua suisque assigna-
ta parte, peragrarent; omnia que visi-
tarent, ac recognoscerent. vix enim
fieri potest, vt perfecte pareatur,
nisi sit qui frequenter instet, & quid
agatur coram inspiciat. ac ne Visi-
tatorum huiusmodi sumptus pres-
byteris esset grauis; eos, honestos
tamen viros, sine famulis, vno comi-
te notario, iubebat proficisci. Hanc
administrationem; cui vir vnus,

Ar-

Archiepiscopo absente, satis antea faciebat; tempusque præterea supererat, quod relaxandi animi gratia consumeret; nunc tam magno numero administri, perpetua Caroli ipsius addita cura, & labore; vix, aut ne vix quidem sustinebant.

Eiusdem visitatio.
Cap. xxxiix.

Ipse quoque, cum reliquo tempore, ad urbanas ecclesias visendas vteretur, quotannis quibus diebus vbi minus incommoda foret eius absentia, exhibat ad reliquas recognoscendas. ij dies erant, à Pentecoste, ad Adventum; si tamen ad Virginis celebritatem ecclesiæ maioris præcipuam Mediolanum recurreret, mense Septembri. reliquis anni temporibus, erat manendi causa maior, vel ex antiquis patrum decretis. nam quæ tempora sanctius colenda pijs hominibus ecclesiæ proponit; ijs adesse populo suo Episcopus maxime debet, ac precibus, concionibus, & exemplo salutariter eum excitare; ut Adventus, & Quadragesima est; cum adiunctis celeberrimis festis. ante Quadragesimam omni ratione populi petulantia coram est reprimenda. à Paschate, ut temporis celebritatem omittamus, synodis, & confirmationis sacramento debita opera videntur. Igitur vicinas ecclesias lustrans, celeritate, continentibus laboribus, numero comitû exiguo, magna parsimonia utebatur, quibus rebus etiam onus hospitij leuabat: quo tamen vti commode poterat iure suo. ne quis omnino præter necessitatem esset in comitatu; tum sua quemque ad necessitatis normam præscripta: tum necessariam quoque Pontificiam suppellectilem; scriptaque ad ecclesias pertinentia, viritim distributa, suos iubebat, etiam honestos, & iuriscōsultos, in equis ferre famulorum more. plura singuli munera obibant; obeuntique Carolo varijs rebus inserviebant. hi sacramentorum loca, omnemque rationem recognoscere:

ecclesiæ sacram suppellectilem, reeta, & parietes inspicere: beneficiorum, altariumque iura, institutiones, conditiones cognoscere: si presbyteri, & clerici munera debita obirer; quæ ratio vitæ, consuetudinis, studiorum; diligenter inquirere: de christianis scholis, piarum sodalitatum exercitationibus, populi cultu inuestigare. hæc, & eiusmodi alia perficere; simul sacris faciendis in ecclesiâ inferuire; cubiculo Caroli assistere; litteras scribere. Carolus ne puncti quidem temporis, sine labore traducti sibi veniam dabat. neque caloribus, neque vllius tempestatis habitatio, ecclesiâ recognita, statim adibat aliam. vbi que concionabatur, sacramentum Eucharistiæ præbebat; cœmeteria, ecclesias, campanas, vbi opus esset: sacrabat. peruulgata erat, quasi proverbiū quoddam, itineris suscipiendi hora, quam frequenter Carolus, in maximis caloribus eligebat; ut ea ratione temporis magis parceret; ea erat meridiana, præscriptas parsimoniam leges in victu nemini licebat, vel minima ex parte violare. Cum prompto animo, atque alacriter munera sua obibat. semper: tum hoc visitationis extra urbem libentissime, expressior ea videbatur, ut dicere solebat, Salvatoris imitatio; qui vicos, & castella, magno cum labore, salutaria docens peragrabat, tum ad urbem quibusdam temporibus, festisque reuertebatur. delectabatur etiam natura hominum simpliciore; tum fructu in primis; quem ex suis laboribus, eorum pietate, animoque ad res salutares propenso, capiebat, sane multo quam in ciuitate vberiore. neque vero non gratissimæ erant incommoda hospitia, perpetuique labores, operis, atque itineris. nullus erat tam desertus locus; nullum tam asperum montis iugum, quo is non perueniret; nulla tam remota, destitutaque ecclesiâ, quam non adi-

hs ad hunc
citatum
lib. xxxiix.

adiret. lato animo corpus lacte sustentabat; cum opus erat, & castaneis, in folijs cubabat; omnem ferebat inopiam; neque enim ad commoditatem in comitatu portari quidquam patiebatur, quæ postremo tamen inopia, erat eius asperitate perpetua multo minor. Ibi vero siluestres homines; quorum multi nunquam Episcopum vidissent; qui tantam in summo viro cernerent mansuetudinem, sanctitatem, patientiam; gaudebant incredibiliter; magnæque se felicitati referuatos putabant. Ut autem ad interrogandum, & consulendum pro eo ac canonica disciplina postulat, esset in visitatione paratior; concilij Tridentini canones, synodorumque suorum omnium decreta, in minuta, breuiaque pronuntiata partitus est; eaque ad certa genera redacta, composuit in libello; quem muneris huius gratia, tū alijs quoque de causis frequenter in manibus habebat.

Cœnobiorum virginum gubernatio. Cap. xxxix.

Vicario viro graui, spectatæque integritatis sacerdote, ad cœnobiorum muliebrium gubernationem, proprie vsus est. Non mediocris est occupationis, & laboris eiusmodi cura; ob præcipuam, quam in genere Carolus curauit rerum omnium conformationem: quibus de rebus plura sunt in concilijs prouincialibus varijs locis constituta; quæ quidem in vnum corpus Caroli iussu redacta, & ex latina lingua conuersa sūt; vt ipsæ virgines intelligerent huiusmodi Caroli studium magnopere valuit, vt Pontificiæ constitutiones hoc de genere variæ sancirētur; quarum magnus ad plurimorum salutem, fructus extitit. Restitutum huius generis disciplinam, decretisque ipsis expressam, longum esset explicare. sed illa præcipua fuerunt; exquisita in ijs tantummodo recipiendis, & ad solemnia vota admittendis diligentia; quæ sponte, ac ex animo, perfe-

ctiorisq; vitæ desiderio vellent. perfecta claustrorum ex omni parte custodia; vt nemo ingredi, nisi nominatim probatus, & ex causa necessaria posset, ac ne adire quidem sine scripta facultate cuiquam liceret. fenestras ad colloquutionem; rotas ad aliquid immittendum, emittendumve, summa cautione factæ; quibus audire quidem, sed videre nemo posset; nisi, quemadmodum certis de causis permissum est. quæ foribus, rotæve assisterent; quæ colloquutionibus omnibus interessent, spectata fide delectæ. omnia inter virgines communia. sacramentorum frequentia: regularis, spiritualisque vitæ cognitio: diuinorum officiorum integra disciplina: ad quæ vel musica, vel alia re hominum frequentiam minime alligi volebat. Ad hæc consequenda, religiosos, probatosque ex omnibus presbyteros adhibuit; qui sacras confessiones audirent; & quæ opus esset docerent, hortarenturque. Ipse vero quotannis. nisi alias quoque necesse esset, improviso cum spectatissimis aliquot sacerdotibus singula monasteria ingrediens, omnia diligenter perferutabatur. id cum ageret, ex senioribus aliquot sæper virgines ad se iubebat, & comitari: reliquas omnes in ecclesiam suam secedere. atq; perferutandi diligentiam initio ministris exemplo suo docuit: qui sese ad omnia demittebat, vt omnia penitus inspiceret. Foris vero ad crates consistens ipse, vel per sacerdotem idoneum singillatim omnes audiebat, interrogabatque; vt res omnes, quo pacto se intus haberent, perfecte cognosceret. Quotiescumq; monasterium adibat, nisi aliud impediret, tum sanctissimam eis Eucharistiã solebat in Missa præbere; tum concionem quoque ad eas accommodatam habere. munus tradendi vestitus, professionisque recipiendæ foris in ecclesia conficiebat, vt ingres-

sus

sus causas nullas admitteret, nisi prorsus necessarias. cuidam ex suis forte interuenit, cum ille dierum singulorum actiones ipse scribens, notauerat, eum in monasterium quoddam introisse; neque causam addiderat. reprehendit hominem, quod Episcopi in monasterium ingressum notasset; neque causam adiecisset, quasi arbitrio, non necessitate id fieri uideretur; interdixitque, ne in ea scriptio ne pergeret. Cum eius foror, ob inopiam monasterij, saepe egeret; nihil tamen unquam perpetuum assignauit. tantum mittebat, quotiescumque opus esset, qui ad regulae normam necessaria suppeditaret. Hanc disciplinam cum Vicarius curaret; quae grauiora tamen inciderent, ad congregationem sacerdotum, quos ad id Carolus elegerat, referebantur.

Congregaciones, & conuocaciones.
CAP. XL.

Multis consilijs, seu congregationibus reliqua continebatur administratio; quibus pro vario rerum genere, variae conditionis homines ex clero adscribebat, ipseque, quantum posset, intererat: ad catholicam fidem tuendam, ad grauiores fori causas rectius cognoscendas; ad iurisdictionem ecclesiae conseruandam: ad respondendum confessionum sacramentum administris, qui ex tota dioecesi de rebus ad animas iuuandas pertinentibus consulebant. tum praeterea, de ritibus, & sacris caeremonijs; deque libris ecclesiae emendandis, & conformandis; de disciplina, ut dictum est, virginum regularium; de domestica familiae Archiepiscopalis gubernatione. Mitto congregationes eorum, qui collegiorum curae, pijsue locis praefecti erant. Certis etiam anni temporibus uariarum ministrorum, aliorumque genera ad se conuocabat, nunc regionum urbis praefectos: nunc ex dioecesi tota Vicarios, qui quidem bis in anno aduenientes, de clero ecclesijsque sibi commissis referebant; quae opus essent,

petebant; si quid esset causa, reddebant suae rationem administrationis. ex bono, malo uero, quod in aliqua parte esse comperiebatur, confulebatur reliquis. quod unus ad meliorem rerum statum in medium afferret: ceteris omnibus proderat. ut autem Vicarij uenirent instructiores; iubebat Carolus regionis suae parochorum unumquemque prius eodem modo conuentum habere. Appropinquante uoluptario tempore, conuocabat ex utroque clero multos, de sacris exercitationibus ad populum alliciendum, auertendumque a uoluptatibus agebat; conciones, supplicationes, sacras quasdam celebritates in praecipuis ecclesijs constituebat. Alias congregabat concionatores uarijs ecclesijs attributos, praecipua populi mala, corruptelasque commemorabat: eos officij grauius admonerat. Alias cogebat sacerdotes audiendis confessionibus praefectos plurimorum licentiam; diuturnam in peccato permutationem; libidines improbatos quaestus; alias permanentes populi pestes, enumerabat: quantum remedij positum esset in eorum auctoritate, diligentia, libertate, constantia, demonstrabat: diuinis uerbis ad animarum charitatem incensos, ad earundem salutem uere curandam stimulabat. Parochos tum alias, tum appropinquante ieiunij sine, secuti in historia demonstratum est, ad se adire; de publicis quorundam criminibus, quorum exemplum nocere quamplurimis, docere iubebat; sacerdotem toti negotio praeficiebat; qui sacris legibus in eos ageret. Ipse sacerdote, cui flagitiosus quisque solebat peccata confiteri, accersitum reprehendebat: nisi officio suo satisfaceret, auctoritateque attributa salutariter uteretur, sese adempturum minabatur. Tempus constituit quo parochus quisque, ijs, qui in unaqueque domo primum locum tenerent,

in

in ecclesiam accersitis, eorum præcipua officia cōmemoraret; & ex præscripta formula moneret in vniuersū, quæ facere, quæve cauere oportet. Canonicos solos vocabat interdū, quæ propria esset illius muneris: de publicis: horarū canonicarū supplicationibus, & sacrificijs; de sacrorū stipendiorum distributione; de notatione censoria in choro habenda, vtrum iuste, libere, & omnino ex præscripto fieret, inuestigabat. Presbyteros etiam minores, quos capellanos dicunt congregabat; quæ ad eos pertinere, percunctabatur, ac monebat. Cœnobitas interdum vocatos, vt sese administrationis eius vere adiutores præstarent, hortabatur; qua ratione id faceret; quibus abstineret; quæ perficerent, ostēdebat. Quodam tēpore inuitabat magistratus, & verba faciebat, ad eorum munus appositè. alio iurisperitos; alio notarios; litterarum magistros; artifices: & vnumquemque ordinem, diuersis diebus, & ecclesijs iuabat se paratim; Eucharistia sanctissima præbenda; concioneque ad vnumquodque genus accommodata.

Virginum,
& aliarum
feminarum
instituta,
piaeque
collegia.

CAP. XLI.

Virgines, quæ domi cum suis viuentes, in beatæ Ursulæ tutela, Deo dicatæ, absque solempni voto castitatem profitentur; maximo numero tum in vrbe, atque in agro prouenerent. Multi etiam laudabiles cœtus imitatione cœnobiorum, non solum in B. Ursulæ, sed aliarum quoque sanctarum in fide, clientelaque sunt consociati. tanta enim vis est illius vnguenti mystici, quod sacerdotis capiti diuinitus infusum, in reliqua membra sensim fuit: vt vnus Præfultis sanctitate cōstitutus; multa passim pie sancteque fiant, quibus etiam nihil is, vt fierent, contulisse videatur. Atque has quidem interdum in suis ecclesijs, vt occasio ferebat: illas vero certo tempore in vnā ecclesiam collectas. cibo duplici, Christi Do-

Pars III.

mini corporis, & eiusdem diuini verbi, pascebat. omnibus vero licet præesset cœnobiorum præfectus; spectatæ tamen etiam integritatis, religionisque; sacerdos earum proprie curam gessit; qui voluntatem cuiusque: moresque; ante probaret, quàm ad institutum admitteretur; vestitū traderet: vouentem reciperet, tum vitæ quoque omnium rationem, specularetur; si castitatis, religionisque professioni responderet. Ex his autem societatibus duo cōflata sunt monasteria. alterius institutio sic se habuit. Cum vulgatū iam esset, Romæ, Perusij, & alijs quibusdam locis virginū cœnobita nuper esse instituta, quæ Capucinarum institutum imitarentur: puellis quibusdam ex ijs, quæ Patrū sancti Barnabæ præcepta secutæ, virginitatem colebant, vitamque religiose agebant, eam Deus mentem dedit; vt Patris eorum cohortatione accedente, eiusmodi suscipere vellet disciplinam. quæ cum in insigni vitæ duritie diu perseverassent; vestitus asperitate tamen in publico occultata; ad ecclesiam prodeuntes sacramentorum gratia diu ventitassent. actum est denique de claufo cœnobio in sanctæ Claræ tutela rite constituendo: quod negotium Carolus, qua opus erat auctoritate vsus, cito confecit. Quatuor eiusdem ordinis virgines Perusio accersuit; quarum in primis ductu tota disciplinæ ratio, animi virtutibus, asperitateque excellens, recte institueretur. vestitum ijs numero circiter viginti, in ecclesiam maiorem per nobilissimas matronas deductis, rite tradidit VI. Calend. Maij. M.D. LXXX. quam actionem, Pontificia Missæ solemnia, Caroli concio, cleri totius conuentus celeberrimam reddiderunt. mox congruo tempore solemnem earum professionem accepit. atque amplificato spatio ecclesiam sanctæ Praxedis nomine, ædesque ad in-

P p sti-

fitutum accommodatas ædificauit; sumptu sane quidem magno, ex piorum hominum fere liberalitate suppeditato. atque mira omnino frequentia locū sibi virgines Mediolanenses in eo cœnobio postea quæsiere: vt circiter ducentas quandoque numerarem; quæ omni diligentia conquirentes, qui apud Carolum, aut Vicarios commendatione valerent; omni ratione, suffragationeque sese inferebant; studio profecto non minori, quàm in petendis honoribus ambitiosi homines vti consueuerint. Alterum monasterium itidem S. Claræ disciplina institutum est. cum enim Ioanna Vistarina Mediolanensis puellas inopes secum in domo piæ liberalitatis gratia sustentare; pijs, & religiosi moribus, eorundem Patrum S. Barnabæ ductu, præceptisque instituere cœpisset; quorum ad ecclesiam erat ob sacramenta frequens; auxit paulatim numerum. tum Carolo consulto, viro consentiente, domum ijs coemit; ecclesiam, & monasterium ædificauit; & S. Barbaræ nomine locum dedicauit. hoc item cœnobium Carolo propter exquisitam animorum Deo penitus ditorum religionem; victus, ac disciplinæ omnis duritiem, valde probatum fuit. Alia foeminarum pia collegia, vel cœpta iam confirmauit, multumque auxit; vel instituit ipse. Viduarum societas in sanctæ Annæ tutela, eius est auctoritate constituta: nempe earum, quæ post vnus viri mortem, castitatem conseruare; & præcipua diligentia pie viuere velent. Honestæ mulieri multum fauit, quæ eo se munere occuparet; vt virgines earum sumptu religiosa simul educaret disciplina; fereque ad regularem vitam suscipiendam institueret. Locum, qui Succursus appellatur, cœptum illum quidem antea Hispanæ cuiusdam insignis mulieris opera; fabrica, ceterisque rebus con-

stituit: vbi foemina interim seruarentur, dum vel pudicitia consulere tur; vel cum viris componerentur lites. sanctæ Valeriæ domum, quæ Conuersarum dicitur, auxit: vbi magno numero mulieres ad perpetuo, religioseque conuiuendum ex impudica fere vita recipi solent. Aliud fundauit, Depositumque S. Mariæ Magdalenæ nominauit, ad ecclesiam S. Zenonis; vbi eæ reponantur, quæ subito de cœno turpitudinis in quo iacent, extrahendæ sunt; vt interim, quid ijs faciendum sit, consulatur. At marium quoque cœtus, præter ea quæ diximus seminaria, nonnullos instituit. Qui pestilentia demum extincta mendici ad Victoriam reliqui fuere; eos in vrbanas ædes Stellæ nomine appellatas deduxit; vnde virginum collegium eduxerat: piūque opus augens, vagos homines, qui victum ostiatim medicant; quorum vitam, ob incertas sedes speculatur nemo: qui sæpe ad turpem inertiam, desidiamque, piorum hominum abutuntur misericordia; in eundem locum compelli; certa disciplina, certisque faciendis operibus contineri curauit. Sodalitia quoque hominum eorum, qui alioqui laici ordinis, certis piæ vitæ legibus continentur; ecclesiæ sibi assignatæ cultum procurant; festis diebus ad simul precandum in eam conueniunt; habitu ad mundi contemptum, poenitentiamque accommodato, publicæ supplicationis gratia exeunt: hæc inquam, & quæ multa iam erant, auxit, & alia instituit. qua ratione quamplurimos ad meliorem vitam adduxit; ab otio, vitiosisque factis, die festo, traduxit ad res salutare. eorum tamen insignia quædam priuilegia benignitate Pontificum impetrata; quibus abuti multos sic animaduertebat, vt ecclesiastica disciplina corrumperetur; ipse qui rerum veritatem inspiciebat præsens; rebus Romam relatis, temperari,

perari, ac imminui curabat. Religio-
 fus vero sodalitiū in S. Mauritij
 tutela constituit eorum; qui matri-
 monij expertes, in posterum quoq;
 sibi vitæ castitatem proponerent; &
 viuendi rationem à vulgaris consue-
 tudinis vanitate seiunctam amplectē-
 rentur. quorum opera Carolus, cum
 in alijs pijs officijs, tum in christia-
 nis scholis habendis præcipue vsus
 est: licet multò plures ea res requi-
 rat operarios. Hæc scholæ ad traden-
 da maribus, fœminisque separatim
 christianæ doctrinæ rudimenta, per
 ecclesias, foris, & in vrbe passim ha-
 bentur. Vnaquæque schola, & regio
 suos habet adinistros, qui festis die-
 bus, suo quisque loco, & munere, ei
 operi vacant: vniuersis sacerdos est
 præfectus; visitatoresque constituti;
 quibus ceteri ministri frequenter
 de religioſæ exercitationis progres-
 su, statuque omni referant; qui certis
 temporibus communicent inter se,
 locaque perlustrent, & quemadmo-
 dum se res habeat, vbique diligenter
 inspiciant. Hæc exercitatio ante Ca-
 roli aduentum boni viri laici studio
 incœpta, non solum ignorantia malo
 in ijs quæ salutis sunt, medetur;
 sed in maxima, & prope infinita mul-
 titudine bonos mores, religiosum-
 que cultum conseruat. Ac de huius-
 modi, institutis, societatisque sin-
 gulis leges, præceptave conscripta,
 & ex maiori parte edita sunt.

De eius sy-
 nodis, ac de
 eretis.
 Cap. XLII

Hæc discipline, gubernationisque
 ratio, quæ vt per nos fieri potuit, bre-
 uiter adumbrata est; synodorum pro-
 uinciæ, diœcesisque decretis conti-
 netur: tum magna quoque ex parte
 edictis; præscriptionibus; monitis;
 litteris publicis, quas pastorales di-
 cunt, explicatur: quorum magnum
 volumen edidit Petrus Galeſius,
 inscripsitque, Acta Ecclesiæ Mediola-
 nensis. incredibili studio nunc ab om-
 nibus orbis christiani partibus ex-
 petitum, Episcoporum concilia sex

cum celebrauerit, vt suis locis in hi-
 storia tetigimus; sex etiam edidit de-
 cretorum volumina, iisdem r. erum
 fere generibus, titulisque disti ncta.
 quæ omnia in vnum corpus, su b ijs-
 dem capitibus componere, ad faci-
 liorem vsū cupiebat; eamque opus
 ipse propemodum absoluerat; cum
 ex hac vita decessit: Tanti hanc c syno-
 dorum actionem faciebat; vt e pisco-
 porum excusationes difficiliter acci-
 peret, ne conuenirent. quin et iâ Car-
 dinalem episcopum prouinciæ, sub
 cœcilij tempus, nulla necessar ia caul-
 sa Mediolano abiturum, cum a preci-
 bus non posset, auctoritate Pontifi-
 cia, iureque suo tenuit, vt concilio
 interesset, Diœcesis synod os, ad sa-
 crorum canonum præscrip tum, vel
 habuit quotannis; vel si dist alit, a sū-
 mo Pontifice dilationis in i petrauit
 facultatem. ibi præter decreta popu-
 lo suo, proprie accommod ata, quo-
 rum libelli quatuor habentur; multa
 efficiebat ad recognoscendam, con-
 seruandamque cleri disciplinam; de
 quibus superius cōmemoratum est.
 Hæc omnia decreta, vel ex eo facie-
 bat; quod vsus, ac assidua speculatio
 in clero, populoque, corrigendum,
 meliusve reddendum docuerat; vel
 ex eo, quod antiqua disciplina sup-
 peditebat, ad perfectiorem ecclesiæ
 conformationem ex his alia prius in
 decreto erant, quàm in vsu; alia vsus
 ante probauerat, quàm in decretum
 venirent, quædam in sua diœcesi cō-
 stituta prius, & perfecta; ad vniuer-
 sã prouinciæ vsū deducebat.

Ad hoc tantum, tamq; multiplex
 gregis vniuersi curandi studium, ac
 laborem, quotidiana possunt addi pa-
 ternæ charitatis officia; quæ singulis
 ille petentibus, viduis præsertim, ac
 pupillis negauit nunquam; siue con-
 silio quis, siue gratia; siue re iuan-
 dus esset. quæ quidem benignitas fe-
 cerat, vt qui calamitate aliqua pre-
 meretur; qui ad graue aliquod ma-

Alia Caroli
 officia, eius-
 que existi-
 matio.
 Cap. XLIIj.

pp 2 nus,

nus, opusve ad pietatem pertinens, esset, aggressurus; aut de summa rerum suarum deliberaturus; ad eum tantquam ad patrem confugeret: priuatis publicisque rebus suis homines etiam exteri salutare auxilium ab eo quaererent. Itaque damnatis à Principibus repetitis acriter officijs, vitam impetrauit; miseris studio se subuenit; si misericordia digni visi sunt. Romæ cum esset, infelix vidua magistratus sententia capite damnatur, illa ad Carolum mittit, testatur sese vi cruciatuum coactam, confessam esse, quæ vere non fecerat. Carolus Pontificem adit: ut causæ cognitio repetetur obtinet; mulieris patrocinium suscipit, ea demum innocens cognita absoluta est. Homines perditos, qui conscientia stimulis agitati, suæque miseria ac officij diuinitus admoniti, extremo interdum consilio supplices adiere: consilio, auctoritate, idoneorumque sacerdotum opera, iuuit peramanter; & in rectam viuendi viam reduxit. Principes, ac militiae duces etiam ex longinquis prouincijs in suis difficultatibus, obfidionibus, ac bellis, pia quadam fiducia, precum eius subsidium; consilium etiam, atque operam petiere. Ciuitatem vero suam non ijs solum rebus, quæ ad animæ salutem pertinēt; sed alijs quoque iuuit amantissime, quotiescumque fuit opus. multa sunt, quæ ad patriæ commodum, ac ornamentum curauit, Pio præsertim auunculo viuente. Annonæ in opiam frumento ab exteris impetrando, profusis dandis eleemosynis, omni denique ratione subleuare conatus est: quamquam eo uiuo modica, præ tempore quod sequutum est, illa fuit. His rebus incredibilem sibi conciliauerat omnium ordinum amorem, atque obseruantiam. vel aspectu ipso videbantur homines ad bene viuendum incitari cum exiret fere quotidie ad varias sui muneris fun-

ctiones; quacumque, tamen transibat, cupide accurrebant ad eum; ex ædibus inter se vocabant; ut viderent, & signi salutaris, fructum perciperent; quod manu modo ad hanc. modo ad illam partem versus, incedens perpetuo faciebat. atque cum ita accurrissent; vtrumque genu humi ponebant omnes: ex equo plerique descendebant, quæ quidem abundantia quadam pietatis, & amoris, sponte sua facere instituerunt. ac solebant foeminae, magnam partem, cum is transiret, sibi velum, ut in ecclesia iuebantur, imponere; & non ex edito, sed plano loco se venienti offerre; ea quoque de causâ, quod ab eo doctrinae erant, contra christianum officium videri; ex fenestris, & omnino ex editiore loco sacros ordines, resque sacras prætereuntes, spectare. Qui cacodemonum vexatione laborabant; ij adducebantur dum præteriret: ac clamabant illi quidem, agitabanturque vehementer: sed ad vllum expellendum numquam sese Carolus conuertit. tantum, cruci extra portam Tonfam erectâ; quod pestis causa factum erat omnibus compitis; solemni ritu benedicens, eorum procaciam repressit. nam eo concionante; cum mulieres duæ, seu dæmones in eis, adeo magnos ederent clamores, ut verba minime possent exaudiri, nemoque efficere potuisset, ut tacerent: tandem ad eas Carolus conuersus, cum manu tantum benedixisset; tacito iussu ita paruerunt, ut nihil amplius auderent mutire; cum ibi tamen usque ad finem permanissent. quod cum attenderent astantes; sese mutuo præ admiratione intuebantur. Ac non reuerentia solum erga Pastorem suum; sed re ipsa, moribusque christianis mirum in modum profecere Mediolanenses. nam ut alia hic non repeti huius rei indicia, a Caroli tempore, sicuti ab ipsis magistratibus accepti, criminum iudicia multo pauciora sunt.

fiunt. qua ex re quæstores regij multarum. bonorumq; publicatorum dimidio fere minus habent, quod in fiscum referant, quam antea consueuissent. Non est tamen negandum; quod ad nobilitatem magis excitandam valere velim; solitum fuisse Carolum queri; quod reliquam multitudinem satis facile flectens; patritios tamen. quos semper, & initio præsertim iuuare studuisset; inuenerit in saluti negotio plerumque duriores. Cum se totum in unam gregis sui curam concludere videretur: eius nihilo minus nomen ut frequentes auditum est Deus apud omnes nationes summa cum laude virtutis admirabilis, celeberrimum reddidit. In Lusitaniam finibus cum essem, & ex incolis quidam Mediolanensem esse me audirent. Ita ne, aiebant, ex ea ciuitate, ubi sanctus ille Cardinalis est Episcopus? Verum haud ita subito Deus tantam ei conciliauit opinionem. plurimi enim, primis annis varijs nominibus obtrecebant; simulationem, quidquid egregie conaretur, dicebant: ipsam honorum, facultatumque amplissimarum contemptio nem multi cauillabantur. cum vero diurnitas, & constantia; in primis vero vitæ pericula, pestis tempore adita, simulationis crimen satis ressellissent; bonam mentem fatebantur; sed iudicium, prudentiamque requirebant. tantis rebus demum tam præclare gestis, talique rerum omnium exitu, sensus eiusmodi, non ille quidem omnino extinctus erat; sed tamen, quantum humana consuetudo, miseriaque patitur, imminutus. quod de ipso euenit: id cæteris prædicare solebat antequam eueniret: non deterreri Episcopum debere, aliuve Dei seruum; si primo quæ faceret multis displicere, si etiam obtrectari sibi videret, nam si recta via pergeret; fore tandem, ut aliud plerique sentirent. Integram autem Episcopo

in primis dicebat propositam esse debere virtutis disciplinam: nam si qua parte deficeret; ibi obtrectandi, calumniandi que reliqua, maleuolis, ac infirmis aditum dari: & ex ea parte rem totam facile corrumpi. Magnū igitur erat eius apud omnes pondus auctoritatis. verebantur illum etiam summi viri, summisque locis collocati: si quid peccati esset, studiose cauebant, ne ad eum referretur: eo adueniente remouebant, si quid non optime se habere, apud se aduerterent. Quiduis illi recte committi posse putabatur. in eius fidem nihil suspicionis ab ulla parte cadere: sua quisque eius arbitrio libèrissime permittere; tutum, sanctumque existimare, quod eius fidei commendatum esset. Ipsi hæretici si forte viderunt, aut de eo audierunt, virtutis eximia vi coacti, magno sunt eum honore profecuti. Qui ex transalpinis ecclesijs in Italiam venirent; ijs quantum ex multorum facto cognouimus, propositum in primis videbatur, Mediolanum ad eum visendum diuertere. Italia; aliarumque prouinciarum Episcopi ecclesiasticæ disciplinæ, ecclesiæque bene gerendæ studiosi, ab eo præcepta, auxiliumque petebant. designati curabant, ut ab eo sibi manus imponerentur: eius acta, præscriptaque: totius denique gubernationis, atque adeo vitæ rationem, postulabant. quod idè amplissimi Cardinales multi fecere: quibus Carolus neque optimo consilio, auxilioque deerat; & pari modestia tamen respondebat. Episcoporum porro non magister solum, sed perfugium quoque habebatur: qui si difficultate aliqua premerentur, magna ad eum fiducia confugiebant; eiusque commendatione, ac patrocinio, apud summum Pontificem, sacrumque orbis christiani Senatam; tum etiam apud Reges, Regulosque utebantur. Ex eis multi ad eum veniebant; nonnulli diu
mo-

morabatur; vt omnia plenius cognoscere. præceptis, scriptisque varijs locupletati discederent, quandoque etiam clericos eius gubernationis peritos impetrabant; quos ille, si videret ita reip. christianæ conducere, parcius alioqui, tenaxque in suis sibi conferuandis, ad tempus non negauit. concessit Vincentium Albanum Theologum Alexandro Archiepiscopo Aquarum Sextiarum in Gallia; qui disciplinæ causa plures Mediolani moratus menses; magno accensus imitandi Caroli desideratio, demum in patriam reuersus, non pauca restituit; aliaque grauia conatus est ad animarum fructum, disciplinæque sacræ instaurationem. concessit Dominicum Ferrium Theologum, & canonicum Mediolanensem Andreæ Battorio, quem fratris filium Stephanus Poloniæ Rex Romam mitens, primo iussit ad Carolum diuertere; eiusque præcepta diligenter audire. Carolus autem optimæ indolis adolescentem omni humanitate complexus, ita iuuuit, vt ab eo patris nomine mira obseruantia appellaretur; & mirum in modum coleretur. potuit Andreas in ea erga Carolum obseruantia, quam semper conseruauit, Regem ipsum imitari: cum is mirifice Carolum obseruaret; ex animo se bellorumque suorum euentus precibus illius commendaret; consilia sua interdum communicaret. Alij Reges, Reginæ, principes, populi eius nomen, sanctitatemque magna pietatis, ac venerationis significatione coluerunt: eius consilia, monitaque cum vsu venit plurimi fecerunt. imaginem quoque adhuc viuientis studiose multi quæsiere: ipseque Philippus Rex Catholicus eam in cubiculo

suo iussit asseruari. In his Italiae Regulos omnes numerare possumus, sed Emanuelem Sabaudia Ducem meminere frequentes ad eum litteras sua manu scriptas mittere; summisionemque incredibili supplicem; & orationis, & monitionis auxilium postulare; testari vero aperte, ab eo sese monita tamquam ab ipso Deo accipere. cuius pietatis studiosum imitorem filium reliquit. Alexandri Parmensis Ducis venit in mentem, qui ad Carolum scribens affirmabat; in difficili illa Belgica administratione adiutum se fidenter omnia pericula, modo sciret eius se quotidianis precibus Deo commendari. ex aliarum vero prouinciarum Regulis, Gulielmus Dux Bauariæ pro suo summo in pietatem, christianæque vitæ sanctitatem studio, nemini concessit, qui Carolum singulari amore, atque obseruantia prosequeretur: quod ipsi officijs omnibus semper ostendit, quæ Antistiti, patrique optimo tribui maxima potuerunt: Post mortem quæ nam eius sit existimatio, declarat eorum fiducia, nobis ante commemorata, qui passim in calamitatibus suis eum inuocant adiutorem. prudentia vero, animique lumen in administranda ecclesia tanti æstimatur; vt huc plerique deueniant, qui rebus ecclesiasticis ordinandis student; scripta conquirant; instituta discant: auferrant quidquid possunt. præterea, si quid apud eos qui cæteris præfunt, in dubium vocatur, eos etiam ipsos qui ab eo viuente dissenserunt; illud sufficere videtur ad confirmandum, si Carolus ita fecisset de se demonstratur.

F I N I S.